

ŞAHNÂME'DE MEKTUPLAR

Sıdıka KARACAN

Yüksek Lisans Tezi

Doğu Dilleri ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yrd. Doç. Dr. Ahad EMİRÇUPANI

2012

Her Hakkı Saklıdır

T.C
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Sıdıka KARACAN

ŞAHNÂME'DE MEKTUPLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ

Yrd. Doç. Dr. Ahad EMİRÇUPANI

ERZURUM - 2012

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

24/12/2012

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Şahname'de Mektuplar." adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

24.12.2012

Sıddık KARACAN

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yrd. Doç. Dr. Ahad EMİRÇUPANI danışmanlığında, Sıdika KARACAN tarafından hazırlanan bu çalışma 24 / 12 / 2012 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Avni GÖZÜTOK.

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Nimet YILDIRIM

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Ahad EMİRÇUPANI

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 24 / 12/2012

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

F-85/00/22.02.2012

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IX
ABSTRACT	X
KISALTMALAR	XI
ÖNSÖZ.....	XII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FİRDEVSÎ VE ŞAHNÂME

1.1. EBÛ'L - KÂSİM - İ FİRDEVSÎ (Ö. 411/1020).....	2
1.2. ŞAHNÂME	5
1.2.1. Avesta	6
1.2.2. Hudâynâme.....	7
1.2.2.1. Şahnâme'nin Yazımı	8
1.2.2.2. Şahnâme'nin İçeriği	8

İKİNCİ BÖLÜM

ŞAHNÂME'DE MEKTUPLAR

2.1. ÎREC'İN KARDEŞLERİNİN YANINA GİTMESİ.....	12
2.2. MENÛÇEHR'İN FERÎDÛN'A ZAFER MEKTUBU GÖNDERMESİ.....	13
2.3. MENÛÇEHR'İN ZAFERLE FERÎDÛN'UN YANINA DÖNMESİ.....	14
2.4. ZÂL'İN MEKTUPLA SÂM'A OLAYLARI BİLDİRMESİ	15
2.5. ZÂL'İN ELÇİLİKLE MENÛÇEHR'İN YANINA GİTMESİ	16
2.6. MENÛÇEHR'İN SÂM'A CEVABI	19
2.7. RÛSTEM'İN DOĞMASI	20
2.8. RÛSTEM'İN ZAFERİNİ MEKTUPLA ZÂL'A BİLDİRMESİ	21
2.9. ZÂL'İN SÂM'A MEKTUP YAZMASI	22
2.10. NEVZER SALTANATI YEDİ YILDI	23
2.11. EFRÂSİYÂB'İN İRAN'A GİTMESİ.....	24
2.12. PEŞENG'İN KEYKUBÂD'DAN BARIŞ İSTEMESİ	25
2.13. KÂVÛS'UN MÂZENDERÂN PADİŞAHINA MEKTUP YAZMASI.....	27

2.14. KÂVÛS'UN HAMÂVERÂN PADİŞAHININ KIZI SÛDÂBE'Yİ İSTEMESİ	30
2.15. RÛSTEM'İN HAMÂVERÂN PADİŞAHININ YANINA GİTMESİ	31
2.16. KÂVÛS'UN RUM KAYSERİNE VE EFRÂSİYÂB'A HABER GÖNDERMESİ	33
2.17. EFRÂSİYÂB'IN BÂRMÂN İLE HÛMÂN'I SOHRÂB'IN YANINA GÖNDERMESİ	34
2.18. GEJDEHEM'İN KÂVÛS'A MEKTUBU	35
2.19. KÂVÛS'UN RÛSTEM'İ SOHRÂB'LA SAVAŞA ÇAĞIRMASI	37
2.20. SİYÂVEŞ'İN KÂVÛS'A MEKTUP YAZMASI	39
2.21. KÂVÛS'UN SİYÂVEŞ'E CEVABI	41
2.22. SİYÂVEŞ'İN RÛSTEM'İ KÂVÛS'UN YANINA GÖNDERMESİ	42
2.23. KÂVÛS'UN SİYÂVEŞ'E CEVAP YAZMASI	43
2.24. SİYÂVEŞ'İN EFRÂSİYÂB'A HABER GÖNDERMESİ	45
2.25. EFRÂSİYÂB'IN SİYÂVEŞ'A CEVAP YAZMASI	47
2.26. SİYÂVEŞ'İN EFRÂSİYÂB'A SİĞİNMASI	49
2.27. EFRÂSİYÂB'IN PİRÂN'A MEKTUP GÖNDERMESİ	50
2.28. SİYÂVEŞ'İN SİYÂVEŞGİRD'İ YAPTIRMASI	51
2.29. SİYÂVEŞ'İN GUY OYNAMASI	52
2.30. SİYÂVEŞ'İN EFRÂSİYÂB'A MEKTUBU	54
2.31. FERÂMURZ'UN SİPENCÂB PADİŞAHINI ÖLDÜRMESİ	56
2.32. KEYHUSREV'İN İSFAHÂN'A GİTMESİ	57
2.33. KEYHUSREV'İN BEHMEN KALESİNİ ALMASI	58
2.34. KEYHUSREV'İN TÛS'U GERİ ÇAĞIRMASI	60
2.35. FERÎBORZ'UN PİRÂN'DAN ATEŞKES İSTEMESİ	62
2.36. KEYHUSREV'İN ORDUNUN DURUMUNU ÖĞRENMESİ	63
2.37. RÛSTEM'İN KEYHUSREV'E MEKTUP YOLLAMASI	65
2.38. KEYHUSREV'İN RÛSTEM'E CEVABI	67
2.39. EFRÂSİYÂB'IN PULADVEND'E MEKTUBU	68
2.40. RÛSTEM'İN EKVÂN ADLI DEVLE SAVAŞMASI	70
2.41. HUSREV'İN RÛSTEM'E MEKTUP YAZMASI	71
2.42. BÎJEN'İN RÛSTEM'İN GELİŞİNİ ÖĞRENMESİ	73

2.43. EFRÂSİYÂB'IN ORDU TOPLAMASI.....	75
2.44. GÛDERZ'İN KEYHUSREV'DEN YARDIM İSTEMESİ	76
2.45. HUSREV'İN GÛDERZ'İN MEKTUBUNA CEVABI	78
2.46. PÎRÂN'IN GÛDERZ'E MEKTUBU	80
2.47. GÛDERZ'İN PÎRÂN'IN MEKTUBUNA CEVABI	82
2.48. KEYHUSREV'İN EFRÂSİYÂB'LA SAVAŞMASI HİKÂYESİNİN BAŞLANGICI	84
2.49. KEYHUSREV'İN KÂVÛS'A ZAFERİ MÜJDELEMESİ	85
2.50. EFRÂSİYÂB'IN ÇİN FAĞFÛR'UNA MEKTUBU	86
2.51. KEYHUSREV'İN KÂVÛS'A ZAFERİ MÜJDELEMESİ	87
2.52. EFRÂSİYÂB'IN KEYHUSREV'E MEKTUBU	89
2.53. KEYHUSREV'İN ALDIĞI HAZİNELERİ VE ESİRLERİ KÂVÛS'A GÖNDERMESİ	90
2.54. KÂVÛS'UN HUSREV'E CEVABI	92
2.55. KEYHUSREV'İN TURAN'DAN İRAN'A DÖNMESİ.....	92
2.56. KÂVÛS İLE HUSREV'İN FARS'A DÖNMESİ.....	93
2.57. KEYHUSREV'İN CEHN'İ AZAT ETMESİ VE ONA TURAN PADİŞAHLIĞINI VERMESİ.....	94
2.58. KEYHUSREV'İN GÎV'E FERMAN VERMESİ.....	95
2.59. GOŞTÂSP'IN LOHRÂSP'IN YANINDAN KIZGINLIKLA GİTMESİ ...	96
2.60. KAYSER'İN KETÂYÛN'U GOŞTÂSP'A VERMESİ	97
2.61. GOŞTÂSP'IN KURDU ÖLDÜRMESİ.....	99
2.62. PADİŞAH SÛM'UN KIZINI EHREN'E İSTEMESİ.....	101
2.63. GOŞTÂSP'IN EJDERHAYI ÖLDÜRMESİ VE KAYSER'İN KIZINI EHREN'E VERMESİ.....	102
2.64. KAYSER'İN İLYAS'A MEKTUBU	104
2.65. GOŞTÂSP'IN ZERÎR İLE İRAN'A GERİ DÖNMESİ VE İRAN TAHTINI LOHRÂSP'A VERMESİ	105
2.66. GOŞTÂSP'IN ERCÂSP'I KABUL ETMEMESİ	106
2.67. ERCÂSP'IN GOŞTÂSP'A MEKTUP YAZMASI.....	107
2.68. ERCÂSP'IN ELÇİLERİNİN GOŞTÂSP'IN CEVABI İLE GERİ DÖNMESİ.....	108

2.69. GOŞTÂSP'IN KENDİ ORDULARINI TOPLAMASI.....	109
2.70. GOŞTÂSP'IN BELH'E GERİ DÖNMESİ.....	109
2.71. GOŞTÂSP'IN İSFENDİYÂR'I BÜTÜN ÜLKELERE GÖNDERMESİ .	110
2.72. GERZEM'İN İSFENDİYÂR İÇİN KÖTÜ KONUŞMASI.....	111
2.73. GOŞTÂSP'IN LOHRÂSP'IN ÖLÜMÜNÜ DUYMASI.....	112
2.74. İSFENDİYÂR'IN GOŞTÂSP'A MEKTUP YAZMASI VE ONUN CEVABI	113
2.75. RÜSTEM'İN BEHMEN'İ İRAN'A GERİ GÖNDERMESİ.....	114
2.76. HUMÂY'NIN OĞLUNU TANIMASI	115
2.77. DARAB'IN FİLİPİNLİ'LERLE SAVAŞMASI.....	116
2.78. DARAB'IN OĞLU DÂRÂ'NIN PADİŞAHLIĞI ON DÖRT YIL SÜRDÜ	116
2.79. DÂRÂ'NIN İSKENDER'E MEKTUBU	117
2.80. DÂRÂ'NIN KENDİ VEZİRLERİNİN ELİNDE ÖLMESİ	117
2.81. İSKENDER'İN İRAN BÜYÜKLERİNE MEKTUP YAZMASI.....	118
2.82. İSKENDER'İN RÛŞNÂK'IN ANNESİ DİLARA'YA MEKTUBU	119
2.83. İSKENDER'İN DÖRT MUCİZEYİ GÖNDERMELERİ İÇİN DOKUZ AKILLI ADAM GÖNDERMESİ	120
2.84. İSKENDER'İN HİNT KRALI FUR'A MEKTUBU.....	121
2.85. İSKENDER'İN KAYDÂFE'YE MEKTUBU	122
2.86. İSKENDER'İN BRAHMAN ŞEHRİNE GİTMESİ	123
2.87. İSKENDER'İN HEROM ŞEHRİNE MUCİZELERİ GÖRMEYE GİTMESİ	123
2.88. İSKENDERİN ÇİN FAĞFURU'NUN YANINA GİTMESİ.....	124
2.89. İSKENDER'İN ARİSTOTELES'E MEKTUBU VE ONUN CEVABI	125
2.90. İSKENDERİN ANNESİNE MEKTUBU VE ONU ÖVMESİ	126
2.91. ERDEŞÎR-İ BÂBEKÂN NIN DOĞMASI	127
2.92. ERDEŞÎR'İN ERDEVÂNIN DERGÂHINA GELMESİ	127
2.93. ERDEVÂNIN GÜLNAR VE ERDEŞÎR'İN İŞİNDEN HABERDAR OLMASI	128
2.94. ERDEŞÎR'İN PADİŞAHLIK İŞİNE ÇARE ARAMASI	129
2.95. ŞÂPÛR'UN DOĞMASI.....	129

2.96. ANADOLULARIN BERÂNUŞ’U TAHTA OTURTMASI VE ONUN ŞÂPUR’A MEKTUBU	130
2.97. BERANUŞ’UN ŞÂPÛR’UN YANINA GİTMESİ.....	131
2.98. BEHRÂM’IN NUMÂN’LA BABASININ YANINA GELMESİ.....	132
2.99. İRANLILARIN MÛNZER’E MEKTUBU	133
2.100. BEHRÂM-I GÛR’UN PADİŞAHLIĞI	134
2.101. MÛZECİ ÇOCUĞUN ASLANLA HİKÂYESİ	135
2.102. BEHRÂM-I GÛR’UN DÖRT KIZ KARDEŞLE HİKÂYESİ.....	136
2.103. ÇİN HAKANININ İRANA ORDU GÖTURMESİ.....	137
2.104. BEHRÂM-I GÛR’UN KARDEŞİNE MEKTUBU	138
2.105. BEHRÂM-I GÛR’UN VEKİLLERİNE ÖĞÜT MEKTUBU	138
2.106. BEHRÂM-I GÛR’UN ŞENGÛL’E MEKTUP YAZMASI.....	139
2.107. ŞENGÛLÜN BEHRÂMİN MEKTUBUNA CEVAP VERMESİ	140
2.108. ÇİN FAGFURU’NUN BEHRÂM GÛR’A MEKTUBU VE ONUN CEVABI	141
2.109. BEHRÂM-I GÛR’UN HALKTAN ALDIĞI HARACI GERİ VERMESİ.....	141
2.110. BEHRÂM-I GÛR’UN LÛRYÂN’I HİNDİSTAN’DAN ÇAĞIRMASI ..	142
2.111. BEHRÂM-I GÛR’UN OĞLU YEZDGİRD’İN PADİŞAHLIĞI.....	143
2.112. PİRÛZ’UN TAHTA OTURMASI VE İRAN’DA YEDİ YIL KURAKLIĞIN SÛRMESİ.....	143
2.113. HÛŞNEVÂZ’IN PİRÛZ’A MEKTUBU	144
2.114. SUFRÂ’YİNİN HÛŞNEVÂZ’A MEKTUBU	144
2.115. İRANLILARIN KÖTÜ DÜŞÜNCESİ.....	145
2.116. KOVÂZ’IN ENÛŞÎRVÂN ADIYLA HUSREV’İN YERİNE GEÇMESİ.....	146
2.117. ENÛŞÎRVÂN’IN ÇALIŞANLARINA MEKTUBU	146
2.118. BÂBEK’İN HUSREV VE ORDUNUN ONA VERİLMESİNİN HİKÂYESİ.....	147
2.119. ENÛŞÎRVÂN’IN KAYSER’E MEKTUP GÖNDERMESİ	148
2.120. ENÛŞÎRVÂN’IN KAYSERİN SAVAŞINA ORDU GÖTÜRMESİ.....	149
2.121. ENÛŞÎRVÂN’IN HASTA OLMASI	150

2.122. ÇİN HAKAN'ININ SAVAŞININ HİKÂYESİ	150
2.123. ÇİN HAKAN'ININ ENÛŞÎRVÂN'A MEKTUBU	151
2.124. ÇİN HAKAN'ININ ENÛŞÎRVÂNA ÇEVAP YAZMASI	152
2.125. HAKAN'IN KIZINI ENÛŞÎRVÂN'A VERMESİ HAKKINDA MEKTUP	152
2.126. ENÛŞÎRVÂN'IN MEHRAN SETAD'A MEKTUP GÖNDERMESİ	153
2.127. ÇİN HAKAN'ININ KIZINI MEHRAN SETAD'LA BİRLİKTE GÖNDERMESİ	154
2.128. ENÛŞÎRVÂN'IN PÎRÛZ'LA BERABER İRAN'A GERİ GELMESİ ...	154
2.129. BOZORGMİHR'İN TAVLAYI YAPMASI VE ENÛŞÎRVÂN'IN ONU HİNDİSTAN'A GÖNDERMESİ	155
2.130. HİNDİSTANLI BİLGİNLERİN TAVLAYI ÖĞRENMESİ	156
2.131. KELİLE VE DİMNE'Yİ İNCELEMESİ İÇİN HİNDİSTAN'DAN SÖZCÜ GETİRMELERİ	157
2.132. ENÛŞÎRVÂN'IN OĞLU HURMUZD'E ÖĞÜT VERMESİ	159
2.133. MÛBEDİN ENÛŞÎRVÂN'A SORU SORMASI VE ONUN CEVABI....	159
2.134. ENÛŞÎRVÂN'IN OĞLUNA MEKTUP YAZMASI VE ONUN CEVABINI GÖNDERMESİ	160
2.135. ENÛŞÎRVÂN'IN OĞLU HURMUZD'E MEKTUP YAZMASI	161
2.136. HURMUZD'UN GOŞTÂSB'I ÖLDÜRMESİ	162
2.137. PADİŞAH HURMUZD'UN HERÂD BERZERİN'İ KÖTÜ BİR MEKTUPLA PADİŞAH SÂVEH'İN YANINA GÖNDERMESİ	163
2.138. BEHRÂM'IN PERVÎZE MEKTUP GÖNDERMESİ	163
2.139. BEHRÂMIN SÂVEH PADİŞAHIN OĞLU PERMÛRDE İLE SAVAŞI	164
2.140. BEHRÂM'IN MEKTUBU AÇMAK İSTEMESİ	165
2.141. BEHRÂM'IN PERMÛDE'YE KIZMASI	165
2.142. HURMUZD'UN BEHRÂM'A ELBİSE GÖNDERMESİ	166
2.143. PERVİZ'İN HUSREV ADINA ALTIN, GÜMÜŞ VERMESİ	167
1.144. BEHRÂM'IN HURMUZD' DE MEKTUP YAZMASI	167
2.145. HURMUZD'UN GOŞTÂSP'I BEHRÂM'IN SAVAŞINA GÖNDERMESİ	168

2.146. HUSREV'İN ANADOLU'YA KAÇMASI VE BABASINI ÖLDÜRMESİ	168
2.147. HUSREV'İN MEKTUP YAZMASI VE KAYSER'E GÖNDERMESİ ..	169
2.148. KAYSER'İN KIZINI VE ORDUSUNU HUSREV'İN YANINA GÖNDERMESİ	170
2.149. BEHRÂM'IN HUSREV'İN GERİ DÖNMESİNİ DUYMASI VE İRAN KUMANDANINA MEKTUP YAZMASI	171
2.150. HUSREV'İN KAYSER'E MEKTUBU VE ONUN CEVABI	172
2.151. HUSREV'İN BEHRÂM'IN İŞLERİNDEN HABERDAR OLMASI VE HAKAN'A MEKTUP YAZMASI	173
2.152. BEHRÂM'IN ÖLMESİ	173
2.153. HAKAN'IN BEHRÂM'IN ÖLÜMÜNDEN HABERDAR OLMASI	174
2.154. HAKAN'IN GORDİYE'YE MEKTUBU VE ONUN CEVABI	175
2.155. HAKAN'IN TOVORG'U GÖNDERMESİ	176
2.156. GOSTEHEN'İN GORDİYE'NİN ELİNDE ÖLMESİ	177
2.157. GORDİYE'NİN HUSREV'E MEKTUP YAZMASI VE HUSREV'İN ONU İSTEMESİ	178
2.158. HUSREV'İN KAYSER'E MEKTUP YAZMASI VE KAYSER'İN CEVABI VE ONUN MESİHİN DARAĞACINI İSTEMESİ	178
2.159. KAYSER'İN HUSREV'E CEVAP YAZMASI	179
2.160. HUSREV'İN ORDULARINI UYANDIRMASI	179
2.161. İRAN ORDULARININ HUSREV'İN YANINDAN GERİ DÖNMELERİ	180
2.162. HUSREV'İN KEVÂZ'A CEVAP YAZMASI	181
2.163. KOVAZ'IN ERDEŞİR'İN PADİŞAHLIĞINI SEVMEMESİ	182
2.164. SA'D B. VAKKÂS'IN İRAN'A SALDIRMASI	182
2.165. RÜSTEM'İN SA'D B. VAKKÂS'A MEKTUBU	183
2.166. YEZDGİRD'İN HORASAN SINIR MUHAFAZLARINA MEKTUBU ..	184
2.167. MÂHÛY'UN BÎJEN'İ TAHRİK ETMESİ	184

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MEKTUPLARDA GEÇEN ÖZEL İSİMLER

SONUÇ.....	201
KAYNAKÇA	202
DİZİN	203
ÖZGEÇMİŞ.....	209

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞAHNÂME'DE MEKTUPLAR

Sıdıka KARACAN

Tez Danışmanı: Yrd. Doç.Dr. Ahad EMİRCUPANİ

2012, Sayfa:223

Jüri: Yrd. Doç.Dr. Ahad EMİRCUPANİ (Danışman)

Prof. Dr. Nimet YILDIRIM

Prof. Dr. Avni GÖZÜTOK

İran'ın en büyük şairlerinden biri olan Firdevsî, İran millî tarihi, milli rivayetleri ve kahramanlık anlatılarını sözlü rivayetlerden derleyerek yazıya aktarmasından dolayı “İran millî şairi” olarak kabul edilmektedir.

Firdevsî, tereddütsüz İran'ın en büyük kahramanlık şairidir. Gelişmeleri olağanüstü ifadelerle sahnelemesi, anlatımlarında seçtiği sözcükler, dizelerindeki alabildiğine uyumlu tamlamalar ve ustaca kurduğu cümleler, konulara uygun tasvirler, anlatımları esnasında olayları okuyucunun somut olarak canlandırmasını sağlayan gerçekçi anlatım tarzı, bu türün diğer şairleriyle karşılaştırılamayacak kadar üst düzeydendir. Dizelerinde anlatımı zorlaştıracak kinayeler, kapalı ifadeler, okuyucuyu bıktırıcı, zor anlaşılacak kelimeler yer almamaktadır.

Şahnâme'de konuları mitolojik ve tarihi akışlarında aktarırken uygun yerlerde anlatımlarıyla son derece uyumlu olarak öğütleri, öğüt verici pasajları, özlü sözleri de yerleştirmiştir. Bu alıntılarının önemli bir kısmını eski İran Öğüt Edebiyatı kapsamında yer alan çok önemli metinlerden aktarmaktadır.

Bu çalışmada amacım; büyük söz ustası Ebu'l-Kâsım Firdevsî'nin şaheseri *Şahnâme*'yi inceleyerek, eserde geçen mektupları tespit edebildiğim kadarıyla aktarmaktır. Bu doğrultuda eserde yer alan mektuplar tespit edildikten sonra mektuplarda geçen kahramanlar kısaca anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Savaş, Mücadele, Zafer

ABSTRACT**MASTER THESIS****LETTERS IN ŞAHNAME****Sıdıka KARACAN****Advisor: Yrd. Doç.Dr. Ahad EMİRÇUPANİ****2012, Page:223****Jury: Yrd. Doç.Dr. Ahad EMİRÇUPANİ (Advisor)****Prof. Dr. Nimet YILDIRIM****Prof. Dr. Avni GÖZÜTOK**

Firdevsî, one of the greatest poets of Iran, has been accepted as the “Iran National Poet” because of the fact that he compiled Iran national history, national reports and heroic stories from oral reports and transferred to the writing.

Firdevsî is indubitably the greatest epic poet of Iran. The fact that he performed the developments with awesome expressions, the words he chose in the expressions, suitable phrases in his lines of poetry and sentences he formed masterly, descriptions suitable for the subjects, the realistic turn of phrase providing that the reader can enable to animate the events during the expressions in a concrete way is superior to the other poets beyond comparison. The figures of speech, closed expressions, ambiguous and subtle words which harden the expressions in his lines are not available.

While transferring the subjects in a mythological and historical order in Şahnâme, he placed advice, advisory passages and words of wisdom in an extremely compatible way. He transferred the important part of these references from the most important texts taken place in Old Iran Advice Literature.

My purpose in this study, by examining the masterpiece Şahnâme of the great tunesmith, Ebu'l-Kâsım Firdevsî, is to transfer the letters in the work as far as I studied. In this respect, after the letters in the work are determined, the heroes available in the letters are briefly narrated.

Key words: War, Struggle, Victory

KISALTMALAR

Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
hş.	: hicrî şemsî
H.	: hicrî
İA	: İslam Ansiklopedisi
M.	: milâdî
M.Ö.	: Milattan Önce
Nşr.	: Neşreden
Ö.	: Ölümü
Tsh.	: Tashih
Vb.	: ve benzeri

ÖNSÖZ

İran'ın en büyük şairlerinden biri, İran millî tarihî, rivayetleri ve kahramanlık anlatılarını sözlü rivayetlerden derleyerek yazıya aktarması ve ölümsüzlüğe kavuşturmasından dolayı “*İran millî şairi*” olarak kabul edilen *Hekîm Ebu'l-Kâsım Mansûr b. Hasan Firdevsî*, Samanîler'in henüz Buhârâ merkezli egemenliklerini sürdürdükleri 329/940 yılında Tûs'a bağlı Taberân kasabasının Bâj köyünde dünyaya geldi. Bir köylü çocuğu olan Firdevsî'nin babasının Tûs ırmağından ayrılan Âbrâhe Çayı kıyısında bir dihkân/çiftlik sahibi olduğu bilinmektedir.

İranlılar tarafından bir millî şair olarak kabul edilmesi ve olağanüstü derecede sevilmesinden dolayı, hayatıyla ilgili bilgiler, edebiyatçılar, tezkire yazarları, tarihçiler ve kendisini çok seven halk kesimlerinin yaygınlaştırdıkları güzel efsanelerle iç içe girmiş, bu yüzden gerçekler ile efsaneleri ayırmak oldukça güçleşmiştir. Firdevsî hakkında birçok kaynakta yer alan rivayetler, efsanelerle iç içedir.

Firdevsî'nin öğrenim süreci ve hangi alanlarda eğitim aldığı kesin bilinmez. Ancak ünlü yapıtının değişik bölümlerinde anlatımı esnasında verdiği ipuçları ile hakkında yapılan çok sayıdaki araştırma ve incelemeden; onun yirmi beş yaşlarına kadar hayatını eğitim ve öğrenimle geçirdiği, öğrenim döneminin hemen bütününe yayılmış bir şekilde tarih, İran tarihi ve rivayetleri konusunda derinlemesine çalıştığı, kendisinden önce yine ünlü şairler tarafından kaleme alınmış olan *Şâhnâme* ve *Hudâyname* gibi eserler üzerinde yoğun incelemeler yaptığı anlaşılmaktadır. Bütün bu yapılanların temel hedefi de eski İran hükümdarlarının tarihini yazmaktır.

Tarihsel içeriğinin yanı sıra mitolojik aktarımları ve kahramanlık hikâyeleriyle de dikkat çeken *Şahnâme*'de elbette şairin temel amacı mitolojik rivayetleri derleyerek aktarmak değildir. O İran tarihini ve kültürünü halk arasında dolaşan söylencelerden hareketle yazmak istemiş ve *Şahnâme* bu şekilde ortaya çıkmıştır.

O, yaratılıştan sahip olduğu üstün yetenekleriyle hikâye, kahramanlık destanları, trajedi, aşk şiirleri, dekor, diyalog, hareket, tavır gibi ayrı ayrı dalların tamamını içeren, dünya edebiyatı tarihinde benzeri yok denecek kadar az olan bir şaheser yaratmıştır. Kahramanlık sahnelerini ve trajedileri anlatırken izlediği metot o kadar hassas ve dikkatlidir ki, okuyucu ister istemez olayların yoğun etkisi altında kalır. Firdevsî'nin tasvir gücü de son derece yüksek ve engindir. Tiyatro yazarları gibi sahneleri tasvir ederek duygularını dizelerine döker.

Şahnâme'deki mektuplar savaş mektupları başta olmak üzere aşk, ayrılık ve kahramanlık gibi değişik konulardan oluşmaktadır. Kâvûs'un Rüstem'i Sohrâb'la savaşa çağırdığı mektup, Ferîdûn'un yeryüzünü üç oğlu arasında paylaştırdıktan sonra Selm ve Tûr'a mektubu, Menûçehr'in Ferîdûn'a zafer mekubu göndermesi, İskender'in annesine mektubu bunlardan bazılarıdır.

Bu çalışmaya başlarken ilk önce Necati Lugal'ın çevirmiş olduğu *Şahnâme*'deki mektupları tespit etmekle başlandı. Daha sonra Mitrâ Mihrâbâdî'nin mensur eseri olan *Şahnâme*'deki mektuplar tek tek tespit edildi. Ardından tespit edilen mektuplar Türkçe'ye çevrildi. Mektupların tamamı bittikten sonra hepsi sırasıyla özetlendi. Daha sonra bu mektuplarda geçen bazı şahıslar hakkında bilgi verilerek küçük bir sözlükçe oluşturuldu.

Çalışma bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; büyük söz ustası Ebu'l-Kâsım-i Firdevsî ve eseri *Şahnâme* hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde; *Şahnâme*'de yer alan mektuplar, mektupların kimlere ve neden yazıldıkları hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde; tespit edilen mektuplarda geçen özel isimlerden oluşan bir sözlükçe oluşturulmuştur.

Bu çalışmamda tecrübe ve bilgileriyle bana yardımcı olan danışman hocam Ahad EMİRÇUPANİ'ye ve emeği geçen diğer hocalarıma teşekkür ederim.

GİRİŞ

Firdevsî, İran edebiyatında kahramanlık şiir tarzını zirveye çıkaran şairdir. Temelde kahramanlık hikâyelerini esas alarak kökleri çok eskilere dayanan milletin efsanevi tarihini ve klasik dönemin tarihsel seyrini konu almıştır. Firdevsî'nin diğer bir özelliği de bu işteki samimiyetini, aşkını ve zevkini eserinin her dizesinde yansıtmasıdır. Aynı zamanda *Şahnâme* Firdevsî'nin yaşadığı toplumsal durumu aktarmaktadır.

Bu çalışmadaki amaç *Şahnâme*'de yer alan mektupları mümkün olduğunca tespit edip içeriği konusunda bilgi vermeye çalışmaktır. Çalışmamızda ele aldığımız mektuplardan bazıları şunlardır:

1. Menûçehr'in Ferîdûn'a zafer mektubu göndermesi
2. Zâl'ın mektupla Sâ'm'a olayları bildirmesi
3. Rüstem'in zaferini mektupla Zâl'a bildirmesi
4. Zâl'ın Sâ'm'a mektup yazması
5. Kayser'in İlyas'a mektubu
6. Ercâsp'ın Goştâsp'a mektup yazması
7. İsfendiyâr'ın Goştâsp'a mektup yazması ve onun cevabı
8. Behrâm-ı Gûr'un mektubu
9. İskender'in İran büyüklerine mektup yazması

Bu mektuplar tespit edilirken Necati Lugal'ın Vullers baskısını esas alarak yaptığı *Şahnâme*'nin dört ciltlik Türkçe tercümesinden istifade edilmiştir. Aynı zamanda *Şahnâme*'nin Julius Mohl editörlüğünde yapılan üç ciltlik Tahran baskısından mektuplarla ilgili şiirler alınmıştır. Çalışma üç ana başlık altında incelenmiştir.

Birinci bölümde: Firdevsî, eseri *Şahnâme* ve *Şahnâme*'nin içeriği hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler verilirken birçok kaynaktan faydalanılmıştır.

İkinci bölümde: Eserde geçen mektuplar ve bu mektupların yazılış amacı ele alınmış, mektupların başlangıcında bu mektuplarla ilgili şiirlerin birinci beyiti ile son beyitine yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise: Çalışmamıza konu olan mektuplarda geçen bazı özel isimlerin bulunduğu bir sözlükçe oluşturulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİRDEVSÎ VE ŞAHNÂME

1.1. EBÛ'L - KÂSİM - İ FİRDEVSÎ (Ö. 411/1020)

İran tarihini, rivayetlerini ve kahramanlık anlatılarını sözlü rivayetlerden derleyerek yazıya aktarmasından dolayı “İran Milli Şairi” olarak kabul edilen Hekim Ebû'l-Kâsım Mansûr bin Hasan Firdevsî, Samanîlerin henüz Buhara merkezli egemenliklerini sürdürdükleri 329/940 yılında Tûs şehrine bağlı Taberân kasabasının Bâj köyünde dünyaya geldi. Firdevsî'nin babasının, Tûs ırmağından ayrılan Abrahe çayı kenarında bir çiftlik sahibi olduğu bilinmektedir ¹

Firdevsî'nin şöhret kazandığı devir, Gazneliler devletinin altın devridir. Bu devirde ilim ve edebiyat sahasında büyük üstatlar yetişmiştir. Firdevsî kendinden evvel Dakikî ve diğer şairlerin başlayıp yarıda bıraktıkları *Şahnâme*'ye yeniden başlamış ve onu bitirmiştir. ²

İranlılar tarafından ulusal şair olarak kabul edilmesi ve çok sevilmesinden dolayı hayatıyla ilgili bilgiler, edebiyatçılar, tezkire yazarları, tarihçiler ve kendisini sevenler tarafından yaygınlaştırılan efsanelerle iç içe geçmiş, bu yüzden gerçeklerle efsaneleri ayırmak oldukça güçleşmiştir. Örneğin Firdevsî hakkında Nizâmî-yi Arûzî'nin (Ö.560/1164) *Çehâr Makâle*, Muhammed-i Avfî'nin (Ö.629/1232) *Lûbâbu'l-Elbâb*, Devletşâh-i Semerkandî'nin (Ö. 900/1494) *Tezkiretü's-Şuara* adlı eserleri başta olmak üzere birçok kaynaktan yer alan rivayetler vardır.

Künyesi “Ebû'l-Kâsım”, lakabı “Fahrüddîn”, mahlası “Firdevsî” olan şairin adı çeşitli kaynaklarda birbirinden farklı şekilde “Hasan”, “Ahmed” ve “Mansûr” olarak geçmektedir. ³ Ancak künyesi ve mahlası konusunda hiçbir görüş ayrılığı yoktur. Babasının, Firdevs adıyla bilinen bir bağın bahçıvanı olması sebebiyle bu mahlası almış olduğu aktarılır. Kaynakların önemli bir kısmı bu büyük şairden “Firdevsî-yi Tûsî” olarak söz ederken bazı eserlerde mahlası “İbn Şeref Şâh” şeklinde de geçer. Babasının

¹ Ebu'l-Kâsım, Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal, Giriş, Nimet Yıldırım), I, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2009, s. 15.

² Ali Nihat, Tarlan, *İran Edebiyatı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1944, s. 37.

³ Zebihûllâh, Safâ, *Târîh-i Edebiyyât Der İran*, I, İntişârât-i Firdevsî, Tahran 1363 hş. s. 462–463.

adı ise “Ali İshâk bin Şeref Şâh” ve “Ahmet bin Ferruh” olarak kayıtlıdır. Ancak hangisinin daha doğru olduğu konusunda yorum yapmak güçtür.

Firdevsî bir dihkân ailesindendir. Bâj köyünün ileri gelen, toprak sahibi ailelerinden olan dihkânlar, aynı zamanda kendilerini bulundukları bölgelerin mirasçıları, İran milli değerleri ve kültürünün koruyucuları olarak görüyor, çocuklarını İran gelenek ve göreneklerine göre yetiştiriyorlardı. Firdevsî de milli duyguların yoğun olduğu böylesine bir ortamda dünyaya gözlerini açtı ve daha çocukluk yıllarından itibaren İran kültürü ve geleneksel değerlerinin tutkunu olarak yetişti.⁴

Mahmud’un zamanına kadar Firdevsî’nin memleketi Samanilerin hükmü altında idi. Samaniler zamanında milli İrani mevzulara karşı büyük bir alaka vardı. Hatta Sasaniler zamanında gelen meşru padişah sülalesine mensubiyetin, padişahlık için şart olması fikri Samanilerin siyasi ideolojisi idi. Aynı ideoloji *Şahnâme*’de de görülür. Nitekim Bertels, Mahmud’un *Şahnâme*’yi takdir etmesine sebep olarak bu noktayı göstermektedir.⁵

Firdevsî’nin öğrenim süreci ve hangi alanlarda eğitim aldığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak ünlü eserinin değişik bölümlerinde verdiği ipuçları ile hakkında yapılan çok sayıdaki araştırma ve incelemeden, onun yirmi beş yaşlarına kadar eğitim ve öğrenimine devam ettiği, öğrenimi boyunca tarih, özellikle de İran tarihi konusunda derinlemesine çalıştığı, kendisinden önce olan *Şahnâme* ve *Hudâyname* gibi eserler üzerinde araştırmalar yaptığı anlaşılmaktadır. Bütün bu çalışmalarının temel hedefi de eski İran’ın, İran hükümdarlarının tarihini yazmaktır. Yine eserinden anlaşıldığı üzere Fars ve Arap edebiyatı konusunda çok iyi bir eğitim almıştır. Dolayısıyla İran, tarihi, kültürü, medeniyeti, felsefe ve İslami bilimler konusunda son derece birikimli olduğu açıktır.⁶

Diğer şairler gibi ilk dönemlerinde değişik amaçlarla gazel ve kasideler yazan Firdevsî, daha sonra yaşadığı çevrenin de etkisiyle eski İran tarihi hakkında bilgi edinmek üzere Pehlevîce yazılmış eserlere ilgi duymaya başladı. Bu eserlerden faydalanabilmek için de babasından (ya da Zerdüşť rahiplerinden) Pehlevîce öğrendi. Bunun yanı sıra şiir yazacak kadar da Arapça biliyordu.

⁴ Devletşah-i Semerkandî, *Tezkiretü’ş-Şuarâ* (Nşr. Muhammed-i Remezânî), Tahran 1338 hş. s. 41-42.

⁵ *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2000, IV, s. 644.

⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal, Giriş, Nimet Yıldırım), s. 16.

Firdevsî şüphesiz İran'ın en büyük kahramanlık şairidir. Olayları olağanüstü ifadelerle betimlemesi, anlatımlarından seçtiği sözcükler, dizelerindeki uyumlu tamlamalar ve ustalıkla kurduğu cümleler, konulara uygun tasvirler, olayları okuyucunun somut olarak canlandırmasını sağlayan gerçekçi anlatım tarzı, bu türün diğer şairleriyle karşılaştırılamayacak kadar üst düzeydedir. Dizelerinde anlamayı zorlaştıracak kinayeler, kapalı ifadeler, okuyucuyu bıktırıcı, zor anlaşılacak kelimeler yer almaz.⁷

Firdevsî yumuşak ruhlu bir şairdi. Dinî zihniyeti genişti. Mutaassıp bir Zerdüşti değilse de az çok aklılaşmış bir Mazdeizme romantik bir meyli vardı. Mazdeizmin Müslümanlığa değil akla muhalif olan bazı noktalarını tevil etmiştir. Zerdüştlükten, Yahudilikten ve Hristiyanlıktan bahseden şair Müslümanlığın hepsinden üstün olduğunu iddia eder. Esasen din ihtilâfından ve dinî meselelerin münakaşasından pek hoşlanmaz. Vicdan hürriyetine meyillidir.

Firdevsî eserini yazarken fesahat ve belagatı esas almıştır. Sultan Mahmud döneminin en yetenekli şairi olarak kabul edilen Firdevsî, İran'ın Moğol dönemine kadar yaşamış en büyük şairi olarak bilinmektedir. Bundan da öte Gazneliler döneminin, aynı zamanda hem İran hem de dünya edebiyatının en yetenekli, en özgün tarzlı şairlerinden biridir. Samaniler döneminde yetişmiş olan Firdevsî, İran tarihine ve değerlerine karşı çok hassas bir şairdir. Yaşadığı devirde toplumu oluşturan bütün kesimlerce yeniden millileşme hareketlerinin başlatılmış olması da bu konuda şairi etkilemiştir.⁸

O, yaratılıştan sahip olduğu yetenekleri sayesinde kahramanlık destanları, trajedi ve aşk şiirleri yazarak, dünya edebiyatı tarihinde emsali olmayan bir şaheser yaratmıştır. Kahramanlık destanları ve trajedileri işlerken gösterdiği ilgi ve hassasiyet öyle bir seviyeye ulaşmıştır ki, hamasi ve trajedi tekniklerine hâkim olan birisi Firdevsî'nin kendi dönemde bugünkülerin tekniklerini başarıyla kullandığını görebilir. Dolayısıyla okuyucu ister istemez olayların yoğun etkisi altında kalır. Firdevsî'nin hayal gücü o kadar güçlüdür ki, sanki bugünkü oyun yazarları gibi tiyatro sahnelerini kendi gözünde canlandırır.⁹

Şahnâme'deki bazı dizelerden ve birtakım tarihi kayıtlardan da anlaşıldığı kadarıyla Firdevsî, sanatkâr ve musikişinas bir hanımla evlenmiştir. *Şahnâme*'nin

⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal, Giriş, Nimet Yıldırım), s. 18.

⁸ Muhammed, Avfî, *Lübâbu'l-Elbâb (Tsh. Said-i Nefîsî)*, Tahran 1336 hş. s. 269.

⁹ Sîrûs, Şemîsâ, *Sebkşînâsî-yi Şî'r*, İntişârât-i Firdevs, Tahran 1375 hş. s. 33.

örneğin “Menîje ile Bîjen” gibi bazı bölümlerini kaleme alırken de onun yardımlarını görmüştür.¹⁰

Firdevsî'nin bu sanatkâr kadından dünyaya gelmiş bir oğlu ve bir de kızı vardı. Dizelerinde de aktardığı gibi kendisi altmış beş yaşındayken otuz yedi yaşındaki oğlu ölmüş (394/1003) ve bu durum kendisini son derece üzmüştür. Firdevsî'nin ölümünden sonra kızı yalnız kalmıştır. Son derece ağırbaşlı ve iyilikleriyle bilinen bu kız babasının defnedileceği gün sultanın bahşettiği hediyeler kendisine verilmek istendiğinde “Benim bunlara ihtiyacım yok” diyerek bunları geri çevirmiştir.¹¹

Firdevsî'nin ölüm tarihi konusunda birbirinden farklı rivayetler vardır. Ancak hem kendisinin *Şahnâme*'deki ifadeleri hem de tezkirelerdeki kayıtlar göz önünde bulundurulduğunda genellikle 411/1021 yılında öldüğü görüşü kabul görür. Şairin talihsizliği ölümünün ardından da yakasını bırakmamış, Râfızî olduğu gerekçesiyle bazıları onun Müslüman mezarlığına götürülmesine karşı çıkmış, bunun üzerine naaşı kendisine ait bir bahçeye gömülmüştür. Cenazesi şehrin bir kapısından çıkarken diğer kapıdan, eserinin değerini anlayan Sultan Mahmud'un ona bağışladığı 60.000 altın değerinde on iki deve çivit yüklü kervanın girdiği rivayet edilir.¹²

Firdevsî'nin elimizde bulunan toplu tek eseri *Şahnâme*'dir. Kendisine atfedilen Yûsuf u Züleyhâ adlı eser gerçekte başka bir şaire aittir. Şairin *Şahnâme* dışındaki şiirleri, şiir mecmualarında, tezkirelerde, şairler ve şiirlere yer veren bazı kaynaklardaki kıtalar, gazeller ve beyitlerden oluşmaktadır. Ünlü Alman edebiyat araştırmacısı ve İran bilimci Hermann Ethe (ö. 1917) söz konusu şiirlerin tamamını bir araya toplayarak yayımlamıştır. Ancak bunların bir kısmının Firdevsî'ye ait olduğu şüphelidir.¹³

1.2. ŞAHNÂME

Firdevsî *Şahnâme*'yi hazırlarken *Avesta*, *Tevrat* ve *Kur'ân* gibi dini metinleri örnek almıştır. Eserine eski İran tarihi ve efsaneleriyle başlamamış, Allah'ı öven beyitleri, evrenin yaratılışı, ay, güneş, gezegenler, yerküre ve diğer varlıkların var edilişi ve insanın yaratılışı gibi olaylarla giriş yapmış, sonra da eriştiği bütün kaynaklardaki bilgilerden hareketle İran'ın tarihi ve mitolojisini aktararak çok sayıda okuyucuya

¹⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal, Giriş, Nimet Yıldırım), s. 21.

¹¹ Nizâmî, Arûzî, *Çehâr Makâle*, (Nşr. Muhammed-i Kazvîni), Emir Kebir Yayınları, Tahran 1364 hş. s. 75; Safâ, *Târih-i Edebiyyât Der Îrân*, I, s. 486.

¹² Arûzî, *Çehâr Makâle*, s. 83.

¹³ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal, Giriş, Nimet Yıldırım), s. 21

ulaşmasını arzulamıştır. Gerçekte de böyle olmuş ve *Şahnâme* öylesine yaygınlaşmıştır ki, kutsal kitaplar kadar ve belki de bazı yerlerde onlardan da çok okunmuştur. Günümüzde bile yaklaşık on yüzyıl geçmiş olmasına rağmen birçok Nevruz töreninde *Kur'ân* yerine *Şahnâme*'nin okunduğunu görmemiz bu durumu kanıtlamaktadır.¹⁴

Şahnâme son şeklinde Mahmud Gaznevi'ye ithaf edilmiştir. Fakat sonradan ilave edilen mukaddimeden sarf-ı nazar edilirse, Mahmud hakkındaki methiyelere *Şahnâme*'nin hemen ortasından itibaren rastlanır. Bu methiyelerin ikisinde kendi yaşını söylüyor. Behrâm b. Şâpur'un saltanatını anlatırken, nazmettiği bir methiyede 63 yaşında olduğunu söyler.¹⁵

Şahnâme'de İran'ın tarihi ve mitolojik geleneklerinden İslami devre kadar ne gelmiş ise hemen hepsi toplanmıştır. Bu hacimli eserdeki beyitlerin sayısı şaire göre 60.000'dir. Fakat yazmaların çoğunda 48-52.000 beyit bulunmaktadır.

1.2.1. Avesta

Şahnâme'nin en önemli kaynakları arasında *Avesta* ve *Avesta* tefsirleri de yer alır. Bu eserlerde yoğun olarak Tanrı, Ehrimen, Zerdüşt ve yaratılış destanından bahsedilmektedir. *Avesta* İran dili ve edebiyatının en eski ve en önemli eseridir. Arapların İran'ı ele geçirmelerinden önceki dönemlerde İran'ın resmi devlet dini olan Zerdüştlükle ilgili yalnızca metinler elimize ulaşmıştır.¹⁶

Zerdüşt'ün kutsal kitabı *Avesta*'nın adı; çeşitli kaynaklarda “Ebestâ”, “Vestâ”, “Est”, “Estâ”, “Evîstâ”, “Bestâk”, “Ebestâk”, “Ebestâğ”, “Efestâ”, “Epestâ” vb. birbirinden değişik şekillerde geçse de en yaygın şekli *Avesta*'dır. Alman araştırmacı J. Oppert (ö. 1905), *Avesta* adının Bisutûn Yazıtlarında “Abatsam” şeklinde geçtiğini ifade eder. K. F. Geldner (ö. 1929) ve diğer bazı araştırmacılar *Avesta* kelimesinin: “esas”, “temel”, “asıl metin” anlamlarında kullanılan “upasta” kelimesinden türemiş olduğu kanısındadırlar. Hintli araştırmacı M. N. Dhalla (ö. 1956), *Avesta*'nın “vid: bilmek” mastarından türemiş olduğunu, “bilgi” ve “akıllılık” anlamlarında kullanıldığını belirtir.¹⁷

¹⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal, Giriş, Nimet Yıldırım), s. 21–22.

¹⁵ *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2000, IV, s. 643.

¹⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal, Giriş, Nimet Yıldırım), s. 22–23.

¹⁷ Nimet, Yıldırım, *İran Edebiyat Tarihi*, Pinhan Yayınları, İstanbul 2011, s. 323.

Farsça’da yaygın olarak *Avesta*, İranlılar’ın eski peygamberleri Zerdüşt’ün kutsal kitabının adıdır ve “*metin*”, “*esas*”, “*temel*” anlamlarına gelir. Bu kitabın yazılmış olduğu dile de, “*Avesta Dili*” adı verilir. *Avesta* ile ilgili eserler dışında bu dilde kaleme alınmış hiçbir eser yoktur. *Avesta*’da bile bu dilin kökeni ve nereden geldiği konusunda bir bilgi yer almaz. Belki de bu yüzden *Avesta* kelimesinin ne anlama geldiği de tam olarak bilinmez. Ancak Farsça “*sitâyiş: övgü*” anlamına kullanıldığı tahmin edilmektedir. Dilbilim araştırmalarının verilerine göre *Avesta Dili*, İran’ın doğu bölgelerine ait bir dildir.¹⁸

1.2.2. *Hudâynâme*

Şüphesiz Sasanîler döneminin en önemli yazılı kaynağı *Hudâynâme*’dir. Bu eser, İran hanedanları ile padişahlarının adlarını ve çeşitli dönemlerin tarihi seyirlerini efsanelerle karışık olarak kaydetmektedir. Sasani saraylarında dönemin olaylarını titizlikle kayda geçirildiği resmi defterler bulunmakta ve bunlar özenle korunmaktaydı. Bu tarihi kayıtlar, Keyûmers’ten itibaren kralların maceralarını da içermektedir.¹⁹

İran tarihi ve milli destanlar, milli, dini ve tarihi rivayetleri konu alan *Hudâynâme* ya da diğer adıyla *Pehlevî Şahnâmesi*’ndeki anlatımlar, birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmış pasajlar halinde değil, genellikle karışık, iç içe geçmiş bilgi kaynağı olarak bulunmaktadır. *Hudâynâme*’nin kaynakları, *Avesta* ve sözlü olarak aktarılan eski rivayetlerdir. Bu anlatımlar zamanla aşamalı olarak gelişip birtakım dini renkler ve boyutlar kazanır.

Şahnâme’nin temel çekirdeğini *Hudâynâme*’de yer alan bilgiler oluşturmaktadır. *Hudâynâme*’nin Pehlevîce aslı ortada yoktur. İran tarihi ile mitolojisini konu alan kaynaklar özellikle Abdullah bin Mukaffa (ö. 143/760) tarafından Siyeru’l-mulûk ya da Siyeru Mulûki’l-Furs adıyla Arapçaya çevrilmiş, bu sırada *Hudâynâme*’nin Arapça çevirilen doğal olarak birtakım Zerdüşt inancı unsurları da atılmıştır.²⁰

İran padişahlarıyla efsanevi kahramanların hayatlarının konu alındığı metinler, çok eski zamanlardan beri İran edebiyatındaki yerlerini almışlardır. Adı bilinen ancak günümüze kadar gelemeyen ilk *şahnâme*, Pehlevî dilinde kaleme alınan, Abdullâh bin Mukaffa ve diğer tercümanlarca Arapçaya çevrilen *Hudâynâme* / *Şahnâme-yi Pehlevî*

¹⁸ Yıldırım, Nimet, *İran Edebiyat Tarihi*, s. 323.

¹⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal, Giriş, Nimet Yıldırım), s. 22.

²⁰ Ahmed, Tefezzüli, *Târih-i Edebiyyât-i Irân Piş Ez İslâm*, I, Sohen Yayınları, Tahran hş. 1377, s. 269.

adlı eserdir. Hem söz konusu eser hem de tercümesi İslam'ın ilk dönemlerinde kaleme alınmış, ancak daha sonraki dönemlerde ortadan kaybolmuştur. Klasik dönemden günümüze kadar gelebilmiş şahnâme türü eserler arasında *Kârnâme-yi Erdeşîr-i Bâbekân* ve *Yâdgâr-i Zerîrân* gibi eserler yer almaktadır. Bunlardan ilki, Erdeşîr ve oğlu Şâpûr'un hayatları ve yaşadıkları dönemlerdeki olaylardan bahsederken; ikincisi Goştâsp'ın Zerdüşî dinine inanışını ve onun Ercâsp ile savaşını konu alır.²¹

1.2.2.1. *Şahnâme'nin Yazımı*

Firdevsî, *Şahnâme*'sini yazmaya niyetlendiği günlerde ülkesi yabancıların kültürel, siyasi ve askeri baskısı altındaydı. Bir taraftan Bağdat yönetimi, ırkçı politikalarını öne çıkararak kendisine bağlı milletlerin kültürlerini, gelenek ve göreneklerini, milli kimliklerini ortadan kaldırmak isterken, diğer taraftan da başta Türkler olmak üzere bazı milletler, İran kültür ve medeniyetinin koruyucusu durumundaki İranlı yönetimcileri bir bir alaşağı ediyorlardı. Milli duyguların canlanmasına ve güç birliğine her zamankinden daha çok ihtiyaç duyulduğu işte böyle bir zamanda Firdevsî, tüm yaratıcılığını ülkesi ve milleti uğruna ortaya koydu. Kahramanlık destanlarını yazıya aktararak milli duyguları yeniden canlandırarak, unutulmuş tarihini ve övünç kaynaklarını hatırlatarak halkını harekete geçirme, İran sevgisiyle besleme yolunda hayal gücünü ve kalemini en güzel şekilde kullanmıştır.²²

1.2.2.2. *Şahnâme'nin İçeriği*

Fars dilinin sözcük hazinesi sayılan, aynı zamanda eşsiz fesahat ve belagat örneği kabul edilen *Şahnâme*, içeriğinde yalnızca birtakım hikâyeler barındırmaz. Eserde, eski İran efsane ve gelenekleri, İslam dönemine kadar meydana gelen hemen hemen bütün olaylar hakkında bilgiler bir araya toplanmıştır. Ayrıca felsefi ve ahlaki konulara değinilmiş, kahramanlık şiirlerinin yanı sıra diğer şiir türlerine de yer vermiştir. Firdevsî bütün bu konularda sözün hakkını gereğince vermiş, İran milli hikâyeleri ve İranlıların tarihi değerlerini *Şahnâme* boyunca en güzel şekilde yansıtmaya çalışmıştır.²³

²¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal, Giriş, Nimet Yıldırım), s. 23–24.

²² Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal, Giriş, Nimet Yıldırım), s. 28–29.

²³ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal, Giriş, Nimet Yıldırım), s. 32.

Tarihsel içeriğin yanı sıra mitolojik aktarımları ve kahramanlık hikâyeleriyle de dikkat çeken *Şahnâme*'de elbette şairin temel amacı mitolojik rivayetleri derleyerek aktarmak değildir. O İran tarihini ve kültürünü halk arasında dolaşan söylencelerden hareketle yazmak istemiş ve bu şekilde ortaya çıkmıştır. Bu açıdan *Şahnâme* her şeyden önce tarihi bir manzume olarak kabul edilmelidir.

Günümüzde bile yaklaşık on yüzyıl geçmiş olmasına rağmen birçok Nevruz törenlerinde, "Heft Sîn" sofralarında *Kur'ân* yerine *Şahnâme* okunduğunu görmemiz bu durumu kanıtlamaktadır.

Şahnâme, eskilerin öncekilerin ilklerin tarihi; tarih noktasından bakıldığında zaman sürecinde İran'ın serüveni; zamanın İran topraklarındaki izleri olarak kabul edilmektedir. *Şahnâme* İranlı'ların Araplara yenilmelerinden dört yüz yıl sonra, IV./X. yüzyılda kaleme alındı. Bu dönemde İranlılar Bağdat halifelik yönetimi karşısında siyasi ve kültürel kaderlerini belirliyor, birlik ve beraberliklerini yeniden sağlamaya çalışıyorlardı. Firdevsî işte böyle bir ortamda "İran milli tarihini dizelerine aktardı.

Şahnâme bir bakıma yenilgi ve hayal kırıklıkları sonucunda ortaya çıkmış bir eserdir. Samanilerin tarih sahnesinden çekilmesi, Araplar karşısındaki yenilgi ve İran tarihinde olumsuz bir dönemin başlaması gibi etkenler nedeniyle efsaneler ve kahramanlık anlatılarıyla örülü geçmişe, yani hayallerdeki tarihe ihtiyaç daha da artar. Dolayısıyla Firdevsî ve diğer *Şahnâme* yazarları içinde yaşadıkları zamanın olumsuz gelişmelerinin etkisiyle geçmişin zafer ve mutluluk dolu günlerine yönelmiş gerçekleşmesini umdukları güzel günlere hayallerinde hayat vererek dizelerine aktarmışlardır.²⁴

Eski İran tarihini, İran ırkının ve medeniyetinin tarih sahnesine çıktığı andan, Araplar tarafından sona erdirildiği zamana kadar konu alan *Şahnâme* Pîşdâdîler, Keyânîler, Eşkanîler ve Sasanîlerden oluşan dört hanedanın Keyûmers'ten III. Yezdicerd'e kadar elli hükümdarın egemenlik sürdüğü dönemi mitolojik, kahramanlık ve tarihi dönemler adıyla üç dönem çerçevesinde inceler.

1. **Mitolojik Çağ:** İlk İran mitolojik hükümdarı Keyûmers'ten Ferîdûn'a kadar devam eden dönemi içeren bu dönemin hükümdarları; Hûşeng, Tehmûrs, Cemşîd ve Dahhâk'tır. Bu dönemde ateş bulunmuş, insanlar toprağı ekip biçmeyi öğrenmiş, yiyecek, giyecek, barınma gibi doğal ihtiyaçlarını

²⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal, Giriş, Nimet Yıldırım), s. 33.

karşılamaya başlamış ve ilkel de olsa siyasi yapılar kurmuşlardır. Söz konusu dönemde hükümdarlar sadece yönetici değil, aynı zamanda insanlara yol gösteren kılavuzlardır.

2. **Kahramanlık Çağı:** Bu dönem *Şahnâme*'nin kahramanlık anlatılarına ayrılmıştır. Kâve'nin Dahhâk'a başkaldırmasıyla başlayan bu çağ, Âtbîn'in oğlu Ferîdûn'un, Dahhâk'ın adaletsiz tutumları karşısındaki mücadelesiyle devam eder ve Rüstem'in kardeşi Şeğâd tarafından öldürülmesiyle sona erer. Bu bölüm, İran milli kahramanlık destanlarının tarihle örtüştüğü evrelerini kapsar. İran rivayetlerinin en ünlü kahramanlıkları; Kâren, Gerşâsp, Sâ'm ve Menûçehr dönemleri; Sâ'm oğlu Zâl'ın *Şahnâme*'nin ilk aşk hikâyesi bu bölümde yer almıştır.
3. **Tarihi Çağ:** Behmen, Humây, Dârâ, İskender, Eşkânîler ve Sasanîlerin ele alındığı bu bölümde, sıra dışı olaylarla efsanevi kahramanlar hemen hemen ortadan kalkmış, bunların yerlerini gerçek olaylarla kişiler almıştır. *Şahnâme*'nin gerçek tarihi dönemi Dârâ ile başlar.²⁵ *Şahnâme*'nin bu bölümünde şiirler daha az gösterişli, hikâye ve anlatımlar daha sade bir üslûpla işlemiştir. Olağanüstü yeteneklere sahip efsanevi karakterler yer almamaktadır.

Şahnâme'nin bu üçüncü bölümde efsane ve rivayetlerin yerlerini tarihi hikâyeler alır ve *Şahnâme*, hükümdarlarıyla yönetimleri hakkında bilgi veren, ayrıntılara dalan tarih kitaplarına yaklaşır.

Şahnâme'nin ünlü destanlarından bazıları:

1. Dahhak'ın Demirci Kâve ile macerası.
2. Feridûn ve üç oğlu: Selm, Tûr ve Îrec.
3. Zâl'ın doğması ve Simurg tarafından büyütülmesi.
4. Rüstem'in ilginç hayat serüveni ve savaşları.
5. Rüstem'in Mâzenderân'da yaptığı savaşlar ve heft hânı.
6. Rüstem ile Sohrâb hikâyesi
7. Siyâvuş'un hikâyesi
8. Siyâvuş'un oğulları Keyhusrev ile Furûd'un hikâyeleri
9. Bîjen ile Menîje'nin hikâyesi

²⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal, Giriş, Nimet Yıldırım), s. 37.

10. Rüstem ile İsfendiyâr'ın hikâyesi
11. Rüstem'in kardeşi Şeğad tarafından öldürülmesi
12. İskender'in İran'da egemen oluşu ve ilginç hayat hikâyesi

Şahnâme, baştanbaşa savaşlar, kan dökme, ölüm ve zindan hikâyesiyle dolu olmasına rağmen, Firdevsî tüm bunları kınamakta ve her zaman insanları iyiliklere ve güzelliklere çağırmaktadır. Vatanına son derece bağlı olan Firdevsî'nin milliyetçilik duyguları, dini duygularının bile önüne geçmiş ve vatan sevgisini dinden daha önde tutmuştur. Altmış üç destandan oluşan *Şahnâme*'nin en önemli konularından biri de aşk olmuştur. *Şahnâme*'de eğlence meclisi sahneleriyle, kahramanlık anlatıları içe içe geçmiş, kahramanların sevgilileriyle yaşadıkları aşk maceraları son derece etkileyici bir dille sunulmuştur.²⁶

²⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal, Giriş, Nimet Yıldırım), s.39.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞAHNÂME'DE MEKTUPLAR

Temelde kahramanlık hikâyelerini esas alarak kökleri çok eskilere dayanan milletin efsanevi tarihini ve klasik dönemin tarihsel seyrini konu almış olan Firdevsî, aşkını ve zevkini eserinin her dizesinde yansıtmıştır. Şair, bu muhteşem eserde başlı başına konu olan mektuplarda, sadece toplumsal durumu değil aynı zamanda yoğun duygularla yaşanmış aşkları da okuyucuya en güzel şekilde aktarmaktadır. Burada, derlenen mektup örnekleri sırasıyla sunulacaktır.

2.1. ÎREC'İN KARDEŞLERİNİN YANINA GİTMESİ

یکی نامه بنوشت شاه زمین به خاور خدای و به سالار چین²⁷
بر این گونه از جای بر خواستند همه شب همی چاره آراستند²⁸

Yeryüzünün padişahı Ferîdûn'un üç oğlu vardır. Ferîdûn artık yaşlanınca yeryüzünü bu üç oğlu arasında paylaştırmaya karar verir. Rum ve Batı ülkesini Selm'e verir. Turan ülkesini Tûr'a verir. Ve onu Türklere Çin padişahı yapar. Sıra Îrec'e gelince padişah ona da İran'ı ve İran'la beraber mızraklı yiğitlerin yetiştiği çölü, padişahlığın taç ve tahtını verir. Fakat bu durumdan Selm ve Tûr rahatsızdır.

Gün geçtikçe Îrec'ten nefret etmektedirler. Bir gün Ferîdûn'a bu rahatsızlığı bildirmek için haber salarlar. Ve onun yeryüzünü paylaşırken hiç de adil olmadığını söylerler. Ferîdûn bunları duyunca çok şaşırır. Ama onların iç yüzünün meydana çıkmasından hoşnuttur. Bir gün Îrec'i yanına çağırır. Ve kardeşlerinin ona karşı kıskançlığını anlatır. Fakat Îrec gayet kendine yakışır bir şekilde davranır. Ve kardeşlerine kin beslemediğini ve onların yanına gideceğini söyler. Bu karardan sonra Ferîdûn Îrec'i sağ salim karşısında görmek için batı ve Çin padişahına bir mektup yazar.

Mektubunun başında daima var olan Tanrı'yı över ve sözlerine şöyle devam eder: "İçinde öğütler bulunan bu mektup güneş yüzlü, yüksek, cengâver, bir kaya gibi

²⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 55.

²⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 56.

güçlü ve padişahlar içinde parlak bir yüzük gibi duran iki taht sahibine yazılmıştır. Bunu gönderende dünyanın her halini görmüş, bütün sırları bilen, kılıç ve gürz kullanmakta usta, aydın gönlü karartmaya, korkunun ve umudun hazinelerini açmaya gücü yeten bir padişaktır. Ben kendim için ne taht istiyorum, ne taç, ne saray ne de dolu hazineler.²⁹

Çok zahmetler çekerek büyüttüğüm oğullarımın naz ve rahat içinde yaşamalarını istiyorum. Kendisine kırıldığınız kardeşiniz hiç kimseye bunun için sızlanmadan, sizin incindiğinizi duyunca koşa koşa yanınıza geliyor. Dileği sadece sizi görmektir. Yaşça sizden küçük olduğu için ona karşı sevgi ve şefkat gösterin. Ben nasıl onun vücudunu büyüttümse sizde öyle gönlünü hoş tutun. Böylece yanınızda birkaç gün geçirdikten sonra yine hoşça bana gönderin” diyerek mektubu tamamlar.³⁰

2.2. MENÛÇEHR’İN FERÎDÛN’A ZAFER MEKTUBU GÖNDERMESİ

³¹ به شاه آفریدون یکی نامه کرد ز نیک ز بر روزگار نبرد
³² فریدون شه بر منوچهر بر همی آفرین خواست از دادگر

Menûçehr İrec’in katili Tûr ile iki gün süren savaştan sonra zafere ulaşır. Menûçehr’in şansı yaver gidince Tûr’un başını keser. Padişah daha sonra Ferîdûn’a bir mektup yazarak savaşta olup bitenlerin hepsini anlatır.

Önce yeryüzünü yaratan iyilik, güzellik, doğruluk sahibi Tanrı’nın adını anar. Ferîdûn’a övgü dolu sözler söyledikten sonra şöyle devam eder: “İki gün içinde gece gündüz üç savaş yaptım. Düşmanlarımız gece baskını yapmak istediler. Buna karşılık pusu kurduk ve intikam için gereken tedbirler aldık. Tûr’un bir gece baskını düzenlediğini ve bana gücü yetmediğinden birtakım hilelere başvuracağını duymuştum. Arkasından pusuya yattım. Savaştan kaçmak isteyince de hemen arkasından yetiştim. Zırhına bir mızrak sapladıkdan sonra hızla yakalayıp atının eyerinden aşağıya aldım.

²⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2009, s. 121.

³⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s.122.

³¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 68.

³² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 69.

Daha sonra o değersiz gövdesini kellesinden ayırdım. Şimdi de onu senin huzuruna göndereceğim” diye mektubunu tamamlar.

Mektupta her şeyi anlattıktan sonra bir atlıyı yola çıkarır. Mektup sonunda Ferîdûn’a ulaşır. Ferîdûn onu okuduktan sonra Menûçeher’e saadet diler.³³

2.3. MENÛÇEHR’İN ZAFERLE FERÎDÛN’UN YANINA DÖNMESİ

³⁴ فرستاده ای را برون کرد گرد سر شاه خاور مر او را سپرد

³⁵ به دست خود ش تاج بر سر نهاد بسی پند و اندرزها کرد یاد

Kâkû öldükten sonra Batı padişahının beli kırılır. Güvenecek kimsesi kalmamıştır. İntikam alma sevdasından ister istemez vazgeçer ve kaçmaya başlayarak kalenin yolunu tutar. Diğer taraftan da Menûçeher’in erleri onun peşine düşmüşlerdir. Kızgın padişah hızlı koşan bir ata atlar ve ona doğru sürer.

Rum padişahının yanına yaklaşınca ona hiddet dolu sözler söyler. Ona iyice yaklaşır ve boynuna bir kılıç indirip vücudunu iki parça eder. Padişahın emri üzerine kafasını bir mızrağa takıp havaya kaldırır. Bunu gören erler o yiğidin pazısına ve gücüne şaşırıp kalırlar. Bu korkudan dolayı artık hepsi birer birer padişahın kuluyuz demeye başlarlar. Bütün askerler artık ordunun bütün savaş silahlarını götürüp Pûşeng’in önüne koyarlar. Bunların içinde ne ararsan vardır; zırhlar, tulgalar, at zırhları, gürzler, Hint hançerleri vs. Menûçeher onların hepsine derecelerine göre yer verir.

Yiğit Menûçeher bir elçi seçerek Selm’in kafasını teslim eder ve büyükbabası Ferîdûn’a bir mektup yazar. Yaptığı savaşlar, kullandığı tedbirler ve hileler hakkında etraflı bilgi veren bu mektubunda Tanrı’yı övdükten sonra ün ve ad sahibi padişahı şöyle anar: “Her şeyden üstün olan, cihanın sahibi Tanrı’ya şükürler olsun. Çünkü kuvvet, büyüklük ve bilgi hep ondandır. İyi ve kötü her şey onun hükmündedir. Tanrı yeryüzünüzün padişahı, akıllı ve uyanık Ferîdûn’dan razı olsun. Yeryüzünde bütün kötülüklerin bağlarını o çözmüş ve bütün kötülükleri ortadan kaldırmıştır. Canı yaratan Tanrı’nın izniyle biz Çin atlılarından intikamımızı aldık. Pusular kurduk ve padişahın

³³ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 140-141.

³⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 73

³⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 74.

kudreti sayesinde babamın kanını döken o iki kanlı zalimin kafasını intikam kılıçlarımızla kestik. Çelik kılıcımla yeryüzünü bu kötülüklerden yıkayıp temizledim. Ben de bu mektubun ardından rüzgâr hızıyla senin yanına gelip olup biten her şeyi anlatacağım” diyerek mektubunu tamamlar.

Mektubunu gönderdikten sonra orada malları toplayıp saklar. Ve erleriyle birlikte hemen yola koyulurlar.³⁶

2.4. ZÂL’IN MEKTUPLA SÂM’A OLAYLARI BİLDİRMESİ

سپهد نویسنده را پیش خواند دل آگنده بودش همه بر فشاند³⁷

گشاده تر آن باشد اندر نهان چو فرمان دهد گردگار جهان³⁸

Komutan Zâl büyük ve akıllı adamları, vezirini, pehlivanların ileri gelenlerini ve olgun kimseleri yanına çağırır. Çünkü Rûdâbe hakkında mübedlere danışmak istemektedir.

Ağzını heyecanla açar ve söze şöyle başlar: “Yeryüzü insanlarla bezenmiştir ve her şeyin değeri onunladır. Yeryüzündeki yaratıklar çift olmasaydı her şeyin kuvveti kendisinde saklı kalırdı. Birde biz hiçbir delikanlının eşsiz kaldığını görmedik. İnsan öldüğü zaman çocuğu sayesinde yeniden hayat bulur. Yeryüzünde adı kalır. Zâl’ın oğlu... Bu Sâm’ın oğlu... diye herkes onun adını alır” diyerek sözlerini tamamlar. Ve gönlünün Sînduht’un kızına kaydığını anlatır. Fakat Sâm’ın bu duruma ne diyeceğini merak etmektedir. Mübedler işin içinden çıkamadıkları için padişah Sâm’a mektup yazmasını söylerler.

Zâl’da bunun üzerine kâtibi yanına çağırarak içini döker. Önce yeryüzünü yaratan adaletli Tanrı’yı övüp sonra şöyle devam eder: “O sanki tozun toprağın karıştığı savaş alanında akbabaların yiyeceğini sağlar. Savaş sırasında fırtınalar koparır ve bulutlardan kan yağdırır. Padişahlara altın taç ve kemer bağışlar. Onları altın tahtlara oturtur. Yaşarken Simurg beni Hint dağlarına götürdü. Ben orada Simurg’un beni avlamasını ve yavruları arasına katmasını bekledim. Adım Sâm’ın oğluydu. Ama babam

³⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 146-147.

³⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 95.

³⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 97.

tahtında otururken ben Simurg'un yuvasında yaşıyordum. Başıma öyle bir iş geldi ki onu herkese açıp anlatmam olmaz. Babam istediği kadar kahraman veya erkek bir ejder olsun şu küçük oğlunun sırrını dinlemelidir.”

Babasına birtakım övgü dolu sözler söyledikten sonra artık sıra durumu anlatmaya gelmiştir. Mektubunda önce annesinden nasıl doğduğuna ve nasıl haksızlıklar yaşadığına değinir. Daha sonra şöyle devam eder: “Babam kumaşlar ve ipekler içinde rahat rahat dinlenmelidir” diye sözlerini tamamlar. Mihrâb'ın kızına âşık olduğunu açık açık söyler. Ona duyduğu sevgi yüzünden her gün ağlamaktadır. Artık ağlamaktan dört yanı deniz olmuştur. Yüreği bu kadar acı çekmesine rağmen babasının sözünden çıkmamaktadır. Babasına bunları mektubunda anlatır. Ve padişah Sâm Zâl'ı Elburz dağından getirirken onun bütün isteklerini yerine getireceğini söylemiştir. Zâl bu söze güvenerek babasının bu isteği yerine getireceğinden emindir. Atlı mektubu alır. Kâbil'den üç atla birlikte Âzergoşesb gibi hızla Sâm'a gider.³⁹

Gorgsâr'a yaklaştığı zaman komutan onu uzaktan görür. Sâm bu sırada dağın çevresinde vahşi hayvan avlamaktadır. Atlı elindeki mektubuyla Sâm'ın yanına varır. Atından iner ve mektubunu verir. Destan yazdıklarını birer birer okuyunca canı sıkılır. Okuduklarından hiç de hoşnut değildir. Komutan onu başka bir yaradılıştan sanmaktadır. Avdan dönünce uzun uzun düşünür:

“Düşüncen doğru değil, böyle uygunsuz iş yapma desem ona verdiğim sözü tutmamış olacağım. Tam tersine ona peki, çok iyi düşünmüşsün desem, bu seferde bir kuşun büyüüttüğü çocukla eşi olacak olan o dev kızından nasıl bir döl düşünmek gerek”

Oysa Tanrı'nın uygun gördüğü bir iş hiç düşünmeye lüzum kalmadan kendiliğinden hemen oluverir.

2.5. ZÂL'IN ELÇİLİKLE MENÛÇEHR'İN YANINA GİTMESİ

⁴⁰ نویسنده را پیش بنشانندند ز هر در سخنها همی راندند

⁴¹ چو شد ذال فرخ ز کابلستان بید سام یک زخم در گلستان

³⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 180-181.

⁴⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 106.

⁴¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 109.

Sâm büyük bir sevinçle Menûçehr'in yanına gelir. Saraya yaklaştığı sırada atından iner. Padişah da kendisine yol verilmesini buyurur. Sâm padişahı görür görmez hemen eğilip yeri öper ve yanına gider.

Başında parlak taç bulunan Menûçehr de oturmakta olduğu fildişi tahtından ayağa kalkar. Sâm'a iltifatlar ettikten sonra onu kendi tahtının yanındaki bir yere oturtur. Ondan Gurgsaran'daki savaş erlerinden ve Mâzenderân'daki erkek devlerden haberler ister. Sâm da Menûçehr'e her şeyi anlatır. Oradaki askerlerin adeta bir savaş aslanı olduklarını ve arapatlarından daha hızlı oldukları gibi cesaretleri de İran'ın savaş erlerinden daha üstün olduğunu ona bildirir. Hele o askerlerin içinde biri vardır ki insan onu görünce savaş kaplanı sanmaktadır. Fakat Sâm o askerlerin gücüne rağmen onları mağlup eder. Askerleri yerle bir ettiği gibi Selm'in oğlu Kâkû'nun da artık kemikleri paramparça olur.

Padişah Sâm'ın anlattıklarını duyunca sevincinden külâhını göklere fırlatır. O sevinçle yeryüzünü kötü düşüncelilerden temizlenmiş görerek şarap meclisi kurar. Sabah olunca sarayın perdesi açılır ve padişahın katına girebilmesi için verilir. O önce kahraman padişahı övdükten sonra onunla Zâl ve Mihrâb hakkında konuşmak ister. Fakat padişah söze ondan önce başlayarak Sâm'a hemen yanındaki kahramanlarla gitmesini ve Mihrâb'ın sarayını alt üst etmesini söyler.⁴²

Padişah Sâm'ın verdiği bu karar Destan'la Mihrâb'ın kulağına gider. Kâbil şehri ayağa kalkar. Sînduht'un, Rûdâbe'nin ve Mihrâb'ın canlarından ümitlerini kestikleri bir anda Zâl, kolları sıvamış ve sinirli bir şekilde Kâbil'den dışarı çıkar. Yiğit Sâm'a yoldayken o erkek aslan yavrusunun gelmekte olduğu haberi gelince, bütün ordu harekete geçer. Komutan ve ordu onu karşılamaya çıkar. Sâm'ın oğlu uzaktan babasını görünce hemen atından inip ona doğru yaya olarak yürümeye başlar. Zâl babasının yanına gelince eğilip yeri öper ve söze şöyle başlar:

“Yeryüzü senin adaletlerinle mamur olur. Senin dayanağın can ve akıldır. Yeryüzü payını ancak senin adaletinden alır. Fakat oğlun olduğum halde adaletinden nasibini almayan bir tek ben varım. Beni büyütüp yetiştiren bir kuş oldu. Anamdan doğar doğmaz beni atarak yurdumu dağlar ettin. Sen bana “ben bundan sonra seni artık hiç incitmeyeceğim, diktiğin her ağacı yemişli kılacağım “demiştin. Böyle dediğin halde Mâzenderân'dan evimi yıkmak için geldin.”

⁴² Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 195-196.

Komutan Sâm Zâl'ın sözlerini duyunca karşılık olarak şöyle söyler: *“Bu dediklerin doğrudur ve senin sözlerin bunun delilidir. Ey iyilik dileyen oğul ben şimdi padişaha bir mektup yazar ve onu seninle gönderirim. O yeryüzü padişahı seni görünce incitmeden vazgeçer.”*

Kâtibi önlerine oturarak birçok şey yazdırdılar. Mektubun başında ezeli ve ebedi olan Tanrı'yı övüp şükrettikten sonra “Varlık ve yokluk ondandır. Biz hepimiz onun kullarıyız. Tanrı birdir. Ey padişah yüksek dağlar bile senin gürzünün darbesi veya atının nalı altında toz haline gelir. Sen temiz yüreğin ve temiz huyun sayesinde yeryüzünde öyle bir barış sağladın ki bugün kurtla kuzu aynı kaptan yemek yiyebiliyor. Ben artık kemale ermiş ve yüz yirmi yaşını bulmuş bir kulum. Başım artık kâfur tozuyla kaplanmış, saçlarım ağarmıştır. Benim gibi at kullanan, gürz taşıyan ve pehlivanları yere seren bir biniciyi yeryüzünde kimse görmemiştir. Bu dünyada hiçbir iz bırakmamış bile olsam Keşef nehrinden çıkmış olan ejderhayı öldürmenin şerefi bana yeter. Bu öyle bir ejderhaydı ki boyu şehirden şehre, eni dağdan dağa uzanıyordu. O ejderha yüzünden o ülkede yıllarca bir ot dahi bitmedi.

Bundan başka böyle daha nice savaşta pek çok kahramanın başını ayaklarımın altına aldım. Atımı oynattığım her yerde yırtıcı aslanlar meydanı bana bırakıp kaçtılar. Fakat bir zamanlar düşmanları öldürmek için gürzümü kaldıran kollarım ve gürzüm artık eskisi gibi değildir. Ben artık yerimi Zâl'a bıraktım. Çünkü oda kemer kuşanmaya ve gürz kullanmaya layıktır. Yalnız onun yüreğinde sakladığı bir sır var. Yeryüzü padişahından gelip onu dileycek. Yeryüzüne hâkim padişahım, Zâl'a vaktiyle verdiğim sözü ve ettiğim yemini herhalde duymuştur.⁴³

Ben onu Elburz dağından indirdiğimde hiçbir zaman isteğini geri çevirmeyeceğime dair söz vermiştim. İnsanlardan uzak bir yere atılıp, bir kuş tarafından büyütülen bir kimse Kâbilistan gibi bir yerde başı gül bahçesini ve boyu da düzgün serviyi andıran bir kızı görüp, ona deli gibi tutulursa buna şaşılmaz ki. Bu bakımdan padişahın ona karşı bir düşmanlık beslememesi gerekir o günahsız biçarenin başı o kadar derde girmiş ki evvelce ona karşı verdiğim sözü yerine getirmek zorunda kaldım. Senin yüce tahtının yanına geldiği zaman büyük adamlara yapılan muameleyi ondan esirgeme. Çünkü benim de ondan başka yardımına koşacak ve daima derdime ortak

⁴³ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 197-198.

olacak kimsem yok. Nerîmân oğlu Sâ'm'dan yeryüzü padişahına ve diğer büyük adamlara binlerce selam olsun” der ve mektubu tamamlar.

Böylece bu mektup yazıldıktan sonra Destan mektubu alır ve atına binip yola çıkar.

2.6. MENÛÇEHR'İN SÂ'M'A CEVABI

پس آن نامه ی سام پاسخ نوشت شگفتی سخن های فرخ نوشت⁴⁴
فشانند بر ز برج د کنند از گلاب وز می خاک تر⁴⁵

Zâl, komutan Sâ'm'ın mektubunu Menûçehr'e verdikten sonra Menûçehr çok şaşkındır. Ve padişah Zâl'ı yanına çağırır ve onu bazı sorularla imtihana çekmek ister. Mûbedlere ona üstü kapalı olarak bazı sorular sormalarını buyurur. Bunun üzerine o yürekleri uyanık, akıllı ve ünlü Mûbedler anlaşılması güç bir takım sorular sorarlar ve Zâl biraz düşündükten sonra hepsine bir bir karşılık verir. Padişah bu duruma çok şaşırmıştır. Ama sevinçten de gözlerinin içi gülmektedir. Onun şerefine ayın on dördüncü gecesi kadar parlak bir meclis kurar. Karanlık basıncaya kadar ve başları şaraptan dönünceye kadar içerler.

Padişahın meydanında pek çok ay ve yıl görmüş yaşlı bir ağaç vardır. Sâ'm oğlu Destan, yayını eline alır ve adını haykırarak atını sürer. Ağacın tam ortasına bir ok atar ve o ok padişahlara yaraşan ağacı delip geçer. Artık bütün ileri gelenler böyle bir kahramanın eşi benzerini görmediklerini bağıra bağıra söylemektedirler. Büyük padişahla beraber bütün o cesur, ünlü pehlivanlarda onu alkışlarlar.⁴⁶

Padişah bundan sonra Sâ'm'ın mektubuna parlak sözlerle şöyle cevap yazar: “ Ey dünyalarca tanınmış ve her savaştan aslan gibi galip çıkmış cesur pehlivan, şu dönen felek ne savaşlarda ne de içki meclislerinde senin gibi güzel yüzlü ve parlak düşünceli bir kahraman daha görmemiştir. Cesur, hünerli, binici, pehlivan ve mesut oğlun Zâl yanına gelir. Ondan muradının dileğini ve gönül rahatının hangi şeyde olduğunu öğrenerek bütün emellerini yerine getirdim ve kendisiyle beraber mesut günler

⁴⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 116.

⁴⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 118.

⁴⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 209-210.

geçirdim. Onu gönlü sevinçli olarak yanına gönderiyorum. Hakkında kötü düşünenlerin kötülüğü ondan ırak olsun” diye mektubunu tamamlar ve komutan Sâm’a gönderir.

2.7. RÜSTEM’İN DOĞMASI

بسی بر نیامد برین روزگار که آزاده سرو اندر آمد به بار⁴⁷
تو گفتی که سام یلستی به جای به بالای و فرهنگ و دیدار و رای⁴⁸

Zâl ile Rûdâbe’nin kavuşmasından çok geçmemiştir ki o alabildiğine boy atmış servi yemişini verir. Rûdâbe’nin karnındaki yük o kadar ağırdır ki gözlerinde ırmaklar gibi kanlı yaşlar dökülmektedir. Rûdâbe o kadar uykusuz ve o kadar sararmıştır ki onu yaşayan bir ölü sanmaktadır. Nihayet bir gün acıdan kendinden geçer. Bunun üzerine Zâl’ın sarayından bir çığlıktır yükselir. Zâl yanakları gözyaşı içinde ve yüreği parça parça Rûdâbe’nin başucuna gelir. Zâl, Rûdâbe’yi o halde görünce düşüncelere dalar. Bu düşünceyle biraz hafifler. Aklına Simurg’un kanadı gelmiştir. Simurg’un kanadından bir parça yakar.⁴⁹

Bunun üzerine hemen hava kararır ve yeryüzüne hâkim olan kuş gelir. Ve Zâl’a “*Ay yüzlü gümüş serviden ün peşinde koşan bir çocuğun olacak, bulutlar onun başının üzerinden geçmeye cesaret edemeyecek*” der. Daha sonra Zâl’a birtakım öğütlerde bulunur. Zâl da bu öğütlerin hepsini bir bir yerine getirir. Nihayet becerikli bir mûbed gelir. Önce Rûdâbe’yi sarhoş eder. Sonra da hiçbir acı duyurmadan çocuğun başını tabii yolundan ayırarak dışarıya çıkarır. Bu aslanlara benzeyen yapılı bir çocuktur.

Kâbilistan ve Zâbulistân’a kadar bütün gül bahçelerinde şenlikler düzenlenir. Bebeğin adını Rüstem koyarlar. Bundan sonra henüz sütü bile içmemiş o aslan yavrusunun boyunca ipek kumaştan bir bebek dikerler. İçini samur tüyüyle doldurarak, yüzüne çoban yıldızı ve güneş, kollarına ejderha, ellerine de aslanpençesi resmi yaparlar.

Nihayet Rüstem’in örneği olan bebeği Sâm’a getirirler. Sâm bunu görünce çok sevinir. Sâm, Segsar ve Mâzenderân’da da şenlik yapılmasını buyurur. Şarap getirtir.

⁴⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 120.

⁴⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 122.

⁴⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 213-214-215.

Çalgıcılar çağırır. Ünlü padişah bu işler üzerinden bir hafta geçtikten sonra kâtibini çağırır. Zâl'in mektubuna cevap yazdırır. Mektubunda önce Tanrı'ya şükreder. Ondan sonra Zâl'ı öven sözler söyleyerek pehlivanların koluna ve gücüne, padişahlarında büyüklüğüne sahip olan o ipek kumaştan yapılmış bebekten bahseder. Ve mektubuna şöyle devam eder:

“Çok özenerek bakın ki ona hiçbir zarar gelmesin. Gözlerimin kendi töreme uygun olarak, senin tohumundan bir çocuğun geldiğini görebilmesi için Tanrı'ma gece gündüz yalvarıyordum. İşte şimdi ikimizinde beli doğrulmuş oldu.” Elçi bu mektubu alır almaz Zâl'a götürür. Ve ona Sâm'ın nasıl mutlu olduğunu anlatır. Sonra mektubu Zâl'ın önüne koyarak ona babasının öğütlerini bildirir. Zâl'ın yüreği bu güzel sözler karşısında sevinç içinde kalır.

2.8. RÜSTEM'İN ZAFERİNİ MEKTUPLA ZÂL'A BİLDİRMESİ

⁵⁰ یکی نامه بنوشت نزد پدر ز کار و ز کردار خود سر به سر
⁵¹ سپهدار فرزند را در کنار گرفت و بفرمود کردن نثار

Rüstem beyaz fili öldürdükten sonra artık ona babası iyice güvenmektedir. Bir gün Rüstem'i yanına çağırır. Ve ona Nerîmân'ın kanının intikamını almak için Sipend dağına gitmesini söyler. Rüstem babasının bu sözlerini dinledikten sonra savaşa gidiyormuş gibi hazırlanır. Dağa yaklaşıncı gözcü onu görür. Fakat tuzla dolu yüklü bir kervan olduğunu görünce, Rüstem'i hiç şüphelenmeden saraya alır. Bir gece karanlığında Rüstem kaledekilere olanca kuvvetiyle saldırır ve onları yerle bir eder. Daha sonra Rüstem babasına bir mektup yazar. Ve yaptığı işlerin hepsini ona anlatır.

Padişah Zâl'ı övdükten sonra şöyle devam eder: “Senin emrin üzerine Sipend dağına gittim. Orası dağ değil, gök kubbesi gibi bir şeymiş meğer. Ben dağın eteğine konar konmaz kalenin komutanından selam geldi. Onun buyurduğu şekilde hareket ettim. İşler istediğim gibi gitti. Gece basınca hiç acımadan onları yerle bir ettim. Her

⁵⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 127.

⁵¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 129.

zaman parlak olan pehlivan şimdi ne buyuruyor” diye mektubunu tamamlar ve onu bir elçiyle Zâl’a gönderir.⁵²

Zâl mektubu okuyunca çok sevinir. Ve ona cevap olarak hemen mektup yazar. Mektubuna onu överek başlar. Daha sonra bu zafere çok sevindiğini ve Rüstem’in aldığı ganimeti taşıyabilmesi için ona binlerce deve gönderdiğini yazar. Rüstem babasının gönderdiği mektubu okuyunca çok sevinir. Padişahlara yaraşan mücevherleri, nakışlı Çin kumaşları seçer. Onları aldıktan sonra Sipend dağını ateşe verir. Oradan gönlü huzurlu bir şekilde ayrılır. Zâl artık Rüstem’i karşılama hazırlıklarına başlar. Bütün köyler ve şehirler donatılır. Zillerin, Hint çingiraklarının sesleri göklere yükselmiştir. Rüstem ise babasının emrini yerine getirdiği için son derece mutludur.

2.9. ZÂL’IN SÂM’A MEKTUP YAZMASI

⁵³ به مژده به نزدیک سام سوار به هنگام رفتن شه دادگار

⁵⁴ چه اندرز کرد پور را بر نگر فرستاد نامه پل نامدار

Rüstem’in zaferini Sâm’a bildirmek için Zâl Sâm’a mektup yazar. İyi ve kötü her şeyi o pehlivana anlatır. Mektupla birlikte bir sürü hediye gönderir. Mektup Sâm’ın eline geçince çok sevinir.

Pehlivan bin bir güzellikle dolu bir meclis kurdurur. Sonra oğlu Zâl’a cevap yazar. Mektubunda erkek bir aslanın cesur oluşuna şaşmamak gerektiğini belirtir. “Çünkü akıllı ve olgun bir mübed henüz süt emmemiş bir aslan yavrusunu alıp insanların içinde beslese dahi dişleri çıkmaya başlayınca herkes yine ondan korkar. Çünkü o annesinin memesini hiç görmemiş olsa bile yine de babasının huyunu alıp bir aslan olur. Rüstem de tıpkı bunun gibidir” diyerek mektubunu tamamlar. Pehlivan Sâm delikanlının yaptığı işten çok mutludur.⁵⁵

⁵² Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 224-225.

⁵³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 129.

⁵⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 129.

⁵⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 226.

2.10. NEVZER SALTANATI YEDİ YILDI

چو سوگ پدر شاه نودر بداشت ز گیوان گلاه کیی بر فراشت⁵⁶
 برین نیز بگزشت چندی سپهر نه با نوزر آرام بودش نه مهر⁵⁷

Nevzer babasının ölümü üzerine belli bir süre yas tuttuktan sonra padişah olarak padişahların tacını Zuhâl yıldızından daha yüksek bir mertebeye ulaştırır. Menûchehr'in tahtına oturunca herkesin huzuruna çıkmasına izin verir. Erlerine altınlar ve gümüşler dağıtır.

Fakat aradan çok az bir süre geçmiştir ki padişah haksızlık etmeye başlar. Bu yüzden de dünyanın her yerinde sızlanmalar başlamıştır. Babasının iyi adetlerini bırakarak mübedlere ve memleketin ileri gelenlerine karşı çok kötü davranmaktadır. İnsanlık onun yanında değerini yitirmiştir. Gönlü de cimriliğin, hazinenin ve paranın kölesi olmuştur. Nihayet köylüler ansızın toplanarak bir ordu meydana getirirler. Bir süre sonra kahramanlarda ayaklanır. Artık memleketin her yerinden şikâyet sesleri yükselmiştir. Bütün dünya ayaklanınca zalim padişah korkar. Sâm'a bir mektup yazmaya ve ondan yardım istemeye karar verir.⁵⁸

Nevzer önce Tanrı'nın adını anarak mektubuna şöyle devam eder: “Çoban yıldızının ve güneşin sahibi, filinde karıncanın da yaratıcısı odur. Güneşin ve ayın sahibi olan o Tanrı'dan Menûchehr'in ruhuna rahmet olsun. Bu şatafatlı padişahlık tacını parlak hale getiren de benim bu makama geçmeme sebep olan da hep o. Pehlivan Sâm'a gelince, ona da bulutların yerlere yağdırdıkları yağmurlar kadar selam olsun. Dünya görmüş ve eşleri arasında seçkin olan o pehlivan akı, fikri ve canı her türlü kederden ve dertten ırak olsun. Cihan pehlivanının söyleyecek bütün sözleri dinleyeceğini umarım. Padişah bu dünyadan giderken Nerîmân oğlu Sâm'ın adını anmada gözlerini kapatmadı. Son nefesinde senin için: “*O benim en candan koruyucumdur. Çünkü o sadece bir pehlivan değil aynı zamanda benim dostumdur*” der. Fakat şimdi yeryüzü karmakarışık oldu. Yapılan dedikodular artık haddini aştı. Eğer sen o güzünü kapıp da hemen

⁵⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 131.

⁵⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 133.

⁵⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s.228.

harekete geçmezsen bu tehdit yeryüzünden kalkacak” diye mektubunu tamamlar. Ve pehlivan Sâm’a gönderir.

2.11. EFRÂSİYÂB’IN İRAN’A GİTMESİ

چو دشت از گیا گشت چون پریان بستمند کردان توران میان⁵⁹
هیون تکارور بر آور پر بشد نزد سالار خورشید فر⁶⁰

Ovalar yeşilliklerle süslenince Turan pehlivanları da savaşıma hazırlanırlar. Batı ülkesinin gürzlü elleriyle birleşmek için Türklerden ve Çinlilerden oluşan bir ordu gelir. Bu ucu bucağı olmayan bir ordudur. Nevzer’in talihi artık gençliğini kaybetmiştir.

Ordu Ceyhun’un kıyısına vardığında Ferîdûn’un oğluna haber gelir. Ordu ve padişah saraydan ayrılarak ovaya çıkıp Dehistan yolunu tutar. Komutanları savaş için bahane arayan karendir. Padişah Nevzer de onun arkasından gitmektedir. Ordu Dehistan’a yaklaştığında yerden kalkan tarlalarla güneş görünmez olmuştur. Nevzer, Dehistan’da savaş hazırlıklarını yaptıktan sonra aradan çok geçmeden Efrâsiyâb seçme kahramanlarından iki komutanı İran’a gönderir. Bunlarla süvarilerinin iradesini verir. Savaştan iyi anlayan otuz bin er Destan’dan intikam almak için Zâbulistân’a doğru yola çıkar. Bu sırada Sâm ölmüştür. Zâl da babasının mezarını hazırlamaktadır. Efrâsiyâb bu duruma çok sevinmiştir. Bunun üzerine kalkıp Dehistan’a gidip çadırını şehrin tam karşısına kurar. Erlerin sayısı o kadar fazladır ki sanki kumdan fışkırmış gibidir.

Padişah Nevzer’in ordusundaysa yüz kırk bin savaş süvarisi vardır. Efrâsiyâb bu orduyu görünce gece vakti yola bir elçi çıkarır. Peşeng’e bir mektup gönderir. Mektupta: “Aradığımız saadet elimize geçti. Çünkü Nevzer’in ordusuna bakınca anlıyorum ki o elimize geçecek bir avdan başka bir şey değil. Bundan sonra padişah artık Sâm’ı kaybetti. Sâm’ın savaşıması diye bir şey beklenemez. İran topraklarında en çok korktuğum adam oydu. Zâl, Sâm’a mezar hazırlamakla meşgul. Onun için ne ayakları ne de kanatlarıyla savaşa gelmesine imkân yok. Yani Şemâsâs öğle vakti tahta oturmuş ve başına da yeryüzünü aydınlatan saltanat tacını koymuş demektir. Her durumda uygun zamanı kollamak ve akıllı dostlara danışmak iyidir. İnsan tam iş

⁵⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 134.

⁶⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 135.

göreceği sırada tembellik ederse o uygun zamanı bir daha yakalayamaz” diye mektubu tamamlar.⁶¹

Atlı elçi mektubu aldığı gibi uçarcasına padişahın yanına gider.

2.12. PEŞENG’İN KEYKUBÂD’DAN BARIŞ İSTEMESİ

سپهدار توران دو دیده پر آب شگفتی فرو مانده ز افراسیاب⁶²
ز دیبا و دینار و تیغ و تبر که را بود در خور کلاه و کمر⁶³

Rüstem Kâren’in başardığı işleri ve nasıl savaştığını gördükten sonra babasının yanına gelerek: “*Ey yeryüzü pehlivanı! Bana söyle Peşeng’in o kötü oğlu kimdir?*” diye sorar. Onunla savaşmak istemektedir. Ama babası Efrâsiyâb’ın bir ejderha gibi savaştığını belirterek onunla savaşmasını istemez. Ama Rüstem onu dinlemez. “*Tanrı benim yardımcım, yüreğim kılıcım ve pazılarım da beni koruyan birer kaledir*” dedikten sonra Rahşını sürer.

Ordusunun desteği olan bu aslan Rüstem nara atınca, savaş alanında bir çocuğun dolaştığını fark eden Efrâsiyâb şaşırıp kalır. Yanındaki pehlivanlara onun kim olduğunu sorar. “*Sâm’ın oğlu Destan’ın oğludur*” derler. Bunun üzerine Efrâsiyâb dalgaları yara yara ilerleyen bir gemi gibi ordusunun safları arasından geçip savaş alanına gelir. Rüstem onu görür görmez ayaklarıyla atının karnını sıkıştırıp üzerine doğru yürür ve ağır gürzünü boynuna indirir. Yanına iyice yaklaşınca ağır gürzünü tekrar eyerine asar. Onu belinden yakalayıp Hadeng ağacından yapılmış olan eyerinin üzerinden aşağıya alır.

Böylece onu sürüye sürüye Keykubâd’ın yanına götürmek ve bu savaşta yaptığı ilk karşılaşmanın sonucunu ona göstermek ister. Fakat Efrâsiyâb’ın kemeri, Rüstem’in pençesine dayanamayarak kopunca Efrâsiyâb baş aşağı yere düşer ve adamları hemen etrafını sararlar. Fillerin sırtındaki davulların ve çingirakların sesleri birkaç mil öteden bile duyulabilmektedir. Biraz sonra da padişaha şu müjdeli haber gelir. Rüstem düşman ordusunun merkezini yarar. Efrâsiyâb’ın yanına kadar yaklaşınca artık komutanının

⁶¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 232.-233.

⁶² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 165.

⁶³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 166.

bayrağı görünmez olur. Rüstem onu yakalayıp yere yuvarlar. Bunun üzerine Türkler arasından bir feryattır yükselir. Türk pehlivanları komutanlarının etrafını kuşatırlar ve onu yaya alıp götürürler.

Efrâsiyâb, Rüstem'in elinden böylece kurtulduktan sonra da hızlı koşan bir ata biner. Ve canını kurtarmak için ordusunu bırakıp çöllerin yolunu tutar. Böylece Keykubâd Turan ülkesinin üzerine yürümesini, onların kökünün tamamen kazınmasını buyurur. Efrâsiyâb kaçtığı taraftan hızla Ceyhun kıyısına gelir. Bir hafta nehrin yakınındaki bir yerde kalıp dinlendikten sonra sekizinci gün olanca kızgınlığı ve enerjisiyle yola çıkmaya hazırlanır. Peşeng'in oğlu yüreği kuşkuyla dolu olarak babasının yanına gelir ve *"Ey ünlü padişah bu savaşı sen istedin, günahı da senin boynunadır"* der. Efrâsiyâb artık o savaştan sonra Rüstem'den çok korkmuştur. Ve onunla barışmaktan başka çaresi olmadığını bilmektedir.

Turan padişahının gözleri yaşarır. Efrâsiyâb'ın kafasında böyle bir takım iyi düşüncelerin olmasına ve ruhumun adalete doğru yönelmesine şaşırıp kalır. Hemen gönlü uyanık bir adam seçerek adalet olduğu üzere İran'a gönderir. Erjeng'in resimleri gibi süslü, güzel sözlerle ve türlü türlü sanatlarla bezenmiş bir mektup yazar.

"Bizim gibi yaratıklara kendisine şükretme gücünü bağışlayan ve güneşle ayı yaratan Tanrı'nın adıyla söze başlarım. İşte o Tanrı soyundan geldiğimiz Ferîdûn'a rahmet eylesin. Ey ünlü Keykubâd! Şimdi beni dinle. Ben seninle padişah hakkı gözeten bir adam gibi konuşacağım. Tûr taht ve taç yüzünden iyi yaradılışlı Îrec'e pek çok kötülük yaptı. Fakat artık bu yapılan kötülüklerin konuşulacağı zaman geçmiştir. Bu savaşı bir son vermek gerek."

Her ne kadar bu intikam duyguları Îrec'in zamanında başlar. Menûchehr'in zamanında da daha çok şiddetlendiyse de biz Ferîdûn'un yaptığı adaletli paylaşıma razı olalım. Onu olduğu gibi kabul edelim. Büyüklerin geleneğinden tutukları yoldan dönmeyelim. Bizim ordugâhımızdan Maverâünnehir'e kadar olan yerler Ferîdûn'un zamanında da bizindir. Îrec'in bu sınırın dışındaki ülkelerde gözü yoktur.

Îrec payıysa Ferîdûn'un kutluladığı İran'dır. Eğer biz bu paylarımıza razı olmaz, da savaşımaya kalkışırsak dünyayı başımıza dar ederiz. Sonunda hissemize düşecek olan Tanrı'nın gazabıyla üzerimizdeki kılıç yaraları olur ve her iki dünyanın da nimetlerinden yoksun kalırız. Artık bizde pehlivan Ferîdûn'un yeryüzünü Selm, Tûr ve Îrec'e pay etmesi gibi paylaşım hissemize düşenle yetinelim. Çünkü bu kadar kötülüğe

katlanmaya değmez. Yaşlı Zâl'in saçları kar gibi aktır. Ama yeryüzü dökülen kahramanların kanlarıyla kıpkırmızı olur. Sonuçta hiç kimse bu dünyada kendi vücudundan daha büyük bir yere sahip olamaz.

Biz bu Ceyhun'u geçmek ve size saldırmak şöyle dursun, rüyamızda bile orayı görmeyeceğimize söz verimiz. Belki bu sayede her iki ülkede gönderdiğimiz bu haberlerle alınacak karardan memnun kalır" diye mektubu tamamlar. Padişah bu mektubu bitirip mühürledikten sonra İran'a gönderir.⁶⁴

2.13. KÂVÛS'UN MÂZENDERÂN PADİŞAHINA MEKTUP YAZMASI

یکى نامه ای بر حریر سپید بدان اندرون چند بیم و امید⁶⁵

روان بدانـدیش دیو سپید دهد گرگسان را به مغز ت نوید⁶⁶

Rüstem Akdev'i öldürmeye niyetlenmiştir. Kemerini beline sımsıkı bağlayıp, başı savaş ve kin duygularıyla dolu olarak kalkar. Ulat'ı yanına alır ve Rahş'a atlayarak bir yel gibi gider. Nihayet o yedi dağın içerisine dalar. Bu dağların her yanı sürü sürü devlerle doludur. Rüstem o ucu bucağı olmayan mağaraya yaklaşıncı etrafının devlerle çevrilmiş olduğunu görür. Rüstem de Ulat'tan ona yol göstermesini ister. Ulat "*Güneşin kızgın olduğu zamanlarda Akdev uykuya dalar. Sen ancak işte o zaman onu yenebilirsin. Şimdi biraz bekle. Bütün devler uyur gözcü olarak yalnız birkaç cadı kalır. Eğer Tanrı yardım ederse sen de onu yenersin*" der.

Bunun üzerine devin üstüne yürümek için güneşin yükselmesini bekler. Zamanı geldiğinde dev ordusunun arasına rüzgârın kaldırdığı toz gibi dalmıştır. Hançeriyle devlerin kafalarını koparıp yerlere fırlatır. Rüstem bunun üzerine Akdev'in bulunduğu yere doğru yürür. Burada cehennem gibi bir kuyu vardır. O kadar karanlıktır ki dev hiç görünmektedir. Bir süre kılıcıyla bekler. Daha sonra bu karanlık mağaranın kapısını arar. Nihayet mağaranın kapısını bulup da içeriye baktığında boncuk renkli, aslan postlu, eni ve boyu yeryüzünü kaplayan acayip bir mahlûkun mağaranın içinde uyuduğunu görür.

⁶⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 274-275.

⁶⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 187.

⁶⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 189.

Rüstem önce devî uyandırır. Sonra onunla savaşmaya başlar. İki azgın bir aslan gibi savaşmaktadır. Rüstem devin üzerine yürüyerek belinin ortasına keskin bir kılıç indirir. Bu kılıçla devin gövdesinden bir eliyle bir ayağı kopup fırlar. Fakat dev bu haliyle tekrar Rüstem'e yapışır. Aralarında iri bir fülle azgın bir aslaninkine benzeyen bir mücadele başlar. Uzun bir uğraştan sonra Rüstem Akdev'i yener ve onun kapkara vücudundan ciğerini çıkarır. Mağara devin leşiyle kaplanmış. Yeryüzü onun kanlarıyla bir kan denizine döner. Sonra Ulat'ın yanına gider. Ve ona verdiği sözü tutacağını fakat önce bütün devlerin öldürülmesi gerektiğini söyler.

Bir süre eğlenceler olduktan sonra yeryüzünü ele geçirmek isteyen pehlivanlar atlarına binerler ve ağır gürzlerini ellerine alarak Mâzenderân şehrine dağılırlar. Padişah emir verir vermez hepsi yerlerinden fırlayarak hayretle geçerler. Keskin kılıçlarıyla her yeri ateşe verirler ve bütün şehri baştanbaşa yakarlar. Pehlivanlar karanlık basıncaya karda savaşmaya devam ederler. Bunun üzerine Kâvûs ordusuna: *“Suçlular cezalarını çekerler. Artık kan dökmeye son verelim. Ancak akli başında, becerikli birisi Mâzenderân komutanının yanına gidip ona daldığı uykudan uyandırısın ve tehdit etsin!”* teklifinde bulunur. Bu fikir Zâl oğlu Rüstem'in ve diğer büyüklerin hoşuna gider. Bunu kabul ederler. Bunun üzerine Kâvûs böyle bir adam seçip bir mektupla Mâzenderân komutanının yanına göndererek, onu gaflet ve karanlıkta kalmış canını aydınlatır. Önce yeryüzünde bilgiyi ve sanatı yaratan adaletli Tanrı'yı öven bu mektupta şöyle yazmaktadır: *“Akli veren, şu dönen feleği, öfkeyi ve acıma duygularını yaratan, güneşi ve ayı döndüren hep Tanrı'dır. Eğer sen adaletli temiz ve imanı bütün bir adamsan herkes seni beğenir. Yok, eğer sen kötü yaradılışlı ve kötü huyluysan şu dönen feleğin zulmünden kurtulamazsın. Sen Tanrı'nın suçlu kullarına verdiği cezaya bak.”*⁶⁷

Eğer feleğin işlerinden haberin varsa aklınla canın sana doğru yolu gösteriyorsa hemen Mâzenderân tahtını bırakıp bir kulum olarak sarayına gel. Rüstem'le savaşmaya gücün yetmeyeceğine göre benim istediğim vergiyi vereceksin. Mâzenderân tahtının elinden çıkmaması ancak böyle mümkün olabilir. Yoksa Erjeng ve Akdev gibi sen de hayattan ümidi kes. Yazıcı mektubu yazma işini bitirdikten sonra padişah bunun altını misk ve amberle mühürler ve Ferhad'ı yanına çağırır ve mektubu onunla gönderir.

Ferhad oraya vardığında önden birini gönderip padişaha geliş sebebinin bildirir. Padişah Kâvûs tarafında böyle akıllı bir elçinin gönderildiğini duyunca onu karşılamak

⁶⁷ Firdevsî, *Şahname* (Çev. Necati Lugal), s. 308-309-310.

için Mâzenderân'ın aslan gibi cesur kahramanlarında bir ordu hazırlar. Ferhad kendisine verilmiş olan mektubu çıkarıp kâtibin önüne koyar. Mûbed mektubu okuyunca savaşmak için bahane arayan padişahın canı sıkılır. Padişahın mektubu okunup bitince gözleri yüreğinin kanına batar. Ferhad'ı üç gün misafir eder ve dördüncü gün ona:

“Haydi, kalk o genç asılsız padişahın yanına git de şunları söyle: “ Denizde ki suyla şarap bir mi? Ben kendisine ülkeni, tacını bırak da benim sarayıma gel, bana kul ol! Denecek adamıyım benim sarayım seninkinden büyük olduğu gibi askerlerimde seninkinden binlerce kez daha çoktur. Senin sarayında bir fil bile olmadığı halde benim bin iki yüz savaşçı filim var” der. Ferhad onun büyüklüğünü, şiddetini anlatan bu sözleri işitip mektubun karşılığını aldıktan sonra İran komutanının yanına gitmek için atını hızla sürer. Nihayet İran'a vararak, görüp işittiklerini anlatı. Benim söylediğim sözlere kulak bile asmaz. Bunun üzerine padişah Rüstem'i çağırarak Ferhad'ın bütün söylediklerini anlatı. Fil gövdeli pehlivan Kâvûs'a şunları söyler:

“Ben milletimi bu yüz kızartıcı kurtarmalıyım. Ona elçi olarak bizzat gitmeli ve keskin kılıcımı kınından çıkartacağımı bildirmeliydim. Ona gürleyen bulutlara ve keskin kılıçlara benzeyen bir haber, bir mektup götürmeliyim”

Bu sözleri duyunca Kâvûs: *“Ey padişahlığın tacını ve mührünü parlatan sen yalnız bir elçi değil, aynı zaman da bir kaplan ve aslansın”* der. Sonra emreder. Yazıcı yanına gelir ve mektuba şöyle karşılık verir: *“Ey din yolundan sapmış kişi senin söylediğin sözler sadece laftır. Aslı olan onlara değer vermez. Kafanı böyle boş sözlerden temizle de bir köle gibi buyruğuna boyun eğ. Yoksa senin üzerine öyle bir ordu yollarım ki bir denizden öbür denize kadar her taraf askerle dolar. Akdev'in o kötü ruhu akbabalarda senin beynini yemeye hazırlanmalarını müjdeler”* diye mektubu tamamlar. Padişah Kâvûs mektubu yazıp mühürledikten sonra Rüstem onu alıp yola çıkar.

2.14. KÂVÛS'UN HAMÂVERÂN PADİŞAHININ KIZI SÛDÂBE'Yİ İSTEMESİ

وزآن پس به کاوس گوینده گفت که شاه دختری دارد اندر نهفت⁶⁸
 وزآن پس بدو گفت چون دیدمفت به مشکوی زرین پسندیدمت⁶⁹

Birisi Kâvûs'a: "*Hâmâverân padişahının haraminde bir kız var. Bu kızın boyu servininkinden daha güzeldir. Saçları miskten yapılmış bir taca benzer. Perçemleri kement, dili hançer ve dudakları da şeker gibidir. Süslendiği zaman bir cennet veya baharın en tatlı zamanındaki parlayan güneş kadar güzel olur padişaha da bundan başkası yaraşmaz*" der.

Bunları duyunca Kâvûs'un yüreği yerinden oynar. Ve bu çok güzel bir düşünce der: "*Dur onu babasından isteyeyim. Benim gibi taht sahibine ancak o güzel kız eş olabilir*" der. Bunun üzerine padişah adamlarının arasından akıllı, tedbirli, zeki birini seçer. Soyca da yüksek olan bu adamı Hâmâverân'a gitmesini emreder ve git de Hâmâverân padişahıyla benim aramda bir akrabalık kurmaya çalış. Tatlı sözlerinle onun aklını yola getir. Ona şöyle de: "Dünya görmüş, akıllı ve büyük adamların benimle akrabalık kurmaları gerekir. Çünkü yer benim fildişi tahtımın bir ayağıdır. Ve parlak güneş ışığını benim tacımdan alır. Benim gölgeme sığınmayanların mevkileri ellerinden gitmiş demektir. Ben şimdi seninle akraba olmak ve barışın gözünü yıkayıp, temizlemek istiyorum. Senin haremde benim gibi taht sahibine layık bir kızın varmış. Ben her yerde ve herkes tarafından onun övüldüğünü ve temiz yüzlü ve temiz vücutlu olduğunu duydum. Kubâd'ın oğlu gibi bir damadın olduktan sonra talih güneşi sana yüzünü göstermiş demektir" Ve mektubu elçiyle Hâmâverân komutanının yanına gönderir.⁷⁰

⁶⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 199.

⁶⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 200.

⁷⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 323-324.

2.15. RÜSTEM'İN HAMÂVERÂN PADİŞAHININ YANINA GİTMESİ

یکی مرد بیدار جوینده راه فرستاده نزدیک کاوس شاه⁷¹
 ز جای اندر آمد گو پیلتن صفی بر کشید از یلان انجومن⁷²

Yeryüzü padişahlık tacını taşımak sevdasından Kâvûs eli ayağı bağlı olarak tutsak edilince askerleri de İran'ın yolunu tutarlar. Gemiler ve teknelerle denizlerden geçip çöllerin yolunu tutarlar. Nihayet İran topraklarına varırlar ve padişahın ortadan kaybolduğunu ve padişahlık tahtının boşaldığı haberi her tarafa yayılır. Türklerin ülkesinden mızrakların çölünden ve her yandan büyük büyük ordular gelir. Efrâsiyâb koca bir ordu hazırlar. Girilen savaş duygusu yeryüzünün rahatını bozar.

Efrâsiyâb Araplara saldırır. Ve bu savaş üç ay sürer. Her iki tarafta padişahlık uğruna başlarını verirler. Araplar Türklerin önünde bozguna uğrarlar. İran ordusu bu seferde İran'a yayılır. Bütün İranlılar tutsak edilir. Sonra halkın çoğu Rüstem'e yalvarmak için Zâbulistân'a giderler. "*Kâvûs'un padişahlığının ortadan kalktığı şu sırada başımıza gelecek belalardan bizi sen koru*" derler. İran'ın viran olduğu ve Rüstem'e ihtiyaçları olduğunu bildirmek için ona bir elçi gönderip durumu anlatırlar. Bu elçi Rüstem'in huzurunda olanları anlatınca o çok kederlenir. Bunun üzerine her tarafa haber gönderir.

Dört bir yandan asker kahramanın yanına koşar. Yüreği ateş gibi yanan Rüstem ordusunu bir rüzgâr hızıyla alıp götürür. Rüstem, padişah Kâvûs'un yanına uyanık ve yol bilen bir elçi göndererek "*Ben büyük bir orduyla Hâmâverân komutanıyla savaşmaya geldim. Sen gönlünü ferah tut*" dedirtir. Öte yandan kahramanlardan birini Hâmâverân padişahının yanına gönderir. Bu elçi sadece bu savaşta gürzden ve kılıçtan söz açan bir mektup götürür.

Bu mektupta: "Önce dost gibi göründün. Sonrada İran padişahının tuzağına düşürdün. Savaşta böyle hinlere başvurmak mertliğe yakışmaz. Onun üzerine cesur bir timsah gibi yürüyemedin. Yüreği kin duygularıyla dolu olan bir timsah bile düşmanına böyle tuzaklar kurmaz. Eğer benim gibi bir ejderhanın korkunç pençesinden kurtulmak

⁷¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 203.

⁷² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 205.

istiyorsan padişah Kâvûs'u derhal serbest bırakacaksın, aksi takdirde savaşa hazırlan ve karşımda kuvvetini sına. Sen elbet benim Mâzenderân savaşında neler yaptığımı işitmişsindir" yazılıdır. Mektup mühürlendikten sonra bir elçi onu alıp yola çıkar.

Padişah o haberleri dinleyip de mektubu okuduktan sonra giriştiği işin sonun düşünmeye başlar ve şu karşılığı verir: "*Kâvûs artık ova yüzü göremez. Canın ne zaman isterse Berberistan'a gelebilirsin. Atlılarım dizgin elde bekliyorlar. Sen bu sevdaya düştükten sonra bağlayacak ip mi bulunmaz. Kararımız işte budur*" Erleri bu cevabı dinledikten sonra Rüstem'in yanına döner. Rüstem düşmanın bu cevabını dinledikten sonra ordunun büyüklerini çağırır. Boru sesleri göklere yükselmektedir. Kara yolu çok uzun olduğu için savaşıarak denizin kıyısına gider. Orduyu gemilere bindirip Hâmâverân'a doğru yola çıkar. Hâmâverân komutanı bu ordunun gelmekte olduğunu öğrenir. Yeryüzü savaş başlamadan alt üst olur. Orduların sağ ve sol kanatlarını hazırladı. Nihayet savaşmak için bir pehlivan istediler. Bunun üzerine fil gövdeli Rüstem ortaya çıkarak "*O istenilen savaş eri benim*" der.⁷³

Onun boyunu, posunu gören düşman korkuya kapılır. Onun şiddetiyle darmadağın olurlar. Böylece Rüstem'in önünden kaçarak Hâmâverân'a geri dönerler. Bunun üzerine padişah adamlarıyla görüşüp iki genç adamı yanına çağırır. Onların yardımını istemek için bir yel gibi Mısır ve Berber ülkelerine gönderecektir. Elleri üzüntü ve gözyaşıyla yazılmış birer mektup verir. Bu mektuplarda: "Devletlerimiz birbirinden uzak olmadıkları için hepimiz bir devlet sayılırız. Saadette felaketlerimiz, savaşla eğlencelerimiz müşterektir. Benimle birlik olursanız ben de Rüstem'le hiç korkmadan savaşırım. Yoksa Rüstem ordusunu her yana sürer. Sonra size de kötülüğü dokunur" yazılır. O iki ülkenin padişahı bu mektupları alıp da Rüstem'in ordusuyla birlikte üzerlerine doğru gelmekte olduğunu öğrenince, yürekleri korkuyla dolar. Sonra ordularını hazırlarlar.

⁷³ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 329-330-331.

2.16. KÂVÛS'UN RUM KAYSERİNE VE EFRÂSİYÂB'A HABER GÖNDERMESİ

فرستاده شد نزد قیصر ز شاه سواری که اندر نور دید راه⁷⁴
دلش خسته و کشته لشکر دو بهر همی نوش خست از جهان یافت ز راه⁷⁵

Kâvûs bir atlıyı Rum Kayserine göndererek “*Rumların ileri gelenlerinden yolculuğa katılabilecek durumda olanlar gelsinler de şu karanlık düşüncemi aydınlatsınlar. Ve onların hepsi dünya görmüş, ata iyi binen dizginden ve kalkandan başka bir şey tanımayan kimseler olsunlar. Ben Rum ülkesinden işte böyle bir ordunun gelmesini istiyorum. Ta ki bu ordu benimle beraber savaşmak için başka mamur ülkelere gelebilsin*” diye buyurur. Sonra Hamâverân’dan haberler gelir. O mızrak kullanan atlıların ovasında ve Mısır ile Berberistan’da Rüstem’in savaşlarda o padişahlara neler yaptığı da duyulur.

Bunun üzerine iyi dizgin kullanan, ata binmesini ve mızrak kullanmasını iyi bilen birini seçerler ve güzel sözlerle dolu bir mektup yazıp gönderirler. Mektupta: “Biz hepimiz padişahın kullarıyız. Yeryüzünde ancak onun buyruğuyla yaşarız. Yüce padişahın için Gurgsaran’dan ordular geldiği zaman düşmanların bu kadar büyük bir işe girişmeyi akıllarına getirmelerine yüreklerimiz yanmıştı. Üstelik bir de Efrâsiyâb’ın senin tahtını ele geçirmek istediğini duymuştuk. O böyle bir şeyi rüyasında bile göremez. Biz ileri gelenler ve kılıç kullanmasını bilenler kin meydanında toplanıp, uzun mızraklarımızla gittik ve tahtını alt üst ettik. Onlardan da bizden de ölen çok oldu. Şimdi senin büyüklüğünün ve padişahlığının yeniden parladığını duyduk. Sen Berberistan’dan dönünce biz hep beraber mızraklarımızı omuzlar, yeryüzünü dağların tepelerine kadar kana bular, düşmanların kanından Ceyhun gibi ırmaklar meydana getiririz” yazmaktadır.

Elçi bu mektubu alıp Berberistan’ın yolunu tutar. Mektuptaki güzel sözler İran padişahının hoşuna gider. Bunun üzerine Kâvûs hemen Turan ordusunun komutanı Efrâsiyâb’a bir mektup yazarak: “Aklimız senin hakkında söylenenlerle doludur. Hiç

⁷⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 206.

⁷⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 208.

vakit kaybetmeden İran'dan çık! Turan ülkesi hoşuna gittiğine göre başka ülkelere göz dikiyorsun. Bu tamahkârlığın sana çok pahalıya mal olacak. Bir an evvel haddini bil ve postunu kurtarmaya bak. Sen İran'ın benim ülkem olduğunu ve tüm yeryüzünün benim hükmüm altında olduğunu biliyor musun? Azgın bir kaplan ne kadar cesur olursa olsun bir aslanın pençesine atılmaya cesaret edemez” der. Mektubu mühürledikten sonra pehlivanlar soyundan gelen bir pehlivana teslim eder.⁷⁶

Elçi gönderilen haberleri iletir ve mektubu sunar. Mektubu okuyunca Efrâsiyâb'ın kafası kin duygularıyla dolar. Karşılık olarak “Böyle bir sürü laf etmek ancak kötü huylu insanlara yakışır. Eğer İran senin hoşuna gitmiş olsaydı, tutup da Hâmâverân'a göz dikmezdin. İşte ben savaşıma hazırım. Bayrağı da açıyorum. Doğru söze kulak vermen ve bilmen gerekir ki İran şu iki sebeple benimdir. İlk sebebi, Ferîdûn'un oğlu Tûr'un soyundan gelmemdir. İkincisiyse kılıç kullanmasını iyi bilen şu kollarım sayesinde İran'ı Araplardan boşaltmamdır. Ben elimdeki kılıçla dağların tepelerini bile ele geçirir ve karabulutların içindeki kartalları avlarım” der.

2.17. EFRÂSİYÂB'IN BÂRMÂN İLE HÛMÂN'I SOHRÂB'IN YANINA GÖNDERMESİ

77 که افکند سهراب کشتی بر آب	خبر شد به نزدیک افراسیاب
78 همی سوخت آباد و چیزی نماند	سوی مرز ایران سپه را براند

Bir gün Efrâsiyâb'a: “*Sohrâb gemiyi suya indirdi ve etrafında bir ordu toplandı. O çimenlerin ortasından yükselen bir servi gibi serpilip gelişti. Ağzı hala süt koktuğu halde kılıç ve ok kullanmaktan dem vuruyor. Hançeriyle yeryüzünden kötülükleri kaldırmak için şimdi Kâvûs'la savaşmak niyetinde. Etrafına bir hayli insan topladı*” diye haber verirler. Bu haber Efrâsiyâb'ın çok hoşuna gider.

Gürz kullanmakta usta olan savaşçılar seçip aslanlarla bile savaşmaktan korkmayan Bârmân ile Hûmân gibi kahramanları onların başına komutan yapar. Seçtiği on iki bin savaşçıyı onların emrine vererek “*Bu sırrı kimseye açmayın ki babası*

⁷⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 333-334-335.

⁷⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 225.

⁷⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s.226.

Sohrâb'ı tanıyamasın. Babayla oğul birbirini tanımazsa karşı karşıya geldiklerinde Rüstem muhakkak onunla savaşmak isteyecektir. Böylelikle o ihtiyar belki kahraman Sohrâb'ın elinde ölür de Rüstem'den yoksun kalan İran'ı o zaman ele geçirir ve dünyayı Kâvûs'un başına dar ederiz. Ondan sonra biz de Sohrâb'ı yakalayıp bir daha uyanamayacağı bir uykuya yatırırız. Ters olursa, Rüstem'in Sohrâb'ı öldürmesi de aynı şeydir. Çünkü bu sefer de Rüstem oğlunun acısına dayanamayıp kendiliğinden ölecektir” der.⁷⁹

Bunun üzerine bu iki pehlivan Sohrâb'ın yanına giderler. Yanlarında da üzerleri yüklü ona at ve katırla Firuze bir taht ile yakut bir taş götürürler. Bunlardan başka yanlarında Sohrâb'a güzel sözlerle yazılmış bir de mektup vardır. Mektupta şunlar yazmaktadır: “Sen İran tahtını eline geçirirsen, adaletinle zaman tahtına kavuşur. Bu memleketle orası arasında çok fark yoktur. Semengan, Turan ve hepsi aynı sayılır. Ben de sana istediğin kadar asker göndereyim. Sen hemen tahtına oturmaya ve tacını başına giymeye bak. Turan'da eşleri bulunmayan komutan Hûmân ile Bârmân'ı senin emrine gönderiyorum. Onlar bir süre senin misafirin olsunlar. Savaşacak olursan onlar da senin emrinde savaşarak, kötülük düşünen düşmanın başına dünyayı dar ederler.” Mektubu bu şekilde tamamladıktan sonra Hûmân ile Bârmân mektubu alıp götürürler.⁸⁰

2.18. GEJDEHEM'İN KÂVÛS'A MEKTUBU

چو او باز گردید گژدهم پیر بی‌آورد و بنشانند مرد دیر⁸¹
فرستاده نامه سوی راه راست ببت و پس آن گاه بر پای خاست⁸²

Gejdehem'in kızı halk büyüğünün ortadan kaybolduğunu duyunca çok üzülür. O pehlivanlar gibi binici ve savatça ün almış kahraman bir kadındır. Adı Gordâferîd olan bu kadının savaşmaktan yana eşi benzeri yoktur. Hecîr'in başına gelenlerden çok utanmaktadır. Hiç vakit kaybetmeden zırhını giyip savaşa hazırlanır. Zırhını giydikten sonra Rum tulgasıyla saçlarını gizler. Beline kemerini kuşanıp bir aslan gibi kaleden aşağı inerek düşman ordusunun önüne gelir. Gök gürültüsünü andıran bir sesle:

⁷⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 357.

⁸⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 358.

⁸¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 229.

⁸² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 230.

“Pehlivanlarınız nerede? Başınız ve savaş erleriniz kimlerdir? Benimle savaşabilecek kimlerse karşıma çıksınlar” der.

Fakat kimse onun karşısına çıkmaya cesaret edemez. Sohrâb ise onu görünce güler. Ve *“ İşte, kılıcına ve kuvvetine güvenen, kahramanın tuzağına düşmek isteyen bir yaban eşeği daha”* der. Daha sonra hemen Gordâferîd’in yanına gelir. İkisi de savaşa hazırdır. Bu kız çok iyi bir nişancıdır. Sohrâb’ı ok yağmuruna tuttuğu gibi sağdan soldan koşturan atlılarda savaşa tutuşur. Sohrâb bir kalkanla başını koruyarak o savaşçı kıza doğru yürür. Düşmanın böyle parladığını gören Gordâferîd yayını kurup koluna asar. Sonra da mızrağının ucunu Sohrâb’a yönelterek atının dizginlerini kavrar. Bunun üzerine Sohrâb büsbütün coşarak bir kaplan kesilir. Ve can alıcı mızrağını çekip onu Gordâferîd’in böğrüne saplar ve zırhını paramparça eder.

Biraz daha savaştıktan sonra Gordâferîd, Sohrâb’la savaşamayacağını anlayınca dönüp kaçmak ister. Ancak bu seferde Sohrâb onun yakasını bırakmaz. Arkasından koşar. Yetişir. Onu bir yerde sıkıştırıp üzerine atılır. Ve başındaki tulgayı kapınca, Gordâferîd’in uzun saçları ve güneş gibi parıldayan yüzü meydana çıkar. Sohrâb onun bir kız olduğunu görünce çok şaşırır. Ve kendi kendine *“Eğer İran ordunun kadınları böyle savaşıyorsa erkekleri de herhalde savaş gününde bulutlara kadar toz kaldırıp yeryüzü tozu dumana katarlar”* diye düşünür. Hemen eyerinin arkasında ki kemendi çıkarıp Gordâferîd’i belinden yakalar. Fakat Sohrâb elinden kurtulamaya çalışmaktadır ve Sohrâb’a *“Sana bir kadınla dövüşüyor, artık bu kadınla dövüşmeyi bırakması gerek. Benim yüzümden gülünç duruma düşme. Artık ordumda kalemde senin buyruğundadır. Barışmamız gereken zamanda dövüşmemiz doğru olur mu? Ne zaman istersen gel”* diyerek Sohrâb’a o güzel yüzünü gösterir.

Kız bir cennet bahçesi kadar güzeldir. Yüzünü gören göklerin açılıp güneşin pırılдаğını sanır. Sohrâb’ın ise bu kızın söyledikleriyle tereddütleri vardır. Sohrâb onu tehdit ettikten sonra ikisi birlikte kaleye gider. Yaklaştıklarında kalenin kapısı açılır ve Gordâferîd yorgun bir şekilde kendini kaleye atar. Kaledekiler bu duruma çok üzülürler. Gordâferîd Sohrâb’a savaş meydanından uzaklaşmasını ve geldiği yere geri dönmesini söyleyince Sohrâb çok sinirlenir. Kalenin bu kadar basit bir şekilde kızın elinde kalmasına hem öfkelenir hem de utanır. Kalenin dibini, temellerin üzerinde bulundukları yerleri alt üst eder. Orayı kötülerden temizler. Sonra da *“Bugün artık geç*

oldu. Şimdi savaşıma son verelim de yarın sabah gelip bu kalenin tozunu dumana katalım” deyip yerine doğru yola çıkar.

Sohrâb döndükten sonra ihtiyar Gejdehem, bir kâtip çağırıp yanına oturtur ve o padişaha gönderilmek üzere bir mektup yazdırıp gönderir. Mektupta: “Üzerimize savaşmak için bahane arayan kahramanlardan toplanmış bir ordu geldi. Bu ordunun başında yaşı on yediyi geçmeyen bir pehlivan var. Bunun boyu posu da bir aslana benziyor. Ben İran’da ne onun elleri gibi el gördüm ne de gürz. Pehlivanlar arasında İran’da eşi yoktur. Adı da Sohrâb. O sanki Rüstem’in bir eşi. Birçok savaş görmüş. Hecîr kemerini kuşanıp, hızlı giden bir atla Sohrâb’ın yanına geldi. Ama ben onu Sohrâb’ın karşısında bir kokunun beyne ulaşması ya da gözün açılıp kapanması için kısa bir süre kadar bile atının üzerinde görmedim. İşte, onu bu kadar kısa bir süre de atının üzerinden alıp yere vurdu. Hecîr şimdi sağdır. Ruhu ve vücudu acılar içinde Sohrâb’ın aman vermesini beklemektedir. Onun kin alınacak günde üzerinde savaştığı ve atını oynattığı haline acırım.

Padişahımız acele etsin. Eğer ordu göndermekte gecikecek olur da pusu kurmaya zaman kalmazsa, İran’ın şerefının gittiğini ve bütün yeryüzünün onun kılıcıyla alt üst olduğunu saymak gerekir. Bu gidişle bu Türk yeryüzüne sahip olacak. Çünkü kimsenin yardımına muhtaç değil. Senin anlayacağın o, Sâm’ın tıpatıp eşidir. Kahramanlarımızın bahtı artık kararmıştır. Biz bu akşam bütün eşyalarımızı toplayıp, memleketin yolunu tutuyoruz. Biraz daha sabretmeye kalkışırsak sen bir daha bizim sesimizi bile duyamazsın. O zaman bizi yok olmuş bil. Çünkü bu kale onun gücüne dayanamaz. Aslanlar bile onun karşısında duramaz” yazılıdır. Mektup mühürlenir ve haberciye verilir.⁸³

2.19. KÂVÛS’UN RÜSTEM’İ SOHRÂB’LA SAVAŞA ÇAĞIRMASI

⁸⁴ نوشتن بر رستم نامدار

یکی نامه فرمود پس شهریار

⁸⁵ زواره شدش بر سپه پهلوان

بر آراست رستم سپاهی گران

⁸³ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 362-363.

⁸⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 230.

⁸⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 231.

Sabahleyin güneş dağların tepesinden başını çıkarırken, Turanlılar da kemerlerini kuşanıp hazırlanırlar. Komutan Sohrâb eline bir mızrak alıp atına biner. Kalenin bütün savaşçıları bir koyun sürüsü gibi yakalamak niyetindedir. Fakat kaleye ulaştığında kimseyi göremez. Kalenin kapısı açılır. Ancak içerde ileri gelenlerden hiç kimse yoktur. Kalede bulunan atlıların ve savaşçıların hepsi gece Gejdehem ile birlikte gitmiştir. Kalenin altında düşmanın bilmediği bir yol vardır. Kalede kalanlar hiç suçlu olmadıkları halde suçlu duruma düşerler. Sohrâb hepsinin huzuruna çıkmasını emreder. Onlar da çare aramaya başlarlar. Sohrâb Gordâferîd'i bulamayınca ona olan sevgisi iyice artar.

Kendi kendine *“Yazık ki o parlak ay bulutların arasına girip kayboldu”* diye hayıflanır. Gejdehem'in mektubu Kâvûs'un eline geçip de bu haberleri alınca çok üzüdür. Ordusunun ileri gelenlerini çağırır. Onlara mektupta yazan haberlerin bir kısmını anlatır. Bunun üzerine Tûs, Gûderz, Geşvâd, Gîv, Gûrgîn, Behrâm ve cesur Ferhad gibi ileri gelen pehlivanlar İran padişahının yanına gelip otururlar. Padişah onlara mektubu okur. Sohrâb'ın yaptıklarını az çok anlatır. Sonra huzurundaki pehlivanlara bu işin uzun süreceğini ve bu adamın onları uğraştıracağını söyler. *“Bu derdin çaresi nedir? İran'da bu adamın karşısına kim çıkabilir?”* diye sorar. Bunun üzerine onlarda Gîv'in Zabil'e gitmesi ve Rüstem'le konuşup padişahlık tahtının tehlikede olduğunu bildirmesi gerekmekte olduğunu söylerler. Sonra Kâvûs bu kaçınılması güç tehlike karşısında kâtibiyle baş başa kalıp ona danışır.

Kâvûs nihayet bir mektup yazılmasını buyurur. Mektubun başında önce pehlivana dualar eder sonra şöyle devam eder: *“Her zaman yüreğin uyanık ve ruhun aydın olsun. Şunu bil ki büyük bir pehlivan Türk sınırlarından bize doğru gelmekte. Ordusuyla kaleyi sarıp, içerde yolları kesti. O kudurmuş bir fil kadar iri. İran'da hiç kimse onun karşısında duramadı. Onun hakkından ancak sen gelebilirsin. Biliyorsun ki, bu dünyada bizim feryadımıza senden başkası yetişmez. Bütün İranlı pehlivanların güvendiği sensin.*

Mâzenderân'ı alan, Hâmâverân'da zincirlerimizi kıran da sen... Senin güzünün şiddetinden güneş ağlar. Merih yanıp tutuşur. Senin rahşının kaldırdığı tozlar Nil'den daha çok yeri kaplar. Şu yeryüzünde sana karlı koyabilecek bir fil bile yoktur. Başımıza böyle tehlikeli bir iş geldi. Bunu düşünmekten neredeyse yüreğim parçalanacak”

Bütün büyük pehlivanlar toplanıp, Gejdehem'den gelen mektubu okurlar ve bu mektubu sana

göndermeyi uygun bulurlar. “Gece ya da gündüz bu mektup ne zaman eline geçer de okursan sakın kimseye bir şey söylemeden ve zaman kaybetmeden bu soruna bir çare bulmak için düşün ve hemen buraya gel. Senin aklı başında atlılarla Zabil’den kalkıp savaşın çılgınlıklarını saçacağını ummaktayım. Gejdehem’in de dediği gibi, o Turan’lı pehlivanla sende başkası savaşamaz” der ve mektubu tamamlar. Sonra Gîv’e verir ve hemen yola çıkmasını söyler.⁸⁶

2.20. SİYÂVEŞ’İN KÂVÛS’A MEKTUP YAZMASI

سیاوش چو در بلخ شد با سپاه یکی نامه فرمود نزدیک شاه⁸⁷
گر ایدون که فرمان دهد شهریار سیه بگذرانم کنم کار زار⁸⁸

Siyâveş’in savaş zamanı gelmiştir. Komutan Tûs’a gelir. Padişahın sarayı önünde bütün erler toplanınca hazinesini açar. Bu hazine altınlar, kılıçlar, gürzler, külahlar, kemerler, tulgalar, zırhlar, mızraklar ve kalkanlarla doludur. İçinde kesilmemiş kumaşların bulunduğu bir başka hazinenin anahtarını da Siyâveş’e göndererek: “*Sarayımın ve bütün değerli şeylerimin kâhyası sensin. Aklın nasıl uygun bulursa öyle yap*” der.

Padişah Güç, Buluç, Gîlân ve Seruç ovalarından gelen savaş eri ve cesur on iki bin süvari ve savaşa hazır kalkanlı erlerden de on iki bin piyade seçer. İran’da ne kadar akıllı, boy, posçada Siyâveş’a eş olan pehlivan varsa hepsini bir araya toplayarak, Kâve’nin bayrağını taşıyan beş mübedle birlikte sınırlardan çıkıp ovaya gitmelerini buyurur. Kâve’nin bayrağı göklere kadar yükseliyor ve bir ay gibi parıldamaktadır. Padişah Kâvûs da sınırdan geçince ovadan bir toz dumandır havaya yükselir. Padişah ovaya baktığı zaman davul seslerinin ortasında savaş filleri ve bütün savaş malzemesiyle kin alıcı bir ordunun hazır bulunduğunu görür.

Siyâveş orada davulları fillerin üzerine yükler. Pehlivanlara gereken emirleri verir ve kendisi de bir filin üzerine biner. Babası padişah Kâvûs’un gözlerinden yaşlar akıtarak onları uğurlar. Veda vakti geldiğinde gözlerinden kanlı yaşlar akıtarak, ağlayıp

⁸⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 365-366.

⁸⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 280.

⁸⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 280.

sızlarlar. Yürekleri olacağı önceden bildiren bir duyguyla bu ayrılmanın bir daha buluşması olmayacağını sezmiş gibidir. Bundan sonra padişah Kâvûs geriye dönerek tahtının bulunduğu saraya ve Siyâveş ordusuyla, İran'dan Zâbulistân'a ve oradan da fil gövdeli Rüstem'le Destan'ın yanına giderler. Destan'ın yanında bir ay kalırlar. Birlikte bir ay geçirdikten sonra ordusunu savaşa hazırlayıp yola çıkar.

Zâbulistân'dan, Kâbil'den ve Hindistan'dan gelen ordular da Siyâvêş'la birlikte giderler. Siyâveş Herat üzerine yürür. Buradan da birçok piyade eri toplar ve onların komutasını Şâverânoğlu Zenge'ye verir. Böylece Taklan ve Merv el-Rud'a ulaşır. Bundan sonra Belh'e varır. Hiç kimseye acı bir söz söyleyerek incitmez. Siyâveş buradayken Gersîvez ile Bârmân da ordularını alıp, hızla geldiler. Bunlara genç bir kahramanın gelmekte olduğu haberi ulaşınca Gersîvez gece vakti Efrâsiyâb'a bir haberci yollayarak *“Siyâveş ucu bucağı olmayan bir ordu toplamış ve ünlü bir takım kahramanları da yanına almış geliyor. Ordunun başkomutanlığını, bir elinde hançer, öteki elinde de kefen tutan fil gövdeli Rüstem yapıyordu. Sen de bir ordu hazırla. Vakit geçirmeye gelmez”* dedirtir. Bu haberi gönderdikten sonra devesini bir ateş gibi harekete geçirerek yürümeye başlar. Artık iki ordu karşılaşmıştır. Gersîvez de bakar ve savaştan başka çare kalmadığını görür. İran ordusu gelince Belh kapısında bir savaş baş gösterir. Üç gün şiddetle savaşırlar. Siyâveş dördüncü gün Belh kapılarına piyadeler göndererek o büyük ordusuyla şehre giriverir. Bu durum karşısında Sipehrem ırmağı geçerek oradan kaçıp Efrâsiyâb'ın yanına gelmeye mecbur kalır.

Siyâveş ordusuyla birlikte şehrin içine girdikten sonra padişaha bir mektup gönderir. Mektubu, padişaha layık olduğu şekilde, bir ipek kumaşın üzerine misk ve amberle yazarlar. Padişah önce Tanrı'ya şükrederek: *“Güneşin ve şu dönen ayın sahibi de, padişahlık, taht, taç ve külahına yücelik ve şatafat bağışlayan da odur. O insanların kimini yükselterek kutlu, kimini de felaketlere düşürerek kederli ve kötü talihli yapar. Onun buyrukları karşısında Niçin? Neden? gibi sorular sorulamaz. İnsan aklının kılavuzluğuyla onun buyruklarının sebebini kavramalıdır. Yeryüzünü yaratan Tanrı padişahımızdan lütuf ve merhametini hiçbir zaman esirgemesin.*

Ben taht ve taç sahibi padişahımızın büyüklüğü sayesinde, sevinçli ve mutlu olarak Belh'e vardım. Burada üç gün savaştıktan sonra, Tanrı bize yardım edince Bârmân yaydan fırlayan ok gibi kaçıp gitti. Sipehrem de Termiz'e kaçtı. Artık Ceyhun'a kadar uzayıp giden yerler benim ordumun hükmüne ve bütün yeryüzü de taç ve tahtımın

yüceliğine boyun eğmiş bulunuyor. Efrâsiyâb şimdi Soğd'dadır. Ordusuyla komutanları da Ceyhun'un öteki tarafına geçmişler. Eğer padişahın buyruğu olursa, ben de orduyu öteki tarafa geçirerek savaşa girişeyim" der ve mektubu tamamlar.⁸⁹

2.21. KÂVÛS'UN SİYÂVEŞ'E CEVABI

چو نامه بر شاه ایران رسید سر تاج و تختش به کیوان رسید⁹⁰

بفرمود کز نامداران هزار بخوانند و از بزم سازند کار⁹¹

Siyâveş'in mektubu İran padişahı Kâvûs'a erişince, sevincinden tacı ve padişahlığı Zuhal yıldızının bulunduğu yerlere kadar yükselir. Tanrı'nın lütfuna ve yardımına sığınıp, bu yeni yetişen ağacın yemiş vermesi için ona yalvarır. Sevinç içinde ona, süslü bir bahar ve saadet dolu bir cennet kadar güzel olan şu karşılığı yazar: "Güneşi, ayı ve yeryüzünü yaratan, padişahlara tac ve taht bağışlayan Tanrı'nın yardımıyla, gönlün her zaman sevinçli olsun, dert yüzü görmesin. Büyüklüğün tacı, zafer ve şatafat başından hiç eksi olmasın. Ordusunun bütün işlerini sen yönettin. Talih ve doğruluk senin yoldaşın oldular. Ağzının henüz süt koktuğu bir çağda, savaşa savaşa yayının kabuklarını döktün. Sen hep böyle hünerli kalasın.

Mademki bu savaşı kazandın artık ilerisine gitme. Çünkü şimdi orduyu dağıtıp parçalamanın sırası değil. Sen yola çıkıp, ordunu barındıracak bir yer hazırlamaya bak. O Türk çok hilekâr ve düzenbazdır. Soyu kötü olduğu gibi kendisi de kötünün, Ehrimen'in biridir. Fakat çok güçlüdür. Güneş'e ve aya erişebilir. Zaten sen yeniden savaşa girişmekten yana telaş etme. Nasıl olsa Efrâsiyâb seninle savaşmaya gelecektir. Eğer o Ceyhun'un bu yanına geçecek olursa kendi kendine eteklerini kana bulamış olur." Bu mektubu bitirdikten sonra üzerine mührünü basar ve hemen haberciyi yanına çağırarak mektubu verip götürmesini buyurur.⁹²

⁸⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 432.

⁹⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 281.

⁹¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 281.

⁹² Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 432-433.

2.22. SİYÂVEŞ'İN RÜSTEM'İ KÂVÛS'UN YANINA GÖNDERMESİ

سیاوش نشست از بر تختش عاج بیوسخت نیز از بر عاج تاج⁹³
 به گنج و درم چاره آراستم کنون شد از آن سان که من خواستم⁹⁴

Bir gün Siyâveş fildişi tahtına oturup onun üstüne de tacını astıktan sonra, kendi sözlerine güzel bir renk ve koku verebilecek, onları süsleyip söyleyebilecek bir adam seçmek için adamlarıyla konuşmaya başlar. Atlı pehlivanlar arasından seçeceği bu elçinin, huyca padişah tarafından beğenilecek bir adam olmasını istemektedir. Bu sırada Rüstem: “*Ona bu işten bahsetmeye kim cesaret edebilir? Kâvûs bizim öteden beri bildiğimiz Kâvûs’tur hatta onun sinirlenme huyu tamamen artmıştır. Onun yanına ancak be çıkabilirim. Gideyim de gizli kalan şeylerin hepsini açıkça ona bir anlatayım. Ben onun yanına gitmekte hayırdan başka bir şey görmüyorum*” diyerek kendisinin gitmesini teklif eder. Siyâveş bu tekliften çok memnun kalır ve başkasını göndermekten vazgeçer. Bunun üzerine Rüstem’le baş başa verip birçok mesele üzerinde konuştuktan sonra Siyâveş emir verir. Kâtip gelerek bir ipek parçası üzerine bir mektup yazar.

Siyâveş mektubunda önce kendisine kuvvet, talih ve erdem bağışlayan adaletli Tanrı’ya şükreder. Sonra şöyle devam eder: “O aklın da, zamanın da, kuvvetin de sahibidir. Akı ve zekâyı o besler. Kimse onun buyruğundan çıkamaz. Onun sözünden çıkanlar, yeryüzünde zarardan başka bir şey göremezler. Doğruluk ve olgunluk ancak ona boyun eğilerek elde edilebilir. Talih, taht ve padişahlık tacı ancak onun sayesinde yücelir. Tanrı yeryüzünün sahibi ve büyüklerin büyüğü olan padişaha sağlık versin. Ben Belh’e gelerek, şu kutlu bahar mevsiminde felekten kam aldım. Efrâsiyâb benim geldiğimi haber alınca, bardağındaki berrak su bulandı. O işin çetinleştiğini anlar. Artık dünya başına zindan kesilir. Kardeşi bir takım hediyeler ve güzel yüzlü cariyelerle gelerek: “Yeryüzü padişahı senden aman istiyor. Sana babasından ve büyükbabasından kalmış olan tacını ve tahtını bırakacak”

Kendi mülkü, derecesi, mevkii ve kuvvetiyle yetinmeye karar verdi. İran’dan hiçbir şey istemiyor, yüreğini kin ve savaş duygularından temizledi “diye barış ister.

⁹³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 287.

⁹⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 288.

Sözünde duracağını temin etmek için de akrabasından yüz kişiyi rehine olarak gönderir. Rüstem bu barışı kabul etmen için yanına geliyor. Padişahımızın ne kadar merhametli olduğu zaten yüzünden bellidir. Rüstem adet olduğu üzere, bayrağı ve bir kısım erleriyle birlikte Kâvûs'un sarayına kalkıp gelir. Gersîvez de yanındaki erlerle Turan padişahının yanına varır. Gersîvez Efrâsiyâb'ın sarayına gelip de huzura çıkınca, Siyâveş'in kendisine söylediği bütün gizli şeyleri açığa vurarak, padişahlar arasında onun kadar güzel söz söyleyeni ve çalışkan olanı yoktur" diye onu över ve mektubu tamamlar.⁹⁵

2.23. KÂVÛS'UN SİYÂVEŞ'E CEVAP YAZMASI

هـیـو نـی بیاراست کـاوس شاه بفرمود تا باز گردد به راه⁹⁶
نیاید ز سودابه هو جز بدی ندانم چه خواهد بدن ایزدی⁹⁷

Rüstem Kâvûs'a barış haberini götürmektedir. Hızlı hızlı yol alarak padişahın yanına gelir. Padişah yerinden kalkıp onu yanına alır. Ondan oğlunun hatırı ve dünyanın gidişi, kendisinin böyle dönüp gelmesiyle ilgili birçok soru sorar. Bunun üzerine Rüstem durumları anlattıktan sonra mektubu ona verir. Kâtip mektubu okuyunca yüzü simsiyah kesilir.

Rüstem'e dönerek: *"Siyâveş gençtir, henüz toydur. Fakat ya sen, dünya görmüş adam değil misin? Yeryüzünde eşin yoktur. Sen Efrâsiyâb'ın bize neler yaptığını bilmiyor musun? Yüreğim savaş arzusuyla dolup boşaldığı halde gitmedim. Sen gitme dediler. Ben de gitmedim. Siz tuttunuz onlardan hediyeler aldınız. Size rehine olarak yolladığı babalarının kim olduğu belirsiz yüz Türk mü? Düşünecek bu adamların onun gözünde deredeki su kadar bile değeri yoktur. Siz akıllıca bir iş yapmadıktan sonra ben savaşa devam ederim. Bağladığın adamları bana gönder de kafalarını ayırayım. Sana gelince vakit kaybetmeden Efrâsiyâb'ın üzerine yürü. Ordundaki erleri serbest bırak ki düşman ordusuna saldırsınlar"* deyince Rüstem de: *"Ey padişah sen hiç bu iş için yüreğini üzme. Sen bize Efrâsiyâb'la savaşırken orduyu hemen suyun öteki tarafına*

⁹⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 442-443.

⁹⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 289.

⁹⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 291.

sürmeyin önce olduğunuz yerde durun. O size hücum edecektir” demiştin. Biz de onun saldırmasını bekledik. Ama o barış teklif eder. Eğer Siyâveş savaşa devam etseydi de galip gelseydi. Şimdikinden daha mı mesut olacaktı? Sen savaşsan eline ne geçecek? Taç, taht, yüzük biraz daha rahat yaşamak ve İran’ın hazinelerine sahip olmak değil. Bunların hepsi zaten elinde. Eğer Efrâsiyâb verdiği sözü tutmamak, ettiği yemini bozmak gibi bir arzu besliyorsa, biz de hala savaşa doymuş değiliz. Artık bir daha böyle bir işe girişmek istemez. Onun için sen oğlundan sözünü bozmasını isteme. Siyâveş bir kere verdiği sözden bir daha verdiği sözden dönmez. Oğlunun talihini karartırsan senin canın sıkılır” der.

Kâvûs bu sözleri duyunca çok kızar. Rüstem’e şöyle der: *“Dünyada saklı olan bir şey yoktur. Barış düşüncesini onun kafasına koyan da onun yüreğinden intikamın kökünü kazıyan da sensin. Sen bu işte yalnız kendi rahatını düşündün. Artık sen hiçbir yere gitmeyeceksin. Bundan sonra ben hemen Belh’e develi bir haberci göndererek acı sözlerle dolu bir mektup yazacağım. Siyâveş şayet buyruğumdan çıkacak olursa orduyu Tûs’a bırakır. Kendisi de adamları da geri döner. Bundan böyle seni ne dost olarak ne de benim hesabıma savaşmasını isterim.”*

Bu azarlamanın üzerine çok canı sıkılan Rüstem yüksek sesle: *“Felek der, benim gibi bir pehlivanı bu dünyaya istese de unutturamaz. Tûs benden daha usta savaşçıysa bu işi buyursun üzerine alsın”* der.

Bu sözleri söyledikten sonra, yüreği kızgınlıkla dolu ve yüzünün rengi atmış olarak huzurundan çıkar ve Sistân’a doğru yola çıkar. O ayrılınca Tûs’u çağırır ve ordunun komutasını üzerine alıp yola çıkmasını buyurur. Bunun üzerine Tûs Kâvûs’un yanından çıkıp, adamlarına artık istirahattan vazgeçip, davullar ve borularla yola çıkmaları için emir verir. Beri yandan Kâvûs bir devenin yola çıkmak üzere hazırlatılmasını buyurur. Sonra kâtibi huzuruna çağırıp tahtının yanındaki bir yere oturtur ve Siyâveş’a savaş hakkında insana kayın ağacından ok gibi işleyen şiddetli sözlerle dolu bir mektup yazdırır.

Bu mektuba önce barışı da, savaşı da yaratan Tanrı’ya şükretmekle başlar. Sonra: *“Ey delikanlı! Sağlık ve talih senin taç ve tahtından ayrılmasın. Eğer kendini gençliğin hülyalarına kaptırdığın ve aklın yerinde olmadığı için benim düşüncem yüreğine hoş gelmediyse savaş günlerinde galip geldikleri zaman düşmanlarımızın İran’dan kötülükler yaptıklarını da mı duymadın? Boş yere dostluklarını kazanmaya*

çalışarak onların sarayında şerefini kirletme. Rehine olarak tuttuğun adamların ellerini, ayaklarını bağlayıp sarayına gönder. Efrâsiyâb'ın seni aldatmış olmasına hiç şaşma. Bu hususta sen benden pay biç. Ben o aldaticının sözleriyle kaç defa savaşı bıraktım. Onunla barış yapman için sana hiçbir şey söylemediğim halde, sen ne diye benim buyruğumun dışına çıktın? Yalnız sen değil Rüstem de öyle. Onun gözü gönderilen hazinelere ve hediyelere kandı. Sen bağımsızlığın kapısını kılıçla açabilirsin. Bir padişahın şerefi ülkeyle olur. Komutan Tûs yanına gelince, senin yapılması ve yoluna konulması gereken bütün işlerini görür. O zaman sen de elin de rehine olarak duran o adamları, ellerini bağlayarak eşeklere yükle. Yaptığın bu kötülük İran'da duyulacak olursa şimdiye kadar rahat rahat geçen günlerin karmakarışık olur. Sen savaş hazırlığını görür. Gece baskınları yapmaya başlar ve kara toprakları akan kanlarla bir Ceyhun ırmağı halinde getirirsen artık Efrâsiyâb'ın gözüne uyku girmez ve seninle savaşmaya gelir. Yok, eğer düşmanlarına acıyor veya kimsenin sana sözünü tutmayan bir adam dememesini istiyorsan, orduyu Tûs'a bırakır ve geriye dönersin” diye bir takım acı sözler yazdırır. Mektup bitince padişahın mührünü basarlar. Haberci gelip mektubu alır ve devesini sürerek yola çıkar.⁹⁸

2.24. SİYÂVEŞ'İN EFRÂSİYÂB'A HABER GÖNDERMESİ

⁹⁹ چو بشنید افراسیاب این سخن یکی رای با دانش افکند بن
¹⁰⁰ ز دشمن نیاید مگر دشمنی به فرجام هر چند نیکو کنی

Bir gün Siyâveş ordudan, Behrâm ve Şâverân'ın oğlu gibi ünlü savaş erlerini yanına çağırır. Salondakilerin hepsini dışarıya çıkarak o ikisiyle baş başa kalır ve onlara sırrını açar. Rüstem giderken bu ikisini ona sırdaş yapmıştır. Onlara: “Şu talihimin kötülüğünden bütün belalar gelip beni buluyor. Babam, yüreği şefkat ve sevgiyle doluyken Sûdâbe'nin onu aldatmaya başladığı günden beri öldürücü bir zehir olur. Onun yüzünden gül yüzlü talihim solar. Böylece onun sevgisi beni yakan bir ateş

⁹⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 447-448.

⁹⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 294.

¹⁰⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 295.

kesilir. Bir padişahın tam eğlence ve zevkle vakit geçireceği sırada, kendini her türlü eğlenceden ve rahattan uzaklaştırdım.

Turanlılar evvelce almış oldukları yerleri boşalttıkları ve bize gönderilmek üzere hediyeler hazırladıkları zaman, bütün mübedler bizim artık savaş meydanını bırakmamızı uygun görerek, bize barışın yolunu gösterdiler. Fakat barış yapmam padişahın hoşuna gitmedi. Bunun için şimdi beni cezalandırmak istiyor. Bana yeniden savaşmamı emrediyor. Padişah bu teklifiyle beni iki dünyada da rezil etmek istiyor. Onun dediklerini yaparsam, Ehrimen'in istediği duruma düşerim. Turan'lılara söz verdiğim zaman Tanrı'nın adı üzerine nice yeminler ettim eğer doğruluktan ayrılacak olursam her yandan bana kötülük gelecek. Herkes bana lanet okuyup hakkımda kötü söz söyleyecek. Turan padişahıyla bir antlaşma yaptığımız artık bütün dünyaya yayılmıştır.

Ey Şâverân'ın oğlu ünlü Zenge! Sen büyük bir zahmete katlan da kalk, durmadan, rahatını ve uykunu feda edip Efrâsiyâb'ın yanına kadar git. Rehine olarak gönderilen adamlarla, hediyelerle ona götür ve başımıza gelenleri anlat" diye buyurduktan sonra Gûderz'in oğlu Behrâm'a döner ve *"Ey ordunun ve memleketin ünlü pehlivanı. Sana da otağımı, filleri ve davulu teslim ediyorum. Tûs gelinceye kadar bunların başında bulun. Kendisine hazine, taç, taht gibi şeyler üzerinde bir bilgi ver"* der. Bu sözleri dinleyen Behrâm, kendisine verdiği işten ötürü çok üzülür. Çok canları sıkılır.

Behrâm: *"Düşündüğün doğru değil. Sen bu dünyada babasız yaşayamazsın. Eğer o savaş istiyorsa sen de savaş yap. Şimdi hemen padişaha bir mektup yazarak ondan fil gövdeli Rüstem pehlivanı iste. Rahatını istiyorsan bu iş o kadar güç olmadığı gibi senin babandan özür dilemen ayıp değildir. Yanındaki rehinelere ona tutsak olarak gönderecek olursan onu sevindirmiş olursun. Baban sana yolladığı mektupta senden çaresi olmayan bir şey istiyor. Onun gönlünü kazan. Padişahlığın tahtı da tacı da sensiz olmaz. Kâvûs'un başı taşıdığı kızgınlıkla zaten bir ateşkedeye benzer. O mütemadiyen nefsiyle boğuşur durur. Bu sebeple tutup da mektup yazarak onu kızdırmak lüzumsuz"* der.

Fakat Siyâveş o iki akıllının karşılığını kabul etmez. Onun için bunlara: *"Padişahın buyruğu güneşten de aydan da yücedir. Ama bir çöpten tut da bir aslan kadar kimse Tanrı'nın buyruğuna karşı koyamaz. Elini kana bulamaya iki memleket arasında düşmanlığın kapısını açmaya önyak olmaya lüzum var? Padişah*

Efrâsiyâb'dan aldığımız para için bana darılmış. Bana yine eskisi gibi kızacak. Böylece kendisini ezip bitirecek. Hazinelerimi görmeyen, onları hiçe sayan bir kimse benim zahmetimi neden çeksin'' der.

Ondan ayrılmanın korkusuyla ağlayıp sızlarlar. Onu bir daha görmeyeceklerini anlayarak ağlamaya başlarlar. Zenge: “*Sen üzülme. Yüreğimiz sevginle doludur*” deyince padişah Zenge’ye: “*Peki o halde sen git de Turan padişahına başımıza geleni anlat. Ona de ki ben büyüklüğün tahtından ayrılırım, ama sana verdiğim sözden dönmem. Sen bana Tanrı’nın rızkımı yarattığı yere gidebilmek için üzerinden yürüyeceğim yolu göster. Artık ben öyle gizli bir yer arıyorum ki orada adımı Kâvûs’tan saklayabileyim*” der.

Zenge padişahın sarayında ki rehinelere alarak, yüz bin kişilik bir orduyla Turan padişahına gider. Gersivez’in hediyelerini de birlikte götürür. Zenge Türk komutanın oturduğu şehre varınca, gözcüler onu hemen görüp sevinçlerinden bağırmaya başlarlar onu, Tûrûk adındaki ünlü kahraman karşılar. Şaveran’ın oğlu Gün huzura girince padişah ayağa kalkarak sıkı sıkı sarıp kucakladı. Ona pek çok iltifat da bulunup sevgiler gösterir ve yanına oturtur. Zenge oturduktan sonra mektubu sunup olup biteni anlatır.¹⁰¹

2.25. EFRÂSİYÂB’IN SİYÂVEŞ’A CEVAP YAZMASI

¹⁰² یکی نامه بنوشت نزد پدر همه یاد کرد اندرو در به در

¹⁰³ چنین تا رسیدند بر شهر گنگ که آن بود خرم سرای درنگ

Efrâsiyâb’ın canı Siyâveş’in mektubuna çok sıkılır. Kan başına çıkar. Zenge’ye hemen hazırlanmasını buyurur. Adamları layık olduğu şekilde ikramlarda bulunurlar. Sonra padişah kendi başkomutanını çağırır. Ve komutan bir duman hızıyla, kalkıp padişahın yanına gelir. Devleti yaşlı adamları da bu toplantıda hazır bulunurlar. Padişah başkalarını huzurundan çıkartarak Zenge ve ihtiyarlarla baş başa kalır.

O zaman Zenge’ye ve yaşlılara dönerek, Kâvûs’un bu teklifinden, kötü huyundan ve savaşma düşüncesinden şikâyet eder. Bunları söylerken yüzünün rengi

¹⁰¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 451-452-453.

¹⁰² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 295.

¹⁰³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 298.

değişir ve yüreği kederlenmektedir. Oradakilere: *“Ben şimdi buna nasıl bir çare bulayım? diye sorar. Bunun üzerine Pîrân: “Ey padişah dünya durdukça sen de yaşa. Sen her hususta bizden daha bilgilisin. Yeryüzünde saklı veya açık iyilik yapabilen hiç kimse, tutup da bu hazineleri o şehzadenin elinden geri almaz ve onun çektiği zahmetleri boşa çıkarmaz. O yüce ve değerli bir şehzadedir. Bundan başka Kâvûs artık yaşlanmış, padişahlık edecek zamanı geçmiştir. Siyâveş ise ulu bir gençtir. Kâvûs’un padişahlık tahtı nasıl olsa ona kalacaktır. Padişahımız kendisi de uygun bulursa, yüce zekâsıyla ona öğütlerle dolu bir mektup yazsın” der.*

Padişah Pîrân’ın sözlerini dinledikten sonra başına gelebilecek bütün işleri gözden geçirir. Sonra saadet ve felaket üzerinde düşünerek, yaşlı Pîrân’a: *“Sözlerinin hepsi kabul edilmeye layıktır. Bir erkek aslan yavrusu alıp da besleyecek olursan, yaptığın iyiliklerin cezasını dişleri keskinleşmeye başlayınca görürsün”* diye karşılık verince Pîrân: *“Kahramanların padişahı bir kere şunu aklına danişsin. Babasının kötü huylarına mirasçı çıkmayan bir kimseden kötü bir iş yapması beklenebilir mi? O zaman Siyâveş zahmetsizce birçok hazineye, saraya ve koca bir cihana sahip oluverecektir”* der.

Efrâsiyâb bu sözleri dinledikten sonra bilgisi sayesinde bu hususta nihayet bir karara varabilir. Kâtibini çağırarak ağzını açıp aklına gelen düşünceleri söylemeye başlar. Her şeyden önce Tanrı’yı övüp büyüklüğünden söz açtı: *“Tanrı mekân ve zamana bağlı olmaktan uzak ve üstündür. Kullar tahminleriyle onu nasıl anlayabilirler. Akı, zekâyı ve canı yaratan odur. Şâverân oğlu Zenge’yle gönderdiğin haberleri başından sonuna kadar dinledim. Yeryüzü padişahı babanın sana böyle darıldığını duyunca çok üzüldüm. Talihi uyanık olan bir akıllı, bu dünyada taçtan ve tahttan başka ne ister. Bunların hepsi de ister padişahlık ister servet olsun senin için hazır. Bütün turan ülkesi sana saygılarını sunar. Ben de senin sevgini ve Samimiyetini kazanmak istedim. Sen bizim ülkemize gelir de benim oğlum olursan, ben senin baban olurum. Sen de bilirsin ki Kâvûs sana bir gün olsun güler yüz göstermiş değildir. Ben sana elimi uzatıyorum.*

Sen de benden sonra bu dünyaya yadigâr olursun. Buraya gelmeyip de başka yerlere gidecek olursan herkes beni kötüler. Zaten başka yere gidecek bir yol bulman zordur. Çünkü buradan başka bir yere gidebilmek için Çin denizini geçmek gerekir. Sen bir şeye muhtaç değilsin. Ülkem de, ordum da senindir. Sonraları babanla barışsan ben

sana yine taç ve taht veririm. O zaman sen ordunu alıp İran’a dönersin. Baban bundan sonra uzun zaman seninle savaşmak düşüncesine kapılmaz. O biliyorsun yaşlandı. O gidince de İran ülkesi, hazineleri ve ordusu senin eline geçer. Ardı ardına ülkeler zapt ederek taç sahibi olsun. Ben canım, tenim ve iyi niyetimle senin hizmetinde bulunmak için temiz Tanrı’dan yararlandım. Ben elimi kötülüğe bulaştırıp da sana kötülük yapılması için emir vermek şöyle dursun, böyle bir şeyi aklımdan bile geçirmem” diye mektubu tamamlar.¹⁰⁴

2.26. SİYÂVEŞ’İN EFRÂSİYÂB’A SİĞINMASI

چو این کرده شد ساز رفتن گرفتن ز بخت بد خویش مانده شگفت¹⁰⁵

خردمند با مردم بد گمان نداند کسی رازی چرخ روان¹⁰⁶

Zenge altın takımlı bir ata binerek hızlı hızlı gelir. Hemen Siyâveş’in huzuruna çıkarak Efrâsiyâb’la konuştuklarını ve orada görüp işittiklerini anlatır. Siyâveş bu haberlere bir yandan sevinir. Bir yandan da kederinden ağlayıp sızlar. Bir düşmanı dost yapmak yoluna girmiştir. Ama ateş insana serinlik verir mi? Bunun üzerine Siyâveş babasına bir mektup yazarak, bütün başından geçenleri birer birer anlatır:

“Ben daha gençken akli başında bir adamdım ve kötü işlerden hep yüz çevirdim. Yeryüzü padişahı olan babamın kızgınlığındaki ateş de için için yüreğimi yakar dururdu. İlk felaket başıma harem dairesinde geldi. Bu yüzden yüreğimin kanı gözlerimden boşandı. Sonra ateşin içinden geçmek gerekti. Bu halimeyse çöllerdeki ceylanlar bile ağladı. Bu yetmiyormuş gibi, sırf yine üzerime sürülen lekeyi temizlemek için savaşa gittim ve hiç çekinmeden kendimi canavarın pençesine attım. İki memleket yaptığım barıştan sevinç içinde kalmışken, padişahın yüreği kızgınlıktan demire döndü. Yaptığım hiçbir işten memnun olmadı. Beni ne savaşa gittiğim için ne de barış yaptığım için beğendi.

Demek gözleri beni görmeye doymuş artık görmek istemiyor. Bu durum karşısında beni istemeyen bir babanın yanında kalmak da benim hoşuma gitmedi.

¹⁰⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 453-454-455.

¹⁰⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 325.

¹⁰⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 328.

Ejderhanın ağzına sırf bu ızdırapların yüzünden düştüm. Ama ben yine de padişahın gönlünün hep sevinçli olmasını dilerim. Bundan sonra Behrâm'a dönerek : “Ey adını her yere yayasica kahraman! Şimdi sana da otağımı, ağzına kadar dolu olan hazinelerimi, tahtımı ve diğer bütün padişahlık eşyasıyla bayrağımı, süvarilerimi, fillerimi teslim edeceğim. Büyük pehlivan Tûs'a gelince sen de bunları ona verirsin. Hep uyanık yürekli ol ve hoşça kal” diye buyurur ve mektubu tamamlar.¹⁰⁷

2.27. EFRÂSİYÂB'IN PÎRÂN'A MEKTUP GÖNDERMESİ

بودند ازین گونه یک هفته شاد ز شاهن گبتی گرفتند یاد¹⁰⁸
به هنگام پدرود کردن بماند به فرمان برفت و سپه را براند¹⁰⁹

Siyâveş geleceğini merak etmektedir ve bir gün yıldız bakıcılara: “*Ben burayı kendime oturacak yer olarak yaptırdım, ama acaba talihim burada açılacak mı, yoksa gönlüm burayı için pişman mı olacak?*” diye sorunca hepsi onun bu sorusuna: “*Burası pek uygun yer değil*” derler. Siyâveş'un canı bu duruma çok sıkılır. Yıldız bakıcılara çok kızar. Onu bu halde gören Pîrân ona ne olduğunu sorar. O da olanları anlatır. Bunun üzerine Pîrân da: “*Efrâsiyâb seni gelecek felakete karşı korur. Padişahlığın mühürü zaten senin elindedir. Ben sana verdiğim sözden dönmeyeceğim*” der.

Siyâveş da: “*Ey ad sahibi! Ben de senin iyi ad kazanmandan başka bir şey istemem. Ey çok akıllı Pîrân bil ki çok geçmeden ben o yüreği uyanık padişahın elinde suçsuz ve düşkün olarak öldürüleceğim. Bu taç ve taht başkasının eline geçecektir. Başıma kötü işler gelecek. Bu yüzden İran'la Turan yeniden birbirine girecek. Her yerde intikamın kılıçları parlayacak. Turan komutanı hem yaptığı işten hem de söylediği sözlerden pişman olacak. Fakat pişmanlık bir işe yaramayacak. Tanrı ne ekerse ancak onun yemişi yeşerir. Bunun için gel de zevkimize bakalım. Senin övündüğün hazinelerden nasıl olurda bir başkası faydalanabilir*” der.

Bu sözler üzerine Pîrân düşünmeye başlar. Kendi kendine: “*Elimle başımı derde soktum. Turan ülkesine onu ben getirdiğime göre bütün dünyada kin tohumları saçmış*

¹⁰⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 455.

¹⁰⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 311.

¹⁰⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 311.

olacağım” dedikten sonra Siyâveş’a: “Senin şu dönen feleğin dönüşünden haberin var mı? Sen İran’ı, Kâvûs’u ve kutlu devirleri hatırına getirdiğin içindir ki, aklına bu düşünceler geldi. Yüreğini bunlardan boşalt” diye öğütlerde bulunur. Atlarından ininceye kadar bu konuşmalar devam eder. Sonra altın takımlarla bir sofraya hazırlarlar. İçki toplantısının tam olması için de şaraplar getirilmesi ve Rud çalanların çağırılması istenir.

Tam bir hafta böyle yiyip içmekle vakit geçirir. Sekizinci gün Turan ordusunun komutanı olan Pîrân’a Efrâsiyâb’dan mektup gelir. Bu mektupta: “Yiğitlerden seçilmiş bir ordu hazırla da, kalk oradan Çin denizine kadar git. Hindistan’a ve oradan geçip Sind ırmağına kadar in. Ordunu Hazar ülkesine kadar yay ve bütün bu ülkelerden vergi topl” diye buyurur.

Bunun üzerine o kahramanın sarayının kapısında çalınan davullarla boruların seslerinden bir kıyamettir kopar. Her yandan erler gelince Pîrân’ın etrafına büyük bir ordu birikmiş olur. Pîrân da altın takımlarla süslenmiş atları Siyâveş’in yanına bırakır ve vedalaşıp, padişahın buyruğuyla ordusunu alıp gider.¹¹⁰

2.28. SİYÂVEŞ’İN SİYÂVEŞGİRD’İ YAPTIRMASI

¹¹¹ چو آتش بیامد به هنگام خواب	هیوونی ز نزدیکی افراسیاب
¹¹² همه مردمان ر آن به دل شاد کام	سیاخش گردش نهادند نام

Herkes uykudayken bir gün Efrâsiyâb’ın gönderdiği ateş gibi bir atlı çıka gelir ve Siyâveş’e, parlak gökyüzü kadar güzel bir mektup getirir. Mektupta: “Sen gideli bende de neşeden eser kalmadı. Düşünceden kurtulduğun yok. Ben sana Turan ülkesinde, tam senin beğeneceğin gibi bir yer seçip ayırdım. Şimdi biliyorum, gittiğin yer rahattır, gönlün kurtulmuştur, ama sana verdiğim yere kadar gel de benim kötülüğümü düşünenlerin kafalarını kesip yuvarlayıver” yazmaktadır. Siyâveş mektubu alır almaz hazırlanarak Efrâsiyâb’ın buyruğu üzerine yola çıkar.¹¹³

¹¹⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 478.

¹¹¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 311.

¹¹² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 312.

¹¹³ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 479.

2.29. SİYÂVEŞ'İN GUY OYNAMASI

چو خورشید تابنده بگشا دراز به هر جای بنمود چهر از فراز¹¹⁴
 سر انجام از این نگذرد سخن نه سر بینم این کار او را نه بن¹¹⁵

Sabahleyin parlak güneş doğup da tabiatın tüm sırlarını açığa vurduğu sırada Siyaveş saraydan çıkıp oyun alanına giderek dört bir yana dolaşır. Guy ve çevgen oyununa hazırlandı. Gersîvez de gelir ve oyuna başlayarak topa vurunca Siyâveş hemen topun peşinden koşup onu çevgenin içine alıverir. Böylece Gersîvez'in eline alanın toprağından başka bir şey geçmez. Siyâveş öyle bir vurur ki top ortadan kaybolur. Bundan sonra o ünlü ordusuna dönerek: “*Alana yürüyüp geçin guy ve çevgenin başına*” diye buyurur. Pehlivanlar alana yürüyüp oynamaya başlarlar ve Türklerin elinden topu kaparlar.

Siyâveş İranlı'ların galip gelmesine çok sevinir. Oyun sona erince altın tahtın kurulmasını buyurur. Getirip alana kurarlar. Bu sefer alana ciritleri getirir. İki büyük kahraman tahtlarına oturarak cirit oyununu kimin kazanacağını seyretmeye başlar. İranlı atlılar bir toz gibi hızla alana koşarak cirit oyununu kazanırlar.

Gersîvez, Siyâveş'a: “*Ey hünerli padişah! Gösterdiğin hünerler yaradılıştaki cevheri de geçti. Şimdi Türklere bir hüner daha göstersen iyi olur*” der. Siyâveş bu teklifi kabul etti. Bunun üzerine beş zırhı birbirinin üstüne koyarlar. Bunlar o kadar sağlam ve kalın şeylerdir ki, insan bunların bir tanesini bile göğsünde güçlkle taşıyabilir. Siyâveş, Kâvûs'un Mâzenderân savaşında ve bir av yerinde bir aslana saldırırken kullandığı, padişahlara yaraşan mızrağını eline alır.

Atının dizginine yapışır. Sonra mızrağı havaya kaldırarak, zırhları uzağa fırlatır. Bütün atlılar ve savaşçı Gersîvez uzun mızraklarıyla birlikte kalkıp zırhından düştüğü yere giderler. Ama bir şey bulamazlar. Siyâveş bundan sonra dört Gîlân kalkaniyle halis ve parlak demirden iki zırh, bir gürz, bir yay ve kayın ağacından yapılmış dokuz ok ister. Hepsini alıp atını sürer. Ve bütün hünerlerini gösterir. Gersîvez de: “*Ey padişah!*

¹¹⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 315.

¹¹⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 317.

İran' da da Turan' da da senin bir eşin yoktur. Kalk, hep beraber savaş alanına gidelim de kemerlerimizden kapışalım. Hangimiz üstün herkes görsün. '

Siyâveş da: “*Böyle söyleme. Sen benden üstünsün. Benimle savaşmak için başka birini seç*” diye karşılık verir. Gersîvez de bu kez onunla gerçekten değil sadece eğlenmek için savaşacaklarını söyler. Bu durum Siyâveş’un hoşuna gitmiştir. Ve Türklere kim kendine güveniyorsa gelsin der. Ama kimse karşılık vermez. İçlerinden sadece Gerûy karşılık verir. “*Bu işe ben varım*” der. Siyâveş onun bu sözünü duyunca çok sinirlenir. Gersîvez de: “*Ey padişah! Ordumun içinde bu kahramanın eşi yok*” der. Siyâveş da “*Sen aradan çıktıktan sonra geride kalan büyüklerle savaşmak önemli değil.*

Demûr bu sözleri duyunca Siyâveş ile savaşmak ister. Ve savaşmaya başlarlar. Siyâveş Gerûy’un beline el atıp sıkı sıkıya yakalar. Hiç gürz ve kement kullanmadan alanın ortasına atar. Sonra Demûr’a döner. Onun boynundan tutarak şiddetle aşağıya alır. Kendisi de atından inip Gersîvez’in elini sıktıktan sonra altın tahtına oturur. Gersîvez çok şaşkındır. Sonra oradan kalkıp beraberce ve Zuhal yıldızının üstüne çıkar gibi, o köşke giderler. Tam bir hafta orada bütün büyük ve ünlü kimselerle oturarak, rud çalıp, şarap içerler. Sekizinci gün ise yol hazırlığı yaparlar.

Siyâveş gizli kapaklı olarak her şeyden bahseden, şikâyetler ve padişahın iyiliğini isteyen sorgularla dolu bir mektup yazıp gönderir. Siyâveş bundan sonra onlara birçok hediye verir. Misafirler bu mamur şehirden ayrıldıktan sonra yol boyunca o padişahın ve güzel şehirden konuşurlar. Gersîvez de: “*Şimdiye kadar İran’dan çok kötülük gördük. Padişah da tuttu, İran’dan öyle bir adam çağırdı ki bizi utandırdı. Demûr ve Gerûy gibi hep savaş arayan ünlü kahramanlar, o iki azgın aslan bile kötü yürekli atının pis pençelerinde düşkün bir hale geldi. Ben padişahın işinin ne başını hayırlı görüyorum ne de sonunu*” der.¹¹⁶

¹¹⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 485-486.

2.30. SİYÂVEŞ'İN EFRÂSİYÂB'A MEKTUBU

دبیر پڑھنده را پیش خواند سخنهای آکنده را بر فشاند¹¹⁷
 تو آگه نداری ز کردار خویش و ز آن پس بیچی ز بازار خویش¹¹⁸

Dolaplar çeviren ve tuzaklar kuran, yüreği kinle ve kafası da çeşitli hilelerle dolu olan Gersivez Siyâveş'in yanına gitmek için yol hazırlıklarına başlar. Siyâveş'in bulunduğu şehre yaklaştığında erlerden birini seçerek, ona Siyâveş'a sakın onları karşılamaya gelmemesini ve o tahtını boş bırakmamasını söyletir. Gersivez'den gelen bu haberle Siyâveş'in gönlü dertle dolar. *“Bunun altında bir sır olsa gerek”* diye düşünmektedir. Gersîvez de saraya yaklaşıncı, Siyâveş'da tahtından inip sarayından dışarı çıkar. Onu karşılar. Gersîvez'in yaptığı yolculuk teklifine karşılık olarak *“Onun adı geçince, çelik kılıçlardan bile yüzümü çevirmem. Ben yolculuğa hazırım. Seninle gideceğim. Ama önce altınlarla bezenmiş gül bahçesinde oturalım da şarap içip şu felekten kam alalım”* der.

Gersîvez bu sözleri duyunca çok üzülür. Onu bu yolculuktan vazgeçirecek bir yol aramaya başlar. Bu düşünce içinde bir süre sustuktan sonra gözlerini Siyâveş'in yüzüne dikerek yaşlar akıtmaya başlar. Siyâveş onun bu halini görünce onun yanında olduğunu ve bir derdi varsa çare bulmaya hazır olduğunu söyler. Gersivez de ona bütün derdini anlatır. Siyâveş de: *“Sen hiç bunları düşünme. Şimdi seninle kalkıp sarayına giderek onun kararmış ayını yeniden parlaklaştıracam”* der. Fakat Gersîvez de bu kez: *“Sen onu gördüğün gibi sanma. Akıllı bir insan bile çare bulamaz. Sen bunca iyiliğine rağmen hileyi ayıramıyorsun. Efrâsiyâb seni aldattı. Sen ona güvenmekten vazgeç. Ben sana bütün düşüncelerimi anlattım. Sen babanı İran'da bırakarak, Turan'da şehirler kurdun. Böyle yaparak kendi elinle öyle uğursuz bir ağaç diktin ki, vereceği yemiş de zehirden başkası değildir”* der.

Gersîvez bunları anlatırken bir yandan da gözlerinden yaşlar akmaktadır. Yüreği dertle dolarak yanakları sapsarı kesilir. Ona: *“O kadar düşünüyorum da”* der. *“Bir türlü böyle bir cezayı neden hak ettiğimi hatırlayamıyorum. Bu yeryüzünde benim kötü bir*

¹¹⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 322.

¹¹⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 323.

söz söylediğimi veya kötü bir iş yaptığımı işiten yoktur. Hazinesinden artık elimi çekmiş bulunmakla birlikte, onun başına bir dert gelse ben de yine onun kadar acı çekerim” deyince Gersîvez: “Senin onun yanına gitmen uygun olur mu hiç? Kendi ayağınla kendini ateşe atman doğru sayılabilir mi? Sen bu felakete doğru akılsızca koşuyor ve gülen talihini uyutmaya çalışıyorsun. Gerçek bir dost ve yardımcı olarak sana ben yeterim. Belki ben bu ateşin üzerine su dökmeyi ve söndürmeyi başarabilirim. Senin yapacağın en iyi şey ona bir karşılık yazarak iyi ve kötü her şeyi olduğu gibi bildirmektir. Ben onun başından sana karşı beslediği kin ve düşmanlık duygularının temizlendiğini görürsem, ancak o zaman senin için bir saadet devrinin yeniden açılmış olduğuna inanarak, sana bir atlı gönderir ve canını aydınlatırım. Fakat eğer sana karşı beslediği kin ve düşmanlığın onun kafasında devam ettiğini görürsem hemen sana bir develi haberci yollarım. Artık o zaman sen de işi uzatmadan hazırlığa başlarsın. Bütün halk sana bağlıdır” der. Siyâveş’in aklı onun bu sözlerine yatar. Uyanık canı bunları uygun bulur. Bunun üzerine: “Senin sözünden dışarı çıkmayacağım. Sen Efrâsiyâb’ın yanına varınca aramızı bulmaya çalış ve bana kılavuzluk et” der.

Sonra Siyâveş yanına akıllı bir kâtip çağırarak uzun bir mektup yazar. Başta yeryüzünün yaratıcısı olan ve kullarını kederden kurtaran Tanrı’nın adını anıp, akli ve Turan padişahını övdükten sonra şöyle devam eder: “Ey mesut ve muzaffer padişah! İçinde senden yalnız acı bir hatıra taşıyacak olan o an gelmesin. Beni yanına çağırmana çok sevindim. Mûbedler hep sana yar olsun. Ferngîs’i de çağırarak gösterdiğin şefkat ve sevgiyle onun da yüreğini doldurmuş olun. Fakat Ferngîs bu günlerde rahatsızdır. Boğazından bir şey geçmiyor. Zayıf düştüğü için yerinden kımıldayacak hali yok. Hastalığın etkisiyle şimdi de uykuya daldı. Onun yaşamla ölüm arasında gelip gittiğini gördüğüm için, ben de başından hiç ayrılamıyorum. Yüreğim hep seni görmek arzusuyla doludur. Canım da sözlerinle aydınlanıyor. Ferngîs biraz da iyileşse, canını turan ülkesinden padişahı için feda edecektir. Bütün özrüm onun hastalığı içindir. Ziyaretinizdeki kusurumuzun gizli sebebi onun hastalığı ve tedavisidir” diye mektubu tamamlar. Kâtip mektubu mühürledikten sonra hemen o soysuz Gersîvez’e verir.¹¹⁹

¹¹⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 496.

2.31. FERÂMURZ'UN SİPENCÂB PADİŞAHINI ÖLDÜRMESİ

سپه را فرامورز بود پیش رو که فرزند او بود و سالار نو¹²⁰
 به کین سیاوش بریدم سرش بر انگیختم آتش از کشورش¹²¹

Rüstem'in genç bir komutan olan oğlu Ferâmurz ordunun önünden gitmektedir. Böylece Turan'a yaklaşırlar. Bu sırada gözcülerden biri onları görür. O zaman Sipencap padişahı olan Verazad pehlivanlar arasında eşsiz bir inci gibidir. Kulağına boruların ve Hint çingiraklarının sesleri erişince, davulları çaldırıp savaş hazırlığı yapılmasını emreder. Ordusunu ovaya ve oradan da kan denizine çekip götürür.

Bu, savaştan anlayan ve iyi kılıç kullanan otuz bin kişiden toplanmış büyük bir ordudur. Verazad hemen harekete geçerek Ferâmurz'un karşısına çıkar. Ona: “*Sen kimsin?*” gibi bir takım sorular sorar. Ferâmurz da kim olduğunu ve babasının büyüklüğünü anlatır. Verazad bu sözleri dinledikten sonra onunla böyle ileri geri konuşmayı lüzumsuz bularak ordusuna yaylarını kurup savaşa hazır olmaları için emir verir.

Ordular başlarında demirden tulgalarla saf bağlarlar. Her yerden davul sesleri gelmektedir. Ferâmurz da davul ve boru sesleri duyunca harekete geçer ve kolunda yayı, belinde kemeriyle azgın bir fil gibi ortaya çıkarak bir saldırıda bin pehlivanı yere serer. Böylelikle savaşın durumunu değiştirmiş olur. Bundan sonra elindeki mızrakla koşup Verazad'ın yolunu keser. Türk komutanın bayrağını gördüğü gibi, ordusunun ortasından bir aslan gibi fırlayarak, kara yağız atını oynatıp mızrağını eline alır.¹²²

Verazad'ın kemerine mızrağını indirince, üstündeki kaftanı ve bağlarını koparır. Onu atının eyeri üzerinde yakalayıp yere vurur ve kendisi de atından inerek Siyâveş'a rahmetler okuduktan sonra, hançeriyle o ünlü pehlivanın kafasını kesip gömleğini kana bular. İşte: “*der*” kin denilen şey böyledir. Bir tohum gibi saçılır ve günün birinde de böyle yeşerir. Arkasından da bütün o ülkeyi ateşe verip dumanını göklere savururlar. Sonra babasına bir mektup yazarak başına gelenleri anlatır. “*Ben Verazad'la savaşıarak*

¹²⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 341.

¹²¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 342.

¹²² Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 522-523.

onu atından aşağıya aldıktan sonra, Siyâveş'in intikamını almak için kafasını kestim ve ülkesini de ateşe verdim” der.

2.32. KEYHUSREV'İN İSFAHÂN'A GİTMESİ

¹²³ چو با گيو کي خسرو آمد به زم جهانی از او شاد و چندی دژم
¹²⁴ به هستم سوی شهم کاوس شاه همه شاد دل بر گرفتند راه

Keyhusrev Ceyhun'u geçerek büyüğünün şerefine yükselmek istemektedir. Gîv ise bu durumun mümkün olduğunu ve Ferîdûn'un Ervend dağına çıkarak büyüklüğün tahtına ve şerefine nasıl yükseldiğini anlatmaktadır. Keyhusrev ise onun söylediklerine katılmaktadır. Sonra atından iner ve Tanrı'ya yalvarır. Yüzü de gece kadar korkunç bir hal almıştır.

Husrev nihayet bir gemi gibi kara atını gümrük yerine doğru sürer. Onun arkasından da Ferngîs'le cesur Gîv atlarını sürerek Ceyhun'un öteki kıyısına geçerler. Üçü de selamete karşıya geçtikten sonra yeryüzünü ele geçirmek isteyen Husrev vücudunu ve başını yıkar. Oradaki kamışlığın içinde yeryüzünü yaratan Tanrı'ya dualar ederler. Bunların böylece suyu geçtiklerini gören gümrükçü şaşırıp kalır ve arkadaşlarına onların üstün insan olduklarını anlatır.

Ve onlara söylediği kaba sözlerden pişman olur. Sonun da kendisinin kötü bir duruma düştüğünü görür. Elinde değerli nesi varsa alıp gemiye biner. Sonra özür dilemek için Keyhusrev'in yanına gider. Elindekileri ona sunar. Fakat Gîv onu görür görmez bağırmaya başlar. Bunun üzerine nehrin bekçisi canından ümidi keser.

Gümrük yerine dönüp geldiği zaman Turan ordusu da oraya varmış bulunmaktadır. Efrâsiyâb nehre yaklaşıp da suyun üzerinde ne bir gemi ne de bir insan göremeyince adama: “*Ey padişah! Gümrük işlerine babam bakar. Ben de alınan paraların hesabını yaparım. Ben şimdiye kadar kimsenin suyu geçtiğini görmedim. Ama onlar sanki rüzgârların kolları arasında uçup gitmiş gibi oldular*” der. Bu sözleri duyunca Efrâsiyâb'ın yanakları sararır. Sonra memura dönerek gemiyi suya indirmesini ve sudan geçenlerin gidip gitmediklerini öğrenelim” der. Fakat Hûmân padişaha

¹²³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 370.

¹²⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 371.

kendisin tehlikeye atmaması gerektiğini söyler. Nihayet yürekleri duydukları üzüntüden kanla dolu olarak nehri geçerler. Bunun üzerinden epey zaman geçer. Keyhusrev Gîv’le birlikte Zem’e vardığı sırada halkın çoğu memnun olduysa da birazı da memnun olmaz.

Gîv habercilerle her yana mektuplar göndererek, Keykubâd’ın soyundan olan komutan Keyhusrev’in zevk ve neşeyle Turan’dan geldiğini, yüce Husrev’in Ceyhun’u karada yürür gibi geçtiğini ve nehrin padişahlık tahtı gibi ayaklarının altında kendisine boyun eğdiğini bildirir. Sonra Zem şehri ünlü komutanlarından çok çevik, ata binmekte usta, birini seçerek olup biteni az çok anlatır: “*Haydi, İsfahân’a, o büyükler ülkesine git de Gûderz’e: “Ey cihan pehlivanı! Sen uyudun, ama ruhun uyanıktır! Dedikten sonra, Husrev’in Zem’e vardığını ve onu yolundan alıkoyacak hiçbir ters rüzgârın esmediğini bildir”* der. Sonra padişah Kâvûs’a da bir mektup yazar. Haberci bunları alır almaz yola çıkar. Rüzgâr ayaklı atlar, ağızları köpük içinde oldukları yerden ateş gibi fırlarlar. Gîv’in gönderdiği haberci önce Gûderz pehlivanının yanına giderek ona getirdiği haberleri bildirir ve mektubu sunar. Ve Siyâveş’in üzüntüsünden gözleri yaşla dolarak Efrâsiyâb’a lanetler okur. Bundan sonra haberci padişah Kâvûs’un sarayına gelir. Ve mektubu ona sunar.¹²⁵

2.33. KEYHUSREV’İN BEHMEN KALESİNİ ALMASI

¹²⁶ چو آکاهی آمد به آزادگان به گیو و گودرز کشوادگان

¹²⁷ چو یک سال بگزشت لشکر براند بنه بر نهاد و سپه بر نشاند

Tûs ile Ferîborz Behmen kalesine gitmek istemektedirler. Ve bu durumu padişah Kâvûs’a bildirir. Kâvûs da onu cesaretlendirir. Ona hemen ordusunu hazırlamasını söyler. Bunun üzerine Tûs altın ayakkabılarını giyerek, Kâve’nin bayrağını alıp gider. Ortada Kâvûs ile Ferîborz, önde de fillerle birlikte Tûs Behmen kalesinin yolunu tutar.

Kaleye yaklaştıkları sırada ayaklarının altındaki toprak ateş gibi kızgın kızgın solumaya başlar. Sıcaktan mızraklar yanıyor, savaşçılar da zırhların içinde kavrulmaktadır. Bu kalenin başı göklere doğru yükselmiştir. İranlı’lar ise havada

¹²⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 564.

¹²⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 376.

¹²⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 377.

savaşmasını bilmemektedirler. Komutan Ferîborz'a: *"Bir savaş eri meydana çıktığı zaman oku, yayı, kemendi ve kılıcıyla düşmana zarar vermeye çalışır. Vücutlarımız zırhların altında yanıyor, atlarımız sıcaktan bunahıyor. Bu kaleyi sen almadıktan sonra senden başkası alamaz"* der.

Bir hafta kalenin etrafında dolaşıp da bir türlü kapısını bulamayınca ümitleri kırılarak savaştan vazgeçerler. Böylece bu yorucu zahmetlerinden bir sonuç elde edemezler. Gûderz, Gîv ve Geşvâd'ı soyundan gelenler, Tûs ile Ferîborz'un Behmen'den döndüğünü duyunca, Gûderz kendi kendine *"Savaşa gitme sırası sana geldi. Haydi, savaş hazırlığına başla"* der. Kalkıp hazırlığa başlar. Genç padişah da gelir. Birkaç atlı ayakkabılar, başlarında bicade bir taç ve boyunlarında da gerdanlıkla onun etrafını alıverirler. Yeryüzünü almak isteyen Keyhusrev başında taç ve elinde de bir gürzle gelip o altın tahta oturur. O hür padişah, Gûderz, Gîv ve daha birçok erle birlikte Behmen kalesine gider. Kaleye yaklaşınca atına binip zırhları giyer ve kemerini kuşanır. Filin üzerine kâtibini oturtarak, övgü dolu bir mektup yazılmasını buyurur.

Mektuba şöyle başlamışlardır: *"Bu mektup, Tanrı'nı kulu, yeryüzünü almak isteyen Husrev tarafındandır. O Husrev ki, uğursuz Ehrimen'in tutsaklığından kurtuldu ve Tanrı'nın yardımıyla bu kötülüklerden elini çekti. Tanrı sonsuz ve yücedir. Güneşin, Zuhal, Merih'in kudret ve kuvvetin sahibi hep odur. O bana tüm dünyanın padişahlığını vermiş, her şeyi benim buyruğuma vermiştir. Bu kalenin sahibi olan Ehrimen, yeryüzünü yaratan Tanrı'nın yürekten düşmanıdır. Ben temiz Tanrı'nın yardımıyla onu bulutlardan indirip topraklara yuvarlayacağım. Bu kale cadıların hükmü altındaysa, onlara üstün gelmek için orduya bile ihtiyacım yoktur, ben kendime bir ilmek yapıp atınca bütün cadıları boyunlarından tutup yakalarım. Elimde Tanrı'nın buyruğuyla toplanmış bir ordu bir ordu olduktan sonra kalenin içindeki kutsal bir melek de olsa umurumda değil. Ben Ehrimen soyundan değilim. Benim canımı da tenimi de Tanrı korur. Ben onun buyruğuyla kaleyi cadılardan boşaltacağım. Padişah da bana bu yolda ferman buyurmuştur"* diye mektubu tamamlar.¹²⁸

¹²⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 573-574.

2.34. KEYHUSREV'İN TÛS'U GERİ ÇAĞIRMASI

رونده بر شاه برد آگهی که تیره شد آن روزگار بهی¹²⁹
 ز پیشش براند و بفرمود بند به بند از دلش بیخ شادی بکند¹³⁰

Pîrân İranlı'lara gece baskını yapacaktır. O ünlü ordusundan otuz bin kişi seçer. Bunlar gece yarısı kalkarak boru, davul çalmadan ve nara atmadan gider. Turan komutanının ordusu harekete geçtiği yerde, İran ordusun bulunduğu yer arasında yedi fersahlık bir mesafe vardır. Bunlar önce İranlı'lara ait at sürülerinin otladıkları yere gelirler. Bu hayvanlara zarar vermeden alıp götürürler.

Sürünün çobanı Turanlılar tarafından öldürülünce İranlı'ların talihi de tersine dönmüş olur. Bu iş bittikten sonra oradan kalkıp, İran'a doğru yürürler. İran'a vardıkları zaman İranlı'ların bir kısmını sarhoş olmuş, bir kısmını da kemerlerini çıkarıp uykuya varmış bulurlar. Sadece Gîv çadırında uyanıktır ve komutan Gûderz de gaflette değildir. Ansızın davul sesleri yükselir.

Gîv'in otağının önünde bir at durmaktadır. Gîv hemen aslan gibi Siyâveş'in zırhını kuşanarak, bir kaplan gibi kükrer. Atına biner. Karanlıktan ve kalkan tozlardan gökyüzü kapkaradır. Bu halde kalkıp komutan Tûs'un otağına gelerek: "*Kalk, Turan ordusunun baskınına uğradık. Bütün savişçılarımız uykudalar*" diye haber verir. Oradan da babasının yanına gider. Uyanık olanları harekete geçirir. Fakat Turan ordusu her tarafı kaplamıştır. Naralar yükselmektedir.

Sarhoş yatan İranlı'lar bu gürültüyle ayaklanırlar. Yumuşak yastıklarında sızan bu sarhoşların üzerinde bir kılıç ve gürz tufanı kopar. Orduyu gözden geçiren Gîv, bütün ovanın baştanbaşa İranlı'ların ölüleriyle dolduğunu ve artık talihinin tersine döndüğünü görür. Gûderz de etrafına baktıkça düşman erlerinin her an artmakta olduğunu fark eder. Kendi ordusunu da gözden geçiren Gûderz, kahramanlardan ve delikanlılardan hiçbirini göremez. Bayraklar yırtılmış ve davullar tersine dönmüştür.

¹²⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 416.

¹³⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 418.

Koca ordu darmadağın olmuştur. İranlı'lar savaştan yüz çevirip şaşkın şaşkın kaçarlar. Ne ordu, ne davul, ne eşya hiçbir şey almadan Kaserud'a giderler. Fakat Türk atlıları Tûs'un peşini bırakmazlar. Yürekları kinle dolu olarak onları kovalarlar. Sanki zırhların ve tulgaların üzerine bulutlardan gürz yağmaktadır. Bütün savaşçılarda, atlar da bitkin bir haldedir. Dağa ulaşır ulaşmaz, savaştan ve yürümekten bitkin düşmüşlerdir. Komutan Tûs dağa çıkınca Türklerin hücumundan kurtulduğunu düşünür. İran'ın o büyük ordusundan çok azı dönebilir. Kalanlar da ya yaralıdır ya da hastadır. Ne taht kalmıştır ne taç. Bu yaralıların başında bir hekim bile kalmamıştır. Tûs tam bir deliye dönmüştür. Komutan İranlı'lar arasında ün salmış birinin hemen kemerini bağlayarak gitmesini, durumu padişaha anlatmasını emreder. Gönderilen haberci padişahın yanına varıp, o parlak günlerin artık kararmış olduğunu bildirir. Cesur padişah bu sözleri duyunca heyecana gelir. Üzüntü içinde yüreği yerinden oynar. Zaten kardeşinin ölümüyle üzgündür. Bütün gece lanetler okur.

Bundan sonra akıllı kâtibini çağırarak yüreğini boşaltıp, padişah Kâvûs'un oğlu Ferîborz'a ve ordunun ileri gelenlerine, kardeşinin ölümünden söz açarak gözyaşları içinde, keder ve hiddetle dolu bir mektup yazdırır. Mektubun başı, yeri ve zamanı yaratan Tanrı'ya şükrederek başlar: "Sözlerime güneşle ayın sahibi Tanrı'nın adıyla başlarım. İyi ve kötü ondan kuvvet alır. İnsana akıllı, canı, vücudu o verir. İstedığının talihini kötü yapar ve onu ıstırap içinde yaşatır. Tûs, buradan Kâve'nin bayrağı ve orduyla maiyetine altın ayakkabılı Türk savaşçısı da alarak gitti. Ben onu intikam almak için Turan'a göndermişim.

Oysa onun ilk hamlesinin kurbanı kardeşim oldu. Bu ölen kardeşim gibi İran'da ne bir ordu komutanı vardır ne de büyük bir adam... Ünlü pehlivanların başı ve dayanağı olan o genç Furûd'a ne yazık! Bir süre babasının acısıyla yanmışım. Şimdi kardeşim için ağlıyorum. Bilmiyorum ki bu dünyada dostum kim, düşmanım kim. Ben Tûs'a: "*Çirm yolundan gitme, Kelat'a ve Sipend dağın uğrama. Çünkü Keyaniyan soyundan olan kahraman Furûd oradadır. O, gelen ordunun aslı nedir? İran'dan mı geliyor? Yoksa başka bir milletin mi ordusudur? Bunları bilmez, kalkar seninle savaşır, kendisini savaşa atar*" dedim. İşte o kahraman dediğim gibi yaptı. Böylelikle o alçak Tûs onun mahvına sebep oldu. O Tûs olacak herif, savaş oldumuydu uyuklar, şarap oldumuydu her şeyi bırakıp koşar.

Sen bu mektubumu okur okumaz, yemeyi, içmeyi aklından çıkarıp bir kenara bırak da, hiçbir şey söylemeden Tûs'u geri gönder. Kâve'nin bayrağını al ve altın ayakkabılı komutan sen ol. Ordunun pehlivanlarından Gûderz her konuda danışmanımdır. Savaşmaktan yana acele etme. Şaraptan kendini uzak tut. Öyle kızgınlığa kapılıp da savaşa atılma. Kızgınlığın yatışana kadar sabret. Savaş arasında Gîv ordunun önünde gitsin. Çünkü o ünlü, kuvvetli ve kaplan bir kahramandır. Sakın aklına zevke dalmak gelmesin. Her zaman için savaşa hazır ol” der ve mektubu tamamlar. Mektup bitince üzerine padişahın mührünü basarak haberciye verirler.¹³¹

2.35. FERÎBORZ’UN PÎRÂN’DAN ATEŞKES İSTEMESİ

فریبرز بنهاد بر سر کلاه که هم پهلوان بود و هم پور شاه¹³²
کشیدند و لشکر بیاراستند ز هر جای مردان همی خواستند¹³³

Hem bir padişah oğlu hem de bir pehlivan oğlu olan Ferîborz başına tacını giydikten sonra Rehham’a cesaret ve olgunluğunu göstererek, karşı dağdaki Pîrân’a gidip ona gerekli sözleri söylemesini ve onun vereceği karşılıkları da dinlemesini emreder. Pîrân’ın yanına git ve şu dostça haberi götür: “*Şu dönen feleğin işleri hep böyledir. İnsanların bazılarını göklere kadar yükseltir, bazılarını da düşkün yapar. Düşmanın başına bir felaket getirmek isteyen gece baskını yapar, ama bunu yapmak mertlik sayılmaz. Eğer savaşa devam etmek istiyorsan edelim. Ateşkes istiyorsan ona da hazırız. Şayet ateşkes yapmayı tercih edecek olursan, bunu hiç olmazsa bir ay için yapalım ki yaralılar iyileşsin ki tekrar savaşabilsinler*” der.

Pehlivan Rehham Ferîborz’un yanından çıkarak onun bu haberlerini taşıyan mektubunu götürür.¹³⁴ Gideceği yere yaklaştığı sırada bir gözcünün adını ve nereden geldiğini sorması üzerine o da cevaplar. Bunun üzerine orada bulunan bir başka atlı padişahın yanına gidip, Rehham’ın söylediklerini bir bir bildirir. Ve “*Gûderz oğlu Rehham savaş alanına gelir. Ordunun komutanını görmek istiyor*” der. Pîrân onun yanına getirilmesini buyurur. Reham bir yandan Pîrân’ın önünde söylenmesi gerekenleri

¹³¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 629-630.

¹³² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 418.

¹³³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 419.

¹³⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 632.

söylüyor, bir yandan da gizli bir niyeti olmasından endişelenmektedir. Pîrân onu görünce hatırını sorar ve tahtının üzerine oturtur. Reham da Ferîborz'un gönderdiği haberleri bildirir.

Pîrân bu haberlere karşılık olarak pehlivan Rehham'a: *"Bu iş o kadar basit görülmemeli. Savaşmaya önce siz başladınız. Tûs bize hiç nefes aldırmadı. Yırtıcı bir kuş gibi gelip sınırlarımıza girdi. Hiç çekinmeden herkesi öldürdü. Savaşa önce siz başladınız ama kaybederek cezanızı çektiniz. Şimdi bu ordunun komutanısın madem bana söyle bakayım, istediğin nedir? İstersen bir aylık ateşkes yapalım. Bu zaman zarfında hiçbir atlı savaşmasın. Yok, savaş istiyorsan ona da hazırım. Sen de erlerini savaş düzenine koyup hazırlan. Bu bir aylık süre istediğiniz gibi geçerse, Turan ülkesinden çıkıp gider, ordunuzu kendi ülkenize götürür, istediğinizin yerine gelmiş olduğunu görürsünüz. Böyle yapmak istemez de savaşmayı tercih ederseniz tekrar savaşırız. Bu ateşkes bir aydan fazla sürmeyecek"* der.

Bundan sonra Pîrân Rehham'a bir elbise hediye eder. Reham da elbiseyi alıp Ferîborz'un yanına gider ve Pîrân'dan ona bir mektup getirir. Ferîborz bir aylık ateşkesi koparınca, bir aslan gibi bundan faydalanarak ordunun eksiklerini tamamlamaya çalışır.¹³⁵

2.36. KEYHUSREV'İN ORDUNUN DURUMUNU ÖĞRENMESİ

از آن پس پیامد به خسرو خبر
که پیران شد از روم پیروزگر¹³⁶

چو گرگین میلاد کار آزمای
سپه را زند بر بد و نیک رای¹³⁷

Turanlıların planını öğrenen İran ordusunun büyükleri Gûderz ve Tûs düşünceye dalar. İhtiyar Gûderz Tûs'a savaş artık bizim için kaçınılmaz olur. Bütün yollar tutulmuştur" der. Elleri kalan yiyecek çok azdır. Ne çadırları ne otağları ne de ağırlıkları kalmıştır. Bu duruma çok üzülmemektedirler. Gûderz sürekli bir baskın yapmaları gerektiğini söylemektedir. Bu sözleri duyunca Tûs'un yüreği dertle dolar.

¹³⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 633.

¹³⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 451.

¹³⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 452.

Böylelikle akşam olur. Gecenin bir kısmı geçtiği halde hiç kimseden ses çıkmamaktadır, bütün pehlivanlar susmaktadırlar.

Derken Tûs kalkıp orduyu hazırlamaya başlar. Savaşçı kahramanları çağırarak, ordunun bir kanadını Bîjen'e bir kanadını Horrad ile Şiduş'a ve kutlu bayrağı da Gostehem'e verir. Hepsi gürzlerini omuzlanırlar ve düşman ordusunun tam ortasına saldırırlar. Savaş alanı bir kan denizine dönmüştür. Düşman savaşçılarının yüreğini bir korku kaplamıştır. Komutanlarının bayrağı ikiye bölünür. Ordusunun feryatlarını duyan Hûmân hemen gelir. Erlerinin pek çoğunun öldüğünü, birçoğunun da akılları başlarından gittiğini görür. Bunun üzerine gözlerinden kanlı yaşlar döktü. Ordusuna düşmanların yolunu kesmelerini söyler. Boru sesleri yükselir. İranlı'ların her tarafını sararlar. Tulgalara inen kılıçlar ateş saçıyor, bulutlardan sanki gürz yağmaktadır. İranlı'lar sanki zırhtan bir duvarla çevrilmiş olan bir katran denizinde yüzmektedir. Bu sırada Hûmân ileri gelen pehlivanları öldürmemelerini ve onların ellerini bağlamalarını söyler.

Tûs, Rehham ile Gîv'e hayatlarının tehlikede olduğunu söylemektedir. Bunun üzerine üçü birden azgın aslanlar gibi düşmana saldırırlar. Karışıklıktan mızraklar kimsenin farkında olmadan gözlere girmektedir. Savaş alanında İran ordusundan üç savaşçı kalmıştır. Bunlar her savaşta üstün gelen Rüstem'in Şiduş'un Bîjen'in ve Gostehem'in adlarını anarlar ve İran ülkesi alt üst olacak demektedirler. Bu sonrada İranlı'ların tarafından gürz ve davul sesleri yükselir. Ortalık kararmıştır. Bütün savaş erleri bu sesin geldiği tarafa yönelince, ovanın bir kan ırmağı halini aldığını görürler. Kendisine yardım geldiğini gören Tûs birden bire coşuverir. Savaş erlerinin naralarıyla çingirakların sesleri öyle korkunçtur ki denizin dibindeki canavarlar bile yüzeye çıkmaktadırlar.

Savaş böylece şafak sökene kadar sürer. Yeryüzünü aydınlatan güneş dağın ardından görününce komutanlar erlerini savaş alanından geri çağırırlar. Komutan Tûs kahramanlarına bir takım öğütlerde bulunur. Bundan sonra erler kendi çadırlarına çekilerek, başarısızlıkla sona eren bu savaş hakkında konuşurlar. Her iki ordudan çıkan gözcüler kahramanların savaştıkları yerleri gözetlemektedirler. Savaş alanına gelen Hûmân ölülerin çokluğundan adım atacak yer bulamaz. Pîrân: *“İstediğimiz gibi savaşamadık. Haydi, sen de yerine çekil. Zaten pehlivanlarımız, seçkin atlılarımız hep istirahattadır. Ben de şimdi öyle bir savaş planı yapacağım ki güneşle ay böyle bir*

savaş görmemiş olsun” der. Bu sırada Keyhusrev’de: “Pîrân savaşı kazanır ve pehlivanların çoğu öldü. Bunun için de komutan Hemaven dağına çekildi. Geşvâd oğlu Gûderz’in sarayının kapısında artık pehlivanlardan ve hür insanlardan hiçbiri kalmadı. Yeryüzü ölülerimizin kanları ve topraklarıyla doldu. Tûs’un yüce yıldızı tersine döndü” diye haber verirler.¹³⁸

2.37. RÜSTEM’İN KEYHUSREV’E MEKTUP YOLLAMASI

دبیر بهانیدده را پیش خواند سخن هر چه بایست با او براند¹³⁹
 بسی هدیه و باژ و چندی نثار ببردند بر رستم نامدار¹⁴⁰

Rüstem Turan ordusunu bozguna uğratmıştır. Bir gün İranlıları karşısına alarak onlara bir takım sözler söyler. Artık karşılarında korkacakları bir düşman kalmamıştır. Padişah onların bu zaferlerini duyduğunda Rüstem’e komutan Tûs’un, Pîrân’la Hûmân’ın şerrinden kaçıp dağlara sığındığını söylemiştir. Bunu duyar duymaz Rüstem’in aklı başından gitmiştir. Rüstem pehlivanlarla konuştuktan sonra onlar da Rüstem’i öven sözler söylerler. Bundan sonra Rüstem’in emriyle fildişi tahtı hazırlarlar. Altın gerdanlığı ve tacı getirirler. Cihan pehlivanıyla arkadaşları şarapla epey neşelendikten sonra dinlenmek için kalkarlar.

Ay tahtını göklere kurarken, Rüstem de bütün dağlara ve ovaya keşif kollarını yayar. Rüstem’in otağından davul sesleri yükselmeye başlar. Bütün pehlivanlar yerlerinden kalkarlar. Rüstem o pehlivanlara: “*Pîrân’ın izini bulamadık. Onu bulmak için savaş alanına kadar gidip oradan dört yana erler göndermeli*” deyince Bîjen savaş alanına gider. Ama orada ölülerden, eşyalardan ve boş çadırlardan başka bir şey bulamaz. Oranın Türklerden boşaldığı haberi gelince, Rüstem kızar ve İranlılara: “*Sizde hiç akıl yok. İki dağ arasında sıkışıp kalmış bir düşman ordusunu insan nasıl kaçırır. Ben size dağlara ve ovalara keşif kolları gönderin demedim mi?*” diye çıkışır.

Sonra Tûs’a dönüp: “*Burası savaş meydanı mı yoksa rahat yeri mi? Bundan böyle hiçbir şeye karışmam. Sen de Pîrân, Hûmân, Gelbad, Rûyîn ve Pûlâd ile baş başa*

¹³⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 671-672.

¹³⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 500.

¹⁴⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 501.

kalırsın. Git bak. Keşif kolları kimin ordusundadır? O adamı ele geçirirsen üstünde başında ne varsa alıp, bir filin sırtına yükle ve padişaha gönder. Sonra da taht, taç ne varsa toplat, bunları senin önüne koysunlar. Çünkü Çin, Saklab, Hint ve Vehr'den bir sürü padişah ülkeler zapt ettiler. Ama önce padişaha sunulacak hediyeleri ayırmalı. Bizlerin hissesi bundan sonra gelir” der. Bunun üzerine Tûs savaş erlerini hemen toplayarak gider. Bunlar ovaya dağılarak düşmandan kalan eşyaları toplarlar. Eşyalar o kadar fazladır ki yığının bir başından öteki başı görünmemektedir. Rüstem bunları görünce Tanrı'ya şükreder. Gûderz de “ona sen de sürekli var ol” diye ona dua eder. Bundan sonra Rüstem bir elçi arar ve bu iş için akrabası olan Kâvûs oğlu Ferîborz'u seçer. Ona mektubunu genç padişaha götürmesini söyler.

Bunun üzerine Rüstem gün ve dünya görmüş kâtibini çağırıp, bir mektup yazdırır. Mektuba Tanrı'yı övmekle başlar: “Ebedi Tanrı'yı ki o güneşi, ayı ve zuhali böyle yükseklerde tutar ve padişahlara taç ve kuvvet verir” Rüstem sonra sözüne şöyle devam eder: “Göklerin ve yerin sahibi olan, canı ve akli buyruğunda tutan, Tanrı padişahımızı kutsasın. Zaman onun eksikliğini göstermesin. Ben senin buyruğun üzerine savaş yeri olan bu iki dağ arasına geldim. Üç ülkenin erlerini burada topladım. Kılıçlı düşman erlerinin sayısı yüz bini geçti. Aralarında Çin, Hint, Kaşan ve Şeng'den gelenler pek çoktur. Keşmir'den ta Şehd ırmağına kadar bütün yerler otağlar, filler ve mahfelerle doludur.

Fakat padişahımızın gücü sayesinde onların karşısında hiç korkmadım ve hepsinin canını aldım. Savaş kırk gün sürdü. Onların her biri bir ülkenin padişahı, taht, taç sahibi büyük kimselerdi. Kırk fersahlık bir mesafe dökülen kanlarla kıpkırmızı oldu. Çok uzun süren bu savaşı etraflıca anlatmaya kalkacak olursam mektubum çok uzar. Kemendimle fillerin üstünden aşağıya alıp bağladığım padişahları, hediyeler ve padişahlara yaraşan mücevherlerle sana gönderiyorum. Şimdi ben, Gerûy pehlivanla savaşmayı umarak Geng'e doğru yola çıkacağım. Onun başını, milletin başı olan Siyâveş'un intikamını almak için mızrağıma taç yapacağım. Diller sana dua etmekten geri kalmasın ve dönen feleğin başı ayağının basacağı yer olsun” diyerek mektubunu tamamlar. Ve mektubu mühürledikten sonra padişahlar soyundan olan Ferîborz'a verir. Filleriyle beraber esir aldığı padişahları ve savaşta alınan üç bin eşyayı da kendisine teslim eder.¹⁴¹

¹⁴¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 737-738.

2.38. KEYHUSREV'İN RÜSTEM'E CEVABI

پس گر پرده او یکی دختر است که رویش . خورشید نیکوتر است¹⁴²
 فربرز بر گشت از آن جایگاه به کام دل شاه ایران سپاه¹⁴³

Kâvûs oğlu Ferîborz kendisine teslim edilen eşyaları alıp Keyhusrev'in yanına gider. Gece olduğunda da Rüstem ordugâh'a döner. Oturup bir meclis kurarlar. Şaraplar içilir. Çalgılar çalınır. Sonra da herkes hoşlandığı hediyeye kavuşmuş olarak yerine çekilir. Sabaha yakın Rüstem'in otağından Kerrenay sesleri duyulur. Rüstem hücum için beline kemerini kuşanıp hazırlanır. Yol hazırlığında bulunmalarını buyurur. Her şey hazırlandıktan sonra yollara düşerler. Çöllere dalıp uzun yollar geçerler.

Rüstem Tûs ve Gîv'e yeniden savaşa başlayacağını ve düşmanları kötü bir duruma sokacağını söyler. Bunun üzerine davullar çalınır. Ovacan kalkan tozlar göklere yükselir. Bu pehlivanların ünü bulutları tutmuştur. Böylece o savaş yerinden iki konak kadar uzaklaşırlar. Bir ormana varırlar. Rüstem şarap içmek ve çalgı dinlemekle vakit geçirirken kimi şarabın verdiği keyifle neşeleniyor, kimisi de sızmış uyumaktadır. Burada bulunduğu sırada her ülkeden ve her ünlü padişahıtan o ünlü kahramana armağanlar ve bağışlar gelir.

Bu işlerin üzerinden de birkaç gün geçer. Bir gün İran padişahına adamlarından biri gelerek Kâvûs oğlu Ferîborz'un dönmekte olduğunu söyler. Bunun üzerine padişah yanındaki pehlivanlarla onu karşılamaya çıkar. Ferîborz Husrev'in yanına yaklaşıp da yüzünü görünce ellerini öper ve padişaha dualar eder. Sonra ona Rüstem'in mektubunu verir. Padişah onu alıp okuyunca Rüstem'in anlattığı savaşa şaşırır. Gelen esirleri, develeri gözden geçirdikten sonra oradan uzaklaşır. Sonra birtakım şükürlerde bulunduktan sonra tekrar esirleri gözden geçirir ve onların zindana, eziyet çeken öteki mahkûmların yanına atılmalarını buyurur. Fakat Çin hakani için mükemmel bir köşe hazırlarlar. Sonra padişah, sarayına çekilerek, Rüstem'in mektubuna cevap yazıp büyüklüğün bahçesine bir ağaç daha diker.

¹⁴² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 502.

¹⁴³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 503

Mektubunda önce zaferi bağışlayan Tanrı'yı över: "Güneşin ve şu dönen feleğin sahibi odur. Savaş da, barış da onun isteğine bağlıdır. O insanların kimini kötü talihli kimini iyi talihli yaratır. Üzüntü, sevinç, cesaret ve korkaklık hep ondandır" dedikten sonra sözü Rüstem'e getirerek şöyle devam eder: "Ey pehlivan! Sen hep böyle temiz yaradılışlı ve temiz ruhlu olasın. Gönderdiğin esirler, filler, tahtlar, külahlar, Çin kumaşları, taht, arapatları, savaş atı ve barışta işime yarayacak olan eğlence levazımı buraya geldi. Zaten senin önünde durmaya kim cesaret edebilir? Meğerki o kimse kellesini koltuğuna almış, canından bezmiş olsun. Senin Turan ordusu karşısında gece gündüz düşünür dururdum. Ama başka hiç kimseye hiçbir şey söylemezdim. Senin için gece gündüz dua ettim. Talihin her zaman açık olsun"

Mektup bittikten sonra padişah mührünü basar. Ve süslü elbiseler, eyerler, kemerler, altın takımlı yüz kadar at, Çin kumaşı, kilim yüklü deve, parlak yakuttan iki yüzük ve daha bir sürü hediyeler hazırlanması için emir verir. Ordunun büyükleri için de birer hediye ayırırlar. Padişah Ferîborz'a da bir gürz, menekşe renkli bir kılıç, altın bir taç ve altın bir ayakkabı vererek, İran'dan yola çıkıp komutan Rüstem'in yanına gitmesini buyurur.¹⁴⁴

2.39. EFRÂSİYÂB'IN PULADVEND'E MEKTUBU

از ایوان به دشت آمد افراسیاب همی کرد بر جنگ ایران شتاب¹⁴⁵
من این زابلی را به شمشیر نیز بر آوردگه بر کنم ریز ریز¹⁴⁶

Rüstem Efrâsiyâb'la savaşmak niyetindedir. Ve Efrâsiyâb'ın yanına gider. Bunu duyan Efrâsiyâb çok üzülür. Ve onunla savaşmaktan korkmaktadır. Bunu işiten erler ona cesaret verirler. Rüstem'in baştanbaşa demirden de olsa onun bir tek kişi olduğunu söylerler. Efrâsiyâb bu sözleri duyunca eski savaşları unutarak, dedelerinin yurdu ve kendisi için yeni bir düşünceye kapılır ve onlara kendisinin de savaşa hazırlanacağını söyler. Bundan sonra seferberlik yapılmasını, intikam için herkesin hazırlanmasını buyurur. Fergâr adında biri aslan yürekli, kafese girmiş çıkmış, kurnaz ve tecrübelidir.

¹⁴⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 739.

¹⁴⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 510.

¹⁴⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 512.

Efrâsiyâb onun savaşmasını birçok görmüş ve onu çok beğenmiştir. Ona İran ordusuna gitmesini ve ordunun durumunu iyice öğrenmesini söyler.

Bunun üzerine Fergâr kalkıp yola düşer. Taç sahibi Efrâsiyâb bütün bu olup bitene çok üzülmemektedir. Ve oğlu Side'ye Rüstem'den korktuğunu onunla savaşmak istemediğini söyler. Oğlu da durumun ciddiyetinin farkındadır. Ararında konuştuktan sonra Efrâsiyâb başı tasalı dolu olarak uyumaya gider. Yeryüzünün karardığı sırada Fergâr da İran ordusu tarafından dönüp gelir. Efrâsiyâb uykudayken yanına gelir. Ona Rüstem'i görmeye gittiğini ve komutanlarının kim olduğunu söyler. Efrâsiyâb bu haberler üzerine düşünmeye başlar.¹⁴⁷

Ordusunun komutanı Pîrân'ı yanına çağırır. Efrâsiyâb Pîrân'a Fergâr'ın getirdiği haberlerin bir kısmını bildirdikten sonra Rüstem'e kimin denk olduğunu sorar. Pîrân Efrâsiyâb'a: “*Bizim savaşmaktaki amacımız, sadece ün ve şeref kazanmaktır*” der. Efrâsiyâb bu karşılığı duyunca hemen savaşa girmek ister. Pîrân ordusunun başına geçerek hemen Rüstem'e karşı yürümesini buyurur. Davul sesleri ovadan göklere kadar yükselir. Ve erlerin ayaklarından kalkan tozlarla yeryüzü kararır. Efrâsiyâb da sarayından kalkıp savaş alanına gelerek, düşmandan adamakıllı bir intikam alabilmek için hemen çareler aramaya başlar. Pîrân'a gerekli bazı şeyler söyledikten sonra ovadan ayrılarak gizli bir yere çekilirler. Çadırlarından yabancıları boşalttıktan sonra kâtibi çağırıp karşılıklarına oturturlar.

Efrâsiyâb kâtibe, büyüklerin sırlarını gizlemenin mühimini anlattıktan sonra: “Şimdi benim ağzımdan Puladvend'e bir mektup yazacak ve sana söyleyeceğim sırları anlatacağın. Önce adaletli ve temiz Tanrı'ya şükürler et. Sonra da akıllı komutan Puladvend'i överek ona savaşa doymayan Rüstem'den yana uğradığım tehlikeleri bildir. Tûs, Gûderz gibi pehlivanlardan milletin padişahı olan torunum Keyhusrev'den bahset. Benim onu nasıl büyüttüğümü, bir zarar gelmesin diye rüzgârlardan bile koruduğumu yaz. Yüce feleğin yardımıyla Puladvend kalsın buraya gelsin. Biz buraya Çin ve Saklab'dan birçok er getirttik.

Ama hepsi bozguna uğrayıp perişan oldu. Nice ülke İranlı savaşçılar yüzünden harabe haline geldi. Şimdi de üzerimize, başında komutan Rüstem'in bulunduğu dağ gibi bir ordu daha geliyor. Savaşçı Gûderz, Tûs ve Gîv gibi pehlivanlarda bu orduda. İranlılar davulların seslerini göklere kadar yükseltiyor. Eğer sen onlara karşı çıkar da

¹⁴⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 750.

Rüstem'i yenersen, bu ordu artık bizim ordumuza adım atamaz. Çünkü bu memleketin başına ne kadar bela geldiyse hep onlar yüzündendir. Sen bu işten bize yardımcı oluver. Onun ömrü senin elinde sona erecek olursa bütün yeryüzü buyruğumuza girer. Ben padişahı olduğum ülkenin hazinesinin yalnız yarısını alırım. Geri kalanı, tacım ve tahtım senindir. Çünkü bu savaşın bütün cefasını sen çekeceksin, diye yaz" der. Mektup yazılıp bittikten sonra üzerine padişahın mührünü basarlar. Ve mektubu gönderirler.¹⁴⁸

2.40. RÜSTEM'İN EKVÂN ADLI DEVLE SAVAŞMASI

سخنگوی دهگان چنین کرد یاد که یک روز کیخسرو از بامداد¹⁴⁹
نه شیر و نه دیو و نه نر ازدها نیابد ز شمشیر نیزم رها¹⁵⁰

Ey insan! Sana yakışan, akıllı ve canı yaratan Tanrı'ya şükretmektir. Ey akıllı, aydın ve temiz canlı kişi! Tanrı birdir. Sen kendini büyük görüyorsun, ama bir nefeslik canın ve tenin var. Her şeyden önce yeryüzünü yaratan Tanrı'yı an ve ibadetini yap. Senin canın ve tenin bir sırdır. Sen ihtimal ki, Dihkan'ın eski zamanlara ait olarak anlattığı hikâyeye inanmayacaksın. Akıllı bir insan bunu dinleyince bildikleriyle karşılaştırır da ona inanmaz. Fakat anlamını iyice düşünecek olursa, akıllı yatar da uzun lafı bırakır.

Şimdi her ne kadar hoş bir şey değilse de, yaşlı Dihkan'ın anlattığını bir dinle Dihkan'ın anlattığına göre: "Bir gün Keyhusrev sabahleyin erkenden, gül bahçesini bir bahar gibi süsleyerek, memleketin bütün büyüklerini buraya topladı. Gûderz, Gostehem, Cem'in soyundan gelen Gerşâsb oğlu Borzîn, Gîv, savaşmakta tecrübeli Rehham, Gurgîn ve Horrad gibi pehlivanlar da geldiler ve burada şarap içip eğlendiler. Gün doğduktan bir saat sonra saraya ovoidan bir çoban geldi.

Husrev'in yanına giderek, o yüce soylu padişaha: "*Sürülere, bir yaban eşeği musallat oldu. Suratı asık bir aslan gibi gelerek, atların yelelerini kesip gidiyor. Rengi, güneşin rengi gibi. Üzerinde de yelesinden kuyruğuna kadar uzanan, kara miskle çekilmiş bir çizgi var. Elllerine ve ayaklara bakılacak olursa, onun kara yağız bir attan*

¹⁴⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal) s. 751.

¹⁴⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 519.

¹⁵⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 521.

farkı yok'' der. Bu sözlerden Husrev bunun bir yaban eşiği olmadığını anlar. Çünkü bir eşiğin hiçbir zaman bir attan daha kuvvetli olamayacağını bilmemektedir. Akıllı Husrev bunu bildiği gibi, birçok kimseden duymuştur ki: *“Bu çobanın sürülerini civarında otlattığı çeşme, yeryüzünü feryat içinde bırakan Ekvân adlı devin yurdudur.”* Bunun üzerine çobana: *“Bu senin gördüğün yaban eşiği değildir. Ben onun ne olduğunu anladım. Sen git”* der. Sonra da pehlivanlara dönerek: *“Ey ünlü pehlivanlar! Bu işi halletmek için içinizden, azgın bir aslana benzeyen bir pehlivan gerek”* der.

Dedi, ama onların hepsini süzdüğü halde içlerinden hiçbirini gözü tutmaz ve Zâloğlu Rüstem'den başka bir kimsenin bu iş için yardımına koşamayacağını anlar. Rüstem'e çok içten bir mektup yazarak Mîlâd oğlu Gurgîn'e verir. O uğurlu pehlivana: *“Bu mektubu al ve Zâl oğlu Rüstem'e götür. Ona benim candan selamlarımı söyle ve de ki: zaman hiç sensiz kalmasın. Rüstem mektubu okuyup bitirince de yine benim ağzımdan ona: “Ey ün peşinde koşan pehlivan! Benim padişahlığım da, büyüklüğümde senin sayendedir. Bu mektubu okur okumaz Zâbulistân'dan kalk gel dersin! diye buyurur. Gurgîn kalkıp bir duman veya korkak bir yaban eşiği gibi hızla gider. Zâbulistân'daki o ünlü pehlivanın yanına vararak mektubunu verir.”*¹⁵¹

2.41. HUSREV'İN RÜSTEM'E MEKTUP YAZMASI

نویسندهی نامه را پیش خواهند
وزین داستان چند با او براند¹⁵²

چنان چون باید بسازی نوا
مگر بیژن از بند گردد رها¹⁵³

Oğlunun tasasıyla beli iki büklüm olan Gîv, Bîjen'in haberini almak ümidiyle kalkıp padişahın sarayına gider. Husrev Gîv'i böyle yüzü solmuş dertle ezilmiş olarak görünce Tanrı'nın katında kulluk etmek için Rum kumaşından yapılmış olan elbisesini giyer ve Tanrı'ya yalvarır.

O parlak kadehin üzerine dualar okur. Ondandır yardım ister. Sonra kalkıp, sarayına giderek başına Keyaniyan tacını giyer. Arkasından da eline kadehi alıp içine bakarak yedi ülkeyi, yüce feleğin bütün sırlarını, her şeyin nasıl ve niçin olup bittiğini

¹⁵¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 761-762.

¹⁵² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 545.

¹⁵³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 546.

gözden geçirir. Yerin dibindeki balıktan gökteki koç burcuna kadar her şey onun içinde görünmektedir. Güneş, ay, müşteri, Zuhâl aslan burcu onun içindedir. Büyüden anlayan yeryüzü padişahı gelecekte olacak bütün olayları da bu kadehte görür. Bîjen sımsıkı bağlanmış olarak bir kuyuda oturur ve acı çeke çeke ölümü bekler. Padişah soyundan bir kız da ona hizmet etmektedir.

Bîjen’i bu halde gören padişah yüzünü kaldırarak, tahtını aydınlatan bir gülümseyişle: *“Artık gönlün sevinsin. Bîjen sağ. Üzülmeyi bırakmalısın. Sağ olması yeter. Çekmekte olduğu ıstırap, benim de yüreğimi kederlendirdi. O kadar kötü vakit geçiriyor ki gözleri yaş yağıdırıyor. Yüreği dertle dolu. Soyunu sopunu hiç dilinden düşürdüğü yok. Çaresini bulmak için kim ortaya atılacak? Onu bu beladan kurtarmak için kendini ejderhanın ağzına kim atabilecek? Haydi, gece ve gündüz dinlenmeden Nimruz’un yolunu tut. Mektubumu Rüstem’e götür. Fakat gelirken sakın bundan bahsetme. Ben ona buraya gelince anlatırım. Ey Gîv! Korkma. Ben senin dertlerine son vereceğim”* der.

Husrev kâtibini yanına çağırarak ona bu işten bahseder. Sonra bunları toparlayarak, kendi ağzından Rüstem’e şöyle bir mektup yazmasını buyurur: *“Ey erdemli kişi sen bana dedelerimden kalma bir yadigâr ve her an savaşmaya hazır bir savaş erisin. Sen padişahların yüreği ve dayanağısın. Kaplanlar senin mertliğine boyun eğer. Dünyayı Mâzenderân devlerinden temizleyen ve kötü kafalarını koparan sensin. Nice düşman senin eline can vermiş, yerler ve yurtlar harap olmuştur. Gürzünle bütün cadıların kafalarını sen kırdın. Efrâsiyâb olsun, Çin hakanı olsun, hepsi mühürlerinin üzerine senin adını kazıtmıştır. Sen padişahların kutlu göğüsün. Tanrı’nın sana fillerinin gücünü, o göğsü, o pençeleri ve o soyluluğu vermesi, senden yardım isteyenlerin bile yardımına koşman, onların elinden tutup, düştükleri felaket kuyusundan çıkarman içindir. Şimdi akıllı bile gelmeyecek bir iş bizim başımıza gelmiş bulunuyor.*

Hem de öyle bir iş ki, Gûderzlerin başına, o şeytan yüzlü Turanlılardan bu ana kadar gelmemiştir. Bütün ülkelerin hâkimi olduğun için bu işin başarılmasını Gûderzle birlikte senden bekliyorlar. Sen onların benim yanımdaki mevkilerinin ne kadar yüksek olduğunu, onların sözlerine ve düşüncelerine ne kadar değer verdiğini bilirsin. Onlara yardım için gereken zahmete katlanıver bu iş için benden ne kadar para ve er istersen iste. Bu aileye kimse kederli görmemiş onlardan daha bahtiyarını duymamıştır. Gîv’in ondan başka oğlu da yoktur. Bîjen hem oğlu hem de biricik yardımcısıdır.

Gîv'in ise benim yanımdaki mevkii büyüktür. O benim büyükbabalarımın dostu olduğu gibi benim de iyiliğimi isteyendir. İstedğim her yerde yardımına koşmuş, iyi ve kötü günlerimde hizmetimde bulunmuştur. Benim bu mektubumu okur okumaz hemen Gîv'le beraber yola çık. Bu iş için seninle daha da konuşuruz. O zaman ben de senin bütün bu olup bitenle ilgili o kutlu düşüncelerini dinlerim. Biz para, er, silah... Her ne lazımsa hepsini hazırlarız. Ayağı uğurlu olmakla tanınan bir pehlivan olduğun için Turan'da da dilediğine erersin. Ne gerekiyorsa yap da şu Bîjen tutsaklıktan kurtulsun” diye mektubunu tamamlar. Husrev mektubu mühürleyince Gîv onu eline alarak padişaha dualar eder. Ve kalkıp evine gider. Oradan da olanca hızıyla Sîstân'a doğru yola çıkar.¹⁵⁴

2.42. BÎJEN'İN RÜSTEM'İN GELİŞİNİ ÖĞRENMESİ

155 منیژه بیامد بدان چاه سر دوان و خورشها گرفته به بر
156 به دلش اندرون بانگ رویینه خم که آید ز ره رخس فولادسم

İran'dan bir kervanın geldiğini duyan Menîje de başı açık ve ağlaya ağlaya Rüstem'in yanına koşar. Kolunun yeniyle kirpiklerinden dökülen kanlı yaşları silip ona dualar ettikten sonra: “*Sen hayattan nasibini almış bir adamsın her zaman emeklerinin karşılığını göresin ve pişmanlık duymayasın. Şu yüce felek senin dileğince dönsün. Kötülerin nazarı sana değmesin. İran padişahının Gîv, Gûderz gibi kahramanlarından ve İran ordusundan bir haber getirdin mi? Bîjen'den İran'a bir haber gelmedi mi? Gûderz ailesinden böyle bir gencin vücudunu demirden bağlar içinde ayakları ağır kösteklere vurulmuş elleri de demircilerin çivileriyle çivili zincirlere sarılı ve elbisesinin baştanbaşa kanlı olarak kalması reva mı? Onun çektiği ıstıraptan geceleri beni de uyku tutmuyor*” der.

Bu sözleri duyunca korkuya kapılıp birdenbire bağırıp onu yanından kovar. Menîje gitmez. Rüstem'in yüzüne bakarak acı acı ağlar. Gözlerinden kanlı yaşlar yağdırır. Rüstem'e: “*Ey çok akıllı, büyük adam sana sert konuşmak yakışır mı? Bir şey*

¹⁵⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 797.

¹⁵⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 556.

¹⁵⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 558.

isteyen kimsenin sorularına cevap vermek onu böyle kovmak İranlı'ların âdeti midir?" der. Rüstem ona şöyle karşılık verir: *"Ey kadın! Ne oluyor? Şeytan başında bir kıyamet mi kopardı? Sen gelip şurada benim alışverişimi bozdun da ben sana onun için kızdım. Benim Keyhusrev'in yaşadığı yerle hiç ilgim yok ben başka yerde otururum. Gîv ile Gûderz'in kimler olduklarını bilmem"* der.¹⁵⁷

Ve sonra emri üzerine o dilenci kılıkli kadının önüne yiyecek ne varsa getirip koydular. Rüstem da bu sırada ona neden böyle kötü bir duruma düştüğünü, İran hakkında neden bilgi almak istediğini ve İran ile bir ilgisi olup olmadığını sorar. Bunun üzerine Menîje: *"Ey akıllı kahraman! Sen de ne diye benim halimi derdimi ne diye soruyorsun? Ben Bîjen'in bulunduğu kuyunun başından dertli bir yürekle kalkıp sana geldim. İstedğim, savaş erleri Gûderz'le Gîv'den bir haber almaktır. Ama sen savaş erleri gibi bağırdın ve büyüklerin büyüğü olan Tanrı'dan hiç korkmayarak, beni yanından kovdun. Böylelikle babanın damarlarındaki merhamet kanı kabarıp yüreği sizler sana acıyıverir. Ondan korkmasaydın şimdi sana istediğin her şeyi sana verirdim"* gibi bir takım sözler söyler. Sonra aşçılara buyurur, kızın yanında götürmesi için yemek verirler. Kızarmış ve taze, yumuşak bir ekmeğe sarılmış bir tavuk hazırlarlar. Rüstem kimse görmeden tavuğun içine yüzüğünü koyar. Ve tavuğu Menîje'ye vererek: *"Ey düşkünlerin yardımcısı! Bunu al da Bîjen'in hapsedildiği yere götür"* der.

Menîje, yanına bu yiyecekleri alarak, kalkar. Kuyudan başına gider. Mendilin içindeki yazılı mektubu Bîjen'e verir. Bîjen bunu görünce şaşırır. Kuyudan o güneş yüzlü Menîje'ye seslenerek: *"Şefkatli kadın! Bu yiyecekleri de nereden bulup getirdin? Ey herkesin imdadına yetişen kadın! Sen benim yüzümden ne çok zahmete girdin"* der. Menîje de: *"Buraya kervanla zengin bir adam gelir. Ta İran'dan Turan'a para kazanmak için pek çok zahmete katlanıp gelmiş. Yanında değişik mücevherler getirmiş. Köşkün önüne bir kulübe yaptırmış, orada alış veriş yapıyor. Bana o mendili vererek dünyayı yaratan Tanrı'ya dua et. Bunları o kuyuda bağlı tutulan adama götürüp ver. Eğer daha isterse gelir alırsın"* der. Bîjen içinde kızarmış tavuğun bulunduğu ekmeği açınca yüreği korku ve ümitle dolar. Elini uzatıp ekmeği yiyeceği zaman Rüstem'in yüzüğünü bulur. Yüzüğün kaşında Rüstem'in adını okuyunca hem sevinir hem de şaşırıp kalır. Rüstem'in bu firuze yüzüğünün üzerine adı, demirle ve incecik bir yazıyla

¹⁵⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 813.

kazınmıştır. O vefa ağacının bu yemişini görünce Bîjen artık çektiklerinin sonuna geldiğini anlar. Ve neşeyle güler.¹⁵⁸

2.43. EFRÂSİYÂB'IN ORDU TOPLAMASI

159 دل شاه ترکان چنان کم شنود همیشه به درد از پی از بود
160 ابا کوس زرین و گوپال و تیغ خروشان به کردار غرنده میغ

Ömrünü nasıl geçirirsen geçir sonunda iyi ve kötü her şey bitecektir. Hırsın yolunu seçecek olursan hayatın uzun ve çetin olur. İnsan asıl büyüklüğü aramalı. Sana yeryüzünde onlarsız yaşamaya imkân olmayan üç şey lazım. Yemek, giyinmek ve ihtiyacı olanlara yardım etmek. Bu üçünden fazlasını aramak hırsa kapılmaktan başka bir şey değildir. Ha yoksul olmuşsun ha zengin... Bu dünyada kalmayacağını bildiğin halde hırsa kapılıp da ne diye kendine eziyet edeceksin? Hırs ve tamah insanın şerefini berbat eder. Elinde bulunanı yemene bak da fazlasına aldırma.

İşte Türklerin padişahının yüreği de böyle hırstan doğma eziyetler içindedir. Rüstem'in başına zindan ettiği savaş alanından döndükten sonra Hallah'a gider. Yüreği sıkıntı içinde sarayına girerek Pîrân, Gersîvez, Karahan, Şide, Hûmân ve Rûyîn gibi pehlivanları yanına çağırır. Onlara başından geçenleri anlatarak: “*Şu padişahlık tacını başıma koyduğum günden beri güneşle ay hep benim dilediğim gibi döner. Bütün büyüklere ben yardım ederdim. Bu sefer nasıl oldu da, bir gece baskınıyla sarayımın içine kadar girebildiler? Bunlar bu gidişle yurdumuzu da toprağımızı da havaya savuracaklar. Bu nedenle ne yapıp yapıp bir an evvel intikamımızı almamız. İran ordusunu kuşatarak, dört bir yanı savaş alanına çevirelim*” der.

Bundan sonra mübedler Efrâsiyâb'a düşüncelerini açarak: “*Biz Ceyhun'u geçip, İranlıların o geniş ovalarında savaş davulları çalmamız. Amu'ya vararak ordumuzu orada kurmalıyız. Çünkü Gîv ve Rüstem'le savaşın kan dökecek yer orasıdır*” derler. Bu sözlere çok sevinen Efrâsiyâb bütün mübed ve pehlivanlara, akıllı bir adama yaraşır dualar ettikten sonra yanına kâtibini çağırarak ona gereken şeyleri söyler. Habercileri de

¹⁵⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 814.

¹⁵⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 568.

¹⁶⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 569.

çağırarak, onları Fağfur’a ve Hoten padişahına yollar. Ayrıca diğer bütün ülkeler ve dünyanın ünlü adamlarına da birer mektup göndererek, savaşmak ve Rüstem’den intikam almak için bir ordu hazırlamak düşüncesinde olduğunu bildirir. İki hafta içinde Çin ve Hoten’den Türkler gelip toplanır. O kadar çok er gelmiştir ki yığın yığın erlerle dolar. Efrâsiyâb dört bir yandan sürü sürü at getirtir. Tûr’dan, babadan oğula kalma hazinelerin kapılarını ve keselerin ağızlarını açarak gece, gündüz erlere altın dağıtır.¹⁶¹

2.44. GÛDERZ’İN KEYHUSREV’DEN YARDIM İSTEMESİ

نویسنده نامه را خواند و گفت بر آورد خواهم سخن از نهفت¹⁶²
وز آن جا بیامد چو سرو سہی نشست از بر گاہ با فرہی¹⁶³

Pîrân Nestehîn’in gece baskını yapmasını istemektedir. Ve ona bu düşüncelerini bildirmek için bir adam gönderir. Nestehîn de onun bu söylediklerini yapacağını bildirir. Sabaha karşı ovada süvariler kaynaşmaya başlar. Hücum hazırlığı yapan Türkler zafer kazanacaklarını ummamaktadır.

Nihayet Nestehîn İranlılara karşı hazırladığı bu orduyu yola çıkarır. Fakat sabahleyin İranlıların gözcüsü bu orduyu fark eder ve bulunduğu yerden: “Turan’dan büyük bir ordu geldi” diye bağırarak haber gönderir. Bunu duyanlar hemen Gûderz’e koşarlar ve büyük bir ordunun geldiğini söylerler. Komutan bunun üzerine orduya dönerek uyanık ve aydın olmalarını buyurur. Ardından da Gîv’in oğlu Bîjen’i çağırarak yanına pehlivanlardan seçip, Turan ordusunu karşılamasını söyler. Bunun üzerine Bîjen yiğitleri arasından bin süvari seçer ve yola çıkar. Nihayet yürekleri öçle dolup taşan iki tarafın erleri karşılaşır. Elleri gürzleri aldıkları zaman kalkan tozlarla, kara toprakların üzerinde bir bulut peyda olur. Türklerin tozdan görünmez bir hale geldiğini komutan, erlerine yaylarını kurmalarını emreder. Bîjen Nestehîn’in yanına yaklaşıncı Vise sülalesinin bayrağını görür. Bu sırada atılan bir ok Nestehîn’in atına saplanır ve aldığı yarayla at yere yuvarlanır. Bîjen de hemen gürzünü Nestehîn’in kafasına indirir. Böylece Nestehîn’in işi bitmiş olur. Bunun üzerine Bîjen İranlılara dönerek: “İçinizden

¹⁶¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 827.

¹⁶² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 592.

¹⁶³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 594.

*her kim gürz ve kılıçtan başka bir şey kullanırsa yayını kafasında parçalarım'' diye bağırır.*¹⁶⁴

Bundan sonra iki tarafın savaş erleri birbirlerine saldırır. Havanın rengi tutunca yeryüzü de kan denizine döner. İranlılar düşmanın üzerine filler gibi saldırarak ovayı kafaları kopmuş birbiri üzerine yığılmış gövdelerle doldururlar. Sonra İranlılar bozguna uğrayan düşmanı savaş yerinden ta ordugâhlarına kadar kovalarlar. Dönenler arasında kardeşini göremeyen Pîrân'ın başına dünya zindan kesilir. Ve Nestehîn'den haber getirmesi için birini gönderirler. Gidip durumu yakından gören haberci döndükten sonra Nestehîn'in Turan ordusunun ileri gelenleriyle birlikte, başı kesilmiş, vücudu mosmor olmuş bir halde fil gibi yerde yatmakta olduğunu bildirir. Pîrân'ın bunu duyunca aklı başından gider. Ağlayarak Tanrı'ya sitem eder. Nihayet boruyu çaldırarak davulu bağlatır. Hava masmavi kesilir. Ordu Kunâbed dağından yola çıkar. İran komutanı da boru çaldırarak ordusunu ovaya sürer. Kâve'nin bayrağı ordunun ortasında dalgalanıyor, ön saflardaki kahramanların menekşe renkli kılıçları da parlamaktadır. Bu ünlü savaş erlerinin kılıçlarından başka gürzleri ve süngüleri de vardır. Savaş için sabahtan yola çıkan Pîrân akşama doğru savaş alanına varır. Her iki ordunun erleri de yürekleri öçle dolu olarak çadırlarına çekilirler. İran ordusunun komutanı da mütemediyen düşünmektedir.

Ve: *“Adamakıllı bir savaş yaparak düşmanın ileri gelen kahramanlarını öldürdük. Pîrân şimdi turan padişahına bir adam yollayarak benimle yapacağı savaş için yardım isteyecektir. Ben de bu durumu İran padişahına bildirmeliyim”* der.

Gûderz kâtibini yanına çağırarak: *“Sana bazı gizli şeyler yazdırmak istiyorum. Ama ağzından bir şey kaçırarak olursan, başına çok iş açarsın”* dedikten sonra padişah için bir mektup yazdırdı.

Bu mektupla, ordunu başından geçenleri, nerelere gittiğini, Pîrân'la yaptığı konuşmayı, Gîv'i nasıl gönderdiğini, onu aracılığıyla nasıl bir yakınlık kurmak istediğini, şu dönen feleğin durumunu ona nasıl bildirdiğini, Pîrân'ın Gîv'e ve yanındaki tecrübeli kimselere nasıl karşılık verdiğini, ordunun halini ve ardından bir kaplan gibi savaşmak için Kunâbed dağına nasıl gittiğini, nerede savaş tuttuklarını ve buradan nasıl çıktığını bildirir ve ayrıca savaş eri Hûmân ve Nestehîn'den kendisinin yaptığı işlerden, savaş gününde Bîjen'in Turanlıların gürzlü pehlivanlarına neler yaptığından da söz açar.

¹⁶⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 861.

Mektupta bütün olup biteni anlattıktan sona: “Efrâsiyâb ordusuyla birlikte Ceyhun kıyılarına kadar geldi. Eğer Ceyhun’u geçer ve İranlılarla savaşmaya başlarsa ve sen de pehlivanların başına tulgalarını geçirip bizim ordumuzu desteklemeye gelmezsen, sen de bilirsin ki biz onlara karşı koyamayız. Pîrân tek başına gelecek olursa bizim ordumuzun da yardımına ihtiyacı kalmaz. O zaman sen bu kulunun onun başına açacağı belaları ıstırsın. Bundan başka devleri bağlayan Rüstem ile Lohrâsp ve akıllı Eşkeş’ten muzaffer padişahımızın bu kuluna haberler göndereceği de umulur” deyip mektubuna son vererek kapar. Mektubu mühürledikten sonra onu gönderir.¹⁶⁵

2.45. HUSREV’İN GÜDERZ’İN MEKTUBUNA CEVABI

دبیر خردمند را پیش خواند سخنهای شایسته با او براند¹⁶⁶
بر آن نامه بنهاد خسرو ننگین فرستاده را داد و کرد آفرین¹⁶⁷

Husrev Gûderz’in mektubunu okuduktan sonra sabaha karşı Tanrı’nın huzuruna oturur. Kulluğun elbisesini giyerek gözlerinden yaşlar akıtır. Eğilip başını yerlere koyar ve Tanrı’ya yalvarır. Sonra düzgün bir servi gibi gelip tüm görkemiyle tahtına oturur.

Husrev kâtibinin yanına gelmesini buyurur. Gûderz’in mektubuna cevap yazdırıp, iyi ve kötü her şeyi söylenerek onu aydınlatır. Önce onun için dualar eder: “Sen her zaman bahtiyar kal ve mutlu ol. Ey büyük, akıllı ve savaşçı kahramanım. Tanrı’ya bin şükür olsun ki, bizim pehlivanlarımız üstün gelmişler. Talih yıldızın sana yardım edince, düşmanın dumanı da birden bire havaya savrulmuş oldu. Önce Gîv’in bazı akıllı kimselerle birlikte Pîrân’ın yanına gönderdiğinden kendisine öğütlerde bulunduğundan, fakat onun bu öğütlerini kabul etmediğinden ve seninle yakınlık kurmak istemediğinden, kötülük yapmak isteyen her alçak gibi, onun da iyilikten kaçtığından ve bunun için onunla savaşa tutuşmak zorunda kaldığından bahsetmişsin.

Ben zaten Pîrân’ın düşmanlıktan ve öç almaktan vazgeçmeyeceğini biliyordum. Fakat yaptıkları iyiliklerin hatırı için onunla savaşmak istemiyordum. O dünyanın Efrâsiyâb’dan başkasının eline geçmesini istemiyor. Onun için sen artık onun gönlünü

¹⁶⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 862.

¹⁶⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 594.

¹⁶⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 596.

Efrâsiyâb'dan ayırmaya çalışma. Düşmana güzel ve yumuşak sözler söylemekle çok iyi yapmışsın. Talih ve kaderin yardımıyla savaş alanında nasıl başarılı olduklarını anlatmışsın. Ben bunların hepsini takdirle anar ve Tanrı'dan savaş alanlarında her zaman muzaffer olmanı dilerim. Bunlardan başka Efrâsiyâb'ın ordusuyla birlikte nehri geçtiğini, Pîrân'ın ona bir elçi yolladığını ve onun da kalkıp Pîrân'ın yanına gitmek üzere yola çıktığını yazmışsın.

Benim bu sözlerine karşılık vereceğim şudur: “Ey benim akıllı ve her görevden zaferle dönen komutanım! Şunu bil ki, Efrâsiyâb'ın Ceyhun kıyılarında bulunmasının bizim savaşımızla ilgisi yok. O, orada Çin sınırlarından getirdiği ordusuyla, iki taraftan hücumu uğramıştır. Turan'ın dört bir yandan kuşatan o büyük orduyu, savaş günlerinde Rüstem, Lohrâsp ve Eşkeş gibi savaş erleri dört bir yandan sarınca, o da ordusunu nehrin kıyısına çekmeye mecbur kaldı. Bir adım bile atacak olsa, sahip olduğu bütün ülkeler düşmanın eline geçer.¹⁶⁸

Mektubun sonunda kahramanlarımızı soruyorsun. Ey komutan! Her zaman uyanık ol. Bilesin ki Rüstem Hint ve Keşmir yolundan geliyor. Eşkeş de Harezm üzerinden yola çıkmıştır. Şide savaşta onun önünden kaçarak, Gûrgenç tarafına doğru yola çıkmıştır. Lohrâsp ordusuyla gelmekte olduğu yönde de düşmanın bütün kahramanları kaçmıştır. Elenan ve Gaznin de düşmandan temizlenmiş padişahlığımızın hükmü altına girmiştir. Eğer Efrâsiyâb ordusunu nehrin bu yakasına geçirmeye kalkışırsa bütün pehlivanlarımızı peşine düşürmüş olur. Nitekim sonunda da elindekilerin hepsini kaybeder. Benim haber alma teşkilatım o kadar güçlüdür ki, gece ya da gündüz benim her şeyden haberim olur. Onun nehrin bu yakasına geçtiği ve zafer kazanacağı günü Tanrı bize göstermesin. Şimdi komutan Tûs'un savaş davulunu file yükleyip Dehistan ve Gurgan taraflarını ele geçirmesini ve böylece başımı güneşe kadar yüceltmesini buyurduktan sonra, ben de savaş filleri, tacımı, tahtımı yanıma alıp onun peşi sıra yola çıkacağım. Ordunu iyice hazırladıktan sonra hemen savaşa giriş.

Hûmân ve Nestehîn gibi savaş erlerini kaybettikten sonra onun göreceği şey ancak kederdir. Pîrân, İran kahramanlarından biriyle savaşmak isterse kabul et. Eğer seninle savaşmak isterse sakın korkma. Efrâsiyâb'a karşı çıkmaktan çekinme. Yüreğini sağlam tuttuğun takdirde savaşta onları yenersin. Felekten, Tanrı'nın beni sevindirmesini, yüzümü güldürmesini dilerim. Ve öyle sanıyorum ki ben ordumu

¹⁶⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 863.

Efrâsiyâb'ın ordusunun karşısına getirdiğim zaman, siz de hücumla geçerseniz zaferi elde ederiz” dedikten sonra Kâvûs ve Tûs'tan orduya selamlar gönderir. Nihayet mektubun üzerine mührünü basarak elçiye verir ve onu selamladıktan sonra yola çıkarır.¹⁶⁹

2.46. PÎRÂN'IN GÛDERZ'E MEKTUBU

به پیران رسید آگهی زین سخن که سالار ایران چه افکند بن¹⁷⁰
می و رود و مجلس بیاراستی فرستاده را پیش خود دخواستی¹⁷¹

Pîrân İran komutanının düşüncelerini ve hazırlandığı haberlerini alır. Yüreği korkuya kapıldığı için türlü türlü çareler, hileler ve düzenler düşünmeye başlar. Akıllı vezirine de danışarak, bu beladan kurtulmanın bir yolunu aramaya başlar. Hemen kâtibini çağırıp, kahraman Gûderz için bir mektup yazmasını buyurur. Mektubuna büyük Tanrı'yı övmekle başlayıp şeytan'ın kötülüğünden ona sığınır. Sonra söze başlayarak: “Ben Tanrı'dan hem dilim hem de yüreğimle dilerim ki, iki ordu arasında ki bu düşmanlık kalksın. Ey Gûderz! Bu savaşı isteyen ve yeryüzünü düşmanlıkla dolduran sensin.

Bu dileğinin gerçekleştiğini kabul edelim, fakat sonunun ne olacağını biliyor musun? Bir kere düşünüp, gözünün önüne getir. Benim kahramanlarımdan, akrabalarımdan ve pehlivanlarımdan nicesinin başını gövdelerinden ayırdığını hatırla. Sen de hiç Tanrı korkusu yok mu? Şu savaşta İran'da da, Turandan da nice insanın öldüğünü düşün. Mademki geçen günler geriye gelmiyor, o halde ne diye yeryüzüne kinin tohumlarını saçıp duruyorsun? Kötü ad bırakan birine, öldükten sonra da lanet ederler. Saçları ağartan bir insanın, dünya da yaşamaktan yana fazla ümidi de kalmaz. Eğer senin saldırmaktan, kan dökmekten, aslanlar gibi savaşmaktan maksadın İran ülkesine yeni ülkeler kazandırmaksa, haber et ki, ben de Efrâsiyâb'a bir adam göndereyim. Onun rızasını alıp, buyruğuyla yeryüzünü aramızda paylaşalım. Böylece

¹⁶⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 864.

¹⁷⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 597.

¹⁷¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 600.

kin gütmeekten vazgeçip, yeryüzünü elinde tutan Menûçehr'in zamanında olduğu gibi aramızda anlaşırız.

Sen bana bildir ki, adaletli Keyhusrev'in buyruğuyla, ülkeler mamur veya harap olsun. Hangi şehri İran'dan sayıyorsan ben hemen orasını Türklerden boşaltır, İran'dan dağların içlerine, Gurçegan'a ve Büst'e kadar çekilirim. Bundan sonra Faryab'a, Talkan'a, Enderab'a İran'ın sınırı ve Keyaniyan sülalesinin yeri olan Bamyan'a kadar olan beş ülkeyi, Tanrı'nın kutlu bir ada layık gördüğü Gurgan'ı ve Belh'ten idaremiz altında olan Bedahşan'a kadar olan toprakları, Amu ve Zem ovalarından başlayarak Bahtelen, Şengan, Termiz, Visegerd, Buhara ve çevresindeki ülkeleri, ahalisinin hiç karşı koyamayacağından emin olduğum Soğd'u verir, Kahramanları kasıp kavuran Rüstem'e de Nimruz'u bırakalım.

Buralarda konuşulan erlerimi geri çağırır, doğuya doğru çekilip giderim. Üzüntü duymadan, geri döner Hindistan'ı, hatta Keşmir, Kâbil, Kandehar ve Sind nehrinin etrafındaki yerleri de bırakırım. Lohrasb savaşmakta olduğu Elenan'ı ona bağışlarım. Buradan Kaf dağına kadar olan ülkelerin hepsini savaşmadan, hatta bir tek söz bile söylemeden Husrev'e teslim ederim. Eşkeş'in ele geçirdiği yerleri de baştanbaşa ona veririm. Bütün bunları yaptıktan sonra ordularımı toplayıp, sana karşı hiçbir kin ve düşmanlık beslemeyeceğime yemin ederim. Şunu bil ki ben sana bu teklifi sırf hak yerini bulsun diye yapıyorum. Turan padişahına haber göndererek kin sevdasından vazgeçtiğimi bildiririm.¹⁷²

Sen de Husrev'e bir mektup yazıp haber gönder de bize dostluk yüzünü göster. Bu sözlerimi sevgiyle karşılayarak, savaşmakta ve kan dökmek düşüncesinde olmadığını bil. Böyle sözleştikten sonra Husrev benden ne dilerse hepsini ona gönderirim. Dinin, dostluğun ve âdetin gerektirdiği gibi antlaşma yaparım. O ünlü İrec öldürüldüğü zaman, yüce padişah Feridun da onun kederiyle ölüp ölüp dirildi. Bu saydıklarımın hangisini istiyorsan söyle ve sonra da padişaha bir mektup yazarak durumu bildir. Ben sırf kötü bir sonucu önlemek için, insanlık ve merhamet duygularıyla konuşuyorum. Yoksa benim hazinelerim ve erlerim seninkinden üstündür. Fakat bu söndürülmeyen kin duyguları yüzünden, dökülen kanlar ve mahvolan ordular. Yüreğimi sızlatıyor. Bunun içindir ki artık intikam duygularımı ortadan kaldırmak istiyorum. Her şeye rağmen savaşmak istersen bir diyeceğim kalmaz. Bu takdirde sen

¹⁷² Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 865.

zulümle adaleti birbirinden ayırt etmiyor demektir. O zaman sen İran kahramanlarının ileri gelenlerini seç. Ben de kendi erlerimi seçeyim. Sonra yalnız ikimiz savaşıalım. Erlerim arasında suçlu olduğunu düşündüğün biri varsa onu senin karşına çıkarırım. Fakat bir şartla:” Eğer Türk kahramanlarının talihleri tersine dönerde savaşta üstün gelip, beni öldürürsen, erlerime eziyet etmeyecek, ülkelerimizi yakıp yıkmayacaksın.

Turan’a sağ salım varmaları için orduma izin verecek, onları pusuya düşürmeyeceksin. Buna karşılık, talih bana yar olur da seni yenip ülkelerini ele geçirecek olursam, ben de İranlılara pusu kurup onlardan intikam almayacağıma, İran’a gitmemeleri için yollarını kesmeyeceğime, onları sağ olarak padişahlarının yanına göndereceğime, orduna kötülük etmeyeceğime söz veririm. Eğer sen benim dediğim gibi yapmayıp da başka türlü davranmak istiyorsan var olan gücünle savaşmak istiyorsan ordunu savaş alanına sürersin. Ama bilesin ki, günahsız yere dökülecek her damla kan ahirette boynuna yapışacaktır” deyip mektubunu bitirir.¹⁷³

2.47. GÜDERZ’İN PÎRÂN’IN MEKTUBUNA CEVABI

چو یک هفته بگذشت هشتم پگاه نویسنده را خواست سالار شاه¹⁷⁴
در گنج های کهن بر گشاد به دینار دادن دل اندر نهاد¹⁷⁵

Pîrân Gûderz’e mektup gönderdikten sonra bir hafta geçmiştir. Padişah kâtibi yanına istetir. Gelen mektuba cevap yazılmasını buyurur ve yeniden bir intikam ağacı diker. Mektubuna Tanrı’yı övmekle başlayarak, Pîrân’ın mektubundaki soruları tek tek cevaplar. Şöyle der: “Mektubunu sonuna kadar okudum ve ne demek istediğini anladım. Rûyîn de söylediklerini bildirir.” Fakat senin bu işine benim aklım ermedi. Senin o güzel sözlerin beni hayrete düşürdü. Senin yüreğinle dilin bir değil ve akıldan yana hiç nasibin yok. Böyle süslü sözlerle beni kandırmaya çalışıyorsun.

Sen güneşin parıltısıyla sulak gibi görünen çorak yerler benziyorsun. Seninle konuşup antlaşma yapmanın zamanı gelmiştir. Bununla birlikte mektubuna vereceğim yanıt şudur: “Talihin yardımına erişmek istersen aklı kendine kılavuz et.” Mektubunda

¹⁷³ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 866.

¹⁷⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 600.

¹⁷⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 604.

önce: “Ben Tanrı’dan ve kıyamet gününden korktuğum için dostluktan ayrılmak istemiyorum, çünkü yüreğim bu işten sıkılmıştır! diyorsun. Eğer adalet duygusu senin yüreğine yerleşmiş olsaydı, kan dökmeye başlamazdın. Savaşa başlamadan evvel Gîv yanına İran’ın akıllı büyükleri ve pehlivanlarını da alarak sana gelmişti. Ve seni bu işten vazgeçirmek için öğütlerde bulunmuştu. Ama sen bunlara aldırmadın. Savaşa ön ayak oldun. Aklın başına sonradan geldi.

Eğer bunu önceden düşünseydin böyle olmazdı. Senin soyunun yaradılışında kötülük vardır. Kin duygularını yayan Selm ve Tûr’dur. Ferîdûn yüreğinin acısıyla bu kötü düşüncelilerin üzerine lanetler yağdırır. O, insanlara iyilik bağışlayan Tanrı’nın yardımıyla yeryüzünü barışa kavuşturmuştur. Menûçehr intikam duygularını yeniden tazeleyerek, gücüyle dünyanın işlerini istediği gibi yoluna koydu. Menûçehr, Nevzer ve Keykubâd’la birlikte düşmanlık duygularını yeniden canlandırdı. Kâvûs da yapacağını yaptı. Bundan başka benim gibi bir ihtiyarın daha ne kadar savaşıacağını soruyor ve artık kan dökmeye vazgeçme zamanının geldiğini söylüyorsun. Sen şunu bil ki, Tanrı bana şu uzun ömrü ve kimseye nasip olmayan talihi, günün birinde Turan’ı yakıp yıkmak, tozunu güneşe kadar savurmak ve böylece Turanlılardan intikam almak için vermiştir. Bu sözlerden sonra benim yüreğimde Tanrı korkusu olmadığını, sonunda haksız yere kan dökmenin cezasını göreceğimi söylüyorsun.¹⁷⁶

Eğer söylediğin bu yalanlara kanar da savaştan vazgeçersem, asıl o zaman Tanrı mahşer günü bu dünyada yaptığım işler için beni sorguya çeker. Yeryüzünü yaratan Tanrı yetmiş değerli oğlumun intikamını neden almadığımı sorarsa, o zaman bana ne cevap verirsin. Siyâveş’in intikamı meselesine geçiyor ve ölüp gitmiş biri için kan akıtmanın doğru olmadığını söylüyorsun. İran ülkesine yaptığımız kötülükler, İran padişahlarına ettiğiniz o yürekler acısı eziyetler, hep kötülük etmek için gösterdiğiniz gayretler hatırımdayken, nasıl olur da ben sizinle barışırim. Mektubunun beşinci maddesinde benimle bir sözleşme yapmak ve ona uyarak da Turan’ın ileri gelen pehlivanlarını bana rehin olarak yollamak ve Husrev’e hediyeler vererek savaş tehlikesini ortadan kaldırmak düşüncesinde olduğunu bildiriyorsun. Şunu bil ki, padişahımız bize bunun için emir vermemiştir. Onun bize verdiği emir, sizinle savaşa tutuşmak ve Siyâveş’in intikamını almak için kan dökmektir.

¹⁷⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 870.

Eğer Husrev'in bu sözlerini karşılayacağını umuyorsan, rehinleri ve hediyeleri Efrâsiyâb'ı taparcasına seven Lehhâk ya da Rûyîn'le birlikte derhal padişaha gönder. Mektubun altıncı maddesinde bütün mamur ve bereketli ülkeleleri bize vereceğini ve buralarda konuşulan askerlerini geri çekeceğini yazmışsın. Tanrı beni bunlara muhtaç etmiş değildir. Eğer bilmiyorsan haberin olsun ki, batıdan Hazar kıyılarına kadar her yer Lohrâsp'in olur. Nimruz içlerinden tut da Sind'e kadar bütün dünya bir Rum kumaşı gibi süsleyip mamur edilir. Rüstem pehlivan, keskin kılıcıyla bu yerlerin ahalisin başında kıyametler kopardı”¹⁷⁷

2.48. KEYHUSREV'İN EFRÂSİYÂB'LA SAVAŞMASI HİKÂYESİNİN BAŞLANGICI

¹⁷⁸ بدو گفت شاه ای سـرافرازپور که بادا بد رزگاراز تو دور
¹⁷⁹ بیامد بر شاه ایران بگفت که پیغامها باخرد بود جفت

Gûderz ile Pîrân'ın savaşı sona erdikten sonra muzaffer padişah Keyhusrev yeni bir savaş için hazırlanmaya başlar. Büyük komutanlar dört bir yandan, erlerinin sayısı beli olmayan ordularla gelirler.

Boru sesleri yükselirken padişahın otağını ovaya indirirler ve firuze tahtı bir filin üzerine koyarlar. Erler toplandıkça yeryüzü Nil deryası gibi kaynamaya başlar. Padişah başına tacını giyerek tahta oturur. Padişah tahta oturup da beline kemerini kuşandığı ve elindeki mühreyi bardağa vurarak savaşı ilen ettiği vakit bütün büyüklerin onun sarayında toplanması şarttır. Başkaldıranların hepsini buyruğu altına alan ünlü padişahın âdeti böyledir. Herkesçe beğenilen akıllı Eşkeş'in Lohrâsp gibi canavarları denizden çıkaran bütün kahraman ve savaşa susamış pehlivanların ünlü Rüstem'in otağına gelmelerini emreder. Hazinelerinin kapısını açarak, bağışlarda bulunur.

Sonra bunlar arasından, güzel konuşan, uyanık yürekli ve düşünceli üç kişi seçer. Bu, ünlü ve akıllı kahramanlara Pehlevi dilinde birer mektup yazarak: “Muzaffer Keyhusrev elindeki mühreyi filin üzerindeki bardağa vurmuş, savaşı başlatmış, erler

¹⁷⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 871.

¹⁷⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 652.

¹⁷⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s.654.

toplanmış ve bütün ülke Nil gibi kaynamaya başlamıştır. Uykuyu ve rahatı bir yana bırakıp Efrâsiyâb'dan intikam almak için hazırlanın!” diye durumu bildiriler.¹⁸⁰

2.49. KEYHUSREV'İN KÂVÛS'A ZAFERİ MÜJDELEMESİ

بفرمود تا پیشی او شد دبیر بی‌آورد قرطاس و موشک عبیر¹⁸¹
بدین رزمگاه آفرین باد گفت همه ساله با اختر نیک جفت¹⁸²

Efrâsiyâb bozguna uğradıktan padişah kâğıt, misk ve amber alarak kâtibin yanına gelmesini buyurur.

Kâvûs'a bir mektup yazarak savaşın nasıl geçtiğini gereği gibi anlatırlar. Mektubun başında Tanrı'yı överek, övgünün yalnız ona layık olduğunu, onun iyilik ve kötülüğün kılavuzu olduğunu söylerler. Sonra da: “Ey benim yeryüzünü koruyan ve canımın üstüne bir baba gibi titreyen padişahım! Senin büyüklüğün dağlar gibi sürekli olsun ve kötülüğünü isteyenler dertten kurtulmasın! İran'dan kalkıp Fâryâb'ın çölllerine geldim ve orada üç gün, üç gece savaştım.

Efrâsiyâb'ın o kadar çok süvarisi vardı ki, akıllı bir insan bu kadar askeri rüyasında bile göremez. Ben bunlardan üç yüzünün kafasını sana gönderiyorum. Bunlar Efrâsiyâb'ın oğulları, akrabası ve ileri gelen ünlü kişilerdir. Onun yine ünlü ve her biri yüz aslana bedel iki yüz kahramanı da tutsak alınmış, elleri ve ayakları bağlanmış. Savaşların hepsi Harezm'de oldu ve o kadar çok başarı gösterdik ki felek bile beğendi.

Sonunda Efrasiyab kaçtı. Biz de hızla onu kovalamaktayız. Bakalım zaman ne gösterecek?” diye mektubu yazıp miskle mühürledikten sonra padişah: “Şu savaş meydanı her zaman var olsun ve her yıl uğurlu bir yıldız burayı kutsasın” deyip dualar ederek kum çölllerine dalar.¹⁸³

¹⁸⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 918-919.

¹⁸¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 665.

¹⁸² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 665.

¹⁸³ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 943-944.

2.50. EFRÂSİYÂB'IN ÇİN FAĞFÛR'UNA MEKTUBU

یکی نامه نزدیک فغفورچین نوشتند با صد آفرین¹⁸⁴
دو هفته درین گونه شادان بزیست که داند که فردا دل افروز کیست¹⁸⁵

Karanlık gece bir zencinin yüzü gibi kararınca, Nevzer'in oğlu Gostehem'den Husrev'e bir haberci gelir. Gostehem: “*Yeryüzü padişahı var olsun. Biz bu savaştan galip ve mutlu olarak döndük. Uyku zamanı Efrâsiyâb'ın kahramanlarına bir baskın yaptık. Böyle bir baskını beklemedikleri için gözcüleri yoktu*” der. Bu sırada Rüstem'den de, develi bir haberci hızla ve müjdeyle gelir. Şöyle der: “*Biz çöllerdeydik. Ancak haber alır almazn hemen geldik. Rüstem yalnız olsaydı, o kadar yolu bu kadar çabuk alamazdı. Onunla karşılaştığımız zaman gündüz olmuş dünyayı aydınlatan güneş başını ufuktan yükseltmişti. Düşman yaklaştığı zaman başına da tulgasını geçirdi. Daha ilk ordu atar atmaz meydanda Türk ordusu diye bir şey kalmadı. O şimdi intikam almak için Tûran ülkesine daldı. Padişahımız ondan tekrar haber alacaktır*”

Bu haberler üzerine İran'dan sevinç naraları yükselir. Bu sesleri duyan Türk padişahı kendisini seven kahramanların hemen atlarına binmelerini buyurur. Bu sırada Efrâsiyâb'a da telaş, heyecan içinde bir atlı ulaşır ve: “*Ordumuzun büyüklerinden yalnız kahraman kurtulabildi. Şimdi yanındaki altmış kişiyle yolda*” diye haber verince Efrâsiyâb yanındakilere: “*Bu sefer talih bize yar olmayacak. Eğer sarayım Rüstem'in eline geçecek olursa, bütün işimiz biter. O şimdi bizim bunlardan haberimim olmadığını ve bizim burada Husrev'le uğraştığımızı sanıyor. Bunun için ateş gibi ona saldıralım*” der.¹⁸⁶

Bunun üzerine Efrâsiyâb ağırlıkları orada bırakıp orduyu bir ateş gibi ovadan kaldırıp götürür. Bu sırada İranlı bir gözcü koşup gelerek, yerden kalkan tozlarla havanın karardığını, yeryüzünün Türklerden tamamıyla boşaldığını bildirir. Husrev Çin padişahının savaş meydanını neden böyle bırakıp gittiğini anlar. Bunun üzerine derhal Rüstem'e bir haberci göndererek: “*Efrâsiyâb'ın buradan ayrılıp gidişinin sebebi sizinle*

¹⁸⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 671.

¹⁸⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 671.

¹⁸⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 952.

hemen savaşa tutuşmaktır. Savaşa hazır ol'' der. Haberci bütün yolları bilen bir adamdır. Rüstem'i bulur. Haberci yürek ferahlatan haberi bildirir. Diğer taraftan Husrev sessizce oturmaktadır. Düşmandan kalan ne varsa hepsini ordusuna dağıtır. İranlıların ölümlerini ayırtıp kefenlere sardırır. Bunlara mezarlar yaptırır. Sonra askerlerine atlarına binmelerini emreder. Efrâsiyâb Geng şehrine geldiği zaman Rüstem'in uykuda olduğunu sanmaktadır.

Fakat tam bu sırada ovada Rüstem'in öncülerıyla karşılaşır. Onun bu uyanıklığı karşısında şaşır kalır ve düşünmeye başlar. Çünkü ordusu yorgun bir haldedir. En yakın bildiği kişileri yanına çağırır ve derdini açar. İçlerinden biri onu cesaretlendirir. Şehrin dört bir yanını gezer ve el ayası kadar bile bakımsız yer görmez. Burada bütün yeryüzünde buyruğunu yürüten padişah tarafından yaptırılmış, çatısı göklere değen bir köşk vardır. Bu köşke yerleşir. Ordusuna altınlar dağıtır. Her yana askerler ve her ülkeye valiler gönderir. Her tarafa kuleler yaptırır. Gözcüler gündüzleri etrafı gözler, geceleyin de bekçilik etmektedirler. Padişah mübedler ve büyükler sağına oturduktan sonra kâtibin gelmesini buyurur.

Çin Fağfûr'una yüz binlerce dua ile başlayan bir mektup yazarlar. Bu mektubunda Efrâsiyâb: "Alinyazıma bakılırsa, benim bu dünyada savaştan başka nasibim yok. Öldürmem gereken bir adamı tuttum, büyütüp yetiştirdim. Şimdi o da benim başıma bela kesildi. Ruhumun dostluğuna tanıklık eden Çin Fağfûr'u herhalde yardıma gelecektir. Kendisi gelmese de bu yandan düşmanın üzerine yürüyecek bir ordu gönderecektir" der ve mektubu tamamlar.¹⁸⁷

2.51. KEYHUSREV'İN KÂVÛS'A ZAFERİ MÜJDELEMESİ

¹⁸⁸ سخن هر چه بایست با او براند	دبیر نویسنده، را پیش خواند
¹⁸⁹ همی جست بیدادگر در جهان	به هر سو فرستاد کار آگهان

Padişah İranlılara: *"Tanrı bu taç ve tahtı, bu yeri ve yurdu bizim için ebedi kılsın. Bütün Turan ülkesi elimizde kalsın ve burası da İran gibi sizin yaşayacak yeriniz*

¹⁸⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 953.

¹⁸⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 682.

¹⁸⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 682.

olsun. Artık yüreklerinizden kini çıkarıp atın. Bu ülkeyi sevginizle mamur kılın. Çünkü dökülen kanlarla bu ülkenin toprakları çamura dönmüş ve korkumuz artık Turanlıların yüreklerine yerleşmiştir. Bütün erlerime birer birer bu hazinelerle altınları doyasıya bağışlayacağım. Ancak siz kan dökmekten el çekin. Suçsuzların başını kesmek yakışık almaz. Kızgınlığa kapılarak yenilmişleri ayaklar altında ezmek erlik sayılmaz. Suçsuzlara kötülük edenlerden Tanrı hoşlanmaz. Bana kendini sevdirmek isteyen, ülkemi viran etmekten kaçınır’’ der.

Daha sonra padişah Turan hazinelerinin ordu için açılmasını buyurur. Efrâsiyâb’ın özel hazinesi dışında bütün hazinelerin kapılarını açarlar. Efrâsiyâb’ın hazinesine kimse el sürmez. Padişah hazinelerde, tahttan tut da, para, külah ve silah gibi değerli ne varsa hepsini dağıtır. Bu sırada korkudan şuraya buraya kaçıp giden nice Türk eri padişahın yanına gelir. Padişah onlara aman vererek gönüllerini alır ve az zamanda hepsinin işlerini yoluna koyar. Sonra kendi ileri gelen adamlarına da Turan’dan toprak bağışlar. Hangi ülkede olursa olsun ona itaat etmeyenler, onun kahramanlarının elinden kellerini kurtaramazlar.

Onun büyük adamlarının mektupları hangi ülkeye gitse oranın halkı hemen padişaha kul olur. Bütün ülkelerin padişahları, hepsi bir yandan kalkıp armağanlar ve elçilerle gelerek birer birer padişaha kul olurlar. Keyhusrev nihayet yazısı herkes tarafından beğenilen kâtibini yanına çağırarak gerekli sözleri yazdırır. Kâvûs’a bir mektup yazarak, Turan’ın ve Türk ordusunun başına gelenleri bir bir anlatır. Mektubuna yeryüzünü kötülerden temizleyen Tanrı’ya şükrederek başlar daha sonra şöyle devam eder: “O Tanrı ki, büyücüleri baş aşağı etti be uyuyan yıldızımızı uyandırdı. Kuvvet de, bilgi de adalet de ondandır. Dünya görmüş ve iyiliksever Kâvûs’un talihi sayesinde Efrâsiyâb’ın Geng’i alındı. Onun talihi artık uykuya vardı. Yaptığımız bir savaşta onun ordusundaki ağır güzrlü yüce atlılardan kırk bin kişi öldü. Bu sırada bir kasırga çıkarak bütün ağaçları, dalları ve kökleriyle birlikte söküp attı. Bizden yardım isteyen düşman erlerinin çoğu suya döküldü.

Bunun üzerine Efrâsiyâb da sağlam bir kale olan ve birçok erle kuvvetlendirilen Gengdij’e sığındı. Bu kaleyi almak için yaptığımız savaşta da otuz bin kişi öldürüldü. Zalim olduğu için bilgi ve talih de ona yardım etmedi. Yeryüzü onun kaçışan erleriyle doldu. Kendisi de ortadan kaybolup gitti. Bundan sonra elde edeceğimiz zaferler

hakkında padişahımıza ileride yine haberler göndereceğim” deyip mektubunu tamamlar.¹⁹⁰

2.52. EFRÂSİYÂB’IN KEYHUSREV’E MEKTUBU

سپهدار ترکان از آن انجمن گزین کرد کار آزموده سه تن¹⁹¹
به انبوه لشکر به جنگ اندر آر سخن بگسل آلوده و نا بکار¹⁹²

Husrev Efrâsiyâb’ın Fağfûr’un ordusuyla gidişini haber alır. Haberi alınca Husrev ordusuna öyle bir çeki düzen verir ki güneşle ayda bile savaşma isteği uyanır. Husrev’in ordusunu gören Efrâsiyâb da gelip ordusuyla onun karşısında saflarını kurar ve akıllı komutanlarına: “*Bu savaş meydanı bana bir uyku ve eğlence yeri gibi geliyor. Bu savaş hangimiz için iyi olacak bilmiyorum*” der.

Bu sözler üzerine onun akrabası ve yabancıları olan herkes: “*Onunla bir başına savaşmaya karar verdikten sonra bu kadar orduya ve silaha ne lüzüm vardı? Sen ne diye kendini tehlikeye atacaksın?*” derler. Bunun üzerine orduda bir kıyamettir kopar. Yerden kalkan tozlarla yıldızlar kaybolur. Efrâsiyâb yanındakiler arasından tecrübeli üç kişi seçerek, bunlarla Keyhusrev’e haber gönderir: “Ey padişah! İran’dan Geng’e uzanan bin fersahlık yol bulunca dağlar, çöller, kumsallar ve tarlalar, karınca ve çekirge sürülerini andıran ordularımızla doldu. Her taraf kan denizine döndü.

Tanrı dökülen kanları bir araya getirseydi, her iki orduyu da ininde boğabilecek bir Kuulzüm denizi peyda olurdu. Benden Turan ülkesini, tahtımı ve tacımı istersen bunların hepsini sana veririm. Fakat istediğin canımsa onu ancak kılıçla alabilirsin. Her ne kadar babanın ölümüyle yüreğin üzölmüş ve bu yüzden hakkımda senin kafanda kötü bir düşünce peyda olmuşsa da artık intikamdan vazgeç. Kaldı ki Siyâveş suçsuz değildi ve yüreğim ondan yana dertliydi. Ayrıca şu yüce yıldızların dönüşlerini de hesaba katmak lazım. Çünkü insanlara fayda da zarar da onlardan gelir.

Yaşım altmış olduğı halde şimdiye kadar, yanıma büyük kahramanları ve üzerime de ordumun komutasını alarak savaş meydanına gitmiş değildim. Sen ki İran

¹⁹⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 966-967.

¹⁹¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 684.

¹⁹² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 684.

padişahısın. Seni taparcasına seven ordundan uzakta bir savaş yeri seç de ikimiz her iki ordunun da uzağında bulunan o yerev gidip savaşalım. Yok, eğer Tanrı'nın yardımıyla elimde ölecek olursan ben de senin milletinden olan bir kimsenin kötülük görmesine, savaş sesi duymasına izin vermem'' der ve mektubu tamamlar.¹⁹³

2.53. KEYHUSREV'İN ALDIĞI HAZİNELERİ VE ESİRLERİ KÂVÛS'A GÖNDERMESİ

از آن شاد شد شاه و بنواختشان یکایک به اندازه بنواختشان¹⁹⁴
 بردند خالعت به نزدیک اوی بمالید گیواندر آن تخت روی¹⁹⁵

Bir gün padişah babasının hazinelerini açar. Akrabalık münasebeti gözetmeden, kumaşları, altınları ve binlerce mücevheri çıkartıp develer, savaş malzemelerini on bin iri öküze ve gümüş hazinesindekileri iki bin devenin üzerine yükletir. Uyku vakti gelince de Efrâsiyâb'ın saraydaki akrabalarının kızlarının ve cariyelerinin saraydan çıkarılıp bu meydana getirilerek develere bindirilmesini emreder. Her biri yiğitlikle ün salmış yüzlerce kahramanın gözleri, Cehn ve Gersîvez gibi daha beşikte hizmete giren ve Efrâsiyâb'a bağlı olan efendilerin uğradıkları felaketten dolayı yaşla dolar.

Türlü türlü şehirlerden alıp getirdiği Türk ve Çinli bin kadar tutsağı Gîv'in komutasındaki on bin İranlı erle birlikte Kâvûs'a gönderir. Gîv'e: "*Ey kutlu ve yiğit kişi sen bu erleri de alıp padişah Kâvûs'a git*" der. Sonra kâtibini yanına çağırarak kâğıt, misk ve amber getirtir. İs, misk ve gülsuyu ile Efrâsiyâb'la ilgili ona uzun bir mektup yazdırmak ister.

Kâtip kalemini is ve miskten yapılmış mürekkebe batırdığı gibi önce adaletli Tanrı'ya şükreder: "O hem koruyucu hem de yıkıcıdır. Zemini de, zamanı da süsleyen odur. Bir çöpten Nil deryasına ve bir karıncadan file kadar en büyük ve en küçük şeyleri yaratan hep odur. Onun gücü karşısında her şey birdir. Varlığında, yokluğunda yaratıcısı odur! Onun dileyip yarattığı şeye felek bir şey yapamaz. Onun selamet ve merhameti yeryüzünde insanların rahat ve güvenini sağlayan padişahın üzerine olsun!

¹⁹³ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 967.

¹⁹⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 689.

¹⁹⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 691.

Ben Efrâsiyâb'ın oturup dinlendiği kaleye geldim. Burada taht, külah, hazine, taç ve asker vardı. Kırk gün aralıksız savaştıktan, dünya her kese dar olduktan sonra kale yıkıldı. Ama düşmanı ele geçiremedik. Savaştan canını kurtaran herkes yorgun düştü.¹⁹⁶

Mektubumu getiren Gîv bu savaşın nasıl yapıldığını bir bir padişahımıza anlatacak. Tanrı'nın huzurunda dua ederken gece ve gündüz beni de unutma. Biz şimdi ordumuzu Çin ve Mâçin'e götürüyoruz. Oradan da Mekkân'a geçeceğiz. Niyetimiz eğer Tanrı yardım ederse Zirih ırmağını geçmektir" diyerek mektubunu tamamlar. Gîv onu alarak padişahın huzurundan çıkar. Ve büyük bir ordu ile yola koyulur. Yolları bir yel gibi geçerek nihayet padişah Kâvûs'un yanına varır. Kâvûs o kutlu ve uğurlu pehlivan oğlunun gelmekte olduğunun haberini alınca değerli adamlarıyla erlerinin onu karşılamasını ister. Cesur Gîv askerleri ve bir ova dolusu aslanı ile birlikte huzura girer.

Tahtın önüne gelince huzurunda eğilip yeri öper. Kâvûs da onu görünce yerinden fırlar ve ona sarılır. Sonra gelen mektubu kâtibin önüne koyar. Kâtip mektubu İran padişahına okurken, orada bulunanların hepsi bu haberlere şaşırırlar ve mutluluktan ağlarlar. Sonra bir yandan Efrâsiyâb'a lanet edip bir yandan da fakirlere sadaka dağıtırlar. Kâvûs hemen tahtından inip başını topraklara koyarak her şeyden üstün olan Tanrı'ya şükürler eder. Bundan sonra da padişah kendisine taparcasına sevenlerle birlikte oturma odasına geçer.

Gîv burada padişaha bütün gördüklerini anlatır. Padişahın verdiği karşılıkları dinler. Sonra şarap getirtip çalgıcıları çağırır ve İran'ın bütün büyüklerini davet eder. Bütün gece soru cevapla geçer. Sabahleyin güneş mızrağını parlak gökten gösterip de gece atlarının dizginlerini çekerken padişah bu işleri bitirdikten sonra yanındakilere izin verir ve odasında yalnız kalır. Bunun üzerine bir kâtip ile bir kâğıt ister. Kalemin ucunu elmas gibi keskinleştirip, kâtiple birlikte bütün ülke büyükleri ve ünlüleri için mektup yazdırır. Bu mektuplarla bütün Turan ve Çin topraklarının padişahın eline geçtiği, artık kaplanlarla koyunların bir kaptan su içebileceği haberi verilmiş olur.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 974.

¹⁹⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 975.

2.54. KÂVÛS'UN HUSREV'E CEVABI

وزان پس بیامد خرامان دبیر بی‌آورد قرطاس و مشک و عبیر¹⁹⁸
 کزین همنشان خون افراسیاب هم‌ایدر بریزم به کردار آب¹⁹⁹

Husrev'in mektubundan sonra Kâvûs cevap yazmak ister. Daha sonra kâtip kâğıt, misk ve amber getirir. Keyhusrev'e şöyle bir cevap yazılır: "Tanrı'nın yardımı ile oğlumun talihi muzaffer oldu. Taca, tahta ve büyüklüğe layık olduğunu gösterdi. Tanrı'nın lütfettiği bu nimetlere çok sevindim. Yağma ve savaşla yeryüzünü insanlara dar eden o kötü adam sana karşı çıkmayıp gitti. Artık kimse onun adını ağzına almıyor. O her yıl kan dökmekten geri kalmayan, kötü yaradılışlı alçak bir adamdı. Daha önceki padişahların kötü bir yadigârı olan Efrâsiyâb taç sahibi Nevzer'i öldürdü. O kardeş katili, kötü yaradılışlı, kötü düşünceli bir padişaktır.

Artık onun Turan'a, Mekrân'a ayak basmasına izin verme belki senin sayende yeryüzü onun elinden ve kötülüklerden kurtulur. Adaletli ve biricik Tanrı sana klavuzluk ederse sen de yeryüzünü kötülerden ve akılsızlardan kurtarırısın. Tanrı'nın sana verdiği bu nimet için sevin. Senin her zaman muzaffer, gönlü hoş, başı selametle dolu olman için dua etmekten geri durmam. Yeryüzünü yaratan Tanrı sen kılavuz'un olsun'' der ve mektubunu tamamlar.²⁰⁰

2.55. KEYHUSREV'İN TURAN'DAN İRAN'A DÖNMESİ

چو بودن به گنگ اندرون شد دراز به دیدار کاووسش آمد نیاز²⁰¹
 هیوانان فرستاد چندی ز ری سوی پارس نزدیک کاووس کی²⁰²

¹⁹⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 691.

¹⁹⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 692.

²⁰⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 976-977.

²⁰¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 700.

²⁰² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 701.

Padişah uzun süre Geng’de kalınca Kâvûs’u görmek ister. Bu yerlerin Kıpçak’tan çin denizine kadar olan kısmını Nevzer oğlu Gostehem’e verir. Ona sayısız bir ordu bırakır.

Çin ve Mekrân valilerine elçilerle mektuplar gönderip “Efrâsiyâb hakkında bilgi edinmeye çalış ki şunu ele geçirip vücudunu yeryüzünden temizleyelim” der. Sonra oradan çıkan şeyler arasında altınlar, inciler, misk, elbiseler atlar vb. hediyeleri toplayıp kırk bin araba çeken öküze yükletip ordusunun önüne katar.²⁰³

2.56. KÂVÛS İLE HUSREV’İN FARS’A DÖNMESİ

²⁰⁴ ز یزدان دو مهتر پر از گفت و گوی روان پر ستنده پر جست و جوی

²⁰⁵ بهم بر فقندندان همچو کوه ز هر سو به دور ایستاده گروه

Padişah Tanrı’dan istediği şeylerin hepsine ulaşınca suyun kenarından ayrılıp hemen ateşkedeye gider. Dede ve torun ikisi birden ateşin üzerine altınlar saçarak sessiz sessiz dua ederler. Böylece bir gün ve bir gece, adaletli ve doğru yolu gösterici Tanrı’nın önünde tapındıktan sonra Keyhusrev’in hazinecisi Zeresp gelerek padişahın emri ile Âzergoşesp’e hazineler ve mûbedlerle de süslü elbiseler, altın ve gümüş paralar ve daha birçok eşyalar bağışlar.

Şehirde de fakirlere ve kendi emeğiyle geçinenlere hazineler dolusu paralar dağıtır. Bağışlarıyla yeryüzüne yeni bir hayat saçar. Sonra Keyânîyân tahtına oturarak huzura girmek iznini verir. Kendisi de sükûta dalar. Dış ülkelerin padişahlarına ve büyüklerine mektuplar gönderirler.

Doğudan batıya kadar olan yerlerdeki büyük ve ünlü kişilere birer mektup yazılarak: “Tanrı’nın verdiğim kuvvetle Husrev’in bir an bile dinlenmediği belinden kemerini hiç çıkarmadığı, fakirlere, köle ve cariyelerine bağışlarda bulunduğu bildirilir”²⁰⁶

²⁰³ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 986.

²⁰⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 707.

²⁰⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 708.

²⁰⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 997.

2.57. KEYHUSREV'İN CEHN'İ AZAT ETMESİ VE ONA TURAN PADİŞAHLIĞINI VERMESİ

همه پهلوانان ایران سپاه شگفتی فرومانده از کار شاه²⁰⁷
 به کژی دلم هیچ ناتافته روان جای روسندلان یافته²⁰⁸

Keyhusrev Efrâsiyâb'ın oğlu Cehn'in yanına getirilmesini buyurur. Bu buyruğu alanlar Cehn'in yanına giderler. Cehn'i ayakları bağlı olarak görünce bir zarar vermeden bu bağları açarlar. Bundan sonra da onu yüce padişahın makamına götürürler Cehn'in gözü padişaha değince yeri öper. İyi niyetli biri olduğu için padişahın huzurunda durmadan ağlamaktadır. Keyhusrev de onu böyle vefalı görünce bir ah çeker.

Sonra yüzüne yaşlar akıtarak uzun uzun Efrâsiyâb'dan bahseder: “*Eğer o önceleri ellerini kanla yıkamasydı, dine ve geleneğe uysaydı yerinden yurdundan olmazdı.*” Cehn padişahın bu sözleri üzerine canını kurtardığını anlayarak içindekileri açığa vurur. Daha padişahı bol bol över. Cehn bu övgüleri duyunca padişah ayağa kalkarak onu tahta oturtur. Sonra tahtı ona verdiğini güzel ve övgü dolu sözlerle açıklar.

Cehn o zaman şöyle karşılık verir: “Ey adaletli padişah! Ben senin buyruğun için belime kemeri kuşanıp, başımı tahtını önüne koyarım.” Padişah onun bu sözlerini duyunca arzusunu yerine getirir. Bunun üzerine kâtibin huzuruna gelmesini buyurur. Misk, amber ve kâğıt getirirler. Padişahların adetlerine uygun olarak perniyan kumaşı üzerine bir menşur yazıp Ferîdûn'un oğlu Turan'a göndermesi gibi o da Cehn'e Turan'ı verir. Sonra hazineciye de padişahlara yaraşan süslü bir elbise getirtir.

Padişah ona tacı başına koymasını ve bunlardan memnun kalmasını buyurur. Kendisinden medet bekleyen kız kardeşlerini ve akrabasını da sevinç içinde Cehn'in yanına gönderir. Her birine layık oldukları derecede süslü elbiseler ve taşlar verir. Bundan sonra kâtibin yanına gelmesini buyurur. Ve ipek üzerine bir mektup yazdırır. Bu mektubu Nevzer'in oğlu Gostehem'e göndererek alınının akıyla İran'a dönmesini buyurur.²⁰⁹

²⁰⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 710.

²⁰⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 711.

²⁰⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 999.

2.58. KEYHUSREV'İN GÎV'E FERMAN VERMESİ

جهانديده گودرز بر پای خاست بیارایت با شاه گفتار راست²¹⁰
 ز گودرزیان هر که بد پیشرو یکی آفرین گستریدند نو²¹¹

Husrev Gûderz'e öğüt vermek ister. Tahtın yanına oturur. Tam o giderken hazinenin kapağını açarlar. Hazinenin kapağı açılırken: “*Dünyanın işine bak, bu açıklıkla ne gizli kalabilir, gör. Her hazine bir gün açılır ve dağıtılır. Sonra saraya ve İran'ın yanındaki yıkılmış köprüye veya İran'da Efrâsiyâb'ın zulmünden viran olmuş halka bir bak. Annesiz çocukların, evsiz kadınların halini bir gör. Sen hazinenin kapısını onlara aç*” gibi bir takım öğütler verir.

Daha sonra Keyhusrev Gûderz'e şöyle buyurur: “*Onu Zâl, Gîv ve Rüstem'e bağışla.*” O zaman Hûsrev elbiselerinin hepsini bağlar. Atların gülesini serbest bırakır. Aklına gelen bahçedeki bütün gülleri Gûderz'e verir. Daha sonra Eyvan padişahı Ferîborz'a çadır, oda ve hayvan ahır verir. Bîjene de birtakım hediyeler verir. Ve: “*Bu hatıraları daima sakla ve onları kimseye verme*” der. Sonra İranlı'lara şöyle der: “*Artık benim ölümüm yaklaştı. Meclise dağıtma zamanı geldi. Ne gerekiyorsa benden isteyin.*” Büyüklerin hepsi padişahın derdine ağlarlar. Herkes: “*Şehriyar acaba tacını kime verecek*” diye merak etmektedir. Zâl padişahın sözlerini duyar. Yeri öper, ayağa kalkar ve şöyle der: “*Ey cihan padişahı! İsteklerimi saklayamadım. Sen Keykâvûs Mâzenderân'ın taşı ve uzak yoluna giderse onu Gûderz ve Tûs gibi pehlivanlarla karşıla.*” Mâzenderân tarafına zorluklarla gider ve padişahın yanına varır. Padişahтан birtakım isteklerde bulunur.

Sonra Kâvûs Hameveran tarafına gider. Ona Gûderz, Tûs ve Gîv eşlik eder. Hızlı bir şekilde ilerlerler. Hiç kimse onlar kadar güçlüsünü görmemiştir. Hasetinden padişah Kâvûs ölür. Hala onun acısını çekmektedir. Kâvûs ile savaşırken kendi adamlarını o ülkeye toplar. Davranışlarına her ne dediysek son bulmaz. Fakat şimdi padişah tahta ve taca doymuştur. “*Bu iyiliksever için nereyi verecek*” diye sorar. Keykâvûs onun sorusuna cevap verir: “*Doğrusu onun düşüncesini, davranışlarını benim*

²¹⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 721.

²¹¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 721.

yanımda hiç kimse sipahilerinin davranışlarından başkası bilmez. Fakat onun sözleri gizli değildir. Onun için dünyada benzeri yoktur.”

Sonra Keykâvûs yanına kâğıt, misk ve amber getirmelerini buyurur. Keyhusrev tarafından bir ferman yazılır. Birtakım emirlerde bulunur. Sonra anlaşılmaya mühür basılır. Ve Keyhusrev o fermanı ona verir. Ona teşekkür eder. O birtakım dualarda bulunur. Daha sonra tecrübeli Gûderz kalkar ve güzel sözlerle şöyle der: “Ey padişah! Senin gibi bir padişah görmedim. Ben Menûçehr’in zamanından Keykâvûs zamanına kadar herkese kemer bağlamışım. Bir günde azapsız oturmam. Benim yetmiş sekiz torunum vardı. Fakat şimdi sadece sekiz tanesi kaldı. Diğerlerinin hepsi öldüler. Gîv de Turan’da yedi yıl yemeden uyumadan kaldı. O çölde onun yemeği yaban eşeğiydi. Giyeceği ise deridendi. İran’a gelene kadar ne sıkıntılar çekti. Şimdi tac ve tahta doydum. O da padişahlıktan iyilik bekledi. Keyhusrev de ona şöyle der: “ *Onun işleri bunların önünde olmuştur. Gîv’e binlerce teşekkür olsun. Allah onu bağışlasın. Kötülerin eli ondan uzak olsun. Bütün dert ve keder onun kulu olsun.*” Sonra padişah kâtibine onun tarafından bir mektup yazmasını buyurur. Büyüklerin şehri olan Gom ve İsfahan’ı ona verirler. Sonra mektuba mührünü basar ve teşekkür eder. Ardından şöyle der: “*Allah Gûderz’den razı olsun. Kötülerin eli ondan uzak olsun.*”

Sonra cesur padişah İranlılara şöyle der: “Gûderz’in davranışlarından bıkmıştır. Hepiniz biliniz ki o bana yadigârdır. Onun emirlerine uyunuz. Gûderz’in sözlerine itaatsizlik etmeyin.”²¹²

2.59. GOŞTÂSP’IN LOHRÂSP’IN YANINDAN KIZGINLIKLA GİTMESİ

²¹³ دو فرزند بودش به سان دو ماه سزاوار شاهى و تخت و كلاه

²¹⁴ سوى روم گستههم نوذر برفت سوى چين گرازه تفت

Lohrâsp’ın padişahlığa, tahta ve taca layık iki çocuğu vardır. Birinin adı Goştâsp, diğerinin adı ise Zerîr’dir. Bilgi bakımından babasından üstündür. Askerler arasında da en üstün odur. İkisi de Keykâvûs’un yüce torunlarıdır. Lohrâsp da onlarla

²¹² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 721.

²¹³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 730.

²¹⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 731.

çok mutludur. Fakat Goştâsp bir biraz dik kafalıdır. Lohrâsp ondan dolayı biraz üzgündür. Günler geçer. Goştâsp gittikçe dertlenir. Bir gün İran'da gül ağacının altına oturur ve Lohrâsp büyüklerden ve askerlerin öncülerinden birkaç kişiyi onun yanına gelmesini buyurur. Sonra birlikte şarap içmeye otururlar. Dünya padişahını mutlu ederler.

Goştâsp ayağa kalkar ve şöyle der: “Ey adil padişah! Sen tahtında mutlu bir şekilde otur. Sana bu padişahlık tacını ve kemerini veren Keyhusrev idi. Şimdi ben senin dergâhında köleyim. Ama onu alt edecek hiçbir pehlivan tanımıyorum. Sâ'm ve Zâl'dan başka bir süvari onunla baş edemez. Keyhusrev bu padişahlık tacını sana verdi ve kendisi öldü. Şimdi ben de eğer layık isem bu tahtı ve tacı bana ver.” Lohrâsp bunları duyar. Ve Goştâsp'a şöyle der: “*Ey oğul akıllı ol. Bil ki öfke padişahlara yakışmaz.*” Keyhusrev'in bir nasihati var. O adil padişah bana zamanında şöyle der: “Eğer ırmakta su çok akarsa, artık hiçbir bahçe sararmaz ve harap olmaz.” Goştâsp bu sözleri duyar ve çok üzülür. Ve şöyle der: “Sen çaresizleri koru ve kendi çocuğunu asla bırakma.” Goştâsp'ın savaş için otuz süvarisi vardır. Onları yanına çağırır. Gönlünün sırlarını onlara verir. Ve şöyle der: “*Bu gece yavaşça gidiniz. Artık gönlü ve gözü bu savaş alanından çekiniz.*”

Onların arasından biri şöyle der: “*Nereye gitmek istersiniz?*” Goştâsp da şöyle cevap verir: “*Hintlilerin yanına. Onlar beni mutlu edecekler.*” Sonra Hint padişahından misk kokan bir mektup gelmiştir. O mektupta şunlar yazmaktadır: “Eğer benim yanıma gelersen ben senin önünde eğilirim. Senin buyruğundan dışarı çıkmam.” Gece karardığında Goştâsp süvarilerle birlikte ata biner ve oraya gider.²¹⁵

2.60. KAYSER'İN KETÂYÛN'U GOŞTÂSP'A VERMESİ

²¹⁶ که دخت گرامی به گشتاسپ داد ²¹⁷ یکی شد به آرام بخورد و به رای	چو بشنید قیصر بر آن سر نهاد چنان شد که گشتاسپ با کدخدای
--	---

²¹⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 730.

²¹⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 736.

²¹⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 737.

Kayser değerli kızını Goştâsp'a vermek ister. Goştâsp'a şöyle der: *“Hemen onunla git ve bil ki benden hiçbir hazine, taç alamayacaksın.”* Goştâsp onu görünce çok şaşırır ve kıza şöyle der: *“Ey nazlı kız! Bütün ünlülerin arasından niçin benim tacımı istiyorsun? Zengin olmayan ve onunla sıkıntıya gireceğin bir yabancıyı nasıl seçersin. Gel ve bu yüceler arasından kendine bir eş bul ki babanın yanında da yüzün kara çıkmazın.”*

Fakat Ketâyûn ona şöyle der: *“Ey kötü düşünceli! Ben senin bahtınla mutluyum. Sen niçin taht, tac arıyorsun?”* Sonra Ketâyân ve Goştâsp Kayser'in sarayından giderler. Diğer taraftan vezir bu kadına ve kıza şöyle der: *“Mutlu ve huzurlu olunuz.”* Goştâsp onu görür. O ay yüzlüyü kutlar. Ketâyûn sayısız süs eşyasına sahiptir. Hepsini yakuttandır. Onların arasından bir kaçını seçer. Onları sarrafa götürdüklerinde çok mutlu olur. O yakuta altı bin dinar verir. Onlar da o dinarlarla kendileri için gerekli ve uygun olan ne varsa alırlar. Kalanıyla geçinip giderler. Bazen ağlarlar, bazen gülerler. Goştâsp da her gün ava çıkmaktadır. Bir gün Goştâsp avdayken Heşevî onu görür. Mutlulukla onu karşılar. Yiyecek ne varsa getirir. Goştâsp onlardan biraz yer. Sonra aceleyle Ketâyûn'un yanına gelir. Sonra Goştâsp Heşevî'yi kendi dostu yapar. Ona sürekli bir şeyler öğretir ve kendi canından bilir. Goştâsp bir gün ceylan avlamaya gittiğinde avladıklarından Heşevî'ye verir. Sonra Goştâsp yemekte, uykuda kısaca her zaman onunla beraberdir.

Mîrîn diğer kızını Kayser'den istemek ister. Mîrîn adında Romalılarından biri Kayser'e mektup gönderir. Mektupta şunlar vardır: *“Benim birçok hazinem var. Benim adım gökyüzüne ulaştı. Bu yüzden kızını bana ver.”* Kayser de ona şöyle der: *“Bundan sonra ben artık böyle bir şeyle karşıma çıkan kimseyi istemiyorum. Şimdi kim benden akıl isterse, büyüklerin hepsinin onu yücelteceği bir iş yapsın. Dünyada ünlü olması ve bu kişinin bana yardım etmesi gerekir.”*²¹⁸

²¹⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 736.

2.61. GOŞTÂSP'IN KURDU ÖLDÜRMESİ

چو نزدیک شد بیشه و جای گرگ بیچید میرین ز گرگ سترگ²¹⁹
 که میرین شیر آن سرافراز روم ز گرگ دلاور تهی کرد بوم²²⁰

Goştâsp Mîrîn isteği için o ormandaki kurdu öldürecektir. Ormana kurdun yanına vardıklarında Mîrîn kurdun yuvasını Goştâsp'a gösterir. İşte o zaman her ikisi de sıkıntılı bir şekilde Goştâsp'ın yanından geri dönerler. Heşevî Goştâsp'ın yanından döndüğünde sürekli şöyle demektedir: “*Artık onu tekrar göremeyeceğiz.*” Diğer taraftan Goştâsp ormana vardığında o savaşçının gönlü endişelerle dolar. Sonra atından iner ve Tanrı'ya secde eder. Ey Allahım! Beni kötülüklerden koru. Beni Lohrâsp'ın canına bağışla. Eğer bu büyük ejderhayı çağırırlarsa, o beni yener. Babam bu sözleri duyarsa feryat eder, üzülür.

Goştâsp atını sürer, oku atar ve onu yaralar. Ormanda kurdu görünce heyecanlanır. Aslan ve savaş kaplanı gibidir. Goştâsp o ejderhayı görünce yayını çeker. Onu ok yağmuruna tutar. Okunu bir bahar bulutu gibi atar. O canavar Goştâsp'ın oklarından yaralanır. Kurt birden kızar ve yerinden kalkar. Bir geyik gibi sıçrar ve onun önüne gelir. Onun bedeni yaralanmıştır. Goştâsp'ın atının yanına geldiğinde, o sanki şaha kalkmıştır. Goştâsp okun ortadan geçtiğini görür. O ok atın boynunu ve derisini ikiye ayırmıştır.

Ve şöyle der: “*Ey yaratıcı! Sen yolunu kaybedenlerin rehberisin. Âlemin yaratıcısı sensin.*” Sonra Goştâsp tekrar Allaha secdeye vardığında o canavarın iki dişini söker. Denize çıkana kadar ormanda koşar. Heşevî ve Mîrîn suyun kenarında dertli dertli oturmuşlardır. Sürekli onu hatırlarlar. Goştâsp ve kurt hakkında konuşmaktadırlar ve şöyle söylemektedirler: “*O yüce ve cesur süvari ne yaptı ki şimdi büyük bir savaşta kurdun pençesiyle öldü.*” Aynı zamanda Goştâsp yürür. Onu gördüklerinde yerlerinden kalkarlar ve ağlamaya başlarlar. Sonra onu kucaklarlar. Ve şöyle derler: “*Senin o kurtla derdin nedir? Bil ki ben bu işe çok üzıldüm.*” Goştâsp

²¹⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 739.

²²⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 742.

bunları duyunca ona şöyle der: *“Ey iyi düşünceli! Siz Allahtan korkmazmısınız? Bu ülkede böyle cesur bir ejderhayı kimse yerinden edemez. Bütün dünya onun yüzünden yok olmak üzereydi. Kayser’in bir avuç toprağı vardı. Ama ben onu sulh kılıcıyla ikiye böldüm. Artık sizin bütün korkularınız sona erdi. Gidin ve onun parçalanmış postuna bakın.”*²²¹

Her ikisi de onun bu sözlerinden mutlu olurlar. Ve o ormana koşarlar. Orada fil gibi bir kurt görürler. O paramparça bir haldedir. Sonra Allaha şükrederler. Ama Goştâsp tahttan başka hiçbir şey istememektedir. Eve doğru yönelir. Denizden huzur evine vardığında Ketâyûn onun yanına gelir ve ona şöyle der: *“Sen buradan av için gidiyordun. Sen bu cevşen ve parlak kılıcı nereden buldun?”* Goştâsp da şöyle cevap verir: *“Ey ay yüzlü benim memleketimden güçlü bir grup geldi ve bu atı, cevşen ve kılıcı bana verdiler.”*

Ketâyûn, akşama kadar eşiyle uyuduğunu duymuştur. O zaman her ikisi de mutlu bir şekilde uyurlar. Ama Goştâsp rüyasında sürekli o kurdu görmektedir. O sanki büyük bir ejderhadır. Her an yerinden fırlamaktadır. Ketâyûn ona şöyle der: *“Bu gece ne oldu? Niçin korkuyorsun?”* Goştâsp ise şöyle cevap verir: *“Uykuda sürekli kendimi görüyorum.”* Ketâyûn onun soyunun padişahlardan geldiğini bilmektedir. Ama onunla konuşmamaktadır. O zaman Goştâsp ona şöyle der: *“Ey ay yüzlü! Buradan İran’a gidelim ki o padişahın memleketini görürüz.”* Ketâyûn ise şöyle cevap verir: *“Boşuna konuşuyorsun. Ama her zaman buradan gitmeye niyet ediyorsun. Beni denizden geçirene kadar Heşevî’yi kendine arkadaş yap. Geçtiğinde hayat artık senin için yeni başlıyor demektir. Bende acılarımınla burada kalayım. Seni tekrar ne zaman görürüm, bilmiyorum.”* Gitmeden ağlarlar. Ateş olmadan o derdin yüzünden yandılar. Güneş açınca o ümit dolu gençler oradan kalkarlar. Onlar acaba gökyüzünü bizim üzerimizden nasıl geçecek diye endişe içindelerdir. Diğer taraftan Mîrîn Kayser’in yanına oturur ve ona şöyle der: *“Ey ünlü kişi kuşların ziyan olmasını durdurunuz. Biliniz ki o ejderhalar ormanı boydan boya kaplamışlardı. Bu duruma şaşırmayın.”*

Kayser onun bu sözlerinden mutlu olmuştur. Sonra şöyle buyurur: *“At arabasını parçalayın. Onu da şehirden uzaklaştırın. İçki meclisini süsleyin. Şarap getirin.”* Sonra at arabalarını da kurdun olduğu ormana götürürler. Oraya vardıklarında hançerle baştanbaşa parçalanmış kızgın bir fil görürler. Sonra onu at arabaları ile dışarı çıkarırlar.

²²¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 739.

Çayıra götürürler. Hepsi o yaşlı kurda bayılmaktadırlar. Eğer kızgın kurt olmasaydı dişi aslan kızgın olurdu. Kayser filin bedenini görür ve mutluluktan ellerini bağlar. Aynı gün onu yukarı çıkarırlar. Kendi kızını Mîrîn'e verir. O zaman o büyük zata mektup yazarlar mektupta şunlar yazmaktadır: "Biliniz ki Mîrîn yeryüzünü o cesur kurttan kurtardı." Mektubu mühürledikten sonra onu gönderirler.²²²

2.62. PADİŞAH SÛM'UN KIZINI EHREN'E İSTEMESİ

ز میرین یکی بود کهتر به سال ز گردان رومی بر آورده یال²²³
به فرمان یزدان و پیرو زبخت نگون اندر آویزش از درخت²²⁴

Ehren adında bir pehlivan vardır. O şehzade bir gün Kayser'in yanına gider ve şöyle der: *"Bu yeryüzü sana kul köledir. Benim Mîrîn'den daha yüksek olduğumu bilmelisin. Benim hazinem, hünerim onunkinden daha fazla. O halde şimdi küçük kızını bana ver."* Kayser ise ona şöyle der: *"Sen bizim anlaşmamızı duymadın mı? Biz atalarımızın yolundan geçmeyeceğiz. Sen kızımı istiyorsan Mîrîn gibi bir iş yapman gerekiyor. İşte o zaman sen benim savaşçım olacaksın. Bizim ülkemizi sıkıntıya sokan ejderhalar vardır. Sen onları Anadolu'dan çıkartırsan ben de sana kızımı, hazinem veririm. Çünkü o ejderhalar kurda benziyorlar."*

Ehren de ona şöyle der: *"Emrin başım üstüne. Bu isteğin için canımı kurtlara veririm."* Sonra Ehren Kayser'in sözlerine üzülür. Onun yanından dışarı çıkar. Arkadaşlarına şöyle der: *"Kurdun yarasının bir yiğidin kılıcından büyük olduğunu biliyorum. Mîrîn böyle bir işi nasıl yapabilir. Mîrîn'in yanına gideceğim ve ona soracağım belki benimle konuşur."* Sonra Ehren, Mîrîn'in sarayına gider. Mirin öyle bir makama sahiptir ki ayın bile gökyüzünde öyle bir yer yoktur.

Rîdek onun yanına gelir ve şöyle der: *"Ehren bir grup kişiyle gelmiştir. Mîrîn de ona oturmaya layık bir yer yapar. Layık olanlar onun yanına giderler."* Mîrîn Ehren'i gördüğünde onu kucaklar. Artık Mîrîn'in sarayında kimse kalmamıştır. O iki ay yüzlü kişiler tahta otururlar. Sonra Ehren ona şöyle der: *"Sana ne sorarsam bana her zaman"*

²²² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 740.

²²³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 742.

²²⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 744.

söyle. Biliyorsun ki ben Kayser'in kızını istiyorum. Bunu ona söyle. O bana cevap olarak ejderhalarla savaşmamı söyledi. Şimdi sen o kurdun derdini açıklarsan bana büyük bir yardım yapmış olursun." Mîrîn bunları duyunca eğer dünyanın bu sırrını söylersem gizli bir şey kalmaz diye endişeye kapılır. O halde ona o ejderhaları da bedeninden ayırması gerektiğini söyleyeyim ki "Ehren benim dostum olsun" der. Sonra Ehren'e şöyle der: "Eğer bu büyük sırrı kimseye söylemeyeceğine yemin edersen sana söylerim."

Sonra Ehren yemin eder. Ardından Mîrîn Heşevî'ye bir mektup yazar. O mektupta: "Mîrîn hazine ve tahtıyla birlikte Kayser hanedanından olduğunu biliniz. Şimdi Kayser'in küçük kızını ondan istemiş. Ama o ejderhaların tuzağını onun önüne sürmüş ve bu padişahı yok etmeye çalışıyor. Şimdi çare aramak için benim yanıma gelmiş. Ben de herşeyi onun önünde söyledim. O kurt ve atı hakkındaki her şeyi onunla paylaştım. O halde o adam bizim işimizi yapsın. Şüphesiz bu adamın işini de güzellikle sona erdir. Bu şekilde dünya daha güzel döner" yazmaktadır. Sonra Ehren çare aramak için Heşevî'nin yanına gider. Denizin yakınlarına ulaştığında Heşevî onu görür. Sonra mektubu alır ve ona teşekkür eder.²²⁵

2.63. GOŞTÂSP'IN EJDERHAYI ÖLDÜRMESİ VE KAYSER'İN KIZINI EHREN'E VERMESİ

بشد آهرن و هر چه گشتاسپ خواست بیاورد و چون کارها کرد راست²²⁶
که نر ازدها با سرافراز گرگ تبه شد به دست دو مرد سترگ²²⁷

Goştâsp her ne isterse getirmektedir. Çünkü onun bütün işlerini yapmaktadır. Goştâsp denizin yanından bütün arkadaşlarıyla birlikte gider. Heşevî Sekila dağına gördüğünde onu Goştâsp'a gösterir ve kendisi kenara çekilir. Ehren'le o yoldan geri döner. Güneş ışınları kendini gösterince Goştâsp orada durur. Goştâsp'ın büyüklüğünü gören ejderhalar onu kendi taraflarına çekerler. Ejderhalar yaklaştığında Goştâsp gençten onu bırakmasını ister.

²²⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 742.

²²⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 744.

²²⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 745.

Sonra çabucak hançeri ejderhanın ağzına saplar. Ve onun ağzından öyle bir zehir akmaktadır ki bütün dağ kana boyanır. Goştâsp tekrar kılıcı alır ve ejderha ya saplar. Sonra pehlivan atından iner. Ejderhanın iki dişini söktükten sonra gider. Ellerini yıkar. Ve artık o ejderhaya karşı büyük bir zafer kazanmış olur. Kendi kendine şöyle der: *“Artık Lohrâsp, Goştâsp’in bedenine doysun. Ama ben temiz kalbimle böyle bir ejderhayı yere fırlattım. Ama doğrusu ben o günlerde sıkıntıdan zorluktan başka bir şey görmedim. Bana öyle bir dert verdi ki tekrar o şehriyarın yüzünü görsem ona her zaman bana padişahlık tahtından ne geldi, ben padişahlık tahtını isteyen biriydim. Niçin bana vermedi?”*

Sonra Goştâsp gözleri dolu bir şekilde atına biner ve gider. Heşevî ve Ehren’in yanına vardığında onlara şöyle der: *“Keskin kılıcı ile birlikte o ejderha yok oldu. Siz o büyük ejderhanın yanından korkuyla döndünüz. Ama benim için ağır gürzlerle savaş meydanında onunla savaştınız. Biliniz ben bu ejderhalar gibisini çok gördüm. Onunla savaştıktan asla kaçınmam.”* Heşevî ve Ehren onun konuştuklarını dinlediklerinde onun önünde secde ederler ve ona şöyle derler: *“Ey aslan yavrusu! Senin gibi bir aslan henüz dünyaya gelmemiştir.”* Ehren birçok isteğini ona söyler. Ama Goştâsp onların arasından sadece bir kılıç, sarı at, ok, yay, kemend ve kalın bir kamçı alır. Diğerlerinin hepsini dinar ve yeni elbiselerle Heşevî’ye verir. Daha sonra o asiye şöyle der: *“Biliniz ki hiç kimse bu işten haberdar olmak zorunda değildir. Bende ne o ejderhaları gördüm ne de o kurtların sesini duydum.”* Sonra Goştâsp mutlu bir şekilde Ketâyûn’un yanına gider.

Ehren de gider. At arabasını götürür. O ejderhanın bedenini parçalara böler ve şöyle der: *“Bunu Kayser’in sarayına götürünüz. Ordu büyüklerinin önünde bırakınız.”* Daha sonra kendisi de at arabası ile gider. Kayser’in yanına doğru varır. Diğer taraftan bütün Anadolu bu olaylardan haberdar olur. Bu büyük ejderhaları nasıl yere attıklarını görürler. İnekler dağdan ovaya indiklerinde hepsi yorgundurlar. Gökyüzünden bir kuş sesi gelmektedir. Kılıç yarasını her kim gördüyse diğerlerinin de sesini duyar ve şöyle der: *“Doğrusu bu ya Ehrimen’in yarası ya da Ehren’in kılıç yarasıdır.”* Kayser büyükleri yanına çağırır. Ve sabahtan akşama kadar o ejderhalarla uğraşır.

Gün bitince Kayser herkesi gönderir. Esgef’i yanına çağırır. Onu tahtın üzerine oturtur. İnsanlıktan nasibini alan herkes, bütün deneyimliler meclisin önünde toplanırlar. Sonra Kayser’in kızını annesinin izni ile Ehren’e verirler. Sonunda o

ünlünün gönlü mutlu olur. Ve şöyle der: “*Bugün benim günümdür ve gökyüzü içimi açtı çünkü büyüklerden hiç kimse dünyada benim damadım gibisini görmediler.*” Sonra taht ya da taca sahip olan büyüklere mektup yazarlar. Hepsini bu konu hakkında bilgilendirirler. Diğer ejderhalar o yüce kurtla birlikte iki yüce adamın elinde yok olurlar.²²⁸

2.64. KAYSER’İN İLYAS’A MEKTUBU

به قيصر خزر بود نزدیكتر وزیشان بدش روز تاریک تر²²⁹

شب آمد یکی پرده ی آبوس پوشید بر چهره ی سندروس²³⁰

Hazer ülkesi Kayser’e yaklaşır. Onun günleri zor ve sıkıcı geçmektedir. İlyas Mihrâs padişahın oğludur. Kayser İlyas’a bir mektup gönderir. O mektupta sanki kalemden kan damlamaktadır.

Mektupta şöyle yazmaktadır: “Şimdiye kadar Hazer topraklarına zulm edersen, bütün huzur sona erer. Şimdi senin ülkendeki rehinelerden bir kaçını yanıma gönder. Senin ülkeni kinden uzak tutayım” İlyas bu mektubu okuyunca sanki kalemin başından zehir akmaktadır ve şöyle cevap yazar: “Şimdiye kadar Anadolü’da bu hünerler yoktur. Biliniz ki eğer ben Anadolu’dan şikâyet edersem sizin mutlu olmanız gerekir. Bu şekilde sizin ümitlenmeniz gerekir. Ama bu Ehrimen’in tuzağıdır ve eğer demirden dağ olsa da yine de hepiniz bir olun. Sonra sen onu bu savaş için bunaltma ve bil ki ben bu kez sözü uzatmıyorum. Çünkü İlyas’ın bu işini Mîrîn ve Ehren duydu.

Mîrîn Kayser’e mesaj gönderir ve ona şöyle der: “*Bil ki bu kez ne ejderhalar tuzağa gelir ne de kurtlar. Bu duruma çare arayınız.*” İlyas savaşta kızdığına artık o ülkeyi kan kaplamıştır. Sonra o adam çölde çok perişan olur. Kayser onların sözünü duyunca üzülür.²³¹

²²⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 744.

²²⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 747.

²³⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 749.

²³¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 747.

2.65. GOŞTÂSP'IN ZERÎR İLE İRAN'A GERİ DÖNMESİ VE İRAN TAHTINI LOHRÂSP'A VERMESİ

چو بر خاست قیصر به گشتاسپ گفت که پاسخ چرا ماندی اندر نهفت²³²
از آن پس تن جانور خاکراست سخنگوی جان معدن پاک راست²³³

Goştâsp Zerîr ile İran'a geri dönmek ister. Zerîr onların önünden gittiğinde Kayser Goştâsp'a şöyle der: “*Niçin onun sorusuna cevap vermiyorsun?*” Goştâsp ise şöyle cevap verir: “*Ben bu dergâhın kapısında padişah oldum. Herkesin benden haberi var. Şimdi benim onların yanına gitmem daha iyi olacak senin derdini birde onlardan dinleyeyim.*” Kayser bunları duyar ve ona şöyle der: “*Sen güçlü bir insansın.*”

Goştâsp onun sözünü duyunca atıyla yola düşer. Süratle Zerîr'in mekânına gelir. Atlılar Goştâsp'ı gördüklerinde hepsinin gözleri dolar. Sıkıntılarını anlatmak için yanına gelirler. Goştâsp Zerîr'in önüne geldiğinde sıkıntı içindedir. Sonra o yüce kişilerle birlikte tahta otururlar. Zerîr Goştâsp'a şöyle der: “*Daima Tanrı senin yanında olsun. Bil ki baban yaşlanacak ve sen daha gençsin. O halde sen niçin yaşlıları görmekten kaçınıyorsun.*” Oda dikkatle onun söylediklerini dinlemektedir. Ve şöyle der: “*Bütün İran, taht, taç ve askerler senin içindir. Dünyada sadece bir hazine bana yeter.*” Çünkü padişahlık tahtı diğer insanlar içindir. O zaman Goştâsp'ın erkek kardeşi tacı, tahtı bırakır. Goştâsp babasının tahtını görünce mutlu olur. Oraya oturur. Tacı başına koyar. Keykâvûs'un bütün torunları iyilikle doludurlar. Behrâm ve Şâpûr diye adlandırılırlar.

Goştâsp onların düşüncelerini ve sıkıntılarını gördüğünde Kayser'e bir mektup yazar. Mektupta: “Artık senin bütün sıkıntın İran'dan gitti. Şimdi Zerîr ve diğer sipahiler onun gözüne sahipler ki sen bu makamı daimi kıldın. Sen ruhunu rehin bıraktın. O halde eğer sen istersen bu çöle gel. Çünkü bütün zamanlar senin sıkıntınla geçiyor” yazmaktadır.²³⁴

²³² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 752.

²³³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 754.

²³⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 752.

2.66. GOŞTÂSP'IN ERCÂSP'I KABUL ETMEMESİ

چو چندی برآمد برین روزگار بشد نزدش آن پیر آموزگار²³⁵
 برانیم از پیش و خوارش کنیم بنیدیم و زنده به دارش کنیم²³⁶

Bir süre geçtikten sonra öğretmenlerin piri Goştâsp'ın yanına gider ve o dünya padişahına şöyle der: “Bizim dinimizde gurur yoktur. Ben bu işin için aynı fikirde değilim. Çünkü eski zamanlarda bizim dinsiz ve güçsüz padişahlarımız aslan Türklere para vermediler.” Goştâsp da aynısını duyar. Onun söylediklerini kabul eder ve şöyle der: “Bundan sonra artık ona para vermeyeceğim.”

Daha sonra padişahın yanına gider. Ona şöyle der: “Ey dünya padişahı bütün yüce kişiler senin emrini yerine getirdiler. Hiç kimse senin emrinden dışarı çıkmadı. Daima kendi sipahilerini Türklerin yanına çekti. Şimdi de bu işlerin yanı sıra diğer dinleri getirdi. Putperestlik yolunu bir kenara bıraktı. Şimdi kendi düşmanlığını belli etti. Senin gibi bir padişahla beni düşman ettiler. Ama benim yüz binden fazla atlım var. Eğer istersen onların hepsini senin önüne getireceğim.”

Ercâsp o şeytanın sözünü duyunca padişahlık tahtından iner. Çok üzülür ve hastalanır. Düşüncelerle dolu olarak Goştâsp geri döner. Sonra bütün mübedlerini yanına çağırır. Onların yanında konuşur ve şöyle der: “Biliniz ki Goştâsp dinden geçti ve artık o temiz bir bilgiye sahip değildir.” Bir yaşlı adam peygamber adıyla onun önüne gelir ve şöyle der: “Gökyüzünden dünyaya geldim. Allahı cennette gördüm. O Zend ve Avestayı yazdı. Cehennemde de Ehrimeni gördüm. Sonra Allah beni bu padişahın yanına gönderdi. Cesur süvari ve İran'ın başkumandanı da onun yanına geldiler.”

Daha sonra misk kokulu bir mektubu o padişaha gönderir. Mektupta şöyle yazmaktadır: “Bunda Zend ve Avesta yazılıdır. Şimdi bizim Goştâsp'a doğru gitmemiz gerekiyor. Mektubu yazdım. Onu isteyenlere veriyorum ve ona şöyle söylüyorum: “Bu yoldan dönme ve Allah'tan kork. O yaşlı kimseyi uzak tut. Sonra eğer öğütlerimi kabul

²³⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 757.

²³⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 758.

edersen ayağını başına bağla. Ama eğer kabul etmezsen savaşımıza katılırsın. Biz de atlıları toplarız. Bir atlıyı yanımıza alıp İran'a gideriz. Onu azarından ve ondan korkuyoruz. Sonra onu aşağılıyoruz.” Mektubu bu şekilde tamamlar ve mührünü basar.²³⁷

2.67. ERCÂSP'IN GOŞTÂSP'A MEKTUP YAZMASI

²³⁸ برانین ایستادند گردان چین دو تن پیش کردند ازیشان گزین
²³⁹ بگفتم همه گفتی سر به سر تو ژرف اندرین پندنامه نگر

Bütün Çin padişahları bir iş için ayaklanırlar ve iki kişiyi seçerler. Biri Bideriş adında yaşlı bir pehlivan, diğeri Namhast adında bir adamdır. Sonra Ercasp o padişaha güzel bir mektup yazar. O mektupta şöyle yazmaktadır: “Allahın adıyla o gizlinin ve açık olan şeylerin tamamlayıcısıdır. Mektubu o yaşlı sipahilere yazdım. Pehlivan Goştâsp için o dünya padişahı tahta layık tek padişah seçkin Lohrâsp’tır.”

Ercâsp Çin pehlivanlarının başkumandanı Husrev’in bu mektubunda iyilere teşekkür yazılıdır ve şöyle yazmaktadır: “Ey dünya padişahı batıllık yolunda ilerlediğini ve benim aydınlık gönlümü kararttığını duydum. Pirin aldattığını ve gönlünü korkuyla doldurduğunu duydum. Cennet ve cehennemden konuştu. Gönlümden hiçbir padişah geçmedi. Sen onu ve dinini kabul ettin. Yolunu ve geleceğini beğendin. Sen o padişahın oğlusun. Sipahilerin arasından kendi tacını ona verdi. Yeri göğü yaratan seni seçkinlerin arsından seçti. Sana güneşten fazla parlaklık verdi. Bütün padişahlara çok kin duymaktadır.

Ey ay yüzlü! Senin gücün hazinen tamdır. Bütün ay yüzlüler sana layıktır. O ordîbehişt güneşi bütün dünyayı aydınlattı. Allah seni dünyadan seçmiş ve bütün büyükler senin önünde eğilmiş. Ama ondan sonra Allah seni padişah yaptı. Bir pir seni yoldan çıkardı. Bu işten beni haberdar etti. Sonra onun dostu oldu. Sana dostça bir mektup yazdım. Eğer bu mektubu okursan başını ve vücudunu yıka. Artık o aldatıcı kendi yüzünü göstermesin. O ipi aç ve mutlulukla yaz. Padişahların geleceğini serbest

²³⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 757.

²³⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 759.

²³⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 760.

bırakma. Sonra eğer benim iyiliğimi kabul edersen seni hiç bırakmam. Ben de bu hazineleri getirdim sana bağışladım. Atlılarla sana hazine yolladım. Ama benim öğüdümü kabul edersen bil ki benim demirden ipim ayağına düşerse kendimde bir iki aya kadar bu mektubun arkasından gelirim. Ülkeni baştanbaşa zayi ederim. Çin'den bir atlı getirdim ki yeri göğü daralttı. Bu yerleri baştanbaşa daraltırım. Kendi şehrimde insanların kölesi oldum. Bütün ülkeyi viran ettim. Bütün ağaçları korkudan kestim. Ben söyleyeceğim her şeyi söyledim. Sen bu mektubu güzelce oku” diye mektubu tamamlar, mührünü basar ve gönderir.²⁴⁰

2.68. ERCÂSP'IN ELÇİLERİNİN GOŞTÂSP'IN CEVABI İLE GERİ DÖNMESİ

سخن چون به سر برد شاه زمین سیه پیل را خواند و گردان چین²⁴¹
در آورد لشکر در ایران زمین شه کافران دل پراکنده کین²⁴²

Goştâsp sözlerini bitirince atlıyı yanına çağırır ve şöyle der: “*Onları İran'dan çıkarın.*” Goştâsp düşmanlarını aşağılar. Atlılarla padişahın yanından giderler. Belh'ten Haliç'e varırlar. Ama onların artık gönülleri kırık ve gözleri kör olmuştur. Filden iner siyah elbise ve sarı yüzüyle Ercâsp'ın yanına kadar gelirler. İran padişahının mektubunu ona verirler.

Sonra Ercâsp yaşlı ve genç kâtipleri Turan'dan çağırır. Kâtiplerden biri mektubu açar. Padişaha okur. Şehriyarın o mektubunda Lohrâsp'ın oğlu o atı görmüş ve padişahlık tahtına uygun bir şekilde şöyle yazar: “Bil ki Allah bana bir mesaj gönderdi. Şimdi senin vücudun aslan gibi güçlüdür. Sen bu dinden başını döndürmüşsün. Senin gönlüne sapkınlıklar dolmuş ve ben sana söylenilenleri duydum.

O mektupta şöyle denmektedir: “Diğer aya kadar atlıları Hürrem ülkesine getireyim. Ama bil ki bu iş ne diğer gün ne başka bir gün olmayacak. Sana hazinem kapılarını açtım”²⁴³

²⁴⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 759.

²⁴¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 762.

²⁴² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 763.

²⁴³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 762.

2.69. GOŞTÂSP'IN KENDİ ORDULARINI TOPLAMASI

244 چو آکاهی آمد به گشتاسپ شاه که سالار ترکان چین با سپاه
245 ازین سان به فرمان گشتاسپ شاه ز گشور همی شد سپاه

Goştâsp'a Türk ve Çinlerin hediyelerini atlılarla gönderdiği haberi gelmiştir. O atlılarla bütün ülkeyi viran etmek için gelir. Sonra Sipehbreder'e şöyle der: "*Yarın sipahileri getirin.*" O zaman sınır memurlarına bir mektup yazar. Onlara şöyle der: "Hakan artık yiğitlik yolunu bıraktı. O halde şimdi düşmanın sınırdan geçti. Sipahilerini benim dergâhıma getirdi. Bu mektup sınırdakilere ulaşınca düşmanın ortaya çıktığını anlarlar. Bir atlı İran padişahının dergâhına gelir.

Dünyanın bütün pehlivanlarını o padişah için bir şeyler yapıyorlardı. Bu sınırdakilerin hepsi onun emri ile padişahın dergâhına yüz çevirdiler. Çok geçmeden binlerce atlı İran padişahının yanına gelirler. Sonra İran'ın padişahı oraya gelir ve o atlıları görür. Savaşa hazır kişileri seçer. Padişahın bütün sipahileri yarışmıştır. Ve mutlu olur. Diğer gün Goştâsp mübed ve büyüklerle hazineyi açar ve iki dirhem vermelerini emreder. İşte o zaman sipahileri bağışlar. Onlara da cevşen verir. Sonra kutsal bayrağı o padişahın önüne götürmelerini emreder. O günden sonra kimse bir gün yüzü görmemiştir.²⁴⁶

2.70. GOŞTÂSP'IN BELH'E GERİ DÖNMESİ

247 کی نامور کرد گشتاسپ شاه سوی بلخ باز آمد از رزمگاه
248 سه ببرستان و شاهان هند گزیتش بدادند و شاهان سند

Goştâsp savaş alanından Belh'e geri döner ve şöyle der: "*Yarın sabah erkenden sipahiler İran ülkesine geri dönecek.*" Sonra o komutan sabahleyin gider ve bütün

²⁴⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 763.

²⁴⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 764.

²⁴⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 763.

²⁴⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 777.

²⁴⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 778.

savaşçılar İran’a yerleşirler. Yaralıları oraya götürürler. Doktor getirirler. Goştâsp geri dönünce O, savaş kuşunu ona verir.

Sonra padişah Nestur’a şöyle der: “*Ey pehlivan git ve kraliçenin yanına dön. Gördüğün herkesi baban öldürdü.*” O zaman şehriyar her ne gerekiyorsa vermelerini emreder. Sonra Nestur atlıları oraya götürür. Dünya padişahı tahta oturduğunda saltanatlık tacına baş koyar. Bütün atlılara izin verir. Hazineyi açar. Atlıların hepsini bağışlar. Hiç kimseye bir şey vermeden geçmemiştir. Her kim padişahlığa layık ise ona verir. Herkesi evlerine gönderir. Sonra kendiside de tahta oturur ve ateş yakmalarını buyurur. O ateşi yakarlar ve o ateşkedeye Goştâsp adını verirler. Sonra kubbenin üzerine konmasını buyurur.

Goştâsp bir mektup yazar. Mektupta şöyle yazmaktadır: “Allah bizi bırakmadı. Bize her ne gerekiyorsa verdi. Gece olmuştur. Ercâsp Nefrîn’e gider. Doğrusu bu işe kimsenin gücü yetmez. Şimdi padişahın liderliğini duyunca elindekileri ateşperestlere veriniz. Kayser durumu fark edince İran padişahı mutlu oldu” diye mektubunu tamamlar ve ona gönderir.²⁴⁹

2.71. GOŞTÂSP’IN İSFENDİYÂR’I BÜTÜN ÜLKELERE GÖNDERMESİ

نشست از بر گاه آن شاهوار ²⁵⁰	گو نلمب—ردار آن روزگار
خبر های نیکو بر شهریار ²⁵¹	فرسته همی برد از اسفندیار

Goştâsp padişahlık tahtına oturur. Padişahların seçkinlerine, büyüklerine ülkesinin sorumluluklarını verir. Sonra Goştâsp İsfendiyâr’ın elinde gürz ile parlamaktadır. Onun önüne gelir. Padişah onun yüzünü gördüğünde o canından ve dünyadan geçer. Güler ve şöyle der: “*Ey İsfendiyar bir istediğin var mı?*” Pehlivan şöyle der: “*Senin emrin olur. Çünkü sen bir şehriyarsın. Ve İran senindir.*” Sonra Keykâvûs Zerîr’in tacını ona verir. Hazinelerinin kapılarını ona açar.

²⁴⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 777.

²⁵⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 778.

²⁵¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s.779.

İran'ın bütün işlerini ona verir ve şöyle der: “*Henüz senin padişahlık zamanın yaklaşıyor.*” Sonra bütün ülkelerini bırakır. Onun sipahileri ile bütün ülkeleri dolaşır. Anadolu ve Hindistan'a döner. Denizden geçer. Her yer Yazdan'ın emrinin altıdadır. Sonra onun dininden haberdar olunca yol alırlar. Oraya gelirler. Ateşler yakarlar. Sonra herkes İran şehriyarına mektup yazarlar. Mektupta: “Biz o dini İsfendiyâr'dan öğrendik. Ölüyü ortaya bağladık. Bize doğru dönmesini ister misin? Dinin bu olduğunu biliyoruz. Şimdi Zend ve Zerdüş'tü bize gönder” yazmaktadır. Mektubu tamamlar ve onu gönderir.²⁵²

2.72. GERZEM'İN İSFENDİYÂR İÇİN KÖTÜ KONUŞMASI

چنین گفت گوینده کان روزگار که شه داد تاجی به اسفندیار²⁵³
خردمند شد نامای شاه برد بتازید و کوه و بیابان سپرد²⁵⁴

"Padişah tacını İsfendiyâr'a vermiş derler. Niçin İsfendiyâr'ın gönlünle bir kin var bilmem. Onun Goştâsp'ın olduğunu duydum. Ama daima onun oğlunun düşmanıdır. İsfendiyâr'ın sözünü ortaya atıldığı her yer sanki benim gürzümdür." Bir gün Goştâsp tahta oturur. Sonra büyükleri padişahın yanına çağırır. Onun gürzüsünü de getirirler. O padişahın önüne koyarlar. Şimdi onlara ne olduğuna bakar. Ansızın el el üstüne koyar ve şöyle der: “*Düşman Bevîje eğer bir insansa kötüdür. Onun tahtını yükseltmeye gelmez. Bir gün babası bizden daha kötü olacak. Eğer bir kul asilik ederse başının vücudundan ayrılması gerekir. Bunları birinden duyduğumda ilk başta inandım.*” Padişah da şöyle der: “*Bu nasıl bir sırdır. Bu sırrı kim dedi.*” Sonra İran padişahı orayı diğerlerine hazırlar ve şöyle der: “*Şimdi benim yanıma gel bana düşmanımın gizli sırlarını söyle.*”

Gürzüm şöyle der: “*İran padişahı beni bütün dünyadan mahrum etti. Şimdi benim bu sırrı padişaktan gizlememem lazım. Eğer o istemezse ona öğüt vermem. Yine bu sırrı ondan gizlemeyeceğim. Çünkü eğer bu sözü söylersem padişah duymaz. O halde ey padişah! Bil ki İsfendiyâr seninle savaş meydanına gelmeyecek. Birçok atlı onun*

²⁵² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 778.

²⁵³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 779.

²⁵⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 780.

yoluna baş koyarlar. Ve onun yanına gelirler. Şimdi de o yüzden senin padişahlığını beğenmiyorlar. Seni ipe götürmeleri bundandı. O zaman artık eğer seni de götürürlerse bütün dünyayı alt üst edecekler. Sen kendin İsfendiyâr'ın hiç rakibi olmadığını biliyorsun. Şimdi ben her ne duyduysam sana söyledim ama sen kendin bilsen daha iyi olur acaba kim bu şaşkınlığı görebilir.”

Artık hiç şarap içmez ve mutlu olmaz. O gece heyecandan gözüne uyku girmez. Yanına çağırır ve ona şöyle der: *“İsfendiyâr'ın huzuruna git. Onu çağır. Benim yanıma getir. Ona kalkmasını ve benim yanıma gelmesini söyle. Bu mektubu okuyunca artık durma. Çünkü önünde büyük bir iş var. Sonra senin orada olman gerekir. Çünkü sensiz benim işim olmaz.”* O zaman Goştâsp ona güzel bir mektup yazar. Mektupta: *“Ey İsfendiyâr! Bu yaşlı kişiyi sana gönderdim. O halde onu gördüğünde onu bir yere sakla. Sonra atınla birlikte gel eğer bir uyuyan çabuk kalkarsa ve eğer ayakta durursa hiç bekleme.”* Padişahın bu mektubunu götürür ve ona verir.²⁵⁵

2.73. GOŞTÂSP'IN LOHRÂSP'IN ÖLÜMÜNÜ DUYMASI

زنمی بود گشتاسپ را هوشمند
خردمند و دانا و رایش بلند²⁵⁶

بکتند یکسر بدان رزمگار
به بیچارگی شد سیه بخت شاه²⁵⁷

Goştâsp akıllı ve güçlü bir kadın istemektedir. Sonra Goştâsp sarayından Sistan'a doğru yol alır. Bir günde iki günlük yol almaktadır. Hiçbir durakta durmamaktadır. Sonra ona şöyle der: *“Niçin bütün bunları bıraktın ve neden Belh'ten buraya geldin. Bir atlının Turan'dan Belh'e geldiğini bil. Şimdi bütün Belh yağma ve ölümlerle dolu. Bu sıkıntı nedendir. Sadece bir saldırı için bütün sıkıntı nedendir.”*

Ama kadın ona şöyle der: *“Boş konuşma. Çünkü büyük bir iş meydana geldi. Lohrâsp Belh şehrine döner. Bizim günümüz karanlıktır. Sonra ateşkedeye giderler. Bilginlere başvururlar. O ateşi kanlarıyla söndürürler. Böyle bir düşmanlığı küçümseyemez. Ondan sonra kızını da götürürler. Kız artık padişahı da asla görmemiştir. Altın tahtan indirirler. Ona taç bile verirler. Goştâsp bunları duyunca*

²⁵⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 779.

²⁵⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 786.

²⁵⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 787.

üzülür. O zaman büyükler İranlı'yı yanına çağırırlar. Duyduğu her şeyi onlara söyler. Sonra tacı başından atar. Tahta veda eder. Bu mektubu yazanı yanına çağırır. Sonra her bir pehlivana bir mektup yazar. O mektupları süvarilerle her yere gönderirler. Mektupta şöyle yazmaktadır: “Eğer başımızda bir gül varsa yıkamayız. Hepimiz gürzlerle savaş alanına geliniz. Sonra o mektupları her bir büyüğe veriniz” Ercâsp Goştâsp'ın mektubunu bu şekilde tamamlar ve mührünü basar.²⁵⁸

2.74. İSFENDİYÂR'IN GOŞTÂSP'A MEKTUP YAZMASI VE ONUN CEVABI

دبیر نویسنده را پیش خواند وز آن چاره و جنگ چندی براند²⁵⁹

سوار هیوانان چو باز آمدند به نزد تهمتن فراز آمدند²⁶⁰

İsfendiyâr kâtibini çağırır ve onunla savaş hakkında muhabbet eder. Kâtip tahtın önünde oturur. Kalem ister. İlk önce Allaha şükreder: “Bil ki ben böyle bir yoldan İran'a ulaştım. Asla onu kutlamayacağım. Şimdi bütün sözlerimi söylesem o üzülür. Ama şehriyar bana izin verince çareleri söylerim. Sonra onun gözünde mutlu olayım. Artık Ercâsp güçlüdür. Hiç kimseyi canından sakınmaz. Çoğu canları çölde bırakır. Şimdi çölde aslan ve sırtlanların beynini yiyorlar. Sonra gökyüzü Goştâsp'ın tacından aydınlanır.” Mektup bittikten sonra İsfendiyâr'ın mührünü o mektuba basarlar. Birkaç atlı ararlar. Onlarla mektubu İran'a gönderirler.

Çok geçmemiştir ki bu mektubun cevabı gelir. Mektupta şöyle yazmaktadır: “Daima iyiliği arayınız. Akıllı birini bulunuz. Allah'a teşekkür ediniz. Allah'tan tek ve adaletli bir isteğim var. O senin yoldaşın olsun. Doğrusu ben cennet bahçesinde şöyle bir ağaç dikmiştim. Onun meyvesi sarı ve kırmızıydı. Onun bütün yaprakları yeşermişti. O ağaç hep böyle yeşil kalsın. Ve sen de mutlu ol. Kinle söylediklerinin her birini kendi içimde aradım. Artık senin söylediklerin sadece savaşta kaldı. Sonra bil ki şehriyarın bedeni muhteremdir. Padişah hep iyilikle anılmak istemiştir. Bu yüzden onun zamanında hiç savaş olmamıştır. Sen de hem canını hem kanını koru. Çünkü bilgiyi ve canı besleyen akıldır. Sonra senin gönlün daima şefkatli olsun. Boşu boşuna büyüklerle

²⁵⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 786.

²⁵⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 819.

²⁶⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 821.

kavgaya girme. Senin otuz sekiz kardeşin olması gerekir. Ama şimdi senin kanını dökmek hesapta yok. Şimdi bize seni görmek için izin ver. Sonra bu mektubu oku” deyip mektubu tamamlar.²⁶¹

2.75. RÜSTEM’İN BEHMEN’İ İRAN’A GERİ GÖNDERMESİ

بفرمود تا بهمن آمد به پیش سخن گفت با او از اندازه پیش²⁶²

به انگشت بنمود نخچیرگاه هم اندر زمان باز گشت او ز راه²⁶³

Behmen Zâbulistân’da av yerinden ve Gülistan’dan uzaklaşır. Rüstem bir atlıya şarap içmeyi ve padişah sarayını öğretir. Her zaman onu kendi oğlundan üstün tutar. Her zaman onu mutlu etmeye çalışır. Sonra Rüstem ona dertli bir mektup yazar. Mektubun başında herkese teşekkür eder. Sonra küçük bir özürle kininden arınır.

İşte o zaman şöyle der: “Biliniz ki söyledığım bu sözle Allah benim yol göstericimdir. Ben İsfendiyâr’a o kinden ve savaş alanından uzak durmasını çok söyledim. Hazinesini ve ülkesini ona emanet ettim. Her türlü sıkıntıyı kendisi için çektim. Ama zaman bana gülmedi. Gönüm dertlerle dolu. Benim alınyazım böyleymiş. Şimdi benden daha iyi olan bu padişah benim yanımda olsun. Padişahların bütün hünelerini ona öğrettim.” Bu mektup Goştâsp’a ulaştığında bu laflar büyüklerin arasında dolaşır. Rüstem’in söylediği her şeyi tasdik eder. Rüstem’in bütün sözlerinin sırrını ve her şeyini hatırlar. Sonunda Goştâsp Rüstem’e kırılır. Artık o üzüntüyü gönlünden atamaz.

Sonra o mektupların cevabını yazar. Mektupta şöyle yazmaktadır: “Doğrusu eğer ondan bir kimseye felaket gelirse o kişi çok bilgiye sahip olursa ve onu bizden nasıl mahrum edebilir. Sen benim gönlümü iyilikle süsledin. Tahtı, mührü, kılıcı vs. her ne istersen iste. Rüstem sana gönderir. Çabucak padişah Goştâsp’ın cevabını götür” şeklinde mektubu tamamlar. Bütün dertler tasalar biter. Birkaç yıl sonra şehzade Behmen akıllı, güçlü bir adam olur. İyi ve kötü her şeyi bilen Câmâsb padişahlığın Behmen’in olacağını anlamıştır.

²⁶¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 819.

²⁶² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 831

²⁶³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 832.

Sonra Goştâsp'a der: “*Ey padişah! Şimdi senin Behmen’e bakman gerekir.*” Babasının bütün bilgileri ona kalır. Ama yıllar sonra şehirde tek kalır. Hiç kimse onu istememiştir. Sonra ona bir mektup yazması gerekir. Çünkü kimse İsfendiyârın derdini anlamaz. Goştâsp’ın sözünü duymak hoşuna gider. Sonra Goştâsp Rüstem’e bir mektup yazmasını buyurur. Mektupta şöyle yazmaktadır: “*Ey cihan pehlivanı! Allah seni korusun. Biz senden çok memnunuz. Bilgi de benden de üstün olan ve Goştâp’dan daha ünlü olan torunlarım senden akıl alacaklar. Sonra şimdi onu buraya gönderen daha iyi olacak. Behmen’in mektubunda da yazılıdır. Çünkü bu mektubu okuduğunda artık Zabil’de kalmazsın. Çünkü bizim seni görmeye ihtiyacımız var. Sonra hazırlan ve mektubu Rüstem’e oku da mutlu olsun*” deyip mektubu tamamlar.²⁶⁴

2.76. HUMÂY’NIN OĞLUNU TANIMASI

وز آن جایگه بازگشتند شاد پسندیده داراب با زشنواد²⁶⁵
 پزیرگان و داراب با او بهم کسی را نگفتند از بیش و کم²⁶⁶

Darab mutlulukta yerlerine geri döner. Orada eşi de vardır. Korkudan inlemektedir. Rüşnevad onları yanına çağırır. Onlar da Allah’a sığınır. Rüşnevad o kadını ve eşini gördüğünde onlara her çeşit soruyu sorar. Onlarda olan her şeyi ona söylerler.

Rüşnevad kadına ve eşine şöyle der: “*Başarılı ve mutlu olunuz.*” Doğrusu dünyada kimse asla böyle bir şaşkınlık görmemiştir. Mübedlerden de duyulmamıştır. Sonra Rüşnevad bir mektup yazar. Darab’ın ve onun mekânındaki her şeyi orada görmüş ve de o kadın ve eşi hakkında söylediği sözleri, kulağına gelen sesleri duyunca, Darab atın üzerindeyken ansızın indiğini de o mektupta hatırlatır. Daha sonra elçi çağırır. Mektupla beraber mücevher de gönderir. Padişah mektubu okuduğunda ve cevheri gördüğünde çok şaşırır.²⁶⁷

²⁶⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 831.

²⁶⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 896.

²⁶⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 897.

²⁶⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 896.

2.77. DARAB'IN FİLİPİNLİ'LERLE SAVAŞMASI

268 شد از دشت نیره وران تا به روم همی جست جنگ اندر آباد بوم
269 سوی پارس شد با دلارام شاد گلاه بزرگی به سر بر نهاد

Darab çölden Anadolu'ya gider ve o ülkede savaş rüzgârları arar. Anadolu padişahı da onunla aynıdır. Anadolu padişahına bir mektup yazar. Sayısız asker getirirler. Anadolu padişahı bu sözleri duyunca eski günleri aklına gelir. Anadolu büyükleri o ülkeyi boşaltırlar. Üç günde iki savaş yapılır. Dördüncü günde güneş doğunca atlılar kaçarlar.²⁷⁰

2.78. DARAB'IN OĞLU DÂRÂ'NIN PADİŞAHLIĞI ON DÖRT YIL SÜRDÜ

271 چون دارا ز دل سوگ داراب داشت ز خورشید تاج کیی بر فراشت
272 کسی را که درویش بد داد داد به خوانندگان گنج و بنیاد داد

Dârâ artık padişahlık tahtını alır. Dârâ hızlı bir adamdır. Onun dili kılıçtan da keskindir. Tahta oturduğunda şöyle der: “*Ey askerlerin ve pehlivanların başı! Biliniz ki ben ne kuyuya düşmüş birini istiyorum ne de kuyudaki birini tahtın üzerinde istiyorum. Her kim benim emrimden dışarı çıkarsa ona kılıcım ile cevap vereceğim. Hiç kimsenin benim rehberim olmasını istemiyorum. Büyüklük ve padişahlık benimdir.*”

Sonra akıllı bir kâtibi yanına çağırır. Ona her derdini söyler. Sonra kâtip Dârâ tarafından bir mektup yazar. Dârâ kâtibe hançer gibi keskin bir mektup yazmasını söyler. Mektup da şunlar yazmaktadır: “Benim emrimden dışarı çıkan herkesin başını gövdesinden ayıracağım. Sonra eğer can alırsanız, başınızı benim emrime koyunuz”

²⁶⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 900.

²⁶⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 901.

²⁷⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 900.

²⁷¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 906.

²⁷² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 906.

diye mektubu tamamlar. Mektubunu tamamladıktan sonra babasının hazinesini açar ve onlara dirhem, dinar ve altınlar verir.²⁷³

2.79. DÂRÂ'NIN İSKENDER'E MEKTUBU

دبیر جهان دیده را خواند شاه
بی‌آورد قرطاس و مشک سیاح²⁷⁴
به کردار کشتی بیامد هیون
دل و دیده ی تا جور پر زخون²⁷⁵

Dârâ İskender'e mektup yazmak ister. Kâtibi yanına çağırır. Kâtip de kâğıt ve siyah misk getirir. Sonra mektubu dertli ve kanlı gözyaşlarıyla yazar. Mektupta: “Erdeşîr oğlu Dârâ’dan ilk önce yaptığın iyi ve kötü bütün davranışlar için teşekkür ederim” yazmaktadır.

Sonra şöyle devam eder: “Şüphesiz ki akıllı biri bile alınyazısını değiştiremez. Biz bazen mutluyuz, bazen korkarız, bazen de atlılarla bu savaşımız yiğitlikten değil sadece onun toprağı, güneşi ve ayındandır. Şimdi ne gerekiyorsa yapalım. Sonra artık biz gönlümüzü nasıl dertlerle doldurabiliriz. Şimdi eğer bu savaştan kaçarsanız Goştâsp ve İsfendiyâr’ın bütün hazinelerini kaçırsınız. Onun hazinesinden sana gönderdim. Kendimde savaş zamanında sana yardım edeceğim. Sonra artık kızlarımı ve çocuklarımı benim yanıma gönderin. Çünkü padişah kin tutmaz. Biliniz ki padişahlar eşlerine serzenişten başka bir şey yapmazlar”²⁷⁶

2.80. DÂRÂ'NIN KENDİ VEZİRLERİNİN ELİNDE ÖLMESİ

چو آن پاسخ نامه دارا بخوند
ز کار جهان در شگفتی بماند²⁷⁷
نگون شد سر نامبردار شاه
وزو بازگشتند یکسر سپاه²⁷⁸

²⁷³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 906.

²⁷⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 912.

²⁷⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 913.

²⁷⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 912.

²⁷⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 913.

²⁷⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 914.

Dârâ mektubun cevabını okuyunca canı sıkılır ve şöyle der: “*Ben Anadolu’ların önünde bel bağladım. Bu benim için ölmekten daha kötüdür. Benim için şöhret en iyi şeydir. Çünkü bilgili adam bu iş için bir sürü şey yazmıştır. Ben savaşlarda herkese yardım ettim. Ama şimdi kendi işimi yapamıyorum. Dünya da hiç kimseden yardım görmüyorum. Allah’tan başka hiç kimse adil değil. Yakından uzaktan hiç kimse Dârâ’ya yardım etmiyor.*”

Sonra o yakarışlarla dolu ve dertli bir mektup yazar. O mektupta ilk önce Allah’a teşekkür eder. Ve şöyle devam eder: “‘Ey bilgin kişi! Başıma nasıl bir iş geldiğinden haberin var mı? İskender Anadolu’dan bir atlı getirtir. Bize hiç ülke, çocuk, taht, tac ve hazine kalmadı. Şimdi eğer bize yardımcı olursan bu belayı kendimizden uzak tutarız. Sana kendi hazinemden öyle şeyler gönderirim ki bundan sonra artık hiç sıkıntı görmezsin. Dünyada da ünün duyulur. Büyüklerin yanında da saygı görürsün’” deyip mektubunu tamamlar ve gönderir.²⁷⁹

2.81. İSKENDER’İN İRAN BÜYÜKLERİNE MEKTUP YAZMASI

²⁸⁰ ز کرمان کس آمد سوی اصفهان به جایی که بودند از ایران مهان
²⁸¹ بیاموز دانش تو تا ایدری که آنجا همه بر ز دانش خوری

Kirman’dan İsfahan’a İran büyükleri ve padişahın kızı gelir. İskender’in övgülerini onlara ulaştırırlar. Dârâ’nın bütün işlerini onlara söylerler. İskender ise şöyle der: “*Dostun ve düşmanın gönlü padişahın ölümünden mutlu olmayacak. Bugün artık benim. Eğer o gizlenirse ben ortadayım. Benim iyiliğim şimdiye kadar olan her şeyden daha fazla olacak. Benim gönlümü artık o dert incitmez.*” Sonra İskender tarafından büyüklere, İran’ın ünlülerine ve her ülkeye mektup yazarlar.

Mektubun başlangıcında şöyle yazmaktadır: “Keyan padişahından İran bilginlerine açığı, gizliyi yaratan Allah’a teşekkür eder. Onun emrinde olan herkes nerdeler. Her ne isterse onun emrindedir. Biz hepimiz onun kölesiyiz. O padişaktır.

²⁷⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 913.

²⁸⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 916.

²⁸¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 917.

İyilik ve adalet dışında hiçbir şey sergilemez. Liderlik zamanında bize üzüntü ve düğün zamanında matem geldiğini biliniz.

Padişahın düşmanı onun kölelerinden biridir. Boşuna değildir. Ama o da şimdi Allah'ı buldu. Kötülük yaptığında başına kötülük geldi. Bundan sonra sizlerde eğer isterseniz benden de taht, taç ve adalet arayın. Benim aydınlık gönlüm Dârâ'nın dertleriyle doludur. Onun öğütlerini yerine getirmeye çalışıyorum. Benim çadırıma gelen herkese dirhem, taht vereceğim. Ama eğer kendi kuşkunuzla ölmek isterseniz onun sözleşmesinden geri dönerseniz gereken her şeyi bizim hazinemize getirin. Bundan sonra artık kimse sıkıntı ve dert çekmeyecek. Bizim emrimizde dönen herkes sonunda cezasını bulacak” deyip mektubu tamamlar. İskender mektubu gönderdiğinde dünyayı bir huzur sarar.²⁸²

2.82. İSKENDER'İN RÛŞNÂK'IN ANNESİ DİLARA'YA MEKTUBU

²⁸³ بفرمود تا پیش او شد دبیر قلم خوست رومی و چینی خریر
²⁸⁴ سگندر ز گفتار او گشت شاد به آرام تاج کیی بر نهاد

İskender yeni bir mektup yazmak için tekrar kâtibi çağırır. Kâtibe şöyle yazdırır: “Allah sana iyilik versin. Seni bu dertten kurtarsın. Bu olaydan önce öğütlerle dolu bir mektup yazmıştım. Ama sonunda seni aramaktan kul köle oldum. Onun için padişahlara elbise diktim. Gönlüm padişahın derdiyle dolu. Savaştan önce ondan çok fazla barış istedim. Ama onun alın yazısı böyleymiş. Sonunda düşmanda onun kanını dökmekten huzursuz oldu. Şimdi Allah onun bedenini cennete gönderdi. Ona güzel bir yer verdi. Şimdi bütün dünya senin önündedir. Birçok kişi onun derdine tanık oldular. Şimdi onu çabucak cariyelerle, dadılarla ve İran'ın büyükleriyle benim yanıma gönderiniz. Sonra gönlümüzü yumaşatalım. Bundan sonra dünyada bize Dârâ'yı gösterin.”

Sonra padişahın kaleminden bir mektup yazılır. Mektubun başlangıcında Allah'a şükreder. Sonra şöyle devam eder: “Padişahın soyundan sadece bir İran'lı doğabilir. Sen de cesur ve akıllısın. Bil ki senin baban seni bana emanet etti. Şimdi benim

²⁸² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 916.

²⁸³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 920.

²⁸⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 922.

yata Khaneme gelin. Taç, taht ve fillerle birlikte mübedlerin yanına İsfahan'a gönderdim. Daima gönlüm huzurla dolu. Sana yardımcı olacak" deyip mektubu tamamlar ve onu gönderir.

Kâtibi tekrar yanına çağırır ve mektubun cevabını yazar. Mektubun başında Allah'a şükreder. Sonra şöyle devam eder: "Dârâ'nın güzelliğini istiyorum. Dilini onun namıyla süsledik. Ama şimdi günler geçti. Dünyada artık iyiliği, liderliği ve büyüklüğü senin için istiyorum. Bil ki gizli olan şey ortaya çıkacak. Ben Dârâ'nın mezarını yaptırmak için uğraştığını duydum. Allah senden razı olsun. Padişahın kanını döken kişi dünyada huzur bulmasın. Artık daima barış arıyorsun. Doğrusu padişahlara kulluk gelmez. Şimdi sen Dârâ'nın yerine bizim padişahımız ol. Bizim güneşimiz gidince sen gel. Sonra daima dünyada mutlu ol. Bil ki o senin cariyendir. Biz hepimiz senin kölen olduk. Senin emrine başımızı koyduk. Sen kimseden yardım esirgemzsin" deyip mektubu tamamlar ve gönderir.²⁸⁵

2.83. İSKENDER'İN DÖRT MUCİZEYİ GÖNDERMELERİ İÇİN DOKUZ AKILLI ADAM GÖNDERMESİ

²⁸⁶ فرستاده برگشت از آن تا زه بوم بیامد به نزدیک پیران روم
²⁸⁷ برو ریختن دینار چندان ز گنج که شد ماه را راه رفتند به رنج

İskender Anadolulu'ların arasından çok akıllı bir adam seçer. Sonra bir mektup yazar. Akıllı ve sır tutan kişilerden dokuz kişiyi senin yanına gönderdim. Sen söylediğim şeyleri onlara göster. Mektupta o dört şeyi şimdiye kadar kimsenin görmediği yazmaktadır. Ben kuşun kanadına yazdım. Böylelikle dokuz kişi İskender'in yanına gelirler. Hintliler onları görünce çok fazla soru sorar. Onlara gereken cevapları vermesi gerekmektedir. Bu mektupta da gereken her şey anlatılmaktadır. Mektubu tamamladıktan sonra gönderir.²⁸⁸

²⁸⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 920.

²⁸⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 929.

²⁸⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 929.

²⁸⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 929.

2.84. İSKENDER'İN HİNT KRALI FUR'A MEKTUBU

ز میلاد چون باد لشکر براند به گانوج شد گنجش آنجا بماند²⁸⁹
 بدین نامه ما نیکویی خواستیم به خوبی دلت را بیاراستیم²⁹⁰

İskender hazinesini Milâd şehrinde bırakır. Ordusunu rüzgâr gibi Ganevic tarafına sürer. Ordusu yaklaşıncı ona heyecanlı ve savaşı anlatan bir mektup yazmasını buyurur. Mektubu cesur ve etrafa ateş saçan yiğitle yazarlar. Mektubun başında Allah'a şükrederler.

Sonra şöyle devam ederler: “Liderlik yapan kişi ülke, taht onun olacak. Ama eğer bir kimsenin rızkını elinden alırsa o kişi üzülür. Artık güneş yükselir. Sen kendin Allah'ın bu karanlık topraklarında bize nimetler verdiğini duydun. Padişahlık tahtını kimlere verdi. Ama bunlar sürekli kalmadılar. Günler geçer. Biri gelir, biri gider. Şimdi bu mektubu senin yanına getiriyorlar. Sen kötü düşünceni kafandan at. Büyük tahtından in. Atını sür. Hiçbir rehberle ve mübedle düşünceni açıklama. Sadece bizden iste. Artık hiç çare yok. Çünkü çare aramak uzayacak. Ama eğer bizim emrimizde bir adım öteye gidersen kötü olur. Atlılarımıyla savaşa geldiğimde artık seni bu sıkıntıdan kurtaracağım” mektubu bu şekilde tamamladıktan sonra mührü basıp gönderirler.

Fûr mektubu okuyunca çok sinirlenir ve hızlı bir şekilde o mektuba cevap yazar. Mektubun başında şöyle der: “Bizim Allah'tan korkmamız gerekir. Sen akıllı biri değilsin. Eğer Filipus böyle bir mektubu yazarsa sen de kendini koru. Bil ki bu günler geçecek. Sülaleler çoğaldığında artık hiçbir öğüt kabul etmeyecekler. Bütün padişahların senin tuzağına düşeceğini sanıyorsun. Ama bil ki o padişahlardan asla böyle bir mektup gelmez. Bizim soyumuz asla Kayser'e benzemez. Dârâ benden yardım istediğinde ona yardım gönderdim. İşte o zaman Dârâ kul köle oldu. Sen bütün bunları yapmadın. Çünkü sen bizim gibi olamazsın. Senin bütün düşüncen daha iyisini

²⁸⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 922.

²⁹⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 934.

bulmaktır. Biz bu mektupta iyiliğini istiyoruz. Senin gönlünü iyilikle süslüyoruz’’ deyip mektubu tamamlar.²⁹¹

2.85. İSKENDER’İN KAYDÂFE’YE MEKTUBU

سکندر چو بشنید ازین یادگیر بفرمود تا پیش او شد دبیر²⁹²

بر آن نامه بر مهر زرین نهاد هیونی بر افکرت بر سان باد²⁹³

İskender Kebtûn’a bu dünyada kim Kaydâfe gibi diye sorar. Kebtûn da cevap verir: “*Ey şehriyar bil ki dünyada hiçbir ünlü onun gibi değildir. Onun askerlerinin sayısını kimse bilmez. Hazinesinin çokluğu ve büyüklüğü açısından onun gibisi görülmedi. Onun hazinesinin değeri çoktur.* İskender bu sözleri duyunca kâtibin yanına gelmesini buyurur.

Sonra onun adını yücelten bir mektup yazarlar. İlk önce Allah’a şükrederler. Sonra mektuba şöyle devam ederler: “Bil ki Allah bağışlayıcıdır. Doğru olan şeyi ister. Ama biz seninle hızlı bir savaşa tutuştuk. Eğer bu mektubu senin yanına getirirlerse kötü düşünceler ortaya çıkar. Bizimle birlikte sende kalıcı değilsin. Bize altınlar gönderdin. Bu davranış senin için büyüklüğünü ve erdemliğini gösterecek. Ama eğer bu davranıştan bir an olsun vazgeçersen senin için kötü olur. Sonra Dârâ’nın yanında olduğum zamanlarda bana öğüt verme. Artık hiçbirşeye ihtiyacım yok’’ deyip mektubu tamamlar. Mührünü basıp gönderir.

Kaydâfe İskender’in mektubunu okuyunca onun sözlerine çok şaşırır. Cevabını da hemen gönderir. Mektubuna ilk önce Allah’a şükrederek başlar. Sonra şöyle devam eder: “İyi ve kötüyü bilen Allah’a şükürler olsun. Seni Dârâ’ya ve Fur-i Hind’e lider yaptı. Şimdi sen liderlik için o ünlülere kılıcını göster. Liderlik fikrini kafaya koymussun. Bizi onlarla beraber tutuyorsun. Ama bil ki padişahın büyüklüğü ve ordusu çok fazladır. Benim dergâhımda şehriyardan emir alan yüzlerce asker var. Eğer kendi ellerin altındakileri isterlerse artık bu ülkede bize yer yoktur. Askerlerimiz bu ülkeye

²⁹¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 922.

²⁹² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 939.

²⁹³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 939.

gelirlerse onların şefkatlerinin her birinin önünde bolca hazine vardır’’ deyip mektubu tamamlar.²⁹⁴

2.86. İSKENDER’İN BRAHMAN ŞEHRİNE GİTMESİ

وز آن جایگه لشکر اندر کشید دمان تا به شهر برهمن رسید²⁹⁵
بی آزار از آن جایگه بر گرفت بر آن همنشان راه خاور گرفت²⁹⁶

İskender ordusunu Brahman şehrine ulaşınca kadar aceleyle sürer. İskender’in ordusunu getirdiklerinde onun olan mücevherlerin hepsini geirirler. Sonra o akıllı kişiler İskender’e mektup yazarlar. Mektubun başında Allah’a şükrederler ve şöyle devam eder: “İskender’in bilgisi ve gücü çok fazladır. Ey şehriyar Allah neredeyse bütün dünyayı sana vermiştir. Sen Allah’ın yarattığı yerlere niçin yüz çeviriyorsun. Eğer senin buraya gelişin bir şey istemek için ise hiç şüphesiz kabul edilecek. Bizim nezdimizde bilgilisin. Bu bilgi senin işine yarayacak. Ama bil ki bizim tahammülümüz kalmadı. Eğer burada çok sıkılırsan seni başka bir yere göndersinler’’ deyip mektubu tamamlar ve sonra elçiyle onu gönderir.²⁹⁷

2.87. İSKENDER’İN HEROM ŞEHRİNE MUCİZELERİ GÖRMEYE GİTMESİ

همی رفت با نامداران روم بدان شاز سان شد که خوانی هروم²⁹⁸
کم و بیش ایشان همه باز جست همی بود تا رازها شد درست²⁹⁹

İskender ünlülerle birlikte Anadolu’ya gider. Şaristan’a ulaşırlar. O şehir iyi bir kadının elindedir. Hiç kimseyi oraya gönderememektedirler. Sağ tarafında onların bedeni ipek üzerindeki nar gibi durmaktadır. Sol tarafında bir erkek gibi bir zırh vardır.

²⁹⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 939.

²⁹⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 949.

²⁹⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 951.

²⁹⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 949.

²⁹⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 953.

²⁹⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 956.

İskender ünlülerle Herom şehrinin yakınlarına ulaşınca iyi bir soya sahip olanlar padişaha mektup yazarlar. Mektubun başında Allah’a şükrederler.

Sonra mektuba şu şekilde devam ederler: “Akıllı olan herkes dünyayı hiçbirşeyle değişmez. Biz dünyada ne yapalım. Başımızı nereye sokalım. Bizim emrimizden ayrılan bir kimsenin yatağı kara toprak olur. Şimdi dünyada hiçbir yerin benim gözümde gizli kalmasını istemiyorum. Biliniz ki sizin şehrinize geleceğim. Sizlerle savaşmayacağım. Gönlümde barış var. Eğer akıl ve bilgi sahibiyse bu mektubu okuyun. Bu öğüt dolu mektubu okursanız gözümde değeriniz artacak. Bizim yanımıza gelin. Bu gelişten kimse zarar görmeyecek” mektubu tamamlar ve onu götürmelerini buyurur. Atlılardan biri mektubu götürür.

Şehirdeki bilginler mektubu okuduklarında şu şekilde cevap yazarlar: “Ey padişah! Senin gönderdiğin kişiyi tanıdık. O mektubun tamamını okuduk. İlk önce padişahlardan ve eski savaşlardan söz etmişsin. Bil ki eğer Herom şehrine bir atlı gelirse her yere zehir saçılır. Artık yeri ve göğü tanıyamazsın. Bizim şehrimizde sayısız sokak var. Her bir sokakta da binlerce kadın var. Bu kadınlardan bir tanesi bile eşe sahip değil. Biz hepimiz bakireyiz. Sen de hangi ülkeden gelirsene gel derin denizden başka bir şey göremezsın. Artık kadınlardan hiç birinin yüzünü görmüyorsun. Bir kişi evlendiğinde eğer bir kızı olursa güzel şeyler olur. Ama eğer erkek olursa Herom’e geri gönderilir. Bizim hepimiz savaşta cesur bir şekilde attan ineriz. Taç başına koyarız. Onu altın tahta oturturuz. Bil ki bizim aramızdan binlerce kadın altın taca sahip. Çünkü onlardan her biri savaşta bir erkeği öldürdü. Sen büyük bir adamsın. Kendi adını kötüye çıkarma. Ünlülerle buraya gelmek istersen gel. Eğer doğru bir adam olursan iyilikten başka bir şey göremezsın” deyip mektubu tamamlar.³⁰⁰

2.88. İSKENDERİN ÇİN FAĞFURU’NUN YANINA GİTMESİ

³⁰¹ سپهر را به منزل فرود آورید

از آن روی لشکر به چین بر کشید

³⁰² به فغفور پیغام قیصر بداد

فرستاده بر گشت و آمد چو باد

³⁰⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 953.

³⁰¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 962.

³⁰² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 965.

İskender atlılarını Çin'e çeker. Bir durakta iner. Sonra kâtime bir mektup yazmasını buyurur. O mektupta iyi ve kötü her şeyi yazmasını buyurur. Kâtip mektubu yazdığında İskender kendisi bir elçiyle beraber gider onla aynı dili konuşan birini seçer. Sonra atlıyı gönderir. Yanında Anadolu bilginlerinden beş kişi alır. Sonra padişah elçiyi çağırır ve ona mektubu verir. Kayser'in bütün sözlerini hatırlar.

Mektupta şöyle yazmaktadır: "Biz senin saygılı kullarınız. Bizim isteğimiz yeryüzüne serbest bırakmandır. Çünkü artık savaştan sıkıldık. Hiç kimse bizim emrimizden dışarı çıkmadı. Altılılarımızın sayısını bilmiyorum" diyerek mektubunu tamamlar.³⁰³

2.89. İSKENDER'İN ARİSTOTELES'E MEKTUBU VE ONUN CEVABI

³⁰⁴ بدانست کش مرگ نزدیک شد برو بر همی روز تاریک شد
³⁰⁵ مرا بیش از این زندگانی نمود زمانه نه کاهد نه هرگز فزود

İskender artık ölümün yaklaştığını bilmektedir. Onun günleri kararmıştır. Kendi kendine büyüklerin soyundan kimsenin kalmadığını düşünmektedir. Beynini bu düşünceler sarmıştır. Sonra bir mektup yazar. Padişah soyundan olan herkese savaşa hazırlanmalarını buyurur.

İskender'in mektubunu o bilginin yanına götürdüklerinde Aristoteles'in gönlü korkuyla dolar mektubun cevabında şöyle yazar: "Dünya padişahının mektubunu aldım onun elinden her şey gelir. Artık söylediği kötü olan her şey ve yaptığı düşünceler için onu bağışla. Sonra kendini Allaha emanet et. Dünyaya iyilikten başka bir şey etme. Sonunda hepimiz öleceğiz biz çaresizce ona gonlümüzü bağladık. Ama dünyadan gecen herkes padişahlığı onda gördü. Öldüğünde büyüklüğü kimseye bırakmadı kendi kanını akıttı. Çünkü bu işle sana lanet okuyacak. Artık İranda hiç padişah kalmayacak. İranı alan kişi Anadolu'ya gelince şaşırma. Onuda ele geçirecek sonra padişah soyundan olan hiç kimsenin bir seçeneği kalmadı. Dünyada hiç kimse padisah olmayacak. Bir atlı geldiğinde bu ülkedeki bütün padişahlar gidecek" diyerek mektubu tamamlar.³⁰⁶

³⁰³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 962.

³⁰⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 967.

³⁰⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 968.

³⁰⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 967.

2.90. İSKENDERİN ANNESİNE MEKTUBU VE ONU ÖVMESİ

به بابل هم آن روز شد دردمند بدانست کآمد به تنگی گزند³⁰⁷
 ز بابل برو آورند آگهی که تیره شد آن فر شاهنشهی³⁰⁸

İskender bir gün hastalanır. Artık âfetin geldiğini bilmektedir. Sonra kâtibi yanına çağırır. Gönlünde her ne varsa ona söyler. Birlikte annesine mektup yazarlar. Mektupta şöyle yazmaktadır: “Kimse ölümü yakalayamaz. Benim dünyada payıma düşen iyi bir şekilde yaşamaktır. Sende ölümüne üzülme. Çünkü ölüm sözü dünyada ilk değildir. Ben şimdi Anadolu’nun büyüklerine bu ülkeden gittiklerinde senin emrinden ve isteklerinden başkasını yapmamalarını söylüyorum. Kimse seninle anlaşmaktan vazgeçmez.

İranlı bütün büyükler. Anadolu’lara zarar verir. Artık ülkeyi veriyorum. Her biri ülkeye padişah olduklarında artık Anadolu’ya gitmeye ihtiyaçları olmayacak. Anadolu düşmandan arınacak. Hazinemden her yüz yılda bin dinar dağıt. Öldüğümde beni Mısır da toprağa veriniz. Benim sözlerime itaat edin. Eger bir erkek doğarsa babamın adı dogmuştur. Ondan başka hiç kimse Anadolu’ya padişah olamaz. Çünkü o bu ülkeyi yenileyecek. Eğer ondan bir kız doğarsa Filipus’un oğluyla evlendirin. Bende burada bütün işleri yaptım. Başımı padişah sarığıyla bağlayın benim vücudumu pamuklara sarınız. Anneciğim yaşadığım sürece senin öğütlerine kulak verdim. Hindistan, Çin İran’dan her ne getirdiysem sen onları çoğalt ve bağışla. Senden uyanık olmanı istiyorum. Kendini fazla incitme” deyip mektubu bitirir. Onu mühürleyip göndermelerini emreder.³⁰⁹

³⁰⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 968.

³⁰⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 969.

³⁰⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 968.

2.91. ERDEŞÎR-İ BÂBEKÂN NIN DOGMASI

چو نماه بگزشت از آن ماه چهر یکی کودک آمد چو تابنده مهر³¹⁰
 ز پیش نیا کودک نیک پی به درگاه شاه ازدوان شد به ری³¹¹

Dokuz ay geçtiğinde ay yüzlü kadından güneş gibi bir çocuk dünyaya gelir. Onun adını Erdeşîr koyarlar. Onu görünce insanın içi huzur dolmaktadır. Doğumundan uzun süre geçer. Sonra Erdeşîr çok akıllı, yiğit bir delikanlı olur. Ona bütün hüneleri öğretirler. Onun yüzünün parlaklığı gökyüzüne ulaşmıştır. Bütün dünya onun varlığından haberdardır.

Ve şöyle söylerler: “*O savaş zamanında bir aslan gibidir*” Bâbek’e bir mektup yazar. Mektupta şöyle yazmaktadır: “Ey akıllı ve temiz düşünceli adam! Senin Erdeşîr adında bir oğlunun olduğunu duydum. Allah bağışlasın. Mektubu okuduğunda mutlu olacağım. Onu benim yanıma gönder. Her ne gerekiyorsa öğreteyim. Pehlivanlar arasında onu en iyi yapayım” deyip mektubunu tamamlar. Bâbek bu mektubu okuyunca çok mutlu olur. O mektubu okuduktan sonra ona bir cevap yazar. Mektuba şu şekilde başlar: “Şimdi o akıllı genci senin yanına gönderdim ona öğütler verdim. Sonra o saraya geldiğinde sende ona padişahlara yakışır bir şekilde davran” deyip mektubu tamamlar. Sonra Bâbek hazinesini açar. Erdeşîr’e çeşitli eşyalar verir. Mektupla beraber onu gönderir.³¹²

2.92. ERDEŞÎR’İN ERDEVÂNIN DERGÂHINA GELMESİ

چو آمد به نزدیکی بارگاه بگفتند با شاه از آن بارخواه³¹³
 شب و روز خوردن بدی کار اوی می و رود و رامشگران یار اوی³¹⁴

³¹⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 976.

³¹¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 977.

³¹² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 976.

³¹³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 977.

³¹⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 978.

Erdeşîr gözü yaşlı bir şekilde gelmektedir. Bütün işlerde herkese yardımcı olmaktadır. Kendi kendine Erdevân'ın bedenini dertten, onun ruhunu sıkıntıdan kurtar diye düşünmektedir. Sonra yüreği huzurla dolar ve çare aramak için bir mektup yazar. Olan her şeyi padişahı neyin kızdırdığını o mektupta anlatır. O mektubu Bâbek'in yanına gönderdiğinde bu işten hiç kimse konuşmamaktadır. Onun canı sıkılır. Hazinesini acar ve Erdeşîr'e gönderir.

Sonra kâtibe bir mektup daha yazmasını buyurur. Mektupta şöyle yazmaktadır: “Ey akıllı delikanlı! Erdeşîrle ava gittiğinde niçin onu üzdünüz? Bilki sen onun hizmetkârlarındansın. O sana hiç kötü bir şey yapmaz. Senin için biraz dinar gönderdim. Bu mektupta sana öğütler verdim. Bu dinarlar bittiğinde istersen tekrar gönderirim” deyip mektubu tamamlar.³¹⁵

2.93. ERDEVÂNIN GÜLNAR VE ERDEŞÎR'İN İŞİNDEN HABERDAR OLMASI

³¹⁶ چنان بود که بی ماهرخ اردوان نبودی شب و روز روشن روان
³¹⁷ سوی پارس آمد بجویش نهان مگوی این سخن با کس اندر جهان

Erdevân “*Mûbedlere o atlıyı getirdiler mi? Buradan ne zaman geçer?*” diye sorar. Onlardan bir şöyle der: “*Ey padişah güneş doğduğu zaman bu şehirden iki kişi geçti. Onun gibi birini asla görmedim. Simurg'un kanadı gibi güzeldir. Onun gibi cesurdur erguvan rengindedir. Onun gibi hızlıdır. Doğrusu hiç kimse onun gibi olamaz*”

Ona şöyle der: “*Şimdi artık buradan dönmem gerekir. Atlılar savaşıyor.*” Erdeşîr onun önüne oturduğunda artık elinde hiç bir şey kalmamıştır. Şimdi senin oğluna bir mektup yaz. Her şeyi ona anlat. Erdevân bu sözleri duyduğunda onun yaşlandığını bilmektedir. Sonra oğluna mektup yazar. Mektupta şöyle yazmaktadır: “Bilki benim tacıma göz koydun. Erdeşîr bizim yolumuzdan ilerledi. Şimdi o fars tarafına geldi. Sen gizlice onu aradın. Dünyada hiç kimse onun arkasından konuşmaz” diyerek mektubu tamamlar.³¹⁸

³¹⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 977.

³¹⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 980.

³¹⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 982.

³¹⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 980.

2.94. ERDEŞÎR'İN PADİŞAHLIK İŞİNE ÇARE ARAMASI

به بغداد بنشست بر تخت عاج نهاده بسر بر ز پیروزه تاج
سر کینه ورشام به راه آورند گر آیین شمشیر و گاه آورند³¹⁹

Bir gün Erdeşîr iyilik ve adalet hakkında konuşmaktadır. Onların hepsinin gerekli olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Kendi adaletinin mührünü göstermektedir. Ona göre etrafta hünersiz kimse kalmayacaktır. Onlara savaşta gürz ve ok kullanmayı öğreteceklerdir. Çocuklar onları öğrenmek için çalıştıklarında hepsini kusursuzca öğrenirler.

Kendi ülkelerinden o meşhur saraya gelirler. Savaş başladığında o delikanlı çocuklar atlılarla savaşır. Onlardan her bir tanesi işlerini akıllıca yapmak için iş bilir mübedlerle giderler. Onların savaştıkları kişiler hakkında padişaha mektup yazarlar. Padişah o mektubu okudugunda gençlere hazinesinden eşyalar verir. İşinde kötü olanları da görevinden alır.³²⁰

2.95. ŞÂPÛR'UN DOĞMASI

به دل گفت موبد که بد روزگار که فرمان چنین آمد از شهریار³²¹
بر آن راستی دل گواهی دهد مرا با پسر آشنای دهد³²²

Altı bin ordu Şâpûr'un önünde toplanırlar Şâpûr onları Tisfun'a gönderir. Gün aydınlandıktan sonra yola koyulurlar üç gün üç gece sonra orduya varırlar. Şâpûr'un Kayser'den yana hiçbir korkusu yoktur. Oradan davulun sesini ve muhafızların feryadını duyar. Çöl çadırlarla doludur. Hiç kimse onlardan haberdar değildir. Kayser de kendi sarayına mest olmuştur.

O ülkede hiçbir orduya yer yoktur. Şâpûr pehlivanı gördüğünde askerleri düşman ordusunun tarafına ceker. Gürzünü çeker. Onu iyiden iyiye bir telaş sarmıştır.

³¹⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 994.

³²⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 321.

³²¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 997.

³²² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 998.

Sanki gökyüzü terk edilmiştir. Sanki güneşten kan damlamaktadır. Askerlerden dağ görünmez hale gelmiştir. Şâpûr Kayserin bütün sarayını alt üst eder. Her yeri ateşe verir. Halkın çoğunu öldürür. Sonunda bütün insanlar Kayserden nefret eder. Ünlülerin çoğu cesur ve seçkin kişileri o saraya getirirler. Karanlık gittikten sonra güneşte görünmeye başlamıştır. Şâpûr kâtibe kâğıt kalem getiresini emreder.³²³

Sonra ülkedeki her bir padişaha mektup yazarlar. Mektubun başlangıcında şöyle yazmaktadır: “Bizi yaratan Allaha hamd olsun. Kimse ondan üstün değildir. Ondan başka kimse yaratıcı değildir. Şimdi Kayser de Allah’ın emrini yerine getirirse İran da acı tohumdan başka bir şey ekilmez. Onun akıllı ve rehberi olmaz. O artık İran tacını birine layık görüyorsa versin. Bu dünyaya bir şey bırakmadı. Allahın gücü bize yol gösterdi. Ordu artık bitkin düştü. Anadolu’dan herkes şehre geldi. Onları kılınçtan geçirdi. Hepsi adalet arıyordu. Bizim emrimize uydular” deyip mektubu tamamlar ve gönderir.

2.96. ANADOLULARIN BERÂNUŞ’U TAHTA OTURTMASI VE ONUN ŞÂPUR’A MEKTUBU

³²⁴ برانوش مردی خردمند بود روان و زبانش پر از پند بود

³²⁵ فرستاده برگشت و پاسخ ببرد سخنها یکایک برو بر شمرد

Berânuş çok akıllı bir adamdır. Anadoludaki ordular ona şöyle söyler: “*Bundan sonra sen Kayser ol. Bu ordunun büyüğü sen ol. Tacı ve tahtı getir. Bilki bütün ordular senin sözünü dinler.*” O zaman tahtı onun için süslerler. Berânuş tacıyla birlikte oturur. Bütün Anadolu halkı onu Kayser diye çağırırlar. Savaşın bir felaket olacağını anlar.

Sonra kâtip fasih güzel sözleri Şâpûr’a söyler. Sonra Allaha şükürlerle dolu bir mektup yazar. Mektuba şu şekilde başlar: “Senin tacın kalıcı olsun. Herkes sana kul köle olsun. Senin boş yere günahsız insanların kanını akıttığını biliyorum. Eğer İrec için ilk günah olsaydı Menûhçehr ona kendi cesaretini verirdi. Şimdi bedenini bu günden temizlerdi. Yeryüzünü kötülükten temizlerdi. Eğer İskender günah sahibi olsaydı bilki

³²³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 997.

³²⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1046.

³²⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1047.

artık Anadolu'da savaş biterdi. Sen gönlünü ferah tut. Bütün şehir bu kötülüklerden arınacak'' diye mektubu tamamlar ve mührünü basar.

Mektubu götüren kişi oraya vardığında Kayser'in mektubunu Şâpûr'a verir mektubu Şâpûr için okur. Şâpûrun gözleri dolar. Sonra kaşlarını çatar. Hemen mektuba cevap yazar. O mektupta iyi ve kötü her şeyi söyler. Şimdi sen akıllı ol. Halk ve çocuklarla birlikte benim önüme temiz bir şekilde gel. Böylelikle sizlerle savaşmam. Bilki dünya akıllı adamlarla doludur'' der ve mektubu tamamlar.³²⁶

2.97. BERANUŞ'UN ŞÂPÛR'UN YANINA GİTMESİ

برانوش چون پاسخ نامه دید زشادی دل پاک او بر دمید³²⁷
 ز شاهیش بگذشت پنجاه سال که اندر زمانه نبودش همال³²⁸

Padişah mektubun cevabını gördüğünde çok mutlu olur. Sonra ünlülerden yüz kişiyi çeşitli hediyelerle ödüllendirir. Hünerli olan kişilerin hepsi onun önüne gelirler. Dinarları Şâpûr'a verirler. Fakat padişah onların her birine layık taht verir. Sonra Şâpûr Beranuş'a şöyle der: *"Bilki Anadolu'dan İran'a uğursuz ve zalim bir insan geldi. Bütün şehirleri berbat etti. Ondan onra ordusunu Anadolu'dan sürmez. Yoksa Anadolu'dan kötülük eksik olmazdı. Şimdiden harap olmuş o şehirleri güzelleştirdim."* Beranuş ise şöyle cevap verir: *"İstedigini söyle"* Padişah'ta şöyle karşılık verir: *"İstersen bütün günahları bağışlarım. Ama bir yılda iki bin dinar vermen gerekir"* Beranuş padişahın söylediklerine şöyle cevap verir: *"İran senindir. O yüzden ben bunları kabul ediyorum."*

Daha sonra Şâpûr onları ağırlar. Onları Anadolu tarafına yollar. Onlar gittiklerinde Şâpûr da Allah'a dua eder. Kendi ordusunu mutlulukla gönderir. Ama insanlar bu olayı öğrenirler. Ve şöyle söylerler: *"Padişah nasibini aldı kendi askerlerini buraya getirtti. Çünkü o Hristiyanlığı sevmemektedir. Zerduştilik, Zend ve Avesta ve eski dini istemiyoruz."* Sonra herkes atına biner ve gider diğer taraftan Şâpûr'a haber gittiginde ordusu ona istediklerini vermez. Ordusunun çoğunu oraya gönderir. Daima ona öyle söyler: *"Peygamberin dini onu çekti. Övmeye gerek yok. Bir hafta sonra*

³²⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1046.

³²⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1047.

³²⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1049.

orada savaş çıktı. İnsanlar istemediklerini duydular. İran şehriyarı tarafından bir mektup yazarlar. İran'ın o ünlü padişahıda onları bağışlar. Ordularına oradan geri dönmelerini buyurur. Ondan sonra Şâpûr bütün dünyada ünlü olur.”³²⁹

2.98. BEHRÂM'IN NUMÂN'LA BABASININ YANINA GELMESİ

³³⁰ پـدر آرزو کـرد بـهـرام را چـه بـهـرام خـورشید خـود کـام را
³³¹ وز آن پس بران پند شاه عرب پرستش همی کرد در روز و شب

Behrâm şöyle söyler: “Senin yanında ne kadar kalırsam kalayım, babanla yüz yüze görüşmek istiyorum.” Babasının yanında onun yeri çok büyüktür. Şehre vardıklarında daima padişahlardan hikâyeler dinlerler. Diğer bir taraftan padişahda çocuklarının geldiğini duyduğunda onları karşılamaya gider.

İran padişahı Behrâm’i gördüğünde çok şaşırır. Ondan sonra ona bir sürü soru sorar. Onu teselli eder. Kendi yanında ona bir yer hazırlar. Numân’a sarayda bir yer verir. Behrâm için çok güzel bir saray seçer. Numân padişahın yanında bir ay kaldıktan sonra geri döner. Padişahda gece birini gönderir ve onu çağırır. Karşısında padişahlık tahtını tanıtır. O zaman ona şöyle der: “Munzer çok sıkıntı çeker. Ama bu işin ödülü benim yanımda kalmanızdır. Sözünü beğendim. Sende bu sarayda kal. Baban dört gözle seni bekler” Sonra Numân’a padişahın hazinesinden şehriyarın mektubuyla beraber elli bin dinar verir.³³²

Mektupta şöyle yazmaktadır: “Ben bu iş için ödül veriyorum. Böyle bir çocukla övünüyorum” Diğer bir taraftan Behramda Mûnzer için bir mektup yazar. Bu mektupta şöyle yazmaktadır: “Bilki benim işim burada bitti. Benim ümidim Padişahın yanına gelmek değildir. Benim burada çocuğum yok. Burada hizmetçi gibi değilim” ve mektubu tamamlar. Numân şehriyarın dergâhından gittiğinde Menzer’in yanına gelir. Mûnzer o mektubu öper ve onu görmekten memnun olur. Ona teşekkür eder. Sonra Mûnzer konuşur. Kâtip mektubu okuduğunda yüzü sapsarı kesilir. Sonra aniden o

³²⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1047.

³³⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1065.

³³¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1067.

³³² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1065.

mektuba öğütlerle dolu bir cevap yazar. Mektubun cevabında şöyle yazmaktadır: “Ey şefkatli! Akıllı ol. Başuna kafanı çevirme. İyilikle ona tapan ol. Bilki kötülükler büyüklerden geçer. Akıllı bir adam ol. Ben bundan sonra sana dinar, cevher gibi her ne varsa sana gönderiyorum kendine sıkıntıya sokma. Çünkü hiçbir hain seni sıkıntıya sokmaz. Gönderdiğim dinarları ne zaman kullanırsan kullan. Çünkü sana bir daha göndermeyeceğim. Sana çok teşekkür ederim. Sen iyilikle kötülüğü ayırt edemiyorsun” deyip mektubu tamamlar.³³³

2.99. İRANLILARIN MÛNZER'E MEKTUBU

³³⁴ چو ایرانیان آگهی یافتند یکایک سوی چاره بشتافتند

³³⁵ چو بشنید منزر را هدیه داد گسی کردش از شهر آباد شاد

İranlı'lar olaylardan haberdar olunca herkes çare aramaya başlar. Ama sonunda bu sıkıntıdan yorulunca karşı karşıya otururlar ve şöyle derler: “*Şimdi bu iş Anadolu'ların elinden geçti. Sonra şimdi bir çare aramak ve gönlü ve ruhu bu sıkıntıdan arındırmak gerekir. Şimdi artık konuşmak zamanı*” Büyük bir kâtibi Mûnzer'in yanına çağırır. Onunla konuşur.

Mûnzer'e şöyle yazar: “Şimdi dünyanın sana ihtiyacı var. Sen İran'ın koruyucususun. Bil ki İran tahtı, taçsız ve padişahsız kaldığında İran kana bulanır. Biz senin bu ülkeye başkan olacağını söylüyoruz. Çünkü bu sınırlar içinde senden değerli kimseyi görmedik. Şimdi her yerde senin yüzünden kan aktığını görüyoruz. Sen bundan önce böyle kötülük yapmazdın. Ama şimdi bedduadan korkmuyorsun. Şimdi elçi senin yanına geliyor” Genç çöle doğru gelir. İranlıların bu sözlerini menzire söyler. Mektubu verir. Padişah bu sözleri duyar. Ama hiç cevap vermez. Sadece şöyle der: “*Ey akıllı bu sözleri padişaha söyle*” Sonra Menzir ünlülerden birini Behramın yanına gönderir. Genç Behrâm'ı gördüğünde Allahın adını anar. Saçları mis kokmaktadır. Genç Behrâm'ı görünce aklını kaybeder. Bütün mesajları unuttur. Ona çok soru sorar. Genç Behrâmla karşılaştığında Behrâm ona İran bu sıkıntıdan nasıl kurtulur diye sorar.

³³³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1065.

³³⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1071.

³³⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1072.

Sonra genç bütün soruların cevabını söyler. Mektubu verir. Getirdiği mesajı hatırlar. Behrâm akıllı genci yanında bir kişiyle beraber Mûnzer'in yanına gönderir. Ve ona mektubun cevabını yazmasını söyler. Sonra “*Ne mesaj getirdiğine bak. Onun cevabını güzelce ver*” der. Genç bu sözleri dinledikten sonra mektubun cevabını verir.³³⁶

2.100. BEHRÂM-I GÛR’UN PADİŞAHLIĞI

³³⁷ به شاهی برو آفرین خواند هور چو بر تخت بنشست بهرام گور
³³⁸ رفتند با نامه ها موبدان سواران بیناداد و بخران

Behrâm-ı Gûr artık tahta oturur. O Allaha sürekli şükretmektedir. O hep şöyle der: “*Ben tacı ve tahtı kimseden almadım.*” Güneş gökyüzüne çıktığında padişah Behrâm tahta oturur. İranlılarda onun önünde toplanırlar. Sonra Behrâm ona şöyle der: “*Ey ünlü kişi! Biz Allah’a borçluyuz. Ama biz bu dünyada naz edemiyoruz. Pehlivanın atını istediler. Sarayı süslediler.*” Behrâm tahta oturduğunda şöyle der: “*Geleceğimizi gizlemen gerekmez. Biz Allahın varlığına şahitlik ediyoruz. Cennet de cehennemde vardır.*” Tahta oturduğu dördüncü gün tacını giyer ve şöyle der: “*Biliniz ki ben insanlardan mutlu oldum. Hazineleden değil. Çünkü bu dünya geçicidir.*” Beşinci gün de şöyle der: “*Biliniz ki ben asla birinin sıkıntısından mutlu olmadım*” Altıncı gün ise asla insanlara kötülük yapmadım der. Yedinci gün morali bozuk olanlarla dertleştim der. Sekizinci gün ise birinin onun yanına gelmesini emreder. Ona ülkedeki her bir ünlüye mektup yazmasını söyler.³³⁹

Mektupta şöyle yazmaktadır: “Biliniz ki Behram mutlu bir şekilde tahta oturdu. O padişah bağışlayıcı ve doğru bir insandır. Doğruluktan hiç ayrılmaz. Sonra herkes benim emrinden haberdar et. Sonra eğer diğerlerinden eksik ne görürseniz söyleyin. Sizlerde rehber olmaya çalışacağım. Sizlerden her biriniz kendi ülkenizin padişahı

³³⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1071.

³³⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1079.

³³⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1080.

³³⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1079.

olunuz. Kadınlarınızı ve çocuklarınızı koruyun. Akıllı insanlar olun. Ben size altın gümüş vereceğim” deyip mektubu tamamlar ve padişahın mührünü basar.³⁴⁰

2.101. MÜZECİ ÇOCUĞUN ASLANLA HİKÂYESİ

بدین گونه بگذشت سالی تمام همی داشتی هر کسی می حرام³⁴¹
چو می تان به شادی بود رهنمون بخشید تان نگر دد زبون³⁴²

Tahta oturduğunda sabahı dört gözle beklemektedir. Ordunun büyükleri de mutlu bir şekilde onun önüne gelir. Tam o sırada büyük bir adam gelir ve ona meyve verir. Padişah onu gördüğün de onu över. Ve pehlivanların arasında ona bir makam verir. Ona büyük anlamına gelen kebirî lakabını verirler.

O padişahla görüşmekten mutludur. Kadehini doldurur. Ansızın kadehi düşer. Büyüklerin önünde elini uzatır ve kadehini alır. Ayağa kalkar ve padişahın aklına gelir.³⁴³

Ve şöyle der: “Benim adım Kebirîdir. Ben bu şarap kadehini padişahın önünde içiyorum. Bilinizki ben yedi kadehi meclis önünde içtim. Sonra akıllı bir şekilde onuncuyu da içtim. Kimse sarhoş olduğumu duymamıştır.” O bu sözleri söyledikten sonra yedi kadeh daha içer. Sonra padişahın izniyle dışarı çıkar. Doğrusu kimse bunun nasıl yaptığını bilmez. Sonra o çöle gelir. Adamla kucaklaştığında atını topluluğun ortasından geçirir. Sonra atından iner. Ansızın şapkası yere düşer. Onun artık uykusu gelmiştir. Diğer bir taraftan onun önünde koşan bir grup onu ölü bulurlar. İki karganın onun gözlerini oyduğunu ve atınında onun yanında durduğunu görürler. Büyükler bunu gördüklerine inanamazlar. Diğer bir tarftan Behrâm yatağından kalktığında iyilikseverler yanına gelir ve şöyle der: “Bil ki çayırındaki bir karga onun gözlerini sarhoşluktan oyduklarında dünya şehriyarının yüzü bu sözleri duymaktan sararır. Bu olayın endişesi sarar.”

Sonra saraya gelir ve şöyle der: “Ey ünlü kişi! Biliniz ki bundan sonra hepiniz için ne pehlivan ne de önderim” Bir yıl bu şekilde geçer. Padişah da meclisi düzene

³⁴⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1079.

³⁴¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1088.

³⁴² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1089.

³⁴³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1088.

sokar. Meykosar'ın yerine padişahın mektubunu okur. Mecliste o artık şarabın kokusunu bile duymaz.³⁴⁴

2.102. BEHRÂM-I GÛR'UN DÖRT KIZ KARDEŞLE HİKÂYESİ

³⁴⁵ دگر هفته با موبدان و مهان به نجیر شد شهریار جهان
³⁴⁶ چنین گفت مهتر که این روی و موی ز چرخ چهارمخود آورد شوی

Küplerin çoğuna yağ doldururlar. Otuzbin deveden de süt yaparlar. Sonra Behrâm duyduklarını padişahın yanında yazar. O mektupta ilk önce Allaha dua ederler. Sonra insanları dertlerinden kurtarana teşekkür ederler.

Ve şöyle devam eder: “Ey dünya padişahı! Herkes senden memnundur. Senin adaletin dağları aşmıştır. O bu hazineleri senin bulduğunu unutmuş. Ama dünyanın bütün işleri olması gerekenden daha iyidir. Padişahta bu olaylardan çok memnundur. İyilerin arasında dünyada hiç kimse onu adını duymamıştır. Ne padişahı tanıyorlar ne de Allah'ı. Hiçbir şeyden memnun olmuyorlar. Ama kendisi yalnızdı. Ve üzgün bir şekilde oturuyordu. Doğrusu bu padişahтан sadece zulüm kaldı. Ama bu sözler beni günaha soktu. Bilki eğer istersen sadece bu hazineden birtanesini alabilirsin. Biz değişik yazılarında okuduk. Ama henüz bu hazinelerin sayısı belli değil. Bu sözleri söyleyen kişi bize bunları söyledi. Yeryüzündeki altın ve gümüşte bunlardan fazladır. Şimdi ben bunları istiyorum. Gözyaşlarımı akıttım” der ve mektubu tamamlar. Onu gönderir.

Behrâm o mektubu okuyunca üzülür. Sonra kâtibi yanına çağırır. Behruz'a bir mektup yazar. İlk önce Allah'a şükreder. Sonra mektuba şöyle devam eder: “Sen bana adaletli olursan bu adama çabucak mal vereceğim yazmışsın. Ama bil ki bu adam bu hazineleri çaldı. İnsanlara da kötü önder oldu. O nankör biriydi. Allahtan hiç korkmuyordu. Çölde kurtlarla kuzulara bir aradaydı. Yeryüzünde de taşlarla mücevherler aynıdır. Şimdi bizde bu sıkıntıdan kurtulamıyoruz. Ünlülerden başka kimseyi hatırlamıyoruz. Babamda adaletli değildi. Şimdi artık kimse bu büyüklerden değil. Sonra sen bütün istekleri yerine getirdin. Onları bağışladı. İhtiyacın olanları

³⁴⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1088.

³⁴⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1091.

³⁴⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1093.

sakladın. Ya onların günlerini kötü ettin ya da onları işsiz bıraktın. Hiç kimseye dinar vermedin. Bu yüzden bu dinarlar seninle beraber toprak olacak. Çünkü sende toprağa gideceksin” deyip mektubu tamamlar.³⁴⁷

2.103. ÇİN HAKANININ İRANA ORDU GÖTÜRMESİ

³⁴⁸ پس آگهی آمد به هند و به روم به ترک و به چین و به آباد بوم

³⁴⁹ همی باز ایرانیان چشم داشت ز دیر آمدن دل پر از خشم داشت

Sonunda Hindistan, Anadolu, Türk ve Çin ülkeleri Behrâmın oyun oynadığından haberdar olurlar. O hiç kimseyi insan yerine koymamaktadır. Anadolu’dan İran’a haber gittiğinde Hakan bir orduyu toplar. Ve İran’a sürer. Bütün yaşlılar Behram’ın önünde toplanırlar. Behrâm ise bu orduların onunla beraber savaşa gelmelerini istemezler.

Şefkatlilerde padişahın savaştan kaçtığını sanarlar. Sonra askerler mübedlerin önünde toplanırlar ve şöyle söylerler: “*Behrâm tahtı bıraktı. Bize hiç hazine bağışlamadı. Her yerde kendi canını satıyor. Kendini hiçe sayıyor. Eğer Behrâm küçük bir orduya giderse bu ümitsizlik belirtisi değildir. Sonra biliniz ki sizin endişeleriniz kötü olacak*” İranlılarda şöyle söylelerler: “*Behrâm bu orduyu nasıl götürür. Biz üzüliyoruz ordularda yerlerinde kalmadılar. Bizde dik başlılarla kavga ettik.*” Sonra İranlılar çare bulması için akıllı bir mübed seçerler. İranlılar tarafından Çin şehriyarına bir mektup yazarlar. Mektubun başında şöyle soylerler: “Biliniz ki biz köleyiz. Senin emirlerini yerine getiriyoruz. İranda her ne varsa senin yanına gönderiyoruz. Çünkü Türklerle savaşıcağız” deyip mektubu tamamlar.

Bütün ünlü kişilerle beraber Hakan’ın yanına geldik. Büyüklerin mesajını ona verdik padişahın gönlü bu mesajda mutlu olur. Padişah da o Hakan’a değerli sözler söyler. Sonra Hakan Türkler’e şöyle der: “İran’ı savaşız ele geçirebildin mi?” Hakan o elçiye dinar verir. Sonra ona mektubun cevabını yazar. Ve mektuba şöyle başlar: “Akıllı kişileri sen koru. Bende doğru söyleyen her kişiye uyum göstereyim. Ben ordularla

³⁴⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1091.

³⁴⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1118.

³⁴⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1120.

birlikte Merv'e geldiğimde oradakiler çok şaşırdı. Sonra oradan kalktım" deyip mektubu tamamlar.³⁵⁰

2.104. BEHRÂM-I GÛR'UN KARDEŞİNE MEKTUBU

چو شد کار توران زمین ساخته دل شاه از اندیشه پر داخته³⁵¹
همان نیز هر سال با باژ و ساو به درگه شدی هر بودیش تاو³⁵²

Turan işini bitirince padişahın gönlü endişeyle dolar. Sonra Türklerin savaşı hakkında bir mektup yazar. Mektubun başında şöyle der: "Bu dünyayı yaratan Allah'a şükürler olsun. Büyük küçük herkes onunla anlaşmıştır. Herkesin kaderi ona bağlıdır. Çin sınırlarından bir mektubu İran'daki kardeşime ve de İran'daki büyüklere yazıyorum. Bizim savaşımızı gören herkesin bu savaşı araması lazım. Öyle bir ordu ki sanki gökyüzü onun tozundan kendini kirletiyor. Ülkenin hepsi kan gölüne döndü. O tahtan indi. Hakan savaş zamanında esir kalır. Şimdi o atıyla beraber eli kolu bağlı. Gözleri kan dolar. Şimdi bende askerlerimle bu mektubu getireyim" deyip mektubu tamamlar.

Mektubu eline alınca padişah mutlu olur. Mûbedler onun önüne gelirler. Sonra mektubun cevabı yazılır. Ve şöyle başlanır: "Bilki İranlılar dertten ve sıkıntıdan dolayı artık ümitsizliğe kapıldılar Çin Hakanı kendine sığınacak yer buldu. Onların bu işi ne düşmanlıktan ne sıkıntıdandır. Şimdi eğer padişah onları affederse onların karanlık gecesi gündüz olacak" deyip mektubu tamamlar ve gönderir.³⁵³

2.105. BEHRÂM-I GÛR'UN VEKİLLERİNE ÖĞÜT MEKTUBU

سوم روز بزم ردان ساختند نویسنده را پیش بنشاختند³⁵⁴
جهان جوی کرد از جهاندار یاد که یکسر جهان از آن گونه شاد³⁵⁵

³⁵⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1118.

³⁵¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1122.

³⁵² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1123.

³⁵³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1122.

³⁵⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1124.

³⁵⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1125.

Akıllılardan bir meclis oluşturulur. Ve mektup yazmaya karar verirler. Mektubun başında yeri göğü yaratan Tanrı'ya şükür ederler. Ve mektuba şöyle devam ederler: “Bütün iyilikler sadece Allah’tan gelir. Akıl arar ve bilginlere danışır. Kötü huylu kimseyi gönülden uzaklaştırır. Her işte akıllı rehber yapar. Adaletli olan kişi iyilik bulur. Asla kötülük bulmaz. Biliniz ki sıkıntılardan sitem eden kişi çare bulacaktır. Sonra sıkıntılar kaybolana kadar çalışıldı. Üzgün gönüllerden hüznün alındı. Çünkü dünya kimseye kalmayacak. Şimdi ben kendim bu sözlere bir örnek olayım. Ama ben sadece bir orduyla oraya gittim. Sonunda bütün kötüler öldüler.”³⁵⁶

Hakan gibi bir ünlü kaldı ve tahta gecti. O bana liderlik eden önder kişiydi. Bundan sonra yedi yıla kadar dünyada kimseden haraç istemeyeceğim. Valiyede bir mektup yazdım şehrin bütün işsizleri adına mutluluk buldum. Onların isteklerini yerine getirmek için bizim yanımıza gönderin bizim hazinemize ihtiyaç duymasınlar. Onlar sadece Allahtan istesinler. Sizler de bizim bu anlaşmamızdan mutlu olunuz. Kölelerin hiç yiyeceği yoktur. Çünkü onlarda kendi davranışlarının köleleridir. Güçlü olan herkes çocuklarını iyi yetiştirirler. Ellerini hiçbir şeyden uzak tutmazlar. Söylediğim her şeyi yapınız. Anlaşmayı bozmayınız” deyip mektubu tamamlar.

Sonra bu mektuba hemen cevap gelir. Mektubun başında şöyle yazmaktadır: “Dünya padişahı akıllı gönlü cömert iyi ahlaklı bir İnsandır” der ve mektubu tamamlar.³⁵⁷

2.106. BEHRÂM-I GÛR’UN ŞENGÛL’E MEKTUP YAZMASI

وزیر خردمند بر پای خواست چنین گفت کای داور داد و راست³⁵⁸

به نزدیک شنگل سپهدار هند ز دریای قنوج تا مرز سند³⁵⁹

Padişah ayağa kalkar. Ve şöyle der: “*Ey akıllı kişi! Dünya onun bildikleriyle kör oldu. Bizim ülkemizden ne sıkıntılar ne zorluklar geçti. Şimdi bunları düşünmek gerekir. Sen bir padişahsın artık niçin Çin’den istemek gerekiyor. Şimdi düşün ve bunu araştı*” Bu sözleri duyan padişah endişeye kapılır. Dünyası kararır. Sonra şöyle der: “*Ben bu iş gizli bir çözüm buldum. Dünyada hiç kimseyle konuşmayalım sadece padişahı görmeye*

³⁵⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1124.

³⁵⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1125.

³⁵⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1134.

³⁵⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1135.

gidelim. Elçiyi onun yanına gönderip bir mûbed çağır. Ona misk ve kâğıt getirmesini söyle.” Sonra beraber bir mektup yazarlar.

Mektubun başında ilk önce Allaha şükür eder. Sonra şöyle devam eder: “Allah birdir. İyiliği ve kötülüğü o yaratmıştır. Kim iyiliği seçerse ona kötülük gelmez. Eğer bir taca sahipsen iyilik ve çirkinlik benim bahanem olsun. Sonra sen tahta çıktığında doğruluk azalır. Bilki böyle yapmak herkesin geleceğinde vardır. Biz senin atalarına taptık. Senin babanda bizim padişahlarımızın önünde kul oldu. Bizden hiç kimse bu işe ortak olmadı. Şimdi Çin Hakanları Çin’den İran’a gelir. Her şeyi de buraya getirdiler. Bilki benim savaş aletlerim vardır. Bunlar seni benim gönlümde kalıcı yapar. Çünkü hiçbir ordu Hindistan’da değildir. Şimdi ben elçiyi senin tarafına gönderdim” deyip mektubu tamamlar ve gönderir.³⁶⁰

2.107. ŞENGÜLÜN BEHRÂMIN MEKTUBUNA CEVAP VERMESİ

چو بشنید شد نامه را خوستار شگفتی بماند اندر آن نامدار³⁶¹

نخواهیم باز اندر آن مرز تو چو پیدا شود مردی و ارز تو³⁶²

Behrâmın sözlerini duyunca mektubunu getirmelerini ister. Onun için mektubu okurlar.

Sonra mektuba cevap olarak şöyle der: “Ey akıllı adam! Bu sözleri söylerken acele etme. Bilki bu padişah kendinden büyüktür. Senin yolun kötülüklerle doludur. O ister orduyla ister hazineyle olsun ülkeyi sıkıntıya sokmaz. Ben Hindistan’a gelmeyeceğim. Bilki bütün padişahlar turna kuşunun kanadı gibidirler. Kimse yıldızlara, gökyüzüne gidemez. Siz ne padişahlıktan ne insanlıktan nasibini almamışsınız” deyip mektubu tamamlar.³⁶³

³⁶⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1134.

³⁶¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1136.

³⁶² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1137.

³⁶³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1136.

2.108. ÇİN FAGFURU'NUN BEHRÂM GÛR'A MEKTUBU VE ONUN CEVABI

چو زین آگهی شد به فغفورچین که با فر مردی ز ایران زمین³⁶⁴
بر آن نامه بنهاد مهر و نگین فرستاد نامه بر شاه چین³⁶⁵

İran'dan bir adamın geldiği haberi gelir. Bir pehlivan doğmuştur. Şengül'de onun kızlarından biridir. Çin Fağfur'u makamına bir mektup yazar. Mektubuna şöyle başlar. Mektubuna şöyle başlar: “Dünya padişahı büyüklerin tacını senin yanına gönderdim. Bilki senden bize hep haber gelir. Ve de bu ejderhalar ve kurtlar kılınçtan korkarlar. Sen bu hükümdarla yükseldin. Şimdi sıkıntı çekme buraya gel. Bu ülkede istediğin kadar kal. İran padişahı ile savaştığında sen yanıma geldin. Artık buraya gelmekten sıkılma İran'a dönmek istersen de dön” deyip mektubu tamamlar.

Mektup Behrâm-ı Gûr'a ulaştığında gönlünde bir sevinç uyanır. Sonra kâtibi mektuba cevap vermek için yanına çağırır. Mektuba şöyle başlar: “Mektubun bana geldi. Senin gökyüzünde Çin ülkesinden başka bir şey görmüyorum. Sen mektubunun başında taca ve tahta layık olduğunu yazmışsın. Ama bilki sen hep büyüyeceksin. Çünkü padişahlık sadece Behrâm-ı Gûr'a aittir. Ondan başka kimseyi layık görmüyorum. Artık ben Hindistan'da sıkıntı içindeyim. İstediklerini İran'a gönderdim. Sonra bilki Allah bizi bunlara el uzatmaktan uzak tuttu. Söylediğin her şeyi kabul ediyorum. İran padişahınada söyleyeceğim. Allah'ın sayısız selamı senin üzerine olsun”

2.109. BEHRÂM-I GÛR'UN HALKTAN ALDIĞI HARACI GERİ VERMESİ

چو باز آمد از راه بهرام شاه به آرام بنشست بر پیشگاه³⁶⁶
نهادند بر نامه بر مهر شاه هیونی بر افکند هر سو بر راه³⁶⁷

³⁶⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1143.

³⁶⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1144.

³⁶⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1151.

³⁶⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1152.

Behrâm ne kadar çok hazinesi olsa da haraç toplayanların sesini duymaktan hiç hoşlanmamaktadır. Hazine bekçisi padişahı gördüğünde hazinenin yanından uzaklaşır. Uzun günler sıkıntı çeker. Sonunda padişah onların sayısını öğrendiğinde şehriyarın önüne endişeyle gelir ve şöyle der: “*Senin hiçbir şeye ihtiyacın yoktur. Hazinenden herkese verdin*”

Behrâm da şöyle karşılık verir: “*Artık padişahlık bitti. Çünkü dünya üç günlüktür. Hiçbir iyiliği ve kötülüğü benden gizlemeyiniz. İnsanların sözleri karşısında cesur olunuz. Bizi iyi ve kötü bütün olaylardan haberdar ediniz. Dünyada hiçbir iyilik ve kötülük gizli kalmaz.*” Akıllı kişiler olaylardan haberdar olunca padişah tarafından her bir ülkeye mektup yazarlar. Ve mektuba şöyle başlarlar: “İnsanlarda akıl kalmamış. Dünyada savaştan ve kan dökmekten başka bir şey bilmiyorlar. Gençler artık büyükleri tanımıyorlar. Gençlerin gönlü sadece bir şeyler bulmak istiyor. Mûbedler ve padişahlar hiç düşünmüyorlar” deyip mektubu tamamlar.³⁶⁸

Behrâm-ı Gûr bu mektubu okuduğunda mutlu olur. Her bir ülkeden birer sınır muhafızı seçer. Onlara herkese çare bulmak için Allahın emirlerini yerine getirmelerini buyurur. Uzun günler gecer. Sonra İran şehriyarı bir mektup yazar. Onlara şunları sorar: “*Acaba şimdi dünyada ne faydalıdır. Bu padişahlığa biz seçilemeyiz.*” Bu sorulara cevap olarak şöyle yazarlar: “*Padişahın bu adaletinden artık kimse dönmez. Tarlalarda faydasız bitkiler yeşeriyor.*” Behrâm bunları duyunca onlara cevabında şöyle yazar: “*Biliniz ki öğlene kadar güneş yükselecek. Ülkede ne varsa değer kazanacak*” deyip mektubu tamamlar.³⁶⁹

2.110. BEHRÂM-I GÛR’UN LÛRYÂN’I HİNDİSTAN’DAN ÇAĞIRMASI

وز آن پس به هر موبدی نامه کرد کسی را که درویش بد جامه کرد³⁷⁰
سگ و گرگ همسایه و هامراه بد ز دی شب و روز پویان به راه³⁷¹

Behrâm mûbedlerden gelen mektupları okuduktan sonra onlara cevap yazar. Bu mektupta onlara şunları sorar: “Acaba dünyada kim sıkıntı çekiyor. Kimin eli boş ve

³⁶⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1151.

³⁶⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1152.

³⁷⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1153.

³⁷¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1153.

kimin sıkıntısı vardır. Bizi dünya işlerinden haberdar ediniz. Beni bir kılavuz gibi aydınlatın” deyip mektubu tamamlar. Sonra her bir mübedden cevap gelir. Cevaplarda şöyle yazmaktadır: “Dünyanın tamamını kalkınmış görüyoruz. Ama fakir insanlarda vardır. Biz onlara bir şey vermiyoruz. Çünkü biz onları faydasız görüyoruz. Onlar kendilerini korusunlar” deyip mektubu tamamlarlar.³⁷²

2.111. BEHRÂM-I GÛR’UN OĞLU YEZDGİRD’İN PADİŞAHLIĞI

چو شد پادشاه جهان یزگرد سپاه پراکنده را کردگرد³⁷³
هر آن چیز کاید همی در شمار سزگر نخوانی ورا پایدار³⁷⁴

Yezdgird padişah olunca orduları toplar. Sonra mübedler ve büyükler onun önünde otururlar. Padişah da altından tahta oturur. Sıkıntı içindedir. İlk önce şöyle der: “Biliniz ki günahlarından ders çıkartan herkes kin ve nefretlerden sakınsın. Her kimin gönlünde kötülük varsa onun derdine çare yoktur. Beğenmedigin şeyleri başkasına verme eğer birine iyilik edersen onun yüzüne vurma. Her zaman sabırlı ol. Şimdi bana yardımcı olursan sana öyle bir mektup yazarım ki kimse eksikliğini kabul etmez. Yezgird adaletli bir dünyaya sahiptir. Günler ona mutluluk getirir. Her yere sayısız asker gönderir. Dünyayı düşmandan uzak tutar.”³⁷⁵

2.112. PİRÛZ’UN TAHTA OTURMASI VE İRAN’DA YEDİ YIL KURAKLIĞIN SÜRMESİ

ز هرmez چو پیروز دل شاد شد روانش ز اندیشه آزاد شد³⁷⁶
زمانه برست از بد بد گمان به هر جای برزه نهاده کمان³⁷⁷

³⁷² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1153.

³⁷³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1145.

³⁷⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1156.

³⁷⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1145.

³⁷⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1159.

³⁷⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1160.

Pirûz artık tahta oturmıştır. Tahta oturmasından bir yıl gecer. Ama bu bir yıl daha da kötüye gitmektedir. Kimse bu durumdan memnun değildir. Kuraklık gittikçe belirgin hale gelmektedir. Artık su bulamamaktadırlar. İnsanlar suzuluktan ölmektedirler. İran padişahı bu durumu görünce dünyadan vergiyi kaldırır. Şehrin ambarlarını gizler. Herkese koyun ve inek gibi hayvanlar verir. Onların arasından istediğini satar. Sonra Pirûz dünyada ambarlarına ihtiyaç olduğunu bildirmek için mektuplar yazar. Mektuba şöyle başlar: “Yaşlı, genç, çocuk herkes ekmek bulmak için ambarlarda yiyecek saklayanların kanını dökeceğim” deyip mektubu tamamlar.³⁷⁸

2.113. HÛŞNEVÂZ’IN PİRÛZ’A MEKTUBU

چو بشنید فرزند خاقان که شاه ز جیحون گذر کرد خود با سپاه³⁷⁹
چو این کرده شد نام یزدان بخواند ز شهر سمرقند لشکر براند³⁸⁰

Birgün padişah Pirûz ordularıyla birlikte Ceyhun’dan geçer. Behrâm-ı Gûr’un anlaşmasını bozar. Bu ülkede savaş yeniden başlar. Hûşnevâz deneyimli kâtibi yanına çağırır.

Sonra şöyle devam eder: “Bilki ben adaletli padişahın anlaşmasından dolayı seni pehlivan sanmışım. Senin padişahlığının geleceği böyle değildir. Şimdi sen bu anlaşmayı kırıyorsun. Şimdi ben de kırıyorum” der. Hûşnevâz, bu mektupta her şeyden haberdar eder ve mektubu gönderir.³⁸¹

2.114. SUFRÂ’YİNİN HÛŞNEVÂZ’A MEKTUBU

بدان گه که پیروز شد سوی جنگ یکی پهلوان جست بارای و سنگ³⁸²
برین همنشان رود بگذاشتند همی راه را خانه پنداشتند³⁸³

³⁷⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1159.

³⁷⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1161.

³⁸⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1162.

³⁸¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1161.

³⁸² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1166.

³⁸³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1167.

Pirûz savaş alanına doğru giderken akıllı bir pehlivan seçer. Oda deneyimli bir adamdır. O sıralarda Pirûz'un olaylarını Sufra duyar. Gözlerinden yaşlar akar. Pehlivanlık elbisesini giyer. Bir ay orada kalırlar.

Sufra devamlı şöyle söylemektedir: “*Belaj acaba o şehriyarın nefretini nasıl unutabilecek.*” Sonra faydasız olduğunu görünce padişahlık tahtını giyer. Orduları toplar. Sonra onlara dirhem verir. Onları mutlu eder. Ardından tatlı dilli bir elçi ister. Gözlerimizden artık kan damlamaktadır. Sonra bir mektup yazmaya karar verir. O mektupta Cemşid'den bir sürü öğütler vermektedir. Sonra elçiyi Belaj'ın yanına gönderir. Ve adama şöyle der: “Ey padişah! Sen bu ölümden üzülme çünkü bu herkesin başına gelebilecek bir olay” Elçi gidince Sufra ağlamaya başlar. Orduları hazır eder. Zâbulistân'dan Merv'e gelir. Akıllı ve uyanık gönüllü birilerini seçer. Kâtibe kâğıt kalem hazırlamasını söyler.

Hûşnevâz'a bir mektup yaz ve onda şunları söyle: “Kendini Allah'ın önünde günahkâr yaptın. Gölgen inleyecek. Padişah günahsız ölecek. Senin babanda Behrâm'ın önünde kül oldu. Şimdi kin dolu bir şekilde Merv'e gittim. Ele geçirilen bütün tutsakları senden alacağım. Turan topraklarını Merv'e getireceğim. Artık dünyayı senin çocuklarının önüne sereceğim. Senin ülkeni kana bulayacağım. Ordularını yok edeceğim” deyip mektubu tamamlar.³⁸⁴

2.115. İRANLILARIN KÖTÜ DÜŞÜNCESİ

³⁸⁵ چنين بود تابيست و يك ساله گشت به جام اندرون باده چون لاله گشت

³⁸⁶ بفرمود پس تاش بی جان کند برو بر دل و دیده پیچان کند

Bir gün Şâpûr ordusunu yanına çağırır. Sonra bütün yollar onlara açılır. Artık muradına erer. Tahtın kenarına otururlar. Ve ona şöyle der: “*Bilki padişahın tacından hiç fayda görmedim. Benim padişahlık ünüm boşunadır. Bütün padişahlık faydaları Sufrâ'yındır. Bu adaleti herkes biliyor. Sonunda bir gün bedenim yorgun düşecek. Doğrusu eğer kardeşim İran'da padişah olursa daha iyi olacak*” Şâpûr şöyle söyler:

³⁸⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1166.

³⁸⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1178.

³⁸⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1181.

“Ey şehriyar! Bu iş için kendini sıkma senin akrabaların sana destek verecek. Sonra ona bir mektup yazman gerekir.”

Ve şöyle söyle: “Padişahlıktan benim kârım yoktur. Artık bundan sonra padişah olmak istemiyorum. Ne zamana kadar senin davranışlarından şikâyet edeyim. Bilki ona bir mektup yazdığımda ordularla savaşmaktayım. Artık onun önünde hiç konuşmayacağım.” Sonra kâtibi çağırırlar. Şâpûr o sözleri padişaha söyler. Sonra kâtip mektubu bitirir ve padişahın mührünü basar.³⁸⁷

2.116. KOVÂZ’IN ENÛŞÎRVÂN ADIYLA HUSREV’İN YERİNE GEÇMESİ

³⁸⁸ پسند آیدد چون ز من بشنوی ³⁸⁹ بر آن شاه کاباد شد زو زمین	یکی نامه فرمود بر پهلوی که جاوید هر کس کند آفرین
---	--

Kovâz’ın padişahlığının kırkinci yılıdır. Bir gün gönlüne ölüm korkusu düşer. Sonra uygun bir mektup yazar. Mektubun başlangıcında Allah’a şükreder. Hiç kimse padişahlığın başında onu böyle görmemiştir. Onu seçen herkes için asla kolay olmayacak. Şimdi Kovâz’ın yazdıklarını gören herkes mutlu olur. Kötü düşünceli olanlar ise üzülür. Mektupta şunlar yazmaktadır: “Ben bu mübedlerin işini araştıracağım. Sizlerde asla onun sözlerinden dönmeyiniz. Ondan mutlu olunuz.” Sonra Kovâz mektuba mührünü basar.³⁹⁰

2.117. ENÛŞÎRVÂN’IN ÇALIŞANLARINA MEKTUBU

³⁹¹ به قیصر یکی نامه فرمود شاه ³⁹² سخنهای قیصر همی کرد یاد	نویسنده ای خواست از بارگاه بیامد بر شاه ایران چو باد
--	--

³⁸⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1178.

³⁸⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1186.

³⁸⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1187.

³⁹⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1186.

³⁹¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1195.

³⁹² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1196.

Enûşîrvân işbilirlerin işini bütün dünyaya duyurur. İyi ve kötü olan her şey açığa çıkar. Bütün dünyayı adalet kaplar. Koyun, kurt hepsi su içecek. Ondan sonra Enûşîrvân Pehlevce bir mektup yazar. Mektubun başında Allah’a şükreder.

Sonra şöyle devam eder: “Sizi bizim gözümüzde değersiz yaptılar. Biliniz ki onun bize ihtiyacı yoktur. Sanat bizim zamanımızda ortaya çıkmıştır. Allah’a kendini adayan kimsenin ona hiç ihtiyacı yoktur. O bize adaletli olmayı emretti. Allah’ın önünde herkes eşittir. Herkesin kulluktan başka işi yoktur. Bizi sadece doğruluğa iter. Biliniz ki eğer bu dünyada bağdan bahçeden başka imkânlar olmadı. Bizim gönlümüz sadece adaleti seçti. Şimdi Allah padişahlığı güneşten daha parlak yaptı. Artık kimse bir koyunu bile incitmeyecek. Kuraklık, susuzluk ve açlıktan kimse ölmeyecek. Şimdi bu artık taht ve tac için tartışmayacağız” deyip mektubu tamamlar ve gönderir.³⁹³

2.118. BÂBEK’İN HUSREV VE ORDUNUN ONA VERİLMESİNİN HİKÂYESİ

ز شاهان که با تخت و افسر بندند به گنج و به لشکر توانگر بندند³⁹⁴
سخنها چو بشنید موبد ز شاه همی آفرین خواند بر تاج و گاه³⁹⁵

Hiçbir padişah Enûşîrvân gibi taca, tahta sahip değildir. O çok akıllı bir padişaktır. Birkaç gün geçtikten sonra Hûrşîd yüzünü gösterir. Padişahın sarayından çıkar ve şöyle der: “*Ey İran ordusu! Bütün aletleri ok, kemendi Bâbek’in sarayına götürün*” Ordular bunun üzerine dediklerini yaparlar.

Bâbek orduya bakar. Ve şöyle der: “*Bugün mutlu bir şekilde dönün. Üçüncü gün Huruş gelir*” Bir asker bizim bu sarayımızın yanından geçer. Onun adı ordunun divanında yazılmamıştı. Biliniz ki bu divandan geçmesi için korkmamak gerekir” Sonra Husrev demirden külahını giyer. Altın zırhını giyer. Gürzünü alır. Atına biner ve gider. Sonra savaş aletlerini Bâbek gösterdi. Bâbek o padişahı akıllı bulmuştur. Sonra ona şöyle der: “*Ey padişah ebedi ol ve ruhun bedeninden daha faydalıdır. Adaleti ancak senden öğrengin*” O bu sözleri dinledikten sonra atını bir sağa bir sola götürür ve gider.

³⁹³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1198.

³⁹⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1187.

³⁹⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1189.

Bâbek ona bakar ve çok şaşırır. Bâbek bir gün padişahın koltuğundan kalkar. Onun karşısına gelir ve şöyle söyler: “*Ey padişah! Bir gün ben kul oldum. Kalbimde sadece adalet vardır. Akılı bir kişi doğruluğu arar*” Padişah ona şöyle der: “*Ey akılı adam! Sen asla doğru yoldan ayrılma. Her işinde adaletli ol*” Bâbek bu sözleri duyduktan sonra o padişaha şöyle der: “*Ben senin ki gibi padişahlık görmedim. İran’da senin gibi bir padişahlık tacı görmedim. İran da senin gibi birine rastlamadım.*”

Enûşîrvân da ona şöyle der: “*Bizim tacımız ebedi olacak. Dünyada padişahlıkta doğruluktan başka bir şey gelmez. Ben daima endişe içindeyim. Ama bu sözleri sana ben söylüyorum. Devletin sahip olduğu hazineden fakirlerde faydalansın diye dua ediyorum. Bu düşüncelerimi dile getirmek için pehlivanlara, akıllılara ve ünlülere mektup yazdım*” der

O mektupta şöyle yazar: “Akıl sahibi olan herkes küçük oğullarını büyütsünler. Onları bizim savaş meydanımıza gönderin. İniş ve çıkışlarla savaşı bilmelerine gerek yok. Sadece gürz, kılıç ve akıla düşmanla savaşmayı bilmesi gerekir. Sizin çoğunuz niçin hünersiz kalsın” deyip mektubu tamamlar.³⁹⁶

2.119. ENÛŞÎRVÂN’IN KAYSER’E MEKTUP GÖNDERMESİ

³⁹⁷ نویسنده ای خواست از بارگاه به قیصر یکی نامه فرمود شاه
³⁹⁸ پیامد بر شاه ایران چو باد سخنهاى قیصر همی کرد یاد

Bir gün padişah Enûşîrvân kâtibe bir mektup yazmasını buyurur. O mektubun başında Allah’a şükrederler ve şöyle devam ederler: “Doğrusu kimsenin isteklerini yerine getirmek için yardımcı olmadım. Şimdi sen Kayser olursun, sonra sadece Anadolu’nun padişahı olursun. Ve artık hiçbir zaman kırbaçla savaşma. Ama eğer olayı kurdun pençesinde ararsan kendini büyük bir sıkıntıya sokacağını bilmelisin. Eğer orduları Mamzir(İslam peygamberlerinin birinin adı)’e gönderirsen sana ne hazine ne de tahtı bırakacağım. Bu ülkeyi bırakma. Ama eğer bu sözlerden vazgeçersen senin tahtını alt üst edeceğim” deyip mektubu tamamlar.

³⁹⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1187.

³⁹⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1195.

³⁹⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s.1196.

Elçi mektubu Kayser'in önüne bırakır. Husrev'in bütün dileklerini hatırlatır. Kayser bu sözleri duyunca mektubu okur. Mektubu okuduktan sonra yüzü sararır. Sonra kâtibi çağırır. Birlikte mektubun cevabını yazarlar. Mektupta iyi ve kötü her şeyi yazarlar. İlk önce Allah'a dua ederler. Sonra şöyle devam ederler: "Eğer dünya alt üst olursa senin kılincından olsun. Sonra kendi sarayına bak. Bir Anadolu'nun soyundan asla keyan soyuna dönmeyeceğini bil. Şimdi eğer şehriyar olursan ben küçük değilim orduların başıyım İskender'in İran'a ne yaptığını duydun mu? O padişah bizdendi. İskender'in kılıcı saklıdır şimdi biz çölün tamamını dolastık. Enûşîrvân da büyüklerden hiçbirini dinlemez. Dünyada sadece kendini düşünür" der ve mektubu tamamlar.³⁹⁹

2.120. ENÛŞÎRVÂN'IN KAYSERİN SAVAŞINA ORDU GÖTÜRMESİ

⁴⁰⁰ چو بر خواند آن نامه را شهریار بر آشت با گردش روزگار
⁴⁰¹ اگر کشته بودی و کر بسته خوار به زندان پیروزگر شهریار

Bir gün Enûşîrvân Âzergoşesp ateşkedesini rüyasında görür. Uzaktan bir atlı görür oradan bir ağaç dalı alır. Gözlerinden yaş akmaktadır sonra ateşkedeye gider. Altın kaplamalı bir taht koyarlar. Zend ve Avestayı koyarlar. Mûbed onları yüksek sesle okur. Sonra bütün büyükler mücevher seçerler. Enûşîrvân yaklaştıkça ondan liderlik, güç ve rehberlik istemektedirler. Sonra o da kullarına bir şeyler bağışlar. Ordularını ateşkedenin etrafından çeker. Enûşîrvân yanına akıllı bir kâtip çağırır. Ona gereken sözleri söyler. Ve mektup yazmasını buyurur. Mektuba şöyle başlar: "Dünyadaki bütün korkaklar bizim düşmanımızdır. Siz hepiniz adalet arayınız. İsteddiğiniz her şey bir orduda vardır. Kimseden korkmayınız" der ve mektubu tamamlar.⁴⁰²

³⁹⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1195.

⁴⁰⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1196.

⁴⁰¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1198.

⁴⁰² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1196.

2.121. ENÛŞÎRVÂN'IN HASTA OLMASI

هم از نوش زاد آمد این داستان که یاد آمد از گفته ی باستان⁴⁰³
 بدین پادشاهی نباشد رواست که فر پسر افسر چهر ماست⁴⁰⁴

Birgün padişahın o güzel tahtının başladığı duyulur. Sonra köşkün kapısını açar. Her taraftan bir takım ordular gelmektedir. O zamanlarda divanı olan herkes Enûşîrvân'ın zindanında bağlanmıştır. Nûşzad delilerin hepsini serbest bırakır. Bütün korkaklar meclisin önünde toplanırlar. Annesi de padişah'tan birtakım hazineler alır. Herkes onun hakkında konuşmaktadır. Ehvaz ve Şüşter'den hiç kimse onun yanında değildir. Sonra o kendi başına bir mektup yazar. Ama sanki o mektup Kayser'den ona gelmiştir.

Mektuba şöyle başlar: “Sen bizim dinimizdensin. Nûşzad'ın bütün şehri günahkârlarla doludur” der ve mektubu tamamlar. Hüsrev'in oğlu meydana bir haber getirir. Meydan bekçileri atlıyı padişah tarafından gönderirler. Onun hakkında gizli olan her şeyi duymuşlardır. Elçi Enûşîrvân'ın yanına gelir. Ve Nûşzad işleri hakkında duyduğu her şeyi söyler. Mektubu verir. Padişah bu sözleri duyunca mektubu okur. Okuduktan sonra üzülür ve çok şaşırır. Sonra kâtibi yanına çağırır. Kızgın sözlerle ve ah dolu bir mektup yazar. İlk önce Allaha şükür ederler. Sonra hepsi Allah'ın buyruğu altında olduğunu belirtirler. “Onun emirleri sonsuzdur. Padişahlığı asla sona ermeyecektir. Eğer bir kişi kötü bir üne sahip olursa dünyada çok kalması uygun olur. Çünkü sonunda herkes ölecektir” der ve mektubu tamamlar.⁴⁰⁵

2.122. ÇİN HAKAN'ININ SAVAŞININ HİKÂYESİ

چه گوید سخنگوی با آفرین ز شاه وز هیتال و خاقان چین⁴⁰⁶
 بزرگان هیتال و مردان کین به شاهی برو خواندند آفرین⁴⁰⁷

⁴⁰³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1204.

⁴⁰⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1207.

⁴⁰⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1204.

⁴⁰⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1232.

⁴⁰⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1234.

Bir gün sözcü padişah'tan ve hakandan duyduğu her şeyi hatırlatır ve şöyle der: “*Bütün dünya boyunca ünlülerden hiç biri hakan gibi değildir.*” Bütün halk Ceyhun ırmağının kenarına gelirler. Başkomutan ordu, hazine ve tacıyla birlikte Çaç tarafına gider. O zamanda büyüklük ve bilginlik sözleri bütün dünyada büyüklerin arasında dağılmıştır. Hakanda İran şehriyarı ile dost olur sonra bin dinar hazine getirmesini buyurur. Büyüklerin arasından da birtane sözcü secer ve kâtibi yanına çağırır. Bir mektup yazmasını buyurur. İlk önce Allah’a binlerce kez dua ederler. Sonra olan biten her şeyi anlatırlar.⁴⁰⁸

2.123. ÇİN HAKAN’ININ ENÛŞÎRVÂN’A MEKTUBU

409 ز لشکر سخنگوی ده بر گزید که هم گوید و گفته داند شنید
410 بگفتی که چون شاه نوشین بدیده ندیده است پیر و جوان

Bir gün hakan sözcülerin arasından İranlıların dilini çok iyi konuşabilen on kişiyi seçer. Sonra onlara öyle güzel bir mektup yazdırır ki on süvaride şehire doğru yola koyulurlar. Husrev onların geldiğini duyduktan sonra padişahlık sarayını süsletir. Süs eşyası getirmelerini buyurur. Onları mutlulukla köşke getirirler. Mektupla on elçi ve ikramlar gönderir. Onlar padişahı gördüklerinde muradına ererler. Hakan hakkında bir çok soru sorar. Elçi onun önünde başını yere koyar. Çin hakanının mesajını verir. Kuşun kanadına yazılan mektubu önüne koyarlar.

Sonra Allah’a şükür ederler artık hazine ordu ve savaşla büyüklüğünü padişahlığını gösterir. Üçüncü gün şöyle devam eder: “Bilki Çin Fağfuru dünyada sadece bana itaat edecek kızını bana verdi. Onun ordularıda bizim emrimizden çıkmadı” Sonra şöyle der: “Ben bu kinden uzaklaşmak için şehirden gittim. Hazineyi ve tacı aldım.” Sonra akıllı, yiğit ve lider birinden haber gelir.⁴¹¹

⁴⁰⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1232.

⁴⁰⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1237.

⁴¹⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1238.

⁴¹¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1237.

2.124. ÇİN HAKAN'ININ ENÛŞÎRVÂNA ÇEVAP YAZMASI

بفرمود تا پیش او شد دبیر
ابا موبد موبدان اردشیر⁴¹²
هر آن کس که سیر آید از روزگار
شود تیز و با او کند کارزار⁴¹³

Enûşîrvân Çin hakanının mektubuna cevap yazacaktır. Kâtibi yanına çağırır. Mektubun başında yeri göğü yaratan Allah'a şükür eder. Ve şöyle devam eder: “Biz hepimiz kuluz, o padişaktır. Onun aklına güç yetmez. Bir an bile onun emrinden çıkmayız. Allah'a bizi yarattığı için minnettarız. Bir zamanlar boşuna kan döküldü. Onun tuzağından kurtulamadılar.

Artık hazinen ve orduların hakkında konuşursan bilki aklın yoktur. Sen şimdiye kadar büyük bir tac görmemiştin. Bunları kimseye söylememen gerekir. Ama bizim dünyamızdaki büyükler görmüşlerdir. Çin denizinde su olduğunu bilmiyorum. Benim hazinelerim yeryüzünün tamamını sardı. Üçüncü gün benim dostluğumu istedi. Gönlnü daima bizimle süsledin. Bilki bizim de savaşa ihtiyacımız yoktur. Asla kimseyle savaşmak istemeyiz. Bevîje çok fazla savaş meydanı görmüştür. Allah sana yardımcı olsun. Tahtını ve tacını ebedi kılsın” der ve mektubu tamamlar.⁴¹⁴

2.125. HAKAN'IN KIZINI ENÛŞÎRVÂN'A VERMESİ HAKKINDA MEKTUP

چو خاقان چین آن سخنها شنید
بپژمرد و شد چون گل شنبلیله⁴¹⁵
شهنشاه بشنید ازیشان سخن
برو تازه شد روزگار کهن⁴¹⁶

Bir gün Çin hakanı hakkında duyduğu sözleri duyunca çok üzlür. Sararıp solar. Sürekli o sözleri düşünmektedir. Bu dertli düşüncelerle oturur. Mecliste şöyle der: “Ey

⁴¹² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1240.

⁴¹³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1242.

⁴¹⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1240.

⁴¹⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1240.

⁴¹⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1242.

akıllılar! Bu işin çaresi nedir söyleyiniz. Şimdi o savaşta öne geçmemiz gerekir. Bizim zamanımız kötülenecek. Mübedler bizim hakkımızda her şeyi soylediklerini duymuşlar.”

Sonunda Hakan şöyle der: “*Bu işin çaresi padişahın yanına bir pehlivan göndermemizdir. Bizim bir sürü güzel kızımız var. Onlardan birini İran padişahına veriniz.”* Bu şekilde kendi düşüncesini kafasından atar. Artık kimse ondan kötü bahsetmez. İleri gelenler Hakanın düşüncesini beğenirler. Sonra Hakan sözcülerin arasından iyi konuşan üç kişiyi seçer. Onlara cevabı söyler. Hepsi hazineyi açar ve şöyle derler: “Doğrusu hazineyi niçin saklamak gerekir. Şimdi eğer padişah kızlarından birini benim yanıma getirirse daha iyi olur. Bu olay senin için daha faydalıdır. İran’da Çin’den ayrılmayacak. İranın saygınlığı artacak” deyip mektubu tamamlar. Ve onu mühürlerler.⁴¹⁷

2.126. ENÜŞÎRVÂN’IN MEHRAN SETAD’A MEKTUP GÖNDERMESİ

⁴¹⁸ نویسنده ی نامه را پیش خواند ز خاقان فراوان سخنها براند

⁴¹⁹ برو شهر یاران کنند آفرین همان پر هند سر فرازان چین

Bir gün padişah kâtibi yanına çağırır. Onunla Hakan hakkında konuşurlar. Daha sonra o mektubun cevabını yazar. İlk önce Allah’ın adını anarlar. Ve şöyle devam ederler: “Bütün dünya onun emriyle ayaktadır. O iyi ve kötülerin rehberidir. İsteddiği herkesi en üst mertebeye ulaştırır. Biz ondan gelen her şeye razıyız. Eğer kalbinde kötülük olursa o kötülük bir gün seni bulur. Bu elçi güzel sözlerle Hakan tarafından yanına gönderildi. Kızı hakkında Hakan’ın gizlediklerini bana söylediler. Gönlüm her zaman onunla mutlu oldu. Şimdi akıl sahibi birini yanına gönderdim” der ve mektubu tamamlar.

⁴¹⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1240.

⁴¹⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1242.

⁴¹⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s.1244.

2.127. ÇİN HAKAN'ININ KIZINI MEHRAN SETAD'LA BİRLİKTE GÖNDERMESİ

چو بشنید خاقان دلش گشت خوش بخندید خاتون خورید فش⁴²⁰
سزوار او جای بگزید شاه بیاراستند از پسی ماه گاه⁴²¹

Artık Mehran Setad'ın kızı padişahın emriyle onun babasının liderliğini kabul eder. Hakan da kızını o tellala verir ve o da kabul eder. Cariye mutlu bir şekilde padişahın önüne gelir. Daha sonra Hakan hazineden bir süs eşyası getirmelerini buyurur. Hazinelerin en büyüğünü verirler. Sonra Hakan filin üzerine altın ve gümüşten şemslar koymalarını emreder. Sonra artık bayraklar da asılır. Bayrağı yerden göğs çıkarırlar. Bayraklarla gökyüzünü süslerler. Çarşıda her yere cevherler koyarlar. Çin hakanı kendi oğluna otuz tane ay yüzlü cariyel gönderir. Onlarla bir ordu gönderir ve onlara kırk tane de hizmetçi gönderir. Sonra Hakan boş zaman bulunca İran şehriyarına bir mektup yazar.

İlk önce Allah'ı över ve sonra şöyle devam eder: “Bil ki dünya padişahında bana göre büyü vardır. Ona bağlanmak sadece bu kızın peşinde olmamaktır. Ben mübedlerden padişahın büyüklüğünü duyduğumdan sonra padişaha gitmek için bir yol arıyorum. Bütün dünyada hiçbir padişah onun gibi adaletli değildir. Onu bu yiğitlikle onun tahtını ve tacını Allah daim etsin. Şimdi gözlerimi padişaha diktim. Gözlerim ona kul oldu” der ve mektubu tamamlar.⁴²²

2.128. ENÛŞÎRVÂN'IN PÎRÛZ'LA BERABER İRAN'A GERİ GELMESİ

به تخت آمد از جایگاه نماز سپاهش به رفتند گرفتند ساز⁴²³
بستان چین با چهل اوستاد همی راند از پیش مهران ستاد⁴²⁴

⁴²⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1244.

⁴²¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1249.

⁴²² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1244.

⁴²³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1247.

⁴²⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1249.

Bir gün Enûşîrvân tahta oturur. Onun orduları gitmeye hazırlanır. Sonra padişaha yapılan iyilikleri hatırlarlar. Onlarla dinar, tac, kemend ve atları da gönderir. Artık bütün biniciler oturmuşlardır. İran padişahı onları Tisfun'a gönderir. Bütün hazineleri de Tisfun'a götürür. Ordudan bir kişi bile orada kalmaz. Padişahlar ve İranlılar Azerbaycan'a gelirler. Her ülkeden bir ordu onun önüne gelir. Gilan'dan bir ordu gelir. İran'ın büyük padişahı onları görmekten mutlu olur. İran'ın düzlükleri tuzaklarla doludur. Her bir şehirden geçen padişahı ordular hiçbir tarlaya zarar vermezler. Hiç kimseden ekmek, su istemezler. Yollarda uyurlar. Bu şekilde dünyayı dolaşırlar. Bir gün daha geçince Kayser gümüş, altın ve dinarlarla yoldan gelir. Hayvan derilerini dinarlarla korurlar. Sonra Kayser İran'ın ünlü şehriyarına bir mektup yazar.

Sonra elçiği gönderirler. Ve mektubu okurlar. Kayser o mektupta sıcak mesajlar verir ve şöyle der: *“Gönderilen her şeyden fazlaca gönderin”* İran padişahı onları kabul eder. Hazinelerini gönderir. Sonra tahtan iner ve atını sürer. Azergoşesp ateşkedesine doğru giderler.⁴²⁵

2.129. BOZORGMİHR'İN TAVLAYI YAPMASI VE ENÛŞİRVÂN'IN ONU HİNDİSTAN'A GÖNDERMESİ

⁴²⁶ بشد مرد دانا به آرام خویش یکی تخت و پرگار بنهاد پیش
⁴²⁷ ز گفتار او شد رخ رای زرد چو بشنید گفتار شطرنج و نرد

Bilgin Bozorgmihr sarayına gider. Önüne bir pergel ve tahta koyar. Sonra endişeyle gider. Gönlü endişelerden kararmıştır. Yeni fikirler aramaktadır. Hintlilerin düşüncelerine bakar. Kendini sıkıntıya sokar. Sonra aklına bir fikir gelir ve tavlayı koyar. Ve fildişinden iki tane bilye yapmalarını buyurur. Bu şekilde satranç için bir yer yapılır.

Her iki taraftan da savaş meydanını süslerler. İki asker bahse girer. Hava kararmıştır. Orduya her taraftan insanlar gelmişlerdir. İki tane de değerli padişah vardır. İkisi de birbirine iyi davranmaktadır. Birbirlerine sitem etmemektedirler. Onların emirlerine göre her iki taraftan ordular hızlı bir şekilde savaşa başlarlar. Daima

⁴²⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1247.

⁴²⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1259.

⁴²⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1269.

birbirlerinin önüne geçmektedirler. Bazen dağda bazen çölde savaşılmaktadırlar. Ordudan biri diğerini yalnız bıraktıkları zamanda biri yenilmektedir.

Bozorgmihr tavlayı süsler ve padişahın önüne koyar. Padişahın güçlerinin önüne koyar. Padişahın güçlerinin hepsini bir bir padişaha gösterir. İran padişahı şaşırmıştır. Bozorgmihr'e şöyle der: *"Ey akıllı adam! Mutlu ol ve günlerini hep mutlu bir şekilde geçir."* Sonra İran padişahı kervancıya iki bin deve getirmesini emreder. Sonra onları Anadolu'dan, Çin'den, İran'a getirirler. Padişahın hazinelerinden yüklerler. O kervan şehriyar'ın sarayından gider. Sonra elçiye yanına çağırır. Düşmanlar sözünü ona söyler. Sonra bir mektup yazar ve mektubun başında Allah'a şükreder. Sonra mektuba şöyle devam eder: *"Ey padişah! Senin mesajını duydum. Emrini yerine getirdik. Hep iyi şeyler düşündük. Sonunda bu oyun bitti. Şimdi akıllı br mûbed iki tane yüklü deveyi senin yanına getiriyor. Bil ki o tavlayı da satrancı da duydum. Hiç kimsenin bu oyunları bilmediğini görüyorum. Bu oyunu oynayacak olanlar güzel düşüncelere sahiplardir. Ama eğer onların rehberleri çalışıyorlarsa ve bu oyunu yerine getirmezlerse bir elçi gönder."* der ve mektubu tamamlar.⁴²⁸

2.130. HİNDİSTANLI BİLGİNLERİN TAVLAYI ÖĞRENMESİ

بیامد یکی نامور کدخدای فرستاده را داد شایسته جای⁴²⁹
برین داستان بر سخن ساختیم به طلحند و شطرنج پرداختین⁴³⁰

Bir gün ünlü büyüklerden biri gelir. Elçiye uygun bir yer verir. Sarayı süslerler. Mey ve çalgıcılar getirirler. Hindistanlı bir hafta zaman ister bilginler ve ünlü kâtipler toplanırlar. Tavlayı isterler. O bir hafta içinde yaşlı, genç herkes oynar.

Ama sonunda sekizinci gün bir mûbed şöyle der: *"Bil ki hiç kimse bu oyunu tamamen bilmez."* Rey bunları duyunca üzülür. Dokuzuncu gün Bozorgmihr Rey'ın önüne gelir. Ona şöyle der: *"İran padişahının burada sıkılmasına gerek yoktur"* Hindistanlı büyükler herkesin kenara çekildiğini duyarlar. Bozorgmihr bu sözleri onlardan duyunca oturur. Sonra tavlayı kendi önünde açar. Oyunun bütün kurallarını

⁴²⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1259.

⁴²⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1260.

⁴³⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1261.

hatırlar. Ordular tavlayı ona gösterirler. Sonra bilginlerden bir şamata kopar. Sonra Rey iki bin tane deve getirir. Sonra onları bir takım hazineler yüklerler. Onları İran padişahına gönderirler.

Hiç kimse şimdiye kadar onun gibi bir kervan görmemiştir. Bozorgmihr de çok mutlu olur. Hindistan padişahına bir mektup yazar. Mektuba şöyle başlar: “Bil ki Rey-hind hiç kimsenin Enûşîrvân gibi bir padişah görmediğine tanıklık eder. Hiç kimse onun gibi bilgili değildir. Sanki yeryüzündeki her şey onundur. Bil ki bu şahitliği korkudan yapmıyorum. Şimdi ben sana bir yıllık azık gönderiyorum. Eğer daha fazla istersen gene göndereceğim. Oyun için gereken şeyleri de gönderiyorum” deyip mektubu tamamlar.⁴³¹

2.131. KELİLE VE DİMNE'Yİ İNCELEMESİ İÇİN HİNDİSTAN'DAN SÖZCÜ GETİRMELERİ

نگه کن که شادان بر زین چه گفت بدان گه که بگشاد راز از نهفت⁴³²

ازاین دو یکی نیست جاوید نیست بیودن تو را راه امید نیست⁴³³

Enûşîrvân herkese bilgi ver mübedlerden sarayına doktorlar, sözcüler ve ünlü rüya tabircilerini getirmelerini ister. Onların arasında her yerde adı duyulmuş biri daha vardır. Her şey için ondan faydalanılabilen bir doktordur.

Bir gün ünlü şehriyarın önüne gelir ve şöyle der: “*Ey bilgin padişah! Ben bugün bir fasikül gördüm. Onda Hindistan dağında ağaçların yapraklarında rehberlerin topladığı yazmaktadır. Eğer onu öldürürsen ölü aniden seni koruyacak. Şimdi ben İran şehriyarının izniyle bu zor yolu kolaylıkla geçerim ve birçok bilgin de bu mucizeyi yerine getirmem için benim rehberim olacak. Doğrusu ölü beden canlanacak. Enûşîrvân'ın dünyada niçin padişah olduğu bellidir.*” Sonra padişah ona şöyle der: “*Şimdi bu mektubunu Rey-hind'in yanına götür. Putperestlere oku ve bil ki bu işe bütün dünya şaşırarak. Her ne gerekiyorsa Ray-hind'in yanına götür. Çünkü hiç şüphesiz ona*

⁴³¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1260.

⁴³² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1276.

⁴³³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1280.

bir rehber olman gerekir.” Sonra Enûşîrvan hazineye açar. Padişaha bir takım eşyalar gönderir.

Sonra bir gün Rey’in önüne gelir. Ve şöyle der: *“Hindistan’a kadar sana bir yer vereceğim. Padişahın hazinesini mühürlediler. Bir kişi senin rehberin olsun. O sırrın sahibi Kelile’dir. Hazineden bana bir şeyler verdiler”* Rey bunun için epey üzülmemektedir. Ve şöyle der: *“Şimdiye kadar kimse bunu benden hiç istememişti. Ama eğer Enûşîrvân canımı ve ruhumu isterse ondan esirgemem. Bu şekilde onun hepsini oku”* Sonra şöyle der: *“Ey şehriyar! Ben söylediğin herşeden çok uzak bir işe sahip değilim”* Sonra Gencûr Kelile’yi getirir. Bir onu bizim rehberimizin yanında okutur. Kitabın her sayfasını sabaha kadar okur. Sonra Enûşîrvân’a bir mektup yazar. Keliledeki gizli olan her şeyi mektupta yazar. Elçi o mektubu Enûşîrvân’ın yanına götürür. O çok mutlu olur. Sonunda Enûşîrvân’dan o mektuba cevap gelir.⁴³⁴

Mektupta şöyle yazmaktadır: *“Bil ki o bilgi denizi benim yanıma geldi. Geri dönmek şartıyla Rey’in yanına geldi. O ağzını açınca Rey onu kucakladı. Ve onun için elbise yaptı. Birgün Enûşîrvân’ın sarayına gittiğinde o padişahın yanına gider. Gördüğü ve duyduğu her şeyi ona anlatır. Padişahta ona şöyle der: “Ey kendini beğenmiş adam! Doğrusu benim ruhum yaşıyor. Şimdi sen hazinenin anahtarını Gencur’dan al. Orada her şey var. Ama birgün Gencur’un canı sıkıktır. Padişahın elbiseleirinin hiçbirini istemez. Sonra kıymetli elbisesini giyer. Husrev’in sarayına gider. Onun tahtının yanına vardığında o tebrik eder.”* Şehriyar bir gün şöyle der: *“Ey sıkıntı çekmiş! Niçin hiç sormadan padişahın hazinesinden aldın ve gittin? Hazine bir insana sıkıntı getirir”* O da padişaha şöyle der: *“Senin tacın gökyüzünden dahada yüksektir. Bilki padişahlık elbiseni giyen herkes artık taht ve iyi bir baht buldu. Artık beni şehriyarın elbisesi ile görenlerin gönülleri karardı. Şimdi padişahı beni hep hatırlamasını istiyorum. Ama arzu ediyorum ki Bozorgmîhr bu sıkıntıya bir çare bulsun”* ve bu mektubu yazar. Şehriyarın emri ile ilk önce bana liderliği anlatır. Sonra padişah Bozorgmîhr’e şöyle der: *“Bu arzuyu gizlemene gerek yok”* Bozorgmîrh mektubun başında sıkıntılardan bahseder. Hüzünlü bir mektup yazar.⁴³⁵

⁴³⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1276.

⁴³⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1277.

2.132. ENÛŞÎRVÂN'IN OĞLU HURMUZD'E ÖĞÜT VERMESİ

بفرمود کسری که آید دبیر نویسد یکی نامه ی دلپزیر⁴³⁶
 ابو القاسم آن شاه پیروز و راد زمانه به دیدار او شاد باد⁴³⁷

Husrev bir gün kâtibi yanına çağırır. Güzel bir mektup yazdırır. Mektupta o büyük padişah tarafından istekler dile getirilmektedir. Adaletli padişah hazine, taç ve kılıç verir. Ve bize öğütlet verir. Bu güzel mektubu o çocuğa vereceğim. Allahtan mutluluk, liderlik iste. Taht ve tacınla mutlu ol. Asla gönül sırrını arama. Adaleti başkalarının gözünde arama. İyiliğide ölçülü yap.

Tecrübeli kişilerin sözünü dinle. Gönلünü hazineyi artırmak için sıkıntıya sokma. Bilki adaletli olmak her zaman iyidir. Sonra sen adaletten başka bir şey isteme. Padişahların tacı nerededir. Büyükler neredeler. Bu saray kimseye kalmayacak. Asla ordularına fazla kan dökmeleri için emir verme. Bu öğüt dolu mektuba bak. Biz bu mektupta senin için iyilik istiyoruz. Gözünü bilgiyle süsledik. Gece gündüz bu mektubu oku. Dünya senin tacınla parlayacak” Enûşîrvân bu öğütleri yazar ve onları hazinesiyle birlikte gönderir.⁴³⁸

2.133. MÛBEDİN ENÛŞÎRVÂN'A SORU SORMASI VE ONUN CEVABI

یکی پیر بد پهلوانی سخن به گفتار و کردار گشته کهن⁴³⁹
 بود تا به جای است چرخ و زمین ابر جاناش از بخردان آفرین⁴⁴⁰

Pehlevi dili konuşulan çok eski bir dildir. Mektuba verilen cevapta Pehleviçe şöyle yazmaktadır: “Bir gün bir mûbed Enûşîrvân’a sorar. Onun gizlediği ve Allah’ında onun arzusuna cevap verdiği şey nedir, ona güzel bir baht bağışla. Ama herkes gökyüzüne el kaldırıp, Tanrı’dan bir şeyler isteyecek.” Ama onun gözleri dolar. Sonra

⁴³⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1290.

⁴³⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1291.

⁴³⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1290.

⁴³⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1291.

⁴⁴⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1297.

padişah Enûşîrvân mûbed'e şöyle der: "Senin Allah'tan isteğin sınırlı olsun. Ama ölçüyü aşıyorsa mûbed sorar: *"İyiliğe ve güzelliğe kin layıktır"* Enûşîrvân da şöyle der: "Sıkıntı çeken herkes hazineye ulaşır. Ama onu bağışlamazsa tahta layık olmaz."⁴⁴¹

2.134. ENÛŞÎRVÂN'IN OĞLUNA MEKTUP YAZMASI VE ONUN CEVABINI GÖNDERMESİ

چنین دیدم از نامه ی باستان ز گفتار آن دانشی راستان⁴⁴²

ستاره تو گفتی به آب اندر است سپهر رونده به خواب اندر است⁴⁴³

Bilgin mektubunda eski zamanlardan bahsetmektedir. Anadolu ülkesinden padişah Hüsrev'e haber gelir: *"Sen yaşa ve bil ki Keyser öldü. Artık onun ömrü bitti. Husrev onun ölümüne çok üzülür ve sararıp solmuştur. Sonra bir elçiyi İran'a gönderir. İyi dileklerini bildirir"* ve şöyle der: *"Hiç kimse bu kötülüklerden kurtulmayacak."* Sonra yüzü sararır ve dertli bir mektup yazar.

Şöyle der: "Onun ölümünden Allah sana yaşam ve mutluluk verdi. Bil ki her can ölmek için doğmuştur. Biz bu sarayda kalmayacağız. Eğer ne zaman tacını ve külahını başına koyduğumuzda yine de ölümün pençesinden kurtulamayacak. Ölüm yaklaştığında artık Kayser ve hakan birdir. Şüphesiz ölüm başını toprağa götürecektir. Duydum ki: "O tahta oturdun ve onun bahtını süslemişsin. Şimdi her ne gerekiyorsa attan, hazineden ordular iste" deyip mektubunu tamamlar.

Mektubu padişaha verir. Bir haftalığına Kayser'in yanına döner. Kayser onlara şöyle der: "Sen kendini biliyorsun. Bu mektubun cevbanı yaz. Onda iyi kötü her şeyi anlat." Mûbed şöyle der: "Dünya padişahının emrinden geçmem" deyip mektubu tamamlar. Sonra bütün mûbedler meclisten kenara çekilirler. Mektubun cevabını yazarlar. Ve şöyle derler: "Buldu" deyip mektubu tamamlar. Padişaha da ancak böyle bir mektup yakışır. Şimdi bilki Kayser gençtir. Sonra bir yılı ölümle mahvetme.

⁴⁴¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1291.

⁴⁴² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1297.

⁴⁴³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1298.

Mektubun başında kendini üstün kılma. Bilki Kayser bir mektup yazıp onda kendini uygun buldu” deyip mektubu tamamlar.⁴⁴⁴

2.135. ENÛŞÎRVÂN’IN OĞLU HURMUZD’E MEKTUP YAZMASI

جهان را نمایش چو کردار نیست نهانش بجز رنج و تیمار نیست⁴⁴⁵
کنون تاج و اورنگ هرمزد شاه بیارایم و بر نشانم به گاه⁴⁴⁶

Bir gün Enderz’in aklına Enûşîrvân gelir. Ve şöyle der: “*Hurmuzd’ün sözleri bitince mûbed söze başlar. Ve sevgilinin mesajını Hurmuzd’e yazar.*” Sonra bir mektup yazmaya karar verir.

Mektubun başında Tanrıya şükrederler ve şöyle devam ederler: “Bu öğütler Kevaz’ın oğlu içindir. Ey oğul! Bil ki bu dünya sıkıntısız, üzüntüsüz, dertsiz, zordur. Bunlardan nasibini alan herkes kana bulanacak. Ey akıllı kişinin oğlu onun işinden sakın. Her zaman onunla mutlu ol. Gönlünü sıkıntıdan kurtar. Yinede bu mutluluklar yerini bulacak. Bilki biz bu dünyadan endişeyle gittiğimizde çok kötü olur. Bu padişahlık tacını ararız. Biz akıllı çocuğuz. Ama ben seni daha akıllı buldum. Sonra Kevâs beni mutluluğa ulaştırdı. Onun hayatından yıllar geçti. Şimdi bende yetmiş dört yaşına geldim. Seni dünyada şehriyar yaptım. Bu işte iyilikten başka bir şey aramadım. Şimdi bilki eğer kendi hanedanına adaletle yaklaşırsan sen kendin de cenneti bulursun.

Hiç kimse büyük değildir. Sabırlı olana kadar akıllı ol. Çünkü şehriyar beğenmez. Gönlünü ve beynini kötülüklerden uzak tut. Bil ki adaletlilerin yeridir. Benim çocuklarımın arasında ve kabilem de yer alan herkes benim ölümümünden zarar görecektir. Doğrusu bütün dindarların bu mektubu okuması gerekir. Hurmuzd’ün işini asla boş çevirmez. Onsuz hiçbir iş yapma” der ve mektubu tamamlar.⁴⁴⁷

⁴⁴⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1297.

⁴⁴⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1306.

⁴⁴⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1308.

⁴⁴⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1306.

2.136. HURMUZD'UN GOŞTÂSB'I ÖLDÜRMESİ

چنین بود تا شد بزرگش راست بدان چیز بر پادشا شد که خواست⁴⁴⁸
 که این روزگار خوشی بگذرد زمانه دم ما همه بشمرد⁴⁴⁹

İran büyükleri ordular gelene kadar meclis sarayına geri dönerler. Komutan her şeyi alır ve pehlivanlarla birlikte şehriyarın yanına gider. Herkes kendi yerine oturur. Bir grupta ayakta kalır. Sonra şah Behrâm'a doğru yönelir ve şöyle der: “*Acaba bu sarayda olan Simâh hazineye ya da sıkıntıya layıkmıdır*” Behrâm şöyle duymuştur: “biliniz ki dünya padişahanın sorusu nasıldı” kendi kendine şöyle düşünür.

Bizim bu meclis arasında mezardan başka bir şeyimiz kalmayacak. Sonra şöyle devam eder: “*Ey padişah Simâh'ı asla anma. Çünkü İran onun yüzünden virane olmuştur. Onun hiç akli yoktur. Söylediği her şey kötüdür*” Simâh bu sözleri duyduğunda kötü konuşur. “*İyi ve kötü olan her şeyi bana verdin. Acaba sen bana yardım edecekmisin*” Sonra Behrâm da Simâh'a şöyle der: “Bil ki sen dünyaya bir tohum saçmışsın. Onun meyvesini ilk önce kendin topladın. Bu ateşten dumandan başka bir şey çıkmayacak. Çünkü Husrev beni ve seni önüne çağırdı. Onun yanına mübedler ve büyükler geldiler. Enûşîrvân bana sordu: “Acaba bu güzel taht kimindir? Acaba bu padişahlığı küçük ya da büyük hangi oğluma versem”⁴⁵⁰

Ona şöyle cevap verdi: “Bil ki uygun değildir. Hiç kimse onun padişahlığını istemiyor. Onun soyu hakana dayanıyor. Şimdi eğer beni yanına istersen tahtın yanına otur. Sana öğüt vereyim. Hem senin için hem İran için faydalı olacak. Sonra artık beni zindana bırakma” Behrâm'ın mesajını Hurmuzd'e ulaştır. Karanlık bir secdede Behrâm'ı yanına çağırır. Ona şöyle der: “*Şimdi o öğütlerin ne olduğunu söyle bizim zamanımız daha iyi geçecek.*” Behrâm'da Âzermehân'a şöyle der: “*Bil ki ben padişahın hazinesinden siyah bir şey gördüm. Onun içine koymuşlar. Bu mektubu sen kendin babana yazdın. Senin ona bakman gerekir*”

⁴⁴⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1311.

⁴⁴⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1313.

⁴⁵⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1311.

Hurmuzd şöyle duymuştur. Birini onun yanına gönderir ve şöyle der: “Bizim eski hazinemizi ara” der ve mektubu tamamlar. Sonra o mektuba mühür basıp gönderirler.⁴⁵¹

2.137. PADİŞAH HURMUZD’UN HERÂD BERZERİN’İ KÖTÜ BİR MEKTUPLA PADİŞAH SÂVEH’İN YANINA GÖNDERMESİ

ازان لشکر ساوه و پیل و گنج همی بود ز اندیشه هرمز به رنج⁴⁵²
شب تیره لشکری بی شمار طلایه چرا شد چنین خوار کار⁴⁵³

Hurmuzd o orduların endişesinden hazineleri ve filleri sıkıntıdadır. Sonunda iyice endişe sarmıştır. Behrâm’dan da daha dertlidir. Yüreği korkudan atmaktadır. Gece bastırınca padişah Herad-Berzerin’e şöyle der: “Düşman tarafına gitmek için hazır ol. Git ve padişahın ordularını gör. Acaba kaç kişiler.”

Sonra Hurmuzd şah bir öğüt mektubuylar beraber onlara sayısız hediye de yollar ve ona şöyle der: “*Herat’a doğru git. Bir ordu ortaya çıkana kadar bil ki cengâver Behrâm’dır. Başka bir ordu olduğunu düşünme. Sonra bizim endişemizden Behrâm’a bahset ve ona çok teşekkür et. Sırrını açmana gerek yok. Senin sesini duydu. Benim onu tuzağa düşürmem gerekir.*” Behrâm’ı gördüğünde şöyle der: “Onlardan sonra Süvah şaha doğru git. Onu gördüğünde onu öv. Duyduğun her şeyi ona söyle” der ve mektubu tamamlar.⁴⁵⁴

2.138. BEHRÂM’IN PERVÎZE MEKTUP GÖNDERMESİ

ازان پس فرستاد مرد کهن به نزدیک بهرام چیره سخن⁴⁵⁵
تو گفتی بگوید همی بخت اوی که بی کار خواهد بدن تخت اوی⁴⁵⁶

⁴⁵¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1312.

⁴⁵² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1325.

⁴⁵³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1327.

⁴⁵⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1325.

⁴⁵⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1327.

⁴⁵⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1328.

Gece olur ve uykusu gelir. Dünyayı davul sesleri sarar. Ama sonunda güneş doğana kadar her yerde sıkıntı vardır. Gözünden uyku akmaktadır. Sonra Behrâm birini onun yanına gönderir.

Onların başlarını vücutlarından ayırırlar. Bu şekilde o başları büyüklerin önünde toplar. Sonra Behrâm kâtibi yanına çağırır. Her şeyi ona söyler. O ordudan sayısız Türk vardır. Bu savaşta ordulardan hiç biri bir gün bile onların arasından geçmedi. Ona şöyle der: “Bu mektubu padişaha yazdığında orduların arasından bir kişi seç. Sonra ilk önce Saveh’e doğru git. Sonra Turan büyüklerinin başlarını da çabucak İran padişahının yanına götürmelerini buyur. Diğer taraftan pehlivan Behrâm’ın mektubu Enûşîrvân’a ulaşır. Hurmuzd şah onun yanına oturur. Sonra mektuba hemen cevap yazar.

O mektupla beraber gümüş bir taht ve değerli hediyeler gönderir. O mektupta Behrâm’a şöyle der. Oradan aldığın her şeyi ordularına bağışla. Sadece hazinenden özel bir şeyler getir” der ve mektubu tamamlar.⁴⁵⁷

2.139. BEHRÂMIN SÂVEH PADİŞAHIN OĞLU PERMÛRDE İLE SAVAŞI

ازو چون به پرموده رفتند آگهی
که جوید همی تخت شاهنشاهی⁴⁵⁸

بگشتند گرد دژ اندر به سی
ندانست سامان جنگشت کسی⁴⁵⁹

İran padişahı Permûrde vardır ve şöyle der: “Ey seçkin kişi sen cesur firavunlarla savaşma. Ey ogul! Sen henüz cocuksun. Adam değilsin.

Padişah Permûrde de ona şöyle der: “*Ey seçkin aslan her kimin kanını isrtersen dökerken cesur ol. Ama sen insan kanıyla domuyorsun. Şimdi senin. Vahşi bir aslan olduğunu düşünüyorum. Saveh padişahın başını ona verir. Başını bedeninden ayırdın. Orduları dağıtır. Şimdi bana bu padişaktan anı kaldı. İranlı bir kadından doğmuşum. Ben senden kaçtım. Sende benden kaçyorsun. Ama bilki benim ölüm anım gelene kadar beni bulamayacaksın. Eğer savaşta ölürsem. Oku ateşe atma. Şimdi ben çadırıma doğru*

⁴⁵⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1327.

⁴⁵⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1337.

⁴⁵⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1341.

gidiyorum ve şehriyara bir mektup yazacağım. Sonra eğer onu kabul ederse bende çok memnun olacağım”

Sonra şehriyara bir mektup yazar. Onda Permûrde hakkında konuşur. Sonunda Permûrde korkudan çare aramaya başlar.⁴⁶⁰

2.140. BEHRÂM'IN MEKTUBU AÇMAK İSTEMESİ

461 نیش‌تند پس نامه ای سودمند به نزدیک هرمزد شاه بلند

462 سپاه تو را مرزبانان ده‌م تو را افسر پهلوانی ده‌م

Bir güm Hurmuzd'e mektup yazarlar. Mektupta şunlar yazmaktadır: “Bilki Çin hakanı bir kaleye sığınır. Sakın gitme sonra şimdi mühre ve fermana ihtiyaç vardır. Bu müjde için bir atlının gelmesi gerekir. Hakan benden sakınınca daha iyi olur. İran padişahıda buna layıktır.”

Bu mektup padişahın yanına varınca mutluluktan şapkayı fırlatır. Sonra bir kişiyi gönderir. İranlıları yanına ister. Padişahlık tahtının yanına oturur. Bu mektubu onlara okumalarını buyurur. Mektup okunduktan sonra padişah İranlılara şöyle der: “*Allaha ısmarladık ben gidiyorum*” Sonra bir kâtip ister. Kuşun kanadıyla bir mektup yazarlar. Mektupta: “Hakan benim yardımcımdır. O padişaktır” Hurmuzd Behrâm'a bir mektup yazar.

Ona şöyle der: “Permûdeyi bizim sarayımıza yolla. O savaşın faydalarının da onun ordularından örgendik. Ordu çoğalırsa senin hazinende artacak. Sonra o mektubu oku” yazmaktadır.⁴⁶³

2.141. BEHRÂM'IN PERMÛDE'YE KIZMASI

464 چو نامه بیامد بر پهلوان دل نامور پهلوان شد جوان

465 سواران برفتند و خاقان ز پیش همی راند با نامداران خویش

⁴⁶⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1337.

⁴⁶¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1341.

⁴⁶² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1342.

⁴⁶³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1341.

⁴⁶⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1342.

⁴⁶⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1344.

Behrâm ve Hakan bir gün aralarında konuşurlar. Hakan şöyle der: “*Bilki iyi ve kötü iş yapan herkes. Kötülük yaptığını unuttur. Bu beyinsiz ve akılsız bir padişahdır. Senin düşmanın seni uzaktan gördüğünde nasıl iyi düşünürsün. Behrâm’ı duyduğuna göre onun yüzü sararmıştır. Berzerin ona baktığında kopmaktadır*” Sonra Behrâm’a şöyle der: “*Ey padişah kızgınlığını at bilki Hakan doğru söylüyor. Sözlerini dinle kötü düşünme.*”

Behrâm da şöyle karşılık verir: “*Bu kötü huylu babanın makamını arıyor*” Hakan ona şöyle der: “*Kötülük yapma doğrusu babanın olmaması uygun olur. Bilki dünyada senin gibi dertli olan herkes daima kötü düşünüyor sen benimle birlikte padişahı korkuyorsun. Ama bilki ondan bize gelen her bir kolaylık ve sıkıntı normaldir*” Bu sözleri duyunca Behrâm geri döner. Ordunun yanına gelir ve büyüklere akıllı bir kâtip göndermelerini söyler. Bu mektupta padişah için açık ve gizli olan her şeyi yazarlar. Sonra mübedlere şöyle der: “*Ey akıllılar buradan gidin. Ne istediğimi görün sonra kâtipler korkulu bir şekilde giderler. Sabahtan akşama kadar sayısız hazine öderler. Ve sayısız mektup yazarlar.*”⁴⁶⁶

2.142. HURMUZD’UN BEHRÂM’A ELBİSE GÖNDERMESİ

جهاندار هم زو نه خشنود بود ز تیزی روانش پر از دود بود⁴⁶⁷
سپهر بد سپهر را همه داد پند همی داشت با پند لب را به بند⁴⁶⁸

İran padişahı Behrâm’dan hoşnut değildir. O Behrâm’a çok kızmaktadır. Çin hakanını incitir. Söylediği hiçbir şeyi yapmamaktadır. Cesurca hazineden alır. Sonra İran şehriyarı Behrâm’a bir mektup yazar mektupta şöyle yazmaktadır: “*Ey dev kişi bu şekilde kendini kaybediyorsun. Artık büyüklere ihtiyacın yok. Allahın nimetlerini görmüyorsun. Artık benim sıkıntımı, hazinemi hatırlamıyorsun. Pehlivanların yolundan gitmiyorsun. Başını gökyüzüne kaldırmıyorsun. Şimdi benim emrime uymuyorsun. Sadece kendi yaptığını beğeniyorsun*” der ve mektubu tamamlar.⁴⁶⁹

⁴⁶⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1342.

⁴⁶⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1347.

⁴⁶⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1348.

⁴⁶⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1347.

2.143. PERVİZ'İN HUSREV ADINA ALTIN, GÜMÜŞ VERMESİ

چو بر زد سنان آفتاب بلند شب تیره گشت از درخشش نژند⁴⁷⁰
فرستاده ای جست با رای و هوش دلاور به سان خجسته سروش⁴⁷¹

Gün bitip gece olduktan sonra Behrâm ünlü bir kâtibin yanına gelmesini buyurur. Birlikte bir mektup yazarlar ve o mektupta şöyle derler: “Ben yaptığım her şeyden üzgünüm. Gönlüm padişahların sevgisi ile dolu. Bil ki ben bundan sonra senin isteklerini yerine getireceğim. Bundan sonra daha şefkatli olacağım. Senin için herkes gibi davranacağım. Sonra senden geçmişe hiç bakmamayı isteyeceğim. Beni affet. Allah bile kulunu affeder” der ve mektubu tamamlar. Elçi o mektubu alır ve götürür.

Elçi hakanın yanına vardığında onu över. Mektubu pehlivana verir. Pehlivan çok mutlu olur. Elçiye bir sürü hediye verir. Sonra çabucak o mektuba cevap yazarlar.⁴⁷²

1.144. BEHRÂM'IN HURMUZD' DE MEKTUP YAZMASI

یکی نامه بنوشت پر باد و دم سخن گفت هر گونه از بیش و کم⁴⁷³
جز این هر که بودند خویشان اوی به زندان کشیدند با گفت و گوی⁴⁷⁴

O mektuptan sonra Behrâm Hurmuzd'e kendini öven bir mektup yazar o mektupta iyi kötü her şeyi söyler. Padişah Saveh'in ordularından bazılarının padişah tarafına geldiği o mektupta yazmaktadır.

Sonra şöyle der: “Bilki ben artık. Asla uyumayacağım. Sen kendini kurtar. Ama oğlunun tahta oturduğu her an. Ben o çöl gibi olan alanı Ceyhun ırmağı gibi yapacağım. O eğer çocuk olup da padişahlığa layık olursa nasıl olur. İşte o zaman ben onu

⁴⁷⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1356.

⁴⁷¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1356

⁴⁷² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1356.

⁴⁷³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1356.

⁴⁷⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1358.

padişahlığa layık görürüm. Bundan sonra sadece onun kulu olurum” der ve mektubu tamamlar.⁴⁷⁵

2.145. HURMUZD’UN GOŞTÂSP’I BEHRÂM’IN SAVAŞINA GÖNDERMESİ

⁴⁷⁶ به آیین گشسب آن گهی شاه گفت که از رای دوریم و با درد جفت

⁴⁷⁷ چنان شد که از بی شبانی رمه پراکنده گردد به روز دمه

Ayîn-i Goşesp’in bir sırrı vardır. Ve o bu sırrı bu yaşlı kadına söyler. Onu herkesten gizlemektedir. Adamın biri onu zindandan çıkartır çıkartmaz onun yanına gelir. Yaşlı kadının önünden geçer. Şefkatle bakar ve gider.

Yaşlı kadın onu görür ve şöyle der: “*Bu adam kimdir. Bilki senin ölümün onun elinden olacak.*” Ayîn-i Goşesp bu sözleri duyunca ansızın yıldızbilimcilerden duyduğu sözler aklına gelir. Yıldızbilimciler ona şöyle demiştir: “*Senin ölümün bir yolda olacak. Eğer sen çok ağlarsan kendine edersin*” Sonra Ayîn-i Goşesp padişaha bir mektup gönderir. O mektupta şöyle yazmaktadır: “Ben bu kişiyle arkadaş oldum. Zindandan çıkartmaman gerekirdi. Çünkü bu ejderlerin çocuğudur. Padişapta bu sözleri kuluna söylüyordu. Ama bu kul padişahlığa layık değildir. Şimdi senin yanına geldiğinde onun başını gövdesinden ayıracağım” der mektubu tamamlar.⁴⁷⁸

2.146. HUSREV’İN ANADOLU’YA KAÇMASI VE BABASINI ÖLDÜRMESİ

⁴⁷⁹ وزان جایگه شد به نزد پدر دو دیده پر از خون و خسته جگر

⁴⁸⁰ بیابان گزینیـــــد و راه دراز مدارید یکسر تن از رنج باز

⁴⁷⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1356.

⁴⁷⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1358.

⁴⁷⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1361.

⁴⁷⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1358.

⁴⁷⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1382.

⁴⁸⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1384.

Bir gün Husrev gözyaşlarıyla babasının yanına gider. Babasını gördüğünde ona secde eder. Uzun bir zaman onun önünde kalır. Ve ona şöyle der: *“Ey şehriyar! Ben yapabildiğim her öğüdü ona verdim. Ama benim öğütlerim onun için faydalı değildi. Hepsi ona sıkıntı getirdi.”* Sonunda savaş çıkmıştır. Bütün askerler yanından giderler. Sanki yolda sadece beni görmüşlerdir. Behrâm’ı kendi padişahı olarak kabul ederler.⁴⁸¹

Hurmuzd ona şöyle der: *“Bu çare değildir. Çünkü şimdi burada zorlanıyorsun.”* Husrev daha sonra yeri öper. Ve Hurmuzd’e teşekkür eder. Sonra gider. Ve şöyle der: *“Biz artık üzüntüyle ve acıyla arkadaş olduk”* Şimdi herkes hazırlanır. İran ülkesini düşmana verirler. Tam bu zamanda Husrev bu lafları duyar ve oradan kalkar. Ve şöyle der: *“Ey padişah adaletli ol. Orduları gelirken bayrakları görünmektedir.”* Konuşulanları duyunca Husrev ansızın atına bindiği gibi gider. Sonra Bendevi ona şöyle der: *“Ey şehriyar! Behrâm için gönlünü sıkıntıya sokma çünkü o bizim yolumuzu kapattı. Onun kara bayrağı buradan uzaktadır. Ama bilki senin arkadaşın bizim saldırmamız gerektiğini söylüyor.”* Padişahın sarayına gelir ansızın tacını ve tahtını Hurmuzd’e verir. Kendiside onun yanına oturur. Bu şekilde onun tuzağına düşmüş olur. Sonra Hurmuzd Kayser’e bir mektup yazar.

Mektupta şöyle yazmaktadır: *“Anadoluda rahat yüzü görmedi gönlü hep hüznüldü. Sonra onu bizim sarayımıza gönderdiniz. Anadolularda ansızın padişahı tuttular ve onu bu saraya gönderdiler”* der ve mektubu tamamlayıverir.⁴⁸²

2.147. HUSREV’İN MEKTUP YAZMASI VE KAYSER’E GÖNDERMESİ

چو آمد بدان شار سان شهریار سوار آمد از قیصر نامدار⁴⁸³

اگر دیده خواهی ندارم دریغ که دیده به از گنج دینار و تیل⁴⁸⁴

Mektup Husrev’e ulaşınca Husrev İranlılara şöyle der: *“Bir gün Hûrşîd gökyüzündeydi. Kayser’den ona güzel bir mektup gelmişti. İranlılar ona şöyle demişlerdi: “Bil ki aranızda her zaman bu kız olacak. Artık hiç kimse padişahlık tahtını*

⁴⁸¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1382.

⁴⁸² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1283.

⁴⁸³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1397.

⁴⁸⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s.1398.

istemeyecek. Bütün ordular hazır olmayacak. Eğer bu şekilde olursa senin adına taclar takacak”

Onlar bu şekilde düşünürken Husrev orayı yabancılardan boşaltır. Ve kâtibin yanına gelmesini buyurur. Sonra Pehlevî’ye ve o padişaha bir mektup yazar. Mektupta: “Ben İran padişahı olayım. İran hazineler ve ordular benim olsun. Ne Anadolu’dan vazgeçeyim ne de bir ordu göndereyim. Her bir Şehristanlı Anadolu’dan gidecek. Bunları Kayser’e yazıp göndereceğim. Kayser’in kızı hakkında konuştuk. Onu istedim. Orduları gönderdiğinde kız oradaydı. Kayser’in bu kızı çok güzel. Ondan her ne geldiyse kabul ettim. Bu mektupta benimdir. Bil ki bu yazı benimdir. Mührümü de bu mektuba koydum” der ve mektubu tamamlar.⁴⁸⁵

2.148. KAYSER’İN KIZINI VE ORDUSUNU HUSREV’İN YANINA GÖNDERMESİ

وز آن پس چو دانیست کامد سپاه جهان شد ز گرد سواران سیاه⁴⁸⁶

نباشد جز اندیشه ی دوستان فلک یار یار و مهر ردان بستان⁴⁸⁷

Kayser’in orduları geldiğinde her yer onlarla dolar. Savaş için üç bin ordu seçilir. Artık onun için sıkıntılı günler başlamaktadır. Kayser’in Meryem adında bir kızı vardır. Kayser onu Husrev’e verir. Gostehem de onu kabul eder. Ona binlerce altın, cevher, elbiseler verir. Daha sonra dört mahfe altın verir.

Anadoluluların bazı istekleri vardır. Bu istekleri saydıklarında otuz binden daha fazla çıkar. Sonra Kayser emri altındaki bütün elçilerine dinar ve onlara uygun bir sürü eşya verir. Daha sonra kâtibe bir mektup yazmasını emreder. Mektupta: “Bu padişah eğer kendini aydan bile yüksek görüyorsa uygun olur. Doğrusu hiç kimse Gostehem’den daha layık değildir. Şâpûr bile daha cesaretlidir. İranlılar hiçbir şeyle değişmez. Ama Herad gibi hiç kimse alt üst olmayacak. Eğer dünyada çok kalırsa Allah ona gizli olan her şeyi aşikâr edecek. O güneş gibi sonsuz olacak” yazmaktadır.⁴⁸⁸

⁴⁸⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1397.

⁴⁸⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1407.

⁴⁸⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1409.

⁴⁸⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1407.

2.149. BEHRÂM'IN HUSREV'İN GERİ DÖNMESİNİ DUYMASI VE İRAN KUMANDANINA MEKTUP YAZMASI

489 چو آمد به بهرام از آن آگهی که تازه شد آن فر شاهنشاهی
490 همه نامه ها پیش چوبینه برد سخنها ی شیرین برو بر شمرد

Bir gün Behrâm'a padişahlık haberi gelir. Sonra Behrâm orduları arasından askerler seçer. Sonra kâtibi yanına çağırır. Ona gereken şeyleri söyler. Gostehem gibi büyüklere mektup yazarlar.

Mektubun başlangıcında şöyle yazmaktadır: “Biliniz ki ben daima yaratıcıdan size yardımcı olmasını istiyorum. Kötülüklerden sizi uzak tutması için de dua ediyorum. Bütün dünyada Sasani hanedanı öne çıktığı için onlardan başka kimse savaşmamıştır. İlk önce Erdeşîr'e şöyle söylüyorum. Onun için dünya yenidir. Günler onun kılıcıyla kararmıştır. İlk önce ünlülerden konuşuyorum. Dünya onlardan boşalmıştır. Ondan sonra bütün dünya dertle dolar. O bütün şefkatlilerin arasından Kevâz'ı serbest bırakır. Ama Kevaz güç sahibi olunca gönlünden bütün hünerleri çıkartır. Sasanilerin artık ümidi kalmadı” diye mektubu tamamlar. Mektubu tamamladıktan sonra mührü basar ve onu gönderir.

İran padişahı mektubu okuduğunda onu tahtın üzerine bırakır ve şöyle der: “*Ey bilgin adam! Sen Behrâm'a bizim yanımızda yiyecek verdin. Şimdi kendi yaptığından sıkıntı çektin*” Daha sonra İran padişahı kâtibi yanına çağırır ve mektubun cevabını yazar. O mektupta şöyle yazmaktadır: “Şefkatli pehlivan senin bütün mektuplarını okudum. Bil ki eğer bizim sözümüz ne olursa olsun gönlümüz hep gençtir. Şimdi senin orduların bu ülkeye gelirse artık hiç kimse Anadolu'ya ve Anadolu'nun halkını düşünmeyecek. Herkes iyi olan bütün kılıçlarını çıkardı. Savaşarak onları yendik. Husrev'de ordu gibi senin ayağını bağladı” deyip mektubu tamamlar.⁴⁹¹

⁴⁸⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1411.

⁴⁹⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1412.

⁴⁹¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1411.

2.150. HUSREV'İN KAYSER'E MEKTUBU VE ONUN CEVABI

از آن روی خسرو بدان رمزگاه بیامد که بهرام بد با سپاه⁴⁹²
دگر گفت کاین شهریار جهان همانا که ترسا شد اندر نهان⁴⁹³

Bir gün Husrev askerlerle birlikte savaş alanına gelir. Bütün savaş alanını yağmalar. Bütün parasını ve tacını askerlere bağışlar. Daha sonra Husrev atına biner ve gider. Onun yolunda dikenler vardır.

Sonra orada atından iner. Allah'ın huzurunda yere kapanır ve şöyle der: "Ey Allah'ım! Sen düşmanı bu ülkeden çıkardın. Bütün işlerimi yoluna soktun" Husrev oradan ayrılır. Bir rehber onun yanına gelir. Sonra Husrev ona kâtip çağırmasını buyurur. Beraber bir mektup yazarlar. Mektupta savaşta olan her şeyi anlatır.

İlk önce Allah'a şükrederler. Sonra şöyle devam ederler: "Biliniz ki ben dünyada Allah'ın gizli olan şeylerini gördüm. Ordularımınla beraber Azergoşesp'e geldim. Bu savaş beni çok sıkıntıya soktu. Ama Allah onun yardımcısı olmadı. Sonunda Behrâm çaresiz kalınca onun orduları da sıkıntıya düştü. Biz de bütün askerleri topladık. Öteki orduları savaşa gönderdik. Şimdi Allah'ın emriyle onun yolunu kestik" der ve mektubu tamamlar.

Sonra elçi mektupla beraber Şehriyarın yanına gider. Şehriyar mektubu okur ve Allah'a şükrettikten sonra şöyle der: "*Sen bizim rehberimizsin*" Sonra o mektubun cevabını yazar. Mektubun başlangıcında Allahı över. Sonra şöyle devam eder: "Sen de büyüklüğü ondan öğrendin. Gizli, açık ne varsa ortaya çıktı. İşte o zaman Kayser tacını ondan aldı. Her ne zaman ihtiyaç olsa onun işine koştu. Sonra Husrev elbiseler, deve ve dinarlar verdi. Anadolu halkından kırk kişi de geldi" der ve mektubu tamamlar.⁴⁹⁴

⁴⁹² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1422.

⁴⁹³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1423.

⁴⁹⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1422.

2.151. HUSREV'İN BEHRÂM'IN İŞLERİNDEN HABERDAR OLMASI VE HAKAN'A MEKTUP YAZMASI

همی خورد بهرام و بخشید چیز
بروهر کسی آفرین کرد نیز⁴⁹⁵
به چربی سخن گفت باید بسی
نهانی نباید که داند کسی⁴⁹⁶

Behrâm sürekli yemektedir ve Allah'a şükretmektedir. İran'a o padişahın yanına haber gittiğinde sıkıntıya girmişlerdir. İran padişahı onu düşündükçe dertlenmektedir. Sonra karanlık bir gece de bir kâtabın onun yanına gelmesini buyurur.

Hakan'a öyle bir mektup gönderir ki sanki onu bir düşmana yazmıştır. İlk önce Allah'a şükür eder ve sonra şöyle devam eder: “Bil ki Allah birdir. Ona kimse yardımcı olmaz. Doğruluktan sakın vazgeçme. İyilik arayan herkese iyilik gelir. Kimseye kötülük verme. Allah'ın yolunu seçen herkesin artık nankör olmaması gerekir. Şimdi bil ki İran padişahını sen nankör biri olarak tanıyorsun. Bu mektubu senin yanına gönderdiklerinde iyi düşün. Bil ki eğer o kulun ayağını ipe getirirsen onu bize gönder” der ve mektubunu tamamlar.⁴⁹⁷

2.152. BEHRÂM'IN ÖLMESİ

قلون بستد آن مهر و هم چون تذرو
بیامد ز شهر کشان تا به مرو⁴⁹⁸
مخور اندوه به با باده روز و شب
دلت پر ز رامش پر از خنده لب⁴⁹⁹

Bir gün Behrâm insanların ondan ricalarını duyar ve onun gönlü kırılır. Gözleri ağlamaktan kan çanağına döner.

Sonra ağzını açar ve şöyle der: “Ey iyilik isteyen! Senin öğüdün bunun gibi değildir. Ama benim ömrüm artık tükenmekte. Bil ki ondan başka hiçbir padişah ölümden korkmaz. Dünyayı kendine kararttı. Sonra bil ki benim de yolumu kaybettirdi.

⁴⁹⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1432.

⁴⁹⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1434.

⁴⁹⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1432.

⁴⁹⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1438.

⁴⁹⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1440.

Ben şimdi yaptığım her kötülükten pişmanım. Rabbim beni bağışlasın. Benim alınyazım böyleymiş. Senin nasihatların da benim için birer anıdır. Senin öğütlerin benim kulağıma küpeydi. Eğer padişah sizleri sorarsa ondan başka güneş ve ay yoktur. Olan her şey onun için söylenmemiştir. Beni İran ülkesinde mezara koydu. Behram'ın sarayını viran etti. Ben Çin hakanından çok fazla sıkıntı çektim. Bir gün de iyilik görmedim. Ama eğer o bu sözleri duyarsa daha kötü olur.”

Daha sonra Behrâm bir kâtibin onun yanına gelmesini buyurur. Kâtipler bir mektup yazarlar ve şöyle derler: “Bil ki artık Behram inleyerek öldü. Şimdi sen beni mutlu et. Bana sıkıntı çekirme. Çünkü ben asla sana kötülük yapmadım. Doğruluğu ve akli aradım” der ve mektubu tamamlar.⁵⁰⁰

2.153. HAKAN'IN BEHRÂM'IN ÖLÜMÜNDEN HABERDAR OLMASI

⁵⁰¹ چو بشنید خاقان که بهرام را چه آمد پریشیده دید نام راه
⁵⁰² چو بهرام باشد که با مهر تو نخواهد که رخشان شود چهر تو

Hakan, Behrâm'ın yanına gelince Behrâm'ın öldüğünü öğrenir. Artık kendi namı bozulmuştur. Mektubu da Hakan'ın yanına götürür. Onun hakkında kötü konuştuklarını Hakan duyar ve çok üzülür. Gözyaşları kana bulanır. Sonra bütün tecrübeli olanları yanına çağırır. Konuşulanları duyan herkes üzüntüden helak olur. Bütün insanlar ağlamaya başlar. Hakan bu olayı duyduğunda gönlüne bir ateş düşer.

Onun iki çocuğunu da ateşe atar. Onların her şeyini yağmalar. Sonra develeri aramak için etrafa birini gönderir. Ama Herad Berzin'i ele geçirir ve daima şöyle söylemektedir: “*O kurt nasıl kaçtı. Bizi böyle bir ateşe nasıl atar*” Sonra hanımefendiyi çağırır. Onun saçlarından tutar ve onu dışarı çeker. Bütün hazinelerini saraya getirir. Onun dertlerinden hiç birini hatırlamamaktadır. Onun Çin'deki bütün köleleri mavi elbiselerini giyerler. Behrâm'ın yanında birkaç kişi kalır. Diğer taraftan Herad Husrev'in yanına varınca söylenen her şeyi duyar. Perviz'in gönlü düşmanlıktan artık kurtulur. Hazineden dirhem, giyecek ve yiyecek bağışlar. Sonra Pehlevi'ye bir mektup

⁵⁰⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1438.

⁵⁰¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1441.

⁵⁰² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1441.

yazar. O mektupta ilk önce Allah’a dua eder. Sonra şöyle devam eder: “İran padişahı da Kayser’e yazdı. Bir hafta mecliste toplandılar. Husrev ateşkedeye çok fazla eşya gönderdi. Mûbedler için elbiseler bağışladılar” der ve mektubu tamamlar.⁵⁰³

2.154. HAKAN’IN GORDİYE’YE MEKTUBU VE ONUN CEVABI

وز آن پس چو خاقان بیرداخت دل ز خون شد همه کشور چین چو گل⁵⁰⁴
فروان فرستاده را هدیه داد جهان دیده از مرو برگشت شاد⁵⁰⁵

Hakan gönlünü kaptırınca bütün Çin ülkesi kana bulanır. Ve bir gün şöyle der: “*Sanki sadece mest olmuş adamlar yaşıyor.*⁵⁰⁶ *Behrâm o ünlülerderdendi. Benim amacım da oydu. Doğrusu bunu duyan herkes beni merak ediyordu.*” Sonra Hakan erkek kardeşine onun yanına gelemsini buyurur.

Ona şöyle der: “*Eğer Behrâm’ı görürse onlara teşekkür etsin ve onlara benim kendimi yordüğümü söylesin. Ülkeyi bu iş için kana buladım. Ama her ne kadar buna kin tutsamda gökyüzünü yeryüzüne katacağım. Biliyorum hiç kimse Allah’ın emrinden dönemeyecek. Şimdi ben her şeyi söyledim.*”

Hakan herkese ayrı ayrı mektup yazar. O mektupta: “Bu dindar kadın haklıdır. Sen de haklısın. Senin huyun çoktur. Eksiklikten uzak dur. Bil ki ben senin bu işini çok düşündüm. Gönlüm ve aklım sırlarla dolu. Sonun hiçbir Kethudayı senin için kendinden daha iyi görmedim. Sonra benim evimi kendi aklınla süsledin. Şimdi söylediğin her sözü bu adamın önünde söyle. Hakan’ın erkek kardeşi Tazan, Merv’e geldi. Ve Behrâm’ın yanına gitti. Hakan’ın ona söylediği her şeyi Behrâm’ın kanıyla karıştırdı” der ve mektubu tamamlar.⁵⁰⁷

⁵⁰³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1441.

⁵⁰⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1441.

⁵⁰⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1443.

⁵⁰⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1441.

⁵⁰⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1441.

2.155. HAKAN'IN TOVORG'U GÖNDERMESİ

508 ز لشکر بسی زنهاری شدند بنزدیک خاقان بیاری شدند
509 نشستم به آموی تا پاسخم بیارد مگر اختر فرخم

Behrâm'ın askerlerinden çoğu ona yardım etmeye gelirler. Sonra Hakan'ın erkek kardeşi onun yanına gelir. Ona şöyle der: *“Ey savaşçı cesur! Bir ordunu İran'a göndermen gerekir. Onlara güzel sözler söyle”* Aynı zamanda Gordiye ona şöyle der: *“Bu benim vahşi aslanı da attım. Bil ki çin Hakanı bu padişahın arasından ona yardım etmesi için seni seçti”* O daima söyle demektedir: *“Eğer bu sözlerimi duyarsan padişah bu iyiliği yerine getirecek”*

Bana şöyle der: *“Koş ona söyle. Eğer söylediğim şeyi beğenmezsen, bil ki asla o sözleri sana söylemedim. Ama sen evlenmek istemiyorsan yine de bu ülkeden gitmen gerekmez”* Sonra Hakan bana şöyle der: *“Onunla bu şekilde konuşuyorsun.”* Gordiye ona şöyle der: *“Şimdi bu savaş alanından gidene kadar gel. Söylediğin her söze cevap veririm”* O pehlivanın kız kardeşi de o atlının yanına geldi ve mızrağı onun beline öyle bir sapladı ki onun vücudundan geçti.

Turg attan düştüğünde onun damarından kan akar. Sonra Gordiye ordularını İran tarafına gönderir. Padişahların yanına gider. Dördüncü gün varır. Sonra orada oturur. Düşüncelere kapılır. Sonra kardeşlerine bir mektup yazar. Onu her bir olaydan haberdar eder ve şöyle der: *“Bil ki o zaman da pehlivan Behrâm öldü. Bana ve sana çok müjde verdi”* Sonra Gordiye ona şöyle der: *“Şimdi sen benden duyduğum her öğüdü İran padişahına söyle ama ben onlarla savaşmaya gittim”* der ve mektubu tamamlar.⁵¹⁰

⁵⁰⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1444.

⁵⁰⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1446.

⁵¹⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1444.

2.156. GOSTEHEN'İN GORDİYE'NİN ELİNDE ÖLMESİ

511 چنين تا بر آمد براین چندگاه ز گسته هم پر درد شد جان شاه
512 همه سر کشان آفرین خواندند بر آن نامه بر گوهر افشاندند

Padişah Gostehem için üzölmektedir. Bir gün Gerdüy'a şöyle der: “*Şimdi artık Gostehem Gerdüy'un komşusudur. Büyük meclisin hepsi de Gostehem tarafına gittiler. Ben bunun onların düşüncesi olduğunu düşünmüştüm*” Husrev gece bitene kadar bu şekilde konuşur. Pehlivanlar gördüklerine inanamazlar. Onun bütün sarayını süslerler. Padişah orayı yabancılardan boşaltır. Tahta oturur. Sonra Gerdüy ve Husrev bu işle ilgili konuşurlar.⁵¹³

Padişah Gerdüy'a şöyle der: “Ben buradan birçok ordu gönderdim. Ama onlar inleyerek geri döndüler. Ben bir çare düşündüm. Sen bu sözleri söyleme. Mektupta şöyle söyleyeyim: “Senin bunun için kendine dost bulman gerekiyor. Her bir işine ve her yardımına koşsun. Bil ki bunun üzerinden günler geçti. Şimdiye kadar gönlümdeki bu sırrı söylemedim. Ama şimdi Gerdüy bizimle tek vücut gibi. Günler konuşmakla geçti. İsteyen herkese ülkeyi vereyim. Sen bizim bütün kinimizi yaşadın. Bil ki ben söylediğim her şeyi yemin ederim ki uygulayacağım. Biz birbirimizden memnun değiliz. Şimdi de bu iş için birini Gerdüy'un yanına gönderiyorum. Onun karanlık ruhunu aydınlatsın. Ama padişahın kendi yazısından bir mektup yazmak istiyorum. Bunun için karısını kızının yanına gönderiyorum. Onun kötü düşüncelerini buradan uzaklaştırayım”

Husrev bu sözleri duyunca mutlu olur. Artık bütün sıkıntıları gönlünden geçer. Ansızın Gencûr'dan kâğıt, kalem ister. Bahçenin gülü, dostların yüzü, şarap ve yemin doku her çeşit öğüt ve yakarış içeren bir mektup yazar.⁵¹⁴

⁵¹¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1448.

⁵¹² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1449.

⁵¹³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s.1448.

⁵¹⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1448.

2.157. GORDİYE’NİN HUSREV’E MEKTUP YAZMASI VE HUSREV’İN ONU İSTEMESİ

دویت و قلم خواست ناباک زن به آرام بنشستد با رایزن⁵¹⁵
 به یارنش بر خلعت افکند نیز درم داد و دینار و هر گونه چیز⁵¹⁶

Korkusuz kadın Segâlşeger’in yanına oturur. İran padişahına iyi ve kötü düşünceli adamlar hakkında bir mektup yazar. O mektubun başında kini gönlünden çıkartan kişiye teşekkür eder. Sonra şöyle devam eder: “Padişahın emrettiği iş iyilerin kalbine tuzak oldu. O büyük ordu da dağıldı. Şimdi ben ne emir buyurayım ve bu kulun kulağına nasıl küpe takayım diye oturdum, düşünüyorum” der ve mektubu tamamlar. Mektup Husrev’in yanına ulaşınca kadın mutlu olur.⁵¹⁷

2.158. HUSREV’İN KAYSER’E MEKTUP YAZMASI VE KAYSER’İN CEVABI VE ONUN MESİHİN DARAĞACINI İSTEMESİ

به قیصر یکی نامه فرمود شاه که بر نه سزاوار شاهی کلاه⁵¹⁸
 بدین گونه یک ماه نزدیک شاه بودند شادان دل و نیکخواه⁵¹⁹

İran padişahı kâtibi yanına çağırır ve mektup yazmasını buyurur. O mektupta şöyle der: “Artık padişahlık tacını tak. Çünkü Meryem asla onun gibi birini hiç görmemiştir. O padişahlığa layıktır. Sonra ben mutlu olduğumda sen de mutlu ol”

Bu mektup Kayser’e ulaşınca Kayser bakar ve Pervîz’in yazdıklarını görür. Sonra ülkenin tamamını feryat sesleri kaplar.⁵²⁰

⁵¹⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1449.

⁵¹⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1450.

⁵¹⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1449.

⁵¹⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1455.

⁵¹⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1458.

⁵²⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1455.

2.159. KAYSER'İN HUSREV'E CEVAP YAZMASI

چو یک ماه شد نامه پاسخ نویشت سخن های با مغز و فرخ نویشت⁵²¹
 کنون داستان کهن نو کنم سخنهای شیرین و خسرو کنم⁵²²

Husrev'in Kayser'e mektup yazmasının üzerinden bir ay geçince o mektubun cevabını yazar.

Mektupta şöyle der: “İyiliğin ve kötülüğün sadece Allah’tan geldiğine inanan büyüklere teşekkürler. İlk önce sen mektubunda övmüşsün. Sonra bil ki ben akıllı padişahın bu sözleriyle çok mutlu oldum. Senin bu hazineni de kabul ediyorum. Ama başka hazine istemiyorum. Yiğitlik, bilgi ve ahlak Tanrı’dan ancak sizlere gelir. Sonra bana bir iş geldi. Sen her bilgiyle beni de bilgilendirdin. Ben bu yüzden çok mutlu oldum. Senin çocuklarından hiç kimse ülkesi ve kendisi için şefkatli değiller. Bana dünyada yiyecek bıraktılar. Ama sadece sen benim için değerliydin” der ve mektubu tamamlar.⁵²³

2.160. HUSREV'İN ORDULARINI UYANDIRMASI

بدان نامور تخت و جای مہی بزرگی و دیہیم شاهنشہی⁵²⁴
 بی‌آورد لشکر همانگہ ز روم بیامد سوی مغز آباد بوم⁵²⁵

Gihandar tahta, büyük makama ve padişahlık tacına uygun değildir. İran’dan ve Turan’dan toplanırlar. Padişah zalim olur. Sonra Furuhezâd özgün bir yüzle gelir. Ayakçıları isteklerini öğrenir ve onlara hazineler verir. Artık o zulümkar biri olduğunda ona karşı olan sevgiler nefrete dönüşür.

Sonunda aç ve susuz insanlar İran’dan düşmana doğru giderler. Şehirden duman ve nefret yükselmektedir. Tam bu sırada adil padişah zulümle uğraşmaktadır. O

⁵²¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1458.

⁵²² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1460.

⁵²³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1458.

⁵²⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1473.

⁵²⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1474.

İran’a başkaldıran ilk insandır. Hiç kimse padişahın yanına gitmeye cesaret edememektedir. Ama İran padişahı ömrünü tamamladığında Zâdfurud’un morali bozulur. O yaşlılarla bir olur. Kendi sırrını ülkeden ülkeye aktarır. Sonra Geraz Sepehbed Kayser’e bir mektup yazar.

Ona mektupta şöyle der: “Kalk ve İran’ı al. Bil ki sana yardımcı olan ilk ben olacağım.” Kayser o mektubu okuyunca kendi ordusunu savaş alanında toplar. Anadolu’dan İran’a gitmesini söyler.⁵²⁶

2.161. İRAN ORDULARININ HUSREV’İN YANINDAN GERİ DÖNMELERİ

527 چو آگاه شد ز آن سخن شهریار همی داشت این کار دشوارخوار
528 دل زاد فرخ نگه داشت نیز سپهر را همی روی بر گاشت نیز

İran şehriyarı o sözlerinden haberdar olunca bütün işi hallederim sanar. Bu olayın Gerâz’dan dolayı olduğunu bilmektedir. O konu hakkında savaşçı Kayser’le konuşur. Sonra onu yanına çağırır. Ama Geran daima bir çare aramaktadır. Padişahın mektubunu alır. Geraz Pervîz’den korkar. Sonra padişah İranlılarla oturur. Gönlünü endişelerden arındırır. Bütün çareleri düşünür. Sonunda parlak bir fikir bulunca Geraz’a bir mektup yazar.

O mektupta: “Ben senin işlerini beğendim. Ve seni bütün insanların arasında övdüm. Çünkü sen bütün hilelerle Kayser’in başını Nesîb’e getirdin. Şimdi bu mektubu senin yanına getirdiklerinde düşün. Sonra ordu iki taraftan geldiğinde artık Kayser’in çaresi kalmamıştır. Ondan sonra biz onu tutukladık ve İran’a getirdik. Bütün Anadolularıda getirdik” yazmaktadır.

Sonra Husrev saraydan uygun bir adam seçer ve şöyle der: “*Bu mektubu gizlice götür. Şimdi sen bu mektubu sağ eline bağla. Onu senden alabilirler.*” Elçi mektubu götürür. Sonra pehlevicely okuyabilen bir bilgin adam bulurlar. Kâtip o mektubu okuyunca Kayser’in yüzü değişir. Sonra Kayser o mektubu görünce artık arzuları

⁵²⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1473.

⁵²⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1474.

⁵²⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1476.

kaybolur. Kendi ordusunu oradan sürer. Diğer taraftan Geraz’a bir haber gider: “Ünlü Kayser Anadolu’ya geri döndü. Yüreği dertlidir.” Sonra cesurların arasından bır yiğit seçer ve Kayser için bir mektup yazar. Mektupta söyle der: “Acaba Kayser benim için üzüldümü söyle. Niçin İran’dan geri döndün ve bana dünyada çare arattırdın. Bilki İran padişahı olayı duyunca üzülür”

Kayser o mektubu görünce ordunun arasından değerli birini seçer Geraz’a bir mesaj gönderir. Ona söyle der: “*Sen benim tacıma ve tahtıma berbat ettin. Ordularımı atese attın. Beni Husrev’e vermek istiyorsun sonra asla sen şefkatli değilsin. Artık hiçbir yabancı ve Kayser’in soyu İranda padişah olmayacak*” Geraz Kayser’den özür diler. Artık onu hiç tuzağa düşürmez. Sonra Husrev bir elçi secer. Geraz’a bir mektup yazar. Mektupta söyle der: “Ey değersiz kişi ne zamana kadar bu sarayda kalacaksın. Buradan uzaklaş. Şimdi senin yanında olan ordularımın gönlü Kayser’den yanadır ve bizden yüz çevirdiler” der ve mektubu tamamlar.⁵²⁹

2.162. HUSREV’İN KEVÂZ’A CEVAP YAZMASI

530 بیارم کنون پاسخ این همه بدان تا بگوئید پیش رمه
531 همه خوردش از دشت شیرین بدی که شیرین خوردنش غمگین بدی

Husrev Kevaz’ın sözlerine cevap yazar: “Bilki bizim babamız kötü sözlerimiz için bize kızılacak. Biz onun düşüncesini öğrendiğimizde gece İran’dan biz yol aradık ve kaçtık. Çok zorluklar seçtik. Ama padişahımıza kötülük geldiğini duyduğumuzda hemen yanına gittik. O ve onun ordusu bize savaş açtı. Ondan da savaş günü kaçtık.

Daha sonra tekrar geri döndük. Savaşa cesurca geldik. Behrâm’la savaşımız sadece bir kez değildi. Savaşa bütün dünya katıldı. Sonunda İran ve İranlılar bize itaat etti. Behrâm’ın bütün işleride kötüleştirdi. Bilki onlar benim çocuğumdan kötü iş yapmaz. O zindanda sizin için korku. Sıkıntı yoktur. Bütün hazineleri sizin önünüze verdim. Biz padişahların geleceğine öncülük ettik. Sizler daima tok gözlü oldunuz” der ve mektubu tamamlar.⁵³²

⁵²⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1474.

⁵³⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1484.

⁵³¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1491.

⁵³² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1484.

2.163. KOVAZ'IN ERDEŞİR'İN PADİŞAHLIĞNI SEVMEMESİ

پس آگهی آمد به سوی گراز کزو بود خسرو به گرم و گداز⁵³³
 ز لشکر نیارست دم زد کسی نبد خود بدان شهر مردم بسی⁵³⁴

Husrev'e Geraz'dan bir haber gelir. Geraz da Anadolu'ya sözcü bir adam gönderir ve söyle der: *“Onun canı cehenneme. Artık kimse Husrev gibi bir padişah görmeyecek. Bu boynuz bize ondan geldi. Ama ben onun elçisine başkaldırdım. Bir gün o tahtından aşağıya indi. Ansızın şans ondan yüz çevirdi. Yeryüzünde onun baharı yok oldu. Bütün insanlar İrana yiyecek verdiler. Benim Pervîz'in durumundan haberim yoktu ama o gittiğinde Erdeşîr padişahlığa ulaştı. Yaşlı genç kimse ondan memnun değildi. Bende onun şehriyar olmasını istemiyordum. Şimdi eğer benim kulum İran'da sıkıntı cekerse yinede o ülkeyi rahat bırakmayacak.”*

Geraz bir elçiyi İran ordusunun yanına gönderir. Ve Husrev'e bir mektup yazar o mektupta söyle der: *“Şimdi artık o padişahlık tahtı karardı. Senin bu işe bağlanman gerekir. Dünyaya Erdeşîr'den kurtardın. Sonra kendi arzuna ulaştın. Ama bilki eğer bu sır ortaya çıkarsa kan cıkacak. Çünkü ben Anadoludan öyle bir ordu getirdim ki dünyayı senin gözlerinin önünde karartacak”* der ve mektubu tamamlar.⁵³⁵

2.164. SA'D B. VAKKÂS'IN İRAN'A SALDIRMASI

عمر سعد وقاص را با سپاه فرستاد تا جنگ جوید ز شاه⁵³⁶
 که این نامه نزد برادر برد بگوید جزاین هر چه اندر خورد⁵³⁷

Güneş doğduğunda artık gün başlamıştır. Rüstem gelir. Bütün pehlivanları götürür. Üstünden üç ay geçer. Rüstem gökyüzünün nasıl olduğunu bilmektedir. O yıldızbilimci biridir. Daima şöyle demektedir: *“Bu savaşı yapmak ve padişahların*

⁵³³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1499.

⁵³⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1501.

⁵³⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1499.

⁵³⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1512.

⁵³⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1515.

yolunu yıldızlarla sona erdirmek gerekir” Şans yıldızını alır ve sonra sıkıntı ve zorluklardan haberdar olunca canı sıkılır. Erkek kardeşine dertli bir mektup yazar. Onun için bütün sözleri hatırlatır. Mektupta ilk önce Allah’a teşekkür eder.

Daha sonra şöyle devam eder: “Gökyüzünün etrafını araştıran adam kötü düşünenlerdendir. Şimdi ben bu günlerde çok günahkâr oldum. Çünkü Ehrimen’in tutuklusu oldum. Artık liderlik zamanı bitti. Bu savaştan kaçmak bizim için kötü olacak. Karanlık ve Zuhâl yıldızı beraber oldular. Bütün kederleri görüyoruz. Yine de unutuyoruz. Biz İranlıları ağlattık. Sasaniler için de üzüldük. O tahta ve taca yazık oldu. Çünkü bundan sonra kılıçlar vurulacak. Yıldızlar sadece bizim dilimizde olacak. Dört yüz yıl geçti. Hiç kimse artık hiçbir kabile padişahlığa ulaşamadı” der ve mektubu tamamlar.⁵³⁸

2.165. RÜSTEM’İN SA’D B. VAKKÂS’A MEKTUBU

⁵³⁹ فرستاده ای نیز چون برق و رعد فرستاد تاران بنزدیک سعد

⁵⁴⁰ همه غرق در جوشن و سیم و زر سپهر های زرین و زرین کمر

Rüstem bir gün Said’in yanına mektupla beraber bir elçi gönderir. Mektupta şöyle yazmaktadır: “Bil ki Allah’tan korkmanız gerekir. Çünkü yeryüzü ondan sorulur. Onun bütün padişahları adaletlidir. Padişahlığın, büyüklüğün ve liderliğin güzelliği onun yüzündendir. Onun keskin kılıcı Ehrimen’i alt üst etti. Sanki sıkıntılı günler yaklaşmıştır.

Şimdi bana söyle. Senin padişahın kimdir? Sen kimsin? Sonra senin yanında serveti arıyorsun. Senin tokluğun ve açlığın sadece ekmeğedir. Senin için sadece İran vardır. Çünkü taç başkasınındır. Bil ki eğer dünyayı yeterince ararsan, bulamayacaksın. Şimdi bizim yanımıza bilgin bir adam gönder ki senin yolun nesri söylesin” der ve mektubu tamamlar.⁵⁴¹

⁵³⁸ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1512.

⁵³⁹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1515.

⁵⁴⁰ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1516.

⁵⁴¹ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1515.

2.166. YEZDGİRD'İN HORASAN SINIR MUHAFIZLARINA MEKTUBU

جهاندار چون کرد آهنگ مرو به ماهوی سوری کنارنگ مرو⁵⁴²
 بلند اختری نامجوی و سوار پیامد به کف نامه ی شهریار⁵⁴³

Padişah Merv'e gittiğinde dertle dolu ve gözyaşlarıyla bir mektup yazmak ister. Sonra kâtibi çağırır. İlk önce mektupta Allah'a dua eder.

Sonra mektuba şöyle devam eder: “Onun başına ne geldi. Ondan padişahlık gitti. Dünya üzüntüden artık padişaha kırılmaktadır. Şimdi onların orduları Tisfun kalesine geldiler. Sonra sen ordularınla savaştın. Onları bu işte kendinle bir ettin” der ve mektubu gönderir.⁵⁴⁴

2.167. MÂHÛY'UN BÎJEN'İ TAHRİK ETMESİ

یکی پهلوان بود گسترده کام نژادش ز طرز خان و بیژن بنام⁵⁴⁵
 گر از دامن او در فشی کنند تورا با سپاه از جهان بر کنند⁵⁴⁶

Bir zamanlar Turhan soyundan Bîjen adında bir pehlivan vardır. Onun memleketi Semerkand idi. Ama o ülkede akrabalarıda vardır. Sonra o Bîjen'e bir mektup yazar. O mektupta: “Ey pehlivan! Bil ki senin için savaş bitti. Çünkü dünya padişahı tac, taht ve ordularıyla birlikte buradadır. Sonra eğer buraya gelirsen tacını, tahtını, hazineni senden alacak. Atalarının kinini unutma. Bu kabileye karşı uyanık ol” yazmaktadır. Mektup bittikten sonra onu mühürler ve gönderir.⁵⁴⁷

⁵⁴² Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1520.

⁵⁴³ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1523.

⁵⁴⁴ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1520.

⁵⁴⁵ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1524.

⁵⁴⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1529.

⁵⁴⁷ Firdevsî, *Şahnâme* (Nşr. Julius Mohl), s. 1524.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEKTUPLARDA GEÇEN ÖZEL İSİMLER

ÂZERGOŞESP: Pehlevicesi Atur Guşnasp olan bu ateşkede Farsça ve Arapça kaynaklarda Âzergoşnesp, Âzerehş olarak geçer.

Goştâsp tarafından yaptırıldığı için Âzer-i Goştâsp'tan türediği söylenir. Âzergoşesp sözcüğü bazı sözlüklerde yazdığı gibi “kıvılcım çakan ateş” değil “erkek atın ateşi” anlamına gelir. Bu ateşkedenin Bundehişn'de Asnavad dağında olduğu söylenir.

Kaynaklarda Şiz'in Merağe ile Zencan arasında bir yerleşim yeri olduğu, burada Azercoşnef adında büyük bir ateşkede bulunduğu, Zerdüş'tün bu şehirde doğup büyüdüğü ardından Sebelan dağına gittiği ve kutsal kitabı Avesta'yı da orada yazdığı belirtilir.⁵⁴⁸

BÂBEK: Sasaniler zamanında dünyaya gelmiştir. Babası Goştâsp'tır. Bâbek uzun saçlı bir anneden dünyaya gelmiştir. Annesi onun daima büyük biri olacağını söylemektedir. Bâbek büyüdüğüde babasının işini yapmıştır. Bâbek Erdeşîr ile birlikte Farsçayı zirveye çıkarmışlardır.⁵⁴⁹

BÂRMÂN: Bârmân Nevzer'in padişahlığı zamanında var olmuştur. Turanlı kabilesindendir. İranlı'lar ve Turanlı'lar Dehestan'da karşılaştıklarında Bârmân'a üç yüz altmış nağme yazıp ona nispet etmişlerdir.⁵⁵⁰

BEHRÂM: İran Tanrısı Behrâm, Hindistan'daki dengi olan İndra ya da Ermenilerin Vahagn gibi olağanüstü doğa güçlerini yenilgiye uğratmış bir Tanrı olarak bilinmez.

O insanların ve devlerin zararlarını ortadan kaldırmak için mücadele eden kötülerin ve hata yapanların cezalandırılmasını sağlayan bir güçtür.⁵⁵¹

BEHRÂM-İ GÛR: Behrâm olarak da bilinen ve on beşinci Sasani hükümdarı (e. 420-438) olan Behrâm-i Gûr bin Yezdicerd bin Şâpûr (ö. 438) I. Yezdicerd'in oğlu ve halifedir.

⁵⁴⁸ Nimet, Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2006, s. 124.

⁵⁴⁹ Fesâyî, *Ferheng-i Nâmhâ-yi Şahnâme*, İntişârât-i Pejûheşgâh-i Ulûm-i İnsani, Tahran 1388 hş. s. 148.

⁵⁵⁰ Fesâyî, *Ferheng-i Nâmhâ-yi Şahnâme*, s. 152.

⁵⁵¹ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 146.

Doğum tarihi belli değildir. Sürekli olarak yaban eşiği avına çıktığı için adı yaban eşiği anlamındaki Gûr sözcüğü ile birlikte Behrâm-i Gûr şeklinde bilinir. Egemen olduğu ülkelerde dört yıl boyunca kimsenin ölmediği söylenir. Behrâm-i Gûr Ermenistan topraklarının tamamını Sasani egemenliği altına alıp din özgürlüğü ilan etmiştir.

Behrâm içki, eğlence ve kadına da düşkündür. Erdeşîr-i Bâbekân ile Nuşîrevan'dan sonra İran halkı tarafından en sevilen hükümdardır. Behrâm'dan sonra tahta II. Yezdicerd çıkmıştır.⁵⁵²

BÎJEN: Bîjen ve Bicen olarak bilinen Bîjen, Gîv'in oğlu, Gûderz'in torunu, Rüstem'in kız kardeşinin oğlu ve Keyhusrev döneminin kahramanlarından. Bîjen ve Menîje efsanesi Fars edebiyatında çok beğenilen hikâyelerdendir.⁵⁵³

BEVÎJE: İranlı bir komutandır.⁵⁵⁴

CÂMÂSB (CÂMÂSP): Câmâs, Câmâsf diye de bilinip, Avesta'da defalarca söz edilen ve yaşadığı dönemin ileri gelenlerinden olan Câmâsb, Zerdüş'tün damadıdır ve kardeşiyle birlikte Goştâsp'ın vezirliği görevinde bulunmuştur.

Yâdgâr-i Zerîr'inde Câmâsb'tan biduhs: ülkenin ikinci yetkili kişisi niteliyesiyle söz edilir. Mezdiyesna kaynaklarında akıllılığı, bilgeliği ve sanatkârlığıyla bilinen Câmâsb bazen de hekim olarak tanınır.

Câmâsb isminin ikinci parçası esb “at” anlamındadır. Ama ilk parçasının tam belli değildir. Câmâsb bazılarınca Arapça'daki Nsrullah: Allah'ın yardımcı sözcüğüyle eş anlamlıdır.⁵⁵⁵

DÂRÂ: Erdeşîr-i Dîrâzdest'in oğlu ve on dört yıl boyunca İran'a hükmeden Ahameniş kralıdır.

Dârâ döneminde II. Philips ölmüş, Makedonya tahtına İskender çıkmıştır. Art arda yapılan üç savaşın sonunda İskender'e yenilen Dârâ kaçarak Kirman'a sığınır.⁵⁵⁶

DEMÛR: Efrâsiyâb'ın akrabalarından biridir. Siyâveş kendi isteğiyle Hatên'e gidip orada bir bölgeye yerleşir.

⁵⁵² Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 148.

⁵⁵³ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 171.

⁵⁵⁴ Mu'in, *Ferheng-i Fârsî, I-VI*, Emir Kebir Yayınları, Tahran hş. 1352. s. 607.

⁵⁵⁵ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 194.

⁵⁵⁶ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 233.

Gangdij kalesini inşa ederek mutlu bir hayat yaşamaya başlar. Onun mutluluğunu kıskanan Efrâsiyâb'ın kardeşi Gersîvez, Demûr ile birlikte ağabeyinin Siyâveş'i öldürmesi için çok çaba göstermiştir.⁵⁵⁷

EHREN: Rum Kayser'inin soyundan cesur bir kahramandır. Rum Kayser'inin kızını istemeye gitmiştir. Ama Kayser onun isteğini yerine getirmek için ona şart

EFRÂSİYÂB: Turanlı Peşeng'in oğludur. Görkem ve azamette emsali olmayan Efrâsiyâb ile İranlı padişahlar arasında sürekli savaşlar olur. İran'ın en tehlikeli düşmanı olarak bilinir. Sonunda Efrâsiyâb ve kardeşi Gersîvez Keyhusrev tarafından öldürülür. Diğer kardeş Eğrîres'i ise Efrâsiyâb kendi elleriyle öldürür. Efrasiyab'ın Pîrân adında bir de veziri vardır. Bu vezir feraset ve sezgi gücüyle ünlüdür. Gûderz tarafından öldürülür. Ayrıca Efrâsiyâb'ın Şîde adında da bir oğlu vardır.⁵⁵⁸

İran rivayetlerinde Efrâsiyâb bazen de kuraklık ve susuzluk devi olarak tanıtılır. Bu özelliğiyle İran ülkesinden yağmuru esirger, onlara vermez. Padişahlık yılları Dahhâk ve İskender gibi Ehrîmen'in arzusuna ulaşip egemenlik sürdüğü zamanlara rastlar.

Yine onun zamanında uzun süre sonra yeniden savaşlar başlamış, daha sonra İran-Turan arasında antlaşma yapılmış, Âreş ok atarak iki ülkenin sınırını belirlemiştir.⁵⁵⁹

ELBURZ: Batıdan doğuya doğru sıralanan kuzey İran dağlarının birer parçasıdır. Demâvend Irmağının en yüksek tepesidir.

Birtakım ipuçlarından hareket ederek bu dağın Kafkaslarda ve Azerbaycan'da olduğu söylenir. Bazılarınca Elburz dünyanın etrafını çevreleyen mitolojik Kafdağı'yla aynıdır. Bu dağın coğrafi bir bölge olmasından önce mitolojik ve manevi özellikleri olan bir bölge olması önemlidir. Fars şiirinde özellikle “güneşin doğduğu yer, büyüklük ve yücelik” simgesi, ırmakların mahzeni olarak o işlenir.⁵⁶⁰

Mazdeist inanışa göre kutsal Elburz dağı, yerkürenin merkezinde yerler ile gökleri birleştiren noktada bulunur. Bu dağda Tanrısal güçler egemendir, şeytanlar yol bulamazlar. Oradakiler soğuktan ve sıcaktan rahatsızlık duymaz, hastalık, ölüm ve şeytanların kötülüklerinden uzak yaşarlar. Pîşdâdî hükümdarlarından Hûşeng, Nâhîd

⁵⁵⁷ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 241.

⁵⁵⁸ Sîrûs, Şemîsâ, *Ferheng-i Telmîhât*, İntişârât-i Firdevsî, Tahran 1369 hş. s. 130.

⁵⁵⁹ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 268

⁵⁶⁰ Mu'in, *Ferheng*, V, s. 169.

için Elburz zirvesinde sığır ve koyun kurban etmiş; Zerdüşt uzun bir hayat yaşadıktan sonra Elburz'da ölmüştür. Çînvâd köprüsünün bir ucu da Elburz'dadır. Attâr'ın *Mantuku't-tayr*'ında güneşi simgeleyen Sîmurgun yuvası Elburz dağının zirvesindedir. Firdevsî, Zâl'ın dünyaya gelişini anlatırken bu dağdan söz eder.⁵⁶¹

ENÛŞİRVÂN: Pehlevice Husrâv Enûşekrevân: ebedi ruh sahibi, Farsça'da Enûşirvân, Nûşirevân ve Enûşervân olarak bilinen Nûşîrevân (e. 531-579) , Sasanilerin ilk büyük hükümdarıdır.

Daha çok dadger: adil gibi lakaplarla bilinen Nûşîrevân'ın tahtta bulunduğu dönemler, Sasani İmparatorluğunun en parlak çağlarıdır. Hz. Muhammed onun döneminde dünyaya gelmiştir.⁵⁶²

ERCÂSP: Avesta'da arjat aspa şeklinde geçen bu sözcük (erc+esb), Pehlevice Ercâsp: değerli ve asil at sahibi, yeni Farsça Ercâsp veya Arapça'daki şekliyle Ercâsf olarak bilinir.

Ercâsp, Efrâsiyâb'ın torunudur ve eski İran kaynaklarında Efrâsiyâb'dan sonra Turan ülkesinde en ünlü padişah olarak onun yerini aldığı söylenir. Ercâsp, Rûyîndij'de yaşamakta ve oradan ülkeyi yönetmektedir.⁵⁶³

ERJENG: Mâzenderân'da yaşayan Beyaz Dev'in komutanlarından olan Erjeng adlı dev, Keyhusrev'le yapılan savaşta Rüstem tarafından öldürülmüştür.

Rüstem gelecekte övüneceği işleri sıralarken bundan söz etmiş, İsfendiyâr'a hitaben anlatmıştır.⁵⁶⁴

ERDEŞİR-İ BÂBEKÂN: Eşkanilerden sonra Sasaniler devletini kuran ve o devletin ilk hükümdarı olan (sasan oğlu Bâbek'in oğlu) Erdeşîr-i Bâbekân (e. 224-241), Erdeşîr-i Bâbek veya I. Erdeşîr olarak da bilinir.

Dinsel değerlerin korunmasının yanı sıra bilimsel ve teknik gelişmeleri de destekleyen Erdeşîr-i Bâbekân'ın egemen olduğu dönemler, mulûk'ttavaif'i bir şehinşahlık bayrağı altında toplaması, Sasani hanedanını kurup siyasal hayatı güçlendirmesi, Zerdüşt dinini destekleyerek yayılmasını vb. nedenlerden dolayı İran'ın parlak çağlardan biri olarak kabul edilir.⁵⁶⁵

⁵⁶¹ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 279

⁵⁶² Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 288.

⁵⁶³ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 289.

⁵⁶⁴ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 293.

⁵⁶⁵ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 290.

ERDEVÂN: Dokuzuncu yani son Eşkânî padişahıdır. Bir süre Rum ordusuyla savaşı. Birkaç kez galip gelir fakat Eşkânî devletinin zayıf düşmesinden dolayı Erdeşîr-i Bâbekân'a yenilir. Saltanat Sâsân hanedanına geçer.⁵⁶⁶

FERÂMURZ: Zâl oğlu Rüstem'in oğlu. *Şahnâme* ve başka kaynaklara göre Rüstem'in Siyâveş'in intikamını almak için Turan ülkesine gönderdiği ordunun komutanı olan Ferâmurz, Sepîcâb'ı öldürmüş, Efrâsiyâb'ın iki ünlü komutanı Sîrbe ve Pîlsem ile çetin savaflara girmiştir.

Rüstem'in ölümünün ardından Kâbil'e asker çıkartan Ferâmurz, Rüstem'in hileyle düşürülerek öldürüldüğü kuyuya Kâbil şahını baş aşağı asmış ve bazı rivayetlere göreyse Rüstem'in üvey kardeşi Şeğâd'ı da kırk Kâbil pehlivanıyla birlikte yakmıştır.⁵⁶⁷

FERÎDÛN: Pişdâdî hanedanı padişahlarındandır. Dev Tâhmurs'un soyundandır. Ferîdûn henüz küçük bir bebekken babası Dahhâk tarafından öldürülür. Annesi Ferânek oğlunu alarak bir dağa kaçar. Orada çocuğunu inek sütüyle büyütür. Dahhâk sürekli Ferîdûn'u aradığı için Ferânek onun korkusundan oğlu ile Elbuz dağına sığınır. Ferîdûn on altı yaşına gelince sürekli soyu hakkında sorular sormaya başlar.

Bunun üzerine Ferânek oğluna Cemşîd ile Dahhâk'ın hikâyesini anlatır. Ferîdûn her yerde Dahhâk'ı aramaya başlar. Babasının intikamını alacağını bütün dünyaya duyurur. Nihayetinde de çok geçmeden Ferîdûn tahta geçer ve Dahhâk'ı ele geçirir. Onu öldürmeyip Demâvend dağında bir mağaraya hapseder. Selm, Tûr ve Îrec adında üç oğlu olan Ferîdûn dünyayı bu üç oğlu arasında paylaştırır.⁵⁶⁸

FERNGÎS: Efrâsiyâb'ın kızıdır. Siyâveş'in Pîrân'ın kızı Cerîre'den sonra evlenip Gengdij'e götürdüğü ikinci eşidir ve bu evliliğin en güzel meyvesi oğlu Keyhusrev'dir. Ferngîs Fars edebiyatında en çok sıkıntı çeken kadınlardan biri olmasının yanı sıra iyilikleri ve güzelliğiyle de bilinir.⁵⁶⁹

FERÎBORZ: İran padişahı Keykavus'un oğludur. Babası ile birlikte Mâzenderân'da esir kalmıştır. Rüstem onu diğer İranlı'larla birlikte kurtarmıştır. Sohrâb'la birlikte Rüstem'in savaşında Feriborz'da yer almıştır.⁵⁷⁰

⁵⁶⁶ Mu'în, *Ferheng*, V, s. 119.

⁵⁶⁷ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 303.

⁵⁶⁸ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 307-308.

⁵⁶⁹ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 314-315.

⁵⁷⁰ Fesâyî, *Ferheng-i Nâmhâ-yi Şahnâme*, s. 714.

FUR-İ HİNDİ: Hindistan padişahıdır. İskender'e üç kez yenilmiştir. Sonra Kirman'a kaçmıştır.⁵⁷¹

FURÛD: Siyâveş'in Cerîre adlı eşinden dünyaya gelen oğlu ve Keyânîler hanedanının ünlü şehzadelerindendir. Rehâm'ın kılıç darbesiyle öldürülmüştür.⁵⁷²

GEJDEHEM: Nevzer zamanında Dehestan kalesinin muhafızlığını yapmıştır. Gejdehem Keykubad'ın padişahlığı zamanında İranlı'lar ve Turanlı'lar arasındaki savaşta yer almıştır.

Rüstem bu savaşın asıl kahramanıdır. Sohrâb'ın İran'a saldırdığı zamanlarda Gejdehem artık yaşlanmıştır.⁵⁷³

GERŞÎVEZ: Efrâsiyâb'ın kardeşidir. Efrâsiyâb Siyâveş'i öldürmesi için onu da kışkırtır. Sonunda kardeşiyle beraber Keyhusrev tarafından öldürülür.⁵⁷⁴

GERŞÂSP (GERŞÂSB): Zayıf at sahibi şeklinde geçen İranlı ünlü bir kahraman. Ferîdûn'un torunu, Orita'nın oğlu olan Gerşâsp, *Şahnâme*'ye göre Cemşîd'in soyundandır. *Avesta*'da Gerşâsp zaferler kazanmış bir kahramandır. Büyük ejderhalar öldürmüş, Gendrû adlı devi yenmiş, Ehrîmen'in emrindeki rüzgârı emri altına almıştır. Başlı feleklere erişen morğ-i kemek: kemek kuşunu okla vurmuş ve gürzüyle de gagasını kırmıştır.

Şahnâme'de başka bir Gerşâsp'tan daha söz edilir. O kişi Tahmâsp'ın oğlu Zû'nun son yılında Efrâsiyâb ile Peşeng'in emriyle İran'a doğru yola çıkmış ve öldüğünde İran tahtı hükümdarsız kalmıştır, ta ki Rüstem'in dağında yaşayan Keykubad'ı arayıp bularak getirmesine kadar. Bu kişi *Şahnâme*'de adı geçen diğer ünlü kahraman Sâm'ın babası ve Rüstem'in dedesi olan Gerşâsp'tan başka birisidir.⁵⁷⁵

GEŞVAD: Babasının adı Behram'dır. Mihran'ın kabilesindendir.⁵⁷⁶

GÎV: Gûderz'in oğlu, Rüstem'in damadı ve Bîjen'in babası olan Gîv İran'ın efsanevi kahramanlarından biridir. Kâvûs ona iki bin asker alarak Mâzenderân'a gitmesini söyler. Gîv, Kâvûs ile beraber Mâzenderân'a gider ve beyaz devin tuzağına düşer.

⁵⁷¹ Fesâyî, *Ferheng-i Nâmhâ-yi Şahnâme*, s. 730.

⁵⁷² Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 326.

⁵⁷³ Fesâyî, *Ferheng-i Nâmhâ-yi Şahnâme*, s. 880.

⁵⁷⁴ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 332.

⁵⁷⁵ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 333.

⁵⁷⁶ Fesâyî, *Ferheng-i Nâmhâ-yi Şahnâme*, s. 905.

Daha sonra Rüstem onu kurtarır ve Kâvûs ile birlikte Hâmâverân'a doğru yola çıkar. Bir gece Gûderz rüyasında Surûş'u görür. Surûş, ona Keyhusrev'i kurtaracak tek kişinin Gîv olduğunu söyler. Bunun üzerine Gûderz, Gîv'i çağırarak rüyasını ona anlatır ve onu över.

Gîv Turan'a gitmek üzere yola koyulur. Yedi yıl boyunca her yerde Keyhusrev'in izini arar. Uzun aramaları sonucunda onu bulur ve Ferngîs ile birlikte İran'a getirir.⁵⁷⁷

GORDÂFERÎD: İran mitolojisinde ünlü İranlı kahramanlardan Gejdehem'in kızı olup Gordâferîde olarak da bilinir.

Dijsepîd kalesinin kuşatılmasında yaşanan savaşta son derece başarılı mücadelesiyle bilinip, cesareti, korkusuzluğu ve atılganlığıyla ünlüdür.

GOSTEHM: *Şahnâme*'de Nevzeriyân hanedanının kurucusu Nevzer'in oğludur. *Avesta*'da iki yerde Ehrîmen taraftarlarının öldürülmesi nedeniyle adı geçer. Keyhusrev destanında da Gejdehem'in oğlu olarak bilinir. İran tarihinde, Sâsânî padişahlarından Husrev-i Pervîz'in dayısı ile on beşinci Sâsânî padişahı Behrâm-ı Gûr'un veziri ve danışmanı olan iki kişi de bu isimle bilinir.⁵⁷⁸

GOŞTÂSP: Keyânî hanedanı padişahlarındandır. Lahrâsp'ın oğlu ve İskender'in babasıdır. Babası hayatta iken babasından padişahlığı almak ister fakat babası kabul etmeyince kızarak Rum'a gider. Orada kendini Ferehzâd olarak tanıtır. Daha sonra Kayser'in kızına âşık olur ve onu eş olarak alır. Zerdüş'te bu hükümdar döneminde ortaya çıkar. Gerşâsp da onun dinini kabul eder. Bu olay Turanlı Ercâsp ile arasında savaşa neden olur. Bu mücadelede Ercâsp İskender tarafından öldürülür. Daha sonra Goştâsp İran'a döner ve tahta geçer.⁵⁷⁹

GÛDERZ: Büyük Gûderziyân hanedanının lideri, Keyhusrev sarayının önde gelen ünlü kahramanlarından biri ve Rüstem'in kayınpederidir. Gûderz'in çok sayıda çocuğu vardır ve bunların yetmiştenden fazlası, Keyhusrev'in Turan ile yaptığı savaşlarda ölür. Gûderz de Turanlı Pîrân'ı öldürür.

Gûderz'in babası Geşvâd-i Zerrînkulâh eski İran'da önemli bir konuma sahip olan Geşvâdegân hanedanının kurucusu ve Ferîdûn döneminin ünlü komutanlarındandır.

⁵⁷⁷ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 335.

⁵⁷⁸ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 335.

⁵⁷⁹ Mu'in, *Ferheng* "Goştâsp" VI, 1705.

Bu padişah Daryûş'u taklit ederek elde ettiği galibiyetlerin resimlerini Bîsutûn dağının duvarlarına kazıtır. Ayrıca Yunanca da birçok kitabe yazdırır.⁵⁸⁰

GURGÎNMÎLÂD: Mîlâd oğlu Gûrgîn; Kâvûs ve Keyhusrev döneminde yaşamış ünlü İranlı kahraman. Gûrgîn, Devazdeh Savaşı'nda Efrâsiyâb'ın torunu Enderîmân ile karşı karşıya gelir ve yapılan savaşta onu öldürür.

Gûrgînmîlâd adı *Şahnâme*'de ilk olarak Kâvûs'un Mâzenderân'a gitmesi sırasında geçer. Bîjen ve Menîje hikâyesinde Bîjen'in Efrâsiyâb'ın eline düşmesine Gûrgîn'in onu kıskanması gerekçe gösterilir; bu yüzden de Keyhusrev'in hışmına uğramış, ancak Rüstem'in girişimleriyle affedilmiştir.⁵⁸¹

HECÎR: İranlı ünlü kumandanlardan Kâve'nin torunu ve Kâren'in oğlu olan Hecîr, Dijsepîd muhafızlarındandır. Hecîr sözcüğü "güzel, beğenilen, akıllı ve güzel yüzlü" anlamlarında kullanılır.⁵⁸²

HÛMÂN: Şahnâme'ye göre Pîrân-Vîse'nin kardeşi olan Hûmân, Efrâsiyâb'ın komutanlarından Turanlı bir kahramandır. Devâzdeh Ruh Savaşında Gîv'in oğlu Bîjen tarafından öldürülmüştür.⁵⁸³

HUMÂY: Şahnâme'de Keyaniler hanedanından Goştâsp'ın Humây ve Bihâferid adında iki kızından söz edilir. Bu kızlar, Ercâsp'ın İran'a saldırısında esir alınıp Rûyîndîj'de hapsedilmişlerdir.

Sonunda kardeşleri İsfendiyâr bin bir türlü zahmetle onları esir tutuldukları yerden kurtarır. Öte yandan İsfendiyâr oğlu Behmen'in Çehrâzâd ve Humây-ı Âzad nitelemeleriyle de bilinen Humây adlı bir kızı vardır. Behmen'in ölümünün ardından hükümdar olan Humây otuz iki yıl tahtta kalmıştır.⁵⁸⁴

HURMUZD: Eski Farsça'da genellikle Tanrı anlamında kullanılan Hurmuzd ve diğer türevleri birkaç yıl geçtikten sonra Ahura Mazda şeklini almıştır. Zerdüş'tün Avesta'daki her şeyi bilen her şeye gücü yeten en büyük Tanrısı, Mazdeist inanışta ve İrano-Ayanlarda Ahura Mazda tek iyilik tanrısıdır.⁵⁸⁵

HÛRŞÎD: "Güneş" Mezdiyesnâ Tanrılarından biridir. Avesta'nın değişik yerlerinde söz edilir. "aydınlık ve şefkat meleği" nitelemeleriyle tanıtılır. Avesta'da

⁵⁸⁰ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 338.

⁵⁸¹ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 339.

⁵⁸² Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 360.

⁵⁸³ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 390.

⁵⁸⁴ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 390.

⁵⁸⁵ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 392.

anlatıldığına göre Hûrşîd, Mihr'den ayrı bir efsanedir. Ancak eski devirlerden beri bu iki nesne birbirlerine benzer özelliklerle tanınmaktadır.

Hûrşîd de kutsal yedi gezegeniyle birlikte ebedi varlıklardan kabul edilmiştir. Güneş ışığı, ısı ve sonsuz yararları, insan hayatındaki gerekliliği, olmazsa olmazlığı gerekçeleriyle bütün halklar tarafından en önemli varlık kabul edilip kutsanmakta ve eski Mısırlılarca tapınılmaktadır.⁵⁸⁶

İLYAS: Ba'l adında bir puta ya da kadına tapan bir kavme uyarıcı olarak gönderilmiş ve kendisine sonsuz hayat verilmiş peygamber. Ancak bu kavim kendilerini doğru yola çağırmak üzere gönderilen İlyas'a inanmamış, bunun üzerine İlyas korkusundan kaçarak gizlenmiş ve yaptığı dua üzerine o bölgede yedi yıl yağmurlar kesilmiş, her tarafta kıtlık ve kuraklık baş gösterip tüm bitkiler kurumuştur.⁵⁸⁷

İREC: Ferîdûn'un, ağabeyleri tarafından öldürülen küçük oğlunun adı olan İrec, Îrânîc sözcüğünün kısaltılmış şeklidir ve bazı araştırmacılar İran adının geldiğine inanır.⁵⁸⁸

İSFENDİYÂR: Lohrâsp'ın torunu ve Goştâsp'ın oğlu olarak bilinen İsfendiyâr dünya pehlivanı olarak nitelenen ünlü İranlı kahramanlardandır ve Zerdüş inancının yaygınlaşması için büyük çabalar göstermiştir. İsfendiyâr'ın Sîstân'a asker çıkarması, savaşlarının ayrıntıları *Ğureru's-siyer* ve *Şahnâme*'de ayrıntılarıyla anlatılır.

Rüstem'in heft hân'ın taklidi olan İsfendiyâr'ın heft hân'ına da gönderme yapılır. İsfendiyâr hem şehzade hem de bir dünya pehlivanıdır. Onun ünlü Yunan mitolojik kahramanı Akhilleus gibi kısa olan hayatı zaferler ve parlak bir geçmişle doludur.⁵⁸⁹

KAKÛ: Dahhaâk'ın torunu. Kâkûy ve Kâkûye diye de bilinir. Ferîdûn'u öldürmüş, kendisi de Sâm tarafından öldürülmüştür.⁵⁹⁰

KÂREN: Şahnâme'ye göre Kâren Kâve-yi- Âhenger'in oğludur. Ferîdûn, İrec ve Menûchehr'in komutanlarından biri olarak Keykubâd ile Efrâsiyâb arasındaki savaşlarda büyük yiğitlik ve yararlılık göstermiş bir kahramandır.

KAYDÂFE: Azerbaycan'da Berda ülkesinin kraliçesi olduğu rivayet edilir. Ancak mısır veya Batı Anadolu kraliçesi olduğunu söyleyen kaynaklarda vardır.

⁵⁸⁶ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 392.

⁵⁸⁷ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 413-414.

⁵⁸⁸ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 416.

⁵⁸⁹ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 425-427.

⁵⁹⁰ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 447.

İskender zamanında yaşamıştır. Evliya Çelebi'ye göre Kaydâfe, Marmara Ülkesi kraliçesidir. İskender bu ülkeyi nasıl fethedeceğinin yollarını aramak için tebdili kıyafet ile bu ülkeyi dolaşır. Sonunda yakalanır. Kaydâfe kendisine ve ülkesine dokunmayacağına dair söz alıp onu serbest bırakır.

İskender hem sözünde durmak için hem de o ülkeyi ortadan kaldırmak istemektedir. Hızır yardımına gelir ve ona bir göl halinde bulunan Karadeniz'i Akdeniz'e akıtmasını çare gösterir. Böylece Kaydâfe'nin ülkesini sular kaplayacak ve o ülke ortadan kalkacaktır.⁵⁹¹

KETÂYÛN: Şahnâme'nin ünlü olan Ketâyûn, bir gece rüyasında bir grupla birlikte bir törende olduğunu, orada yabancı bir ülkeden biriyle evlendiğini görür. Sabah rüyasını anlattığında babası hemen bir koca seçmesi için kızına bir meclis düzenleyip ileri gelenleri davet eder.

Ketâyûn rüyasında gördüğü kişiyi orada görür ve onu seçer; bu kişi Goştâst'tan başkası değildir. Babası kızının bu isteğine saygı duyar ve Ketâyûn'un istediği erkekle evlenmesine razı olur. Özellikle ömrünün son günlerinde başına yağmur gibi yağın belalara katlanan ünlü kadınlardandır. İslami metinlerdeki diğer adı da Nâhid'dir ancak Pehlevi rivayetleri ve Avesta'da Hotes olarak geçer.

KEYHUSREV: İran'ın efsanevi kahramanıdır. Siyâveş'in oğlu Keykâvûs'un torunudur. Babasının ölümünden sonra annesi Ferngîs'in yanında büyür. İranlı komutan Gûderz onu İran'a getirir. Efrâsiyâb'dan babasının intikamını alır ve onu Çîçest gölü yakınlarında öldürür.⁵⁹²

Rüstem Keyhusrev'e ilim ve sanatı öğretir. Altmış yıl süren padişahlığından sonra saltanatı bırakıp dağa çıkar. Dağda karın altında kalıp kaybolur. Bîjen, Tûs, Feriborz, Gîv ve Gostehem gibi pehlivanlar da onunla birlikte kaybolurlar. Bundan dolayı lakabının "Enderuy" olduğu söylenir.

Mezdiyesnâ inanırları arasında kutsal makam sahibi olarak bilinen Keyhusrev, Hamzayi İsfahânî'nin ifadesine göre İranlılar tarafından peygamber kabul edilmektedir. İnişli çıkışlı hayatında sûfiyâne sözleri, davranışları ve ibadeti sevmesi gibi özelliklere rastlanır. Bazen tasavvufi ağırlığı sultanlığını da gölgede bırakır. Çeşitli mücevherlerle

⁵⁹¹ İskender, Pala, *Asiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, 2010 İstanbul, s.263.

⁵⁹² Gulâmhüseyn Sâdrî, *Efşâr Ferheng Farsî, İntişârât-i Vezaret-i Ferheng-i İran, Tahran 1383 hş. s. 589-590.*

süslettiği bir mihrap yaptırıp sürekli yanında bulundurduğu tek Tanrı inancına sahip olduğu, önceki peygamberler gibi Tanrı'ya ibadet ettiği söylenir.⁵⁹³

KEYKÂVÛS: Keykubâd'ın oğlu ve Keyânî padişahlarından Siyâveş'in babası olan Kâvûs ya da Keykâvûs Hâmaverân şahıyla savaşmaya gidince kızı Sûdâbe'ye âşık olur ve onunla birlikte zindana atılır. Rüstem onları kurtararak İran'a getirir. Daha sonra Sûdâbe üvey oğlu Siyâveş'e âşık olur. Aşkına karşılık bulamayan Sûdâbe Kâvus'u oğluna karşı kışkırtır. Suçsuzluğunu kanıtlamak isteyen Siyâveş ateşten geçer. Daha sonra babasının emriyle Efrâsiyâb ile savaşmak için Turan'a gider.

Fars edebiyatında güç ve yeteneklerine rağmen Kâvûs'tan daha çok dünyanın karşısında acizliği ve faniliği öne çıkarılarak söz edilmiştir.⁵⁹⁴

KEYKUBÂD: Keykuvâz ve Keykuvâd şekilleriyle de bilinen Keykubâd, Keyaniler hanedanının ilk hükümdarıdır. Keykubâd'ın tahtta kaldığı süre yüz yıldır. Avesta'da Keykubâd adı defalarca geçer.

Zerdüşť dinsel rivayetlerinde Keykubâd'ın babasının adı belli değildir; bazıları onun Zâb'ın oğlu, bazıları da Nevzer hanedanından olduğu kanısındanır. İslam tarihçileri, birkaç kuşak sonra onun soyunu Menûcehr'e dayandırır. Bundehişn'e göre daha dünyaya gelen Keykubâd bir bez parçasına sarılarak sandık içerisinde suya atılmış ve Tâhmâsp'ın oğlu Zab'ın çocuğu boğulmak üzereyken sudan alıp kurtarmıştır. Bu yüzden Avesta'da adı kavi kavata: hükümdarın sevip değer verdiği, bulunan çocuk şeklinde geçer. Keykubâb'ın bu özelliğiyle Musa Peygamber'e benzemesi dikkat çeker.⁵⁹⁵

LOHRÂSP: Zerîr ile Goştâsp'ın babası, Keyânîyân hanedanının dördüncü hükümdarı. Bu dönemde tek Tanrı inancı İran'da iyice yaygınlaşmış, Lohrâsp Zerdüşť dinini kabul etmiş ve kalan ömrünü ibadetle geçirmek üzere tahtını ve tacını oğlu Goştâsp'a bırakarak Belh'e çekilmiştir.⁵⁹⁶

MENÎJE: Keyhusrev döneminin ünlü kahramanlarından. Bîjen ve Menîje efsanesi Fars edebiyatında çok beğenilen hikâyelerdendir.⁵⁹⁷

⁵⁹³ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s.464-466.

⁵⁹⁴ Şemîsâ, *Ferheng-i Telmihât*, s. 461-462.

⁵⁹⁵ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 470-471.

⁵⁹⁶ Firdevsî, *Şahnâme* (Çev. Necati Lugal), s. 1059.

⁵⁹⁷ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 506.

MENÛÇEHR: Pîşdâdî hanedanının Ferîdûn'dan sonra tahta çıkan hükümdarı ve Ferîdûn'un torunudur. Babası Îrec'in intikamını Selm ve Tûr'dan almıştır. Bundehişn'de Zerdüş'tün soyunun dördüncü kuşakta Menûçeher'e vardığı kayıtlıdır.

Firdevsî'ye göre, Îrec'in öldürülmesinden sonra Mâhâferîd adlı cariyesi bir kız çocuğu dünyaya getirir. Büyüdüğünde Ferîdûn onu kardeşinin oğlu Peşeng'e verir. İşte bu evlilikten Menûçeher dünyaya gelir. Babasının intikamını almak üzere Gerşâsp, Sâm, Nerîmân ve Kâren gibi ünlü kahramanlarla da yardımlaşarak Tûr ve Selm'i öldürür; sonra dedesi Ferîdûn'un huzuruna çıkar dedesi de onu hükümdar olarak atar.⁵⁹⁸

MÎHRÂB: Güneş gibi parlayan anlamına gelir. Cesareti ve bilgeliğiyle ün kazanmış Kâbîl emiri Sînduht'un kocası Rûdâbe'nin babasıdır.⁵⁹⁹

MÎHRÂS: Anadolulu bir önderdir. Kayser onu Enûşîrvân'ın yanına altı mübedim başkanlığını yapması için göndermiştir. O Peyman'la arkadaş olmuştur.⁶⁰⁰

MÎRÎN: Anadolulu bu savaşçı Kayser'in yanına bir elçi göndermiştir. Ondan kızını istemiştir. Kayser ise artık kızını eşi gibi vermeyeceğini söyler. Bununla birlikte Mîrîm'den bir kurdu öldürmesini ister. Mîrîn de kabul eder.⁶⁰¹

NERÎMÂN: Gerşâsp'ın oğlu, Sâm'ın babası ve Rüstem'in atası olan Nerîmân İran'ın cesur kahramanlarından. Bu kahraman Dijsepîd'de öldürülmüş ve Rüstem onun intikamını almıştır. Fars edebiyatında Nerîmân'dan hem Sâm'ın babası hem Rüstem'in atası hem de ünlü bir kahraman oluşuyla söz edilir.⁶⁰²

NESTEHÎN: Turanlı Pîran ve Hûman'ın kardeşidir. Nestehin Efrâsiyâb ve Siyâveş ile çevgen oyununda Efrâsiyâb'ın grubundandır.

NEVZER: Pîşdâdî hanedanı padişahlarından Menûçeher'in oğlu, Tûs ve Gostehem'in babasıdır. Nevzer çok zalim bir padişaktır. Bu yüzden halk Sâm'ın padişah olmasını ister fakat Sâm kabul etmez. Nevzer adı Fars şiirinde kahramanlar ve sultanlar arasında geçtiği için daha çok padişahlığının yüceliğine işaret edilir.⁶⁰³

PEŞENG: Ferîdûn'un kardeşinin oğlu ve Menûçeher'in babasıdır. Ferîdûn'un kızı Mâhâferîd'in eşidir.⁶⁰⁴

⁵⁹⁸ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 506-507.

⁵⁹⁹ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 523.

⁶⁰⁰ Fesâyî, *Ferheng-i Nâmhâ-yi Şahnâme*, s. 1027.

⁶⁰¹ Fesâyî, *Ferheng-i Nâmhâ-yi Şahnâme*, s. 1042.

⁶⁰² Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 545.

⁶⁰³ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 551.

⁶⁰⁴ Mu'in, *Ferheng*, V, 347.

PÎRÂN: Efrâsiyâb'ın ordu komutanı olan Vîse'nin oğludur. Cesaretinden ötürü Efrâsiyâb'ın yanında övgülerine mazhar olur. Siyâveş'i koruyan ve onunla antlaşma yapması için Efrâsiyâb'ı ikna eden kişi olarak ayrı bir öneme sahiptir. Pîrân Siyâveş'e Gersîvez'in kızlarından ya da kendi dört kızından biriyle evlenmesini söyler. Siyâveş de kendisine eş olarak Pîrân'ın kızı olan Cerîre'yi seçer. Fakat kısa bir süre sonra Pîrân ona Efrâsiyâb'ın kızı Ferngîs'i uygun bulur ve Ferngîs'i Siyâveş için ister.⁶⁰⁵

RÛDÂBE: Kabîl sultanı Mihrâb'ın kızı: Zâl'ın eşi Rüstem'in annesidir. Annesinin adı Sinduht'tur. Şahnâme'nin iffet ve namusuyla öne çıkan kadın kahramanlarından biri olan Rûdâbe, özellikle İran tarihinin en büyük kahramanı Rüstem'in annesi oluşu vesilesiyle çok ünlüdür. Fars edebiyatında ve özellikle de şiirde adı fazla geçmez. Rûbâde destanı birçok yönüyle W.Shakspeare'in Romeo ve Juliet'ine benzer.⁶⁰⁶

RÛSTEM: Akıllığı ile cesaretini birleştirerek İran'ın en ünlü milli kahramanı haline gelen Rüstem, Pehlevi edebiyatında Rostahm ve Rostethem olarak da bilinir. Fars edebiyatında onun lakabı olarak bilinen “uzun boylu, iri yapılı güçlü” anlamlarındaki Tehemten sözcüğü ile eş anlamlı olan Rüstem, aslında Reuze ve tehem sözcüklerinden oluşmuş birleşik sözcüktür.

Tehem avesta ve eski Farsçada Taxma şekliyle: “cesur” ve “kahraman” anlamına gelir. Adı Avesta'da yer almasa da Rüstem altı yüz yıl yaşamış; Keykubâd, Keykâvûs ve Keyhusrev dönemlerinin dünya kahramanı olmuştur. Her üç hükümdarın egemenliğinin en büyük dayanağı onun varlığıdır.⁶⁰⁷

SA'D B. VAKKAS: (ö. 675) Cennetle müjdelenen on sahabeden biridir. İslamı ilk kabul edenlerdendir. Hz. Muhammed tarafından ordu komutanı olarak görevlendirildi. Bedir savaşına katıldı. Hz. Ömer'in halifeliği sırasında devlet idaresinde görev aldı. Daha sonra Medine'ye yerleşti. 675 yılında Medine yakınlarında Akik vadisinde vefat etti.⁶⁰⁸

SÂM: Zâl'ın babası ve Rüstem'in atasıdır. Halk İran padişahı Nevzer'in zulmünden yıldıkları için Sam'dan tahta geçmesini isterler fakat Sâam kabul etmez. Sâam daha çok yiğitlik ve cesaretle anılır. Sâam'ın babası Gerşâsb'tır. Lakabı tek vuruşlu Sâam

⁶⁰⁵ Feşâyî, *Ferheng-i Nâmâ-yi Şahnâme*, s. 264-265.

⁶⁰⁶ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 587.

⁶⁰⁷ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 592.

⁶⁰⁸ Tr.wikipedia.org/wiki/Sa'd b. Ebi Vakkas, 25.12.2012

olarak bilinir. Çünkü öküz gürzüyle korkunç ejderhaları sere serer. Oğlu Zâl beyaz saçlı doğduğu için onu Elburz dağına bırakır ve onu Sîmurg besleyip büyütür.⁶⁰⁹

SELM: Ferîdûn'un ortanca oğlu. Ferîdûn egemen olduğu toprakları çocukları arasında paylaştırırken, batı bölgelerini Selm'e bırakıp ona Kayser adını verir. Selm ve Tûr küçük kardeşleri Îrec'i kıskanarak namertçe öldürürler fakat Menûçeher onun intikamını alır.⁶¹⁰

SÎMURG: İran efsanelerine göre Kâf Dağı'nda yaşayan bir kuştur. Çocukluğunda Zâl'ı besleyip büyütmüş ve Rüstem'e İsfendiyâr ile yaptığı savaşta yardım etmiştir.

Sîmurg, *Şahnâme*, *Avesta* ve Pehlevî rivayetlerinde doğaüstü, harika ve ilginç özellikler taşıyan bir yaratıktır. Her tarafında renk cümbüşüyle bezenmiş dörder kanadı vardır. İri yapılı ve alabildiğine güçlüdür. Bu yüzden şah-ı morğân: Kuşların şahı olarak bilinir. 1700 yıl yaşar, üç yılda bir yumurtlar. Yirmi beş yıl sonra yumurtadan çıkar. Fars kültüründeki en ilginç, en görkemli değerlerden biri olan Sîmurg, hem eski İran halkının inanış ve dinsel törenlerindeki yerini korumuş, hem de edebiyatın seçkin ve değerli simgeleri arasında sıkça kullanılmıştır.⁶¹¹

SÎNDUHT: *Şahnâme*'nin ünlü kadın kahramanlarından biri olan Sînduht, Kâbîl hükümdarı Mihrâb'ın eşi, Rûdâbe'nin annesi ve Rüstem'in anneannesidir. Zâl ile Rûdâbe'nin birbirlerine olan gizli aşklarını bilen Sînduht, bu duruma aşırı derecede kızan Mihrâb'ı sakinleştirmeyi başarmıştır.⁶¹²

SİYÂVEŞ: *Avesta*'da Syavarsan, Pehlevîce Siyavaxs: Siyah at sahibi, yeni Farsçada Siyâvehş ve Siyaveş olarak bilinir. Firdevsî'nin rivayetine göre Îrânşehr hükümdarlarından olmasa da *Avesta*'da kavi, yani "şah" unvanıyla anıldığı için onun da diğer kaviler gibi doğu İran'ın Zerdüş öncesi dönemler ve Zerdüş öncesi dönemler ve Zerdüş'ün ortaya çıktığı günlere yakın zamanlarda yaşamış hükümdarlarından biri olduğu kabul edilir. Rivayetlere göre Siyâveş, babası Kâvûs'tan sonra ve Keyhusrev'den önce Doğu İran'da egemenlik sürüp eski İran rivayetlerinde İran-Turan savaşları diye bilinen savaşlarda öldürülmüş güçlü bir hükümdardır.⁶¹³

⁶⁰⁹ Şemîsâ, *Ferheng-i Telmîhât*, s. 322–323.

⁶¹⁰ Mu'in, *Ferheng*, V, 790.

⁶¹¹ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 624–629.

⁶¹² Ali Ekber, Dihhudâ, "Sînduht" *Luğatnâme-yi Dihhudâ*, İntişârât-i Dânişgâh-i Tahran, Tahran 1927 hş. XXIX, s. 782.

⁶¹³ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 632.

SOHRÂB (SORHÂB): Su sözcüklerinden bir bileşik olarak kırmızı su demektir. Bazı metinlerde adı Sorhâb olarak geçen İranlı ünlü kahraman Sohrâb, Semengân'da Rüstem ile Semengân hükümdarının kızı Tehmîne'nin aşkının meyvesi olarak dünyaya gelmiş, kısa zamanda hızla büyümüş, normal çocukların bir yıllık gelişimine bir ayda tamamlamıştır. On iki ya da on dört yaşlarındayken babasının atı Rahş'ın soyundan bir atı olmuştur.⁶¹⁴

SÛDÂBE: Hâmâverân hükümdarının kızı ve Keykâvûs'un eşidir. Güzelliğiyle ünlü Sûdâbe, Pehlevîce Sutapek, Sutapih ve Araplarca Şîrâ-yı Yemânî olarak bilinir.⁶¹⁵

ŞÂPÛR: 241-273 tarihleri arasında hüküm sürmüştür. Sasaniler İmparatorluğunun kurucusudur.

Şahın oğlu, Sasani soyundan üç kişi bu isimle padişahlık yapmıştır. İlki Erdeşîr'in oğlu, ikincisi Sasani padişahıdır. Şâpûr babasından memleketi miras almıştır. İran padişahı Şâpûr, düzenli bir ordu, yeni usûl ve esaslara göre çalışan idari teşkilatlar oluşturulmuştur. Bu padişah başlangıçtan beri dış meselelere yönelmiştir.⁶¹⁶

ŞEMÂSÂS: Şemsâs ve Şemâsâş olarak da bilinen Şemâsâs, İran efsanelerinde adı geçen kahramanlardan biridir. Klasik İran mitolojisinde Şemâsâs adlı iki kişiden söz edilir. Biri Siyâveş'in ordusunda yer almış bir savaşçı, diğeri de Efrâsiyâb'ın ordusunda bulunmuş Turalı kahramanlardan biridir ve bu Turanlı Şemâsâs, :Kâve'nin oğlu Kâren tarafından öldürülmüştür.⁶¹⁷

TÛS: İranlı kahramanlardan Nevzer'in biri Gostehem, diğeri Tûs adında iki oğlu vardı. Ama ikisinin de tahta çıkabilecek özellikleri ve güçleri bulunmadığı için babalarının yerine geçmeleri söz konusu olamazdı. Bu yüzden Zâl, Ferîdûn'un soyundan olan Zû'yu İran krallığına getirmiştir.⁶¹⁸

ZÂL: İranlı kahraman Sâm'ın ak saçlı doğması yüzünden Zâl: yaşlı isim verilen oğlu. Şahnâme'de Zâl-ı zer: yaşlı ve Destan adlarıyla da geçen Zâl'ın saçlı oluşu efsanesi, Laeizmin kurucusu Lae Tzu: yaşlı çocuk filozofu hatırlatır; yaşlı çocuk efsanesine göre bu filozof yetmiş iki yıl annesinin karnında kalmış ve dünyaya ak saçlı olarak gelmiştir.⁶¹⁹

⁶¹⁴ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 635.

⁶¹⁵ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 640.

⁶¹⁶ Mu'in, *Ferheng*, V, 852.

⁶¹⁷ Fesâyî, *Ferheng-i Nâmhâ-yi Şahnâme*, s. 624.

⁶¹⁸ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 693.

⁶¹⁹ Fesâyî, *Ferheng-i Nâmhâ-yi Şahnâme*, s. 497.

ZERÎR: Sarı göğüslü adlarıyla da bilinen komutan Zerîr, Goştâsp'ın kardeşi ve Lohrâsp'ın oğludur. Lohrâsp'tan sonra komutanlık Zerîr'e, saltanat da Goştasp'a verildi. Zerîr, aynı zamanda Farsçada Îsperek: sarı boya ağacı olarak bilinen ve elbiseleri sarıya boyamada kullanılan bir bitkidir.⁶²⁰

⁶²⁰ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 742.

SONUÇ

Çalışmamızda Ebu'l Kâsım Firdevsî'nin ünlü eseri *Şahnâme*'de yer alan mektuplar, bu mektupların içerikleri ve kimlere yazıldıkları hakkında bilgi vermeye çalıştık. Ayrıca bu mektuplarda adı geçen kahramanların da hayatlarını kısaca anlattık. Eser mana dolu, sade ve akıcı olmanın yanısıra kullandığı mazmunlarla da bir ustalık eseridir. O, zevk ve sanatı birbirine katarak eserine ebedi bir çehre kazandırmıştır.

Çalışmamızda Firdevsî'nin hayatı ve *Şahnâme*'de yer alan mektuplarla ilgili güvenilir bilgiler verebilmek için çeşitli kaynaklardan faydalanmaya çalıştık. Bu çalışmamızın ileride yapılacak mektuplarla ilgili bütün çalışmalara kaynaklık etmesi hedeflenmiştir. Elbette eksikliler ve hatalar olacaktır. Bütün eksikliklere rağmen edebiyatla ilgilenen çevrelerce beğenilmesini ümit ediyorum.

KAYNAKÇA

Arûzî, Nizâmî, *Çehâr Makâle* (Nşr. Muhammed-i Kazvînî), I, İntişârât-i Emir Kebir, Tahran 1364 hş.

Avfî, Muhammed, *Lûbâbu'l-Elbâb* (Tsh. Saîd-i Nefisî), Tahran 1336 hş.

Devletşah-i Semerkandî, *Tezkiretü's-Şuarâ* (Nşr. Muhammed-i Remezanî), Tahran 1338 hş.

Dihhudâ, Ali Ekber, *Lugatnâme-yi Dihhuda, I-L*, İntişârât-i Dânişgâh-i Tahran, Tahran 1346 hş.

Efşâr, Gulâmhüseyîn Sâdrî, *Ferheng-i Farsî*, İntişârât-i Vezaret-i Ferheng-i İran, Tahran 1383 hş.

Fesâyî, Mansûr Restigâr, *Ferheng-i Namhâ-yi Şahnâme*, İntişârât-i Pejûheşgâh-i Ulûm-i İnsani, Tahran 1388 hş.

Firdevsî, Ebû'l-Kâsım, *Şahnâme* (Çev. Lugal, Necati), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2009.

Firdevsî, Ebû'l-Kâsım, *Şahnâme* (Moskova Baskısı), Tahran 1387 hş.

Firdevsî, Ebû'l- Kâsım, *Şahnâme* (Nşr. Mohl, Julius), I-III, Gülistan Yayınları, Tahran 1374 hş.

İslam Ansiklopedisi, I-XIII, MEB Yayınları, İstanbul 1940–1988

Mihrebâdî, Mitrâ, *Şahnâme-i Firdevsî be Nesr-i Farsî-yi Sere*, Tahran 1390 hş.

Mu'în, Muhammed, *Ferheng-i Farsî*, I-VI, Emir Kebir Yayınları, Tahran 1375 hş.

Safa, Zebihûllâh, *Târîh-i Edebiyyât Der İran*, I-V, İntişârât-i Firdevsî, Tahran 1363 hş.

Şemîsâ, Sîrûs, *Ferheng-i Telmîhât*, İntişârât-i Firdevsî, Tahran 1369 hş.

Şemîsâ, Sîrûs, *Sebkşinâsî-yî Şi'r*, Firdevs Yayınları, Tahran 1375 hş.

Tarlan, Ali Nihat, *İran Edebiyatı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1944.

Tefezzulî, Ahmed, *Târîh-i Edebiyyât-i İran Pîş Ez İslam*, Sohen Yayınları, Tahran 1377 hş.

Tr.wikipedia.org/wiki/Sa'd b. Ebi Vakkas, 25.12.2012

Tûkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, IV, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988-2004.

Yıldırım, Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2006.

Yıldırım, Nimet, *İran Edebiyatı*, Pinhan Yayınları, İstanbul 2011.

DİZİN

- Akdev, 27, 28, 29
- Avesta, 5, 6, 7, 106, 131, 185, 186, 188, 190, 191, 192, 194, 195, 197, 198
- Avestâ, 6
- Âvesta,, 5, 7
- Âzergoşesp, 93, 149, 185
- Bâbek, 127, 128, 147, 185, 188
- Bâj, 2, 3
- Bârmân, 34, 35, 40, 185
- BÂRMÂN, 34, 185
- Behmen, 10, 58, 59, 114, 115, 192
- Behrâm, 1, 6, 38, 45, 46, 50, 105, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 141, 142, 144, 145, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 169, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 181, 185, 186, 191
- Belh, 40, 42, 44, 81, 108, 109, 112, 195
- Beranuş, 130, 131
- Berberistan, 32, 33
- Bevîje, 111, 152
- Bîjen, 5, 10, 64, 65, 71, 72, 73, 74, 76, 77, 184, 186, 190, 192, 194, 195
- Bisutûn, 6
- Bozorgmihr, 155, 156, 157, 158
- Buluç, 39
- Cehn, 90, 94
- Ceyhun, 24, 26, 27, 33, 40, 41, 45, 57, 58, 75, 78, 79, 144, 151, 167
- Çin, 12, 14, 22, 48, 51, 66, 67, 68, 69, 72, 76, 79, 86, 87, 91, 93, 107, 108, 125, 126, 137, 138, 139, 140, 141, 151, 152, 153, 154, 156, 165, 166, 174, 175
- Dârâ, 10, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 186
- Darab, 115, 116
- Dehistan, 24, 79
- Destan, 16, 24, 25, 40, 199
- Efrâsiyâb, 24, 25, 26, 31, 33, 34, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 54, 55, 57, 58, 68, 69, 72, 75, 78, 79, 80, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 199
- Ehren, 101, 102, 103, 104
- Ehrimen, 6, 41, 46, 59, 103, 104, 183
- Ekvân, 71
- Enûşîrvân, 147, 148, 149, 150, 152, 155, 157, 158, 159, 161, 162, 164
- Ercâsp, 1, 8, 106, 107, 108, 110, 113, 188, 191, 192
- Erdeşîr, 8, 117, 127, 128, 129, 171, 182, 185, 186, 188, 189, 199
- Erdevân, 128
- Erjeng, 26, 28, 188
- Ferâmurz, 56, 189
- Ferhad, 28, 29, 38
- Ferîborz, 58, 59, 61, 62, 63, 66, 67, 68, 95

- Ferîdûn, XIII, 1, 9, 10, 12, 13, 14, 24,
 26, 34, 57, 83, 94, 189, 190, 191,
 193, 196, 198, 199
 Ferngîs, 55, 57, 189, 191, 194, 197
 Filipus, 121, 126
 Firdevsî, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11,
 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21,
 22, 23, 24, 25, 27, 28, 30, 31, 32, 33,
 34, 35, 37, 39, 41, 42, 43, 45, 47, 49,
 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59,
 60, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71,
 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82,
 83, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93,
 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102,
 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110,
 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117,
 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124,
 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131,
 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138,
 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145,
 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152,
 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159,
 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166,
 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173,
 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180,
 181, 182, 183, 184, 188, 195, 196,
 198, 201, 202
 Fûr, 121
 Gejdehem, 35, 37, 38, 190, 191
 Geng, 66, 87, 88, 89, 93
 Gerdiye, 176
 Gerdûy, 177
 Gersivez, 47, 52, 53, 54, 55
 Gerûy, 53, 66
 Gîlân, 39, 52
 Gîv, 38, 39, 57, 58, 59, 60, 62, 64, 67,
 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78,
 83, 90, 91, 95, 96, 186, 190, 191,
 192, 194
 Gordâferîd, 35, 36, 38
 Gostehem, 64, 70, 86, 93, 94, 170, 171,
 177, 194, 196, 199
 Goştâsp, 1, 8, 96, 97, 98, 99, 100, 102,
 103, 105, 106, 107, 108, 109, 110,
 111, 112, 113, 114, 115, 117, 185,
 186, 191, 192, 193, 195, 200
 Gûderz, 38, 46, 58, 59, 60, 62, 63, 65,
 66, 69, 70, 73, 74, 76, 77, 78, 80, 82,
 84, 95, 96, 186, 187, 190, 191, 194
 Gurgan, 79, 81
 Gûrgînîlâd, 192
 Güç, 39
 Hakan, 109, 137, 138, 139, 151, 153,
 154, 165, 166, 173, 174, 175, 176
 Hamaveran, 30, 31, 32, 34, 38
 Harezmi, 79, 85
 Hazer, 104
 Hecîr, 35, 37, 192
 Herom, 124
 Heşevî, 98, 99, 100, 102, 103
 Hindistan, 40, 51, 81, 111, 126, 137,
 140, 141, 157, 158, 185, 190
 Hudâyname, 3, 7

Hûmân, 34, 35, 57, 64, 65, 75, 77, 79, 192
 HÛMÂN, 34, 192
 Hurmuzd, 161, 162, 163, 164, 165, 167, 169, 192
 Husrev, 57, 58, 59, 67, 70, 71, 72, 73, 78, 81, 83, 84, 86, 89, 92, 93, 95, 107, 147, 149, 151, 158, 159, 160, 162, 169, 170, 171, 172, 174, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 191
 Hûşnevaz, 144, 145
 Hürrem, 108, 124
 III. Yezdicerd, 9
 İran, IX, XII, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 17, 24, 26, 27, 29, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 49, 50, 51, 53, 54, 60, 61, 63, 64, 67, 68, 69, 73, 74, 75, 77, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 89, 91, 94, 95, 96, 97, 100, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 113, 118, 119, 126, 130, 131, 132, 133, 137, 138, 140, 141, 142, 144, 145, 147, 148, 149, 151, 153, 154, 155, 156, 157, 160, 162, 164, 165, 166, 169, 170, 171, 173, 174, 175, 176, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 202
 İranlılar, 7
 Îrec, 10, 12, 13, 26, 81, 130, 189, 193, 196, 198

isfendiyar, 110
 İsfendiyâr, 1, 11, 110, 111, 112, 113, 114, 117, 188, 192, 193, 198
 İskender, 1, 10, 11, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 125, 126, 130, 149, 186, 187, 190, 191, 194
 J. Oppert, 6
 Julius Mohl, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 30, 31, 33, 34, 35, 37, 39, 41, 42, 43, 45, 47, 49, 50, 51, 52, 54, 56, 57, 58, 60, 62, 63, 65, 67, 68, 70, 71, 73, 75, 76, 78, 80, 82, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 101, 102, 104, 鯨105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 163, 164
 K. F. Geldner, 6
 Kâbilistan, 18, 20
 Kâkû, 14, 17
 Kâren, 10, 25, 192, 193, 196, 199
 Kâve, 10, 39, 58, 61, 62, 77, 192, 193, 199
 Kâvûs, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 51, 52, 58, 61, 66, 67, 80, 83, 85, 88, 90,

- 91, 92, 93, 95, 190, 191, 192, 195, 198
- Kaydâfe, 122, 194
- Kayser, 1, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 110, 121, 129, 130, 131, 148, 149, 150, 155, 160, 169, 170, 172, 175, 178, 179, 180, 181, 187, 191, 196, 198
- Ketâyûn, 98, 100, 103, 194
- Kevaz, 146, 161, 171
- Keyaniyan, 61, 71, 81
- Keyhusrev, 10, 57, 58, 59, 65, 67, 69, 70, 74, 81, 84, 88, 89, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 194, 195, 197, 198
- Keykubâd, 25, 26, 58, 83, 190, 193, 195, 197
- Kubâd, 30
- Kur'ân, 5, 9
- Lohrâsp, 78, 79, 84, 96, 97, 99, 103, 107, 108, 112, 193, 195, 200
- Lûbâbu'l-Elbâb, 2, 4, 202
- M. N. Dhalla, 6
- MÂHÛY, 184
- Mazenderan, 10, 28, 29, 32, 38, 52, 72, 95, 189
- MÂZENDERÂN, 27
- Menâje, 5, 10, 73, 74, 186, 192, 195
- Menûçeher, 1, 10, 13, 14, 17, 19, 23, 26, 81, 83, 96, 193, 195, 196, 198
- Merv, 40, 138, 145, 175, 184
- Mısır, 32, 33, 126
- Mihrâb, 16, 17, 197, 198
- Milad, 121
- Milâd, 71, 192
- Mîrîn, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 196
- Munzer, 133
- Mûnzer, 132
- Necati Lugal, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 25, 27, 28, 30, 32, 34, 35, 37, 39, 41, 43, 45, 47, 49, 50, 51, 53, 55, 56, 58, 59, 62, 63, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 195
- Nerîmân, 19, 21, 23, 196
- Nestehin, 196
- Nestehîn, 76, 77, 79
- Nevzer, 23, 24, 83, 86, 92, 93, 94, 185, 190, 191, 195, 196, 197, 199
- Nimet Yıldırım, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 25, 27, 28, 30, 32, 34, 35, 37, 39, 41, 43, 45, 47, 49, 50, 51, 53, 55, 56, 58, 62, 63, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 94
- Nimruz, 72, 81, 84
- Nizâmi-yi Arûzî, 2
- Numân, 132
- Nûşzad, 150
- Permûrde, 164
- Pervîz, 178, 180, 182, 191

PEŞENG, 25, 196

Pîrân, 48, 50, 51, 60, 62, 63, 64, 65, 69,
75, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 84, 187,
189, 191, 192, 197

Pirûz, 144, 145

Puladvend, 69

Rehham, 62, 63, 64, 70

Rey, 156, 157, 158

Rûdâbe, 15, 17, 20, 196, 197, 198

Rüstem, 1, 10, 11, 20, 21, 22, 25, 26,
27, 28, 29, 31, 32, 33, 35, 37, 38, 40,
42, 43, 44, 45, 46, 56, 64, 65, 66, 67,
68, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 78, 79, 81,
84, 86, 87, 95, 114, 115, 182, 183,
186, 188, 189, 190, 191, 192, 193,
194, 195, 196, 197, 198, 199

Rüşnevad, 115

SA'D VAGGÂS, 182, 183

Sâm, 1, 10, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21,
22, 23, 24, 25, 37, 97, 190, 193, 196,
197, 199

Segâlşeger, 178

Seruç, 39

Simurg, 15, 20, 128

Sind, 51, 81, 84

Sipehrem, 40

Sipend, 21, 22, 61

Siyâveş, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46,
47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56,
58, 60, 66, 83, 89, 186, 187, 189,
190, 194, 195, 196, 197, 198, 199

Sohrâb, 10, 34, 35, 36, 37, 38, 189, 190,
199

SOHRÂB, 34, 37, 199

Sûdâbe, 45, 195, 199

Sufra, 145

Şahnâme, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11,
12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21,
22, 23, 24, 25, 27, 28, 30, 31, 32, 33,
34, 35, 37, 39, 41, 42, 43, 45, 47, 49,
50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59,
60, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71,
73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82,
83, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93,
94, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 102, 104,
105, 106, 107, 108, 109, 110, 111,
112, 113, 114, 115, 116, 117, 118,
119, 120, 121, 122, 123, 124, 125,
126, 127, 128, 129, 130, 131, 132,
133, 134, 135, 136, 137, 138, 139,
140, 141, 142, 143, 144, 145, 146,
147, 148, 149, 150, 151, 152, 153,
154, 155, 156, 157, 159, 160, 161,
162, 163, 164, 165, 166, 167, 168,
169, 170, 171, 172, 173, 174, 175,
176, 177, 178, 179, 180, 181, 182,
183, 184, 185, 189, 190, 191, 192,
193, 194, 195, 196, 197, 198, 199,
201, 202

Şahnâme'de, 1, 3, 11, 190, 191, 192,
193, 199, 201

Şâpûr, 8, 105, 129, 130, 131, 145, 146,
170, 185, 199

Şâverân, 45, 46, 48

Taberân, 2

Tevrat, 5

Tezkiretü'ş-Şuara, 2

Tûr, 10, 12, 13, 26, 34, 76, 83, 189, 196,
198

Turan, 12, 24, 26, 34, 35, 39, 43, 46, 47,
50, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 61,
63, 65, 68, 73, 74, 76, 77, 79, 81, 82,
83, 87, 88, 89, 91, 92, 94, 96, 108,
112, 138, 145, 164, 179, 187, 188,
189, 191, 195, 198

Tûs, 2, 38, 39, 44, 45, 46, 50, 58, 59,
60, 61, 62, 63, 64, 65, 67, 69, 79, 80,
95, 194, 196, 199

Yezgird, 143

Zabil, 38, 39, 115

Zabulistân, 24, 31, 40, 71, 114, 145

Zâbulistân, 20

Zâl, 1, 10, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22,
24, 27, 28, 71, 95, 97, 188, 189, 197,
198, 199

Zend, 106, 111, 131, 149

Zenge, 40, 46, 47, 48, 49

Zerdüşt, 3, 6, 8

Zerîr, 105, 110, 186, 195, 200

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Sıdika KARACAN
Doğum Yeri ve Tarihi	Kütahya-04.10.1985
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	Kara_can43@hotmail.com
Tarih	24.12.2012